

Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

Rzeszów 2015

PODKARPACKIE BIURO PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO

35-064 RZESZÓW ul. Targowa 1
www.pbpp.pl

tel./faks: (017)852-86-51, E-mail:sekretariat@pbpp.pl

ODDZIAŁY ZAMIEJSCOWE:

38-400 **KROSNO** ul. Lewakowskiego 7 tel./faks (013) 432-42-53; 39-400 **TARNOBRZEG** ul. 1 Maja 4 tel/faks (015) 822-16-90

DYREKTOR PBPP W RZESZOWIE – Renata Drązek

ZESPÓŁ AUTORSKI:

Lucyna Zymyn – Kierownik Zespołu

Agata Bukała

Marcin Czarnota

Anna Hawaj

Witold Kurzydło

Marcelina Leczek

Anna Matyka

Piotr Moroń

Paweł Paż

Agata Pisarek

Opracowanie graficzne:

Paweł Przybyła

SPIS TREŚCI

Streszczenie w języku niespecjalistycznym	7
1. Informacje wstępne	14
1.1. Podstawa prawna opracowania Prognozy	14
1.2. Cel i zakres Prognozy	14
1.3. Metodyka opracowania Prognozy	16
2. Informacja o zawartości, głównych celach projektu Programu oraz o powiązaniach z innymi dokumentami	17
2.1. Główne priorytety projektu Programu, działania oraz projekty strategiczne	17
2.2. Powiązania projektu Programu z dokumentami ustanowionymi na szczeblu międzynarodowym, krajowym, regionalnym	20
2.3. Informacje zawarte w prognozach oddziaływania na środowisko przyjętych już dokumentów powiązanych z projektem Programu	24
3. Analiza i ocena istniejącego stanu środowiska na terenach objętych przewidywanym znaczącym oddziaływaniem oraz potencjalne zmiany tego stanu w przypadku braku realizacji projektu Programu.....	32
3.1. Istniejący stan środowiska	32
3.1.1. Położenie, rzeźba terenu, klimat	32
3.1.2. Wody powierzchniowe i podziemne	34
3.1.3. Gleby	35
3.1.4. Surowce mineralne	36
3.1.5. Powietrze	37
3.1.6. Klimat akustyczny	38
3.1.7. Promieniowanie elektromagnetyczne	38
3.1.8. Zasoby przyrodnicze	39
3.1.9. Krajobraz, zabytki i dobra kultury współczesnej	46
3.1.10. Tereny zdewastowane	48
3.2. Ocena stanu środowiska	48
3.2.1. Stan czystości jednolitych części wód powierzchniowych	48
3.2.2. Stan czystości jednolitych części wód podziemnych	54
3.2.3. Stan gleb	55
3.2.4. Stan czystości powietrza	57
3.2.5. Klimat akustyczny	58
3.2.6. Promieniowanie elektromagnetyczne	59
3.3. Analizy specyficzne	60
3.3.1. Ludzie (warunki życia, zachowania społeczne).....	60
3.3.2. Edukacja	60
3.3.3. Ochrona zdrowia.....	61
3.3.4. Gospodarka	61
3.3.5. Transport.....	62
3.3.6. Energetyka	63
3.4. Potencjalne zmiany istniejącego stanu środowiska w przypadku braku realizacji projektu Programu	63
4. Identyfikacja jednolitych części wód powierzchniowych/podziemnych (JCWP/JCWPd), w obrębie których mieszczą się założenia przedmiotowego Programu oraz kategorie jednolitych części wód, a także ich cele środowiskowe.....	65
5. Określenie stref ujęć wód powierzchniowych/podziemnych w nawiązaniu do projektu Programu	68
6. Zgodność dokumentu z warunkami korzystania z obszarów w obrębie poszczególnych stref ochronnych.....	69
7. Główne Zbiorniki Wód Podziemnych w obrębie projektu Programu.....	69

8. Zgodność założeń projektu Programu z warunkami korzystania z terenów na obszarze szczególnego zagrożenia powodzią.....	70
9. Analiza zgodności celów środowiskowych wyznaczonych w projekcie Programu z celami zawartymi w Ramowej Dyrektywie Wodnej 200/60/WE z dnia 23 października 2000 r. ustanawiającej ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej (Dz. Urz. WE 327 z 22.12.2000).....	73
10. Cele ochrony środowiska ustanowione na szczeblu międzynarodowym, wspólnotowym i krajowym, istotne z punktu widzenia projektu Programu oraz sposoby, w jakich te cele i inne problemy środowiska zostały uwzględnione podczas opracowywania dokumentów.....	74
11. Analiza i ocena istniejących problemów ochrony środowiska istotnych z punktu widzenia projektu Programu, w szczególności dotyczących obszarów podlegających ochronie na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody.....	79
11.1. Obszary objęte ochroną na podstawie ustawy o ochronie przyrody	80
11.2. Analiza projektu Programu pod względem problemów środowiska wodnego i zależnego od wód	81
12. Określenie, analiza i ocena przewidywanych znaczących oddziaływań na środowisko, w tym oddziaływań bezpośrednich, pośrednich, wtórnych, skumulowanych, krótkoterminowych, średnioterminowych i długoterminowych, stałych i chwilowych oraz pozytywnych i negatywnych	83
12.1. Analiza i ocena przewidywanego znaczącego oddziaływania na środowisko	83
12.2. Analiza i ocena przewidywanego znaczącego oddziaływania na cele i przedmiot ochrony obszarów Natura 2000 oraz na integralność tych obszarów	143
12.3. Określenie, analiza i ocena oddziaływań generowanych ustaleniami dokumentu planistycznego na zasoby, twory, składniki przyrody i cele ochrony przyrody wymienione w art. 2 ww. Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody w szczególności na formy ochrony przyrody takie jak: obszary Natura 2000, parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu	146
12.4. Oddziaływanie poszczególnych ustaleń ocenianego dokumentu na każdy z celów środowiskowych ww. RDW oraz na strategiczne cele w dziedzinie ochrony wód	150
12.5. Wpływ zapisów projektu Programu na realizację celów środowiskowych	154
13. Rozwiązania mające na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko, mogących być rezultatem realizacji projektu Programu, w szczególności na cele i przedmiot ochrony obszarów Natura 2000 oraz integralność tych obszarów	155
14. Rozwiązania alternatywne do rozwiązań zawartych w projekcie Programu.....	159
15. Propozycje dotyczące przewidywanych metod analizy skutków realizacji postanowień projektu Programu oraz częstotliwości jej przeprowadzania	161
15.1. Instrumenty realizacji projektu Programu	161
15.2. Monitoring i ocena realizacji projektu Programu	163
16. Informacja o możliwym transgranicznym oddziaływaniu na środowisko	165
17. Wskazanie napotkanych trudności wynikających z niedostatków techniki lub luk we współczesnej wiedzy	166
18. Wnioski.....	167
Wykorzystane materiały.....	172
Wykaz rysunków.....	175
Wykaz tabel	176
Wykaz użytych skrótów.....	177

Streszczenie w języku niespecjalistycznym

Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad zwanego dalej projektem Programu, została opracowana zgodnie z art. 51 ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2013 r. poz. 1235). Zakres i stopień szczegółowości informacji zawartych w prognozie został uzgodniony z Państwowym Wojewódzkim Inspektoratem Sanitarnym oraz Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska w Rzeszowie.

Celem opracowania prognozy oddziaływania na środowisko projektu Programu, jest identyfikacja możliwych do określenia skutków środowiskowych (głównie pozytywnych oraz negatywnych) realizacji poszczególnych projektów strategicznych określonych w ramach priorytetów, wyznaczenie i eliminacja takich projektów strategicznych, których negatywne skutki środowiskowe pozostają w sprzeczności z wymogami prawa, ustalenie czy realizacja określonych typów projektów strategicznych sprzyja ochronie środowiska przyrodniczego i zrównoważonemu rozwojowi Bieszczad oraz wskazanie, jeżeli jest to zasadne, rozwiązań alternatywnych przyczyniających się do zmniejszenia obciążeń środowiska.

Ze względu na to, że projekt Programu odznacza się dużym stopniem ogólności, bez określania miejsca realizacji projektów strategicznych oraz powierzchni zainwestowania ustalono, że szczegółowość Prognozy będzie adekwatna do stopnia szczegółowości analizowanego dokumentu.

Prognoza oddziaływania na środowisko odnosi się więc do działań oraz zbioru różnych projektów strategicznych, jakie mogą być realizowane w ramach poszczególnych priorytetów. Projekty mogą być realizowane na części i/lub na całym terenie objętym projektem Programu i może się tak zdarzyć, że na jednym obszarze może być realizowanych kilka projektów strategicznych z różnych priorytetów i/lub kilka projektów określonych w ramach tego samego priorytetu. Ich realizacja może wiązać się z negatywnym oddziaływaniem na środowisko (bezpośrednim i/lub pośrednim). W takich przypadkach oddziaływania będą się nakładać i kumulować.

Podczas prac nad Prognozą przyjęto, że wszystkie realizowane w ramach projektów strategicznych przedsięwzięcia inwestycyjne będą spełniały wszelkie określone obowiązującym prawem wymagania i będą stosowane najlepsze i najnowocześniejsze techniki i technologie sprzyjające ochronie środowiska.

Prace nad Prognozą zostały podzielone na następujące etapy:

- Etap I – przeanalizowano zapisy podstawowych dokumentów powiązanych z projektem Programu oraz przeprowadzono ocenę stanu środowiska,
- Etap II – dokonano analizy i oceny dotyczące wpływu realizacji i funkcjonowania projektów strategicznych na poszczególne komponenty środowiska oraz przeprowadzono ocenę potencjalnych zmian w środowisku, w przypadku braku realizacji projektu Programu,
- Etap III – przygotowano pełny tekst dokumentu Prognozy.

Opracowanie projektu Programu wynikało ze wspólnej inicjatywy samorządu regionalnego województwa podkarpackiego oraz Związku Bieszczadzkich Gmin Pogranicza (ZBGP).

Według art. 15 Ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2006, nr 226, poz. 1658, z późn. zm.) projekt Programu jest dokumentem o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, który został opracowany w celu wdrażania średniookresowej strategii rozwoju regionu jaką jest Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020.

Zakres przestrzenny projektu Programu obejmuje obszar 12 gmin, położonych na południowo-wschodnich krańcach województwa podkarpackiego. Są to gminy:

- Czarna, Lutowska i Ustrzyki Dolne (powiat bieszczadzki),

- Baligród, Cisna, Lesko, Olszanica, Solina (powiat leski),
- Komańcza, Tyrawa Wołoska, Zagórz (powiat sanocki),
- Bircza (powiat przemyski).

W projekcie Programu określono **wizję**, która zakłada, że Bieszczady w 2020 roku będą obszarem zrównoważonego rozwoju, który poprzez zwiększenie i zróżnicowanie usług turystycznych będzie w pełni korzystał ze swoich zasobów endogenicznych tworzonych przez walory środowiska przyrodniczego, a dzięki poprawie dostępności przestrzennej oraz wzrostowi jakości kapitału ludzkiego podniesie swoją atrakcyjność jako miejsca lokalizacji inwestycji oraz zamieszkania.

Wizję rozwoju uszczegóławia **cel główny** projektu Programu, który zakłada wzrost poziomu i warunków życia mieszkańców ZBGP poprzez poprawę dostępu do miejsc pracy i usług przy efektywnym wykorzystaniu zasobów endogenicznych i wzmocnieniu funkcjonalnych powiązań zewnętrznych. Zakłada się, że cel główny Programu zostanie osiągnięty poprzez realizację projektów zgodnych z kierunkami wskazanymi w zdefiniowanych priorytetach i działaniach strategicznych.

Zachowując zasadę spójności programowania na poziomie regionalnym każdy z priorytetów strategicznych rozwoju Bieszczad jest określony co do zakresu jego zgodności z dziedzinami działań strategicznych, celami oraz priorytetami tematycznymi Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020 (SRWP 2020). Układ priorytetów i działań projektu Programu jest następujący:

1. Priorytet TURYSTYKA I REKREACJA

- 1.1. Działanie – Koordynacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej.
- 1.2. Działanie – Rozwój i zróżnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej.
- 1.3. Działanie – Ochrona i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego.
- 1.4. Działanie – Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego promocji, zwłaszcza turystyki pobytowej.

2. Priorytet PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

- 2.1. Działanie – Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu.
- 2.2. Działanie – Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich.
- 2.3. Działanie – Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych.
- 2.4. Działanie – Rozwój instytucji otoczenia biznesu.

3. Priorytet KAPITAŁ LUDZKI I SPOŁECZNY

- 3.1. Działanie – Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i zróżnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy.
- 3.2. Działanie – Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie.
- 3.3. Działanie – Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska.
- 3.4. Działanie – Włączenie społeczne.

4. Priorytet INFRASTRUKTURA SŁUŻĄCA POPRAWIE DOSTĘPNOŚCI I OCHRONIE ŚRODOWISKA

- 4.1. Działanie – Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej.

- 4.2. Działanie – Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym.
- 4.3. Działanie – Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych.
- 4.4. Działanie – Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami.

W ramach każdego z działań przewidziano szereg projektów strategicznych. Wśród nich znajdują się trzy projekty, które uznano za Przedsięwzięcia Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego. Ich zakres jest zgodny z zapisami krajowych dokumentów strategicznych określających kierunki i zakres polityki rozwoju Państwa w latach 2014-2020, gdzie wskazuje się na Bieszczady jako obszar wymagający szczególnej interwencji na poziomie kraju. Proponowane krajowe, kluczowe projekty uwzględnione w projekcie Programu to:

- Budowa i modernizacja infrastruktury drogowej i kolejowej Bieszczad,
- Czyste Bieszczady – Bieszczadzki System Gospodarki Wodno-Ściekowej i Składowania Odpadów,
- Bieszczadzki System Gospodarki Przestrzennej.

Obszar objęty analizowanym dokumentem charakteryzuje się wyjątkowymi wartościami przyrodniczymi i krajobrazowymi, które są objęte ochroną prawną w formie: parku narodowego, pięciu parków krajobrazowych, trzech obszarów chronionego krajobrazu, trzydziestu rezerwatów przyrody oraz dziesięciu obszarów Natura 2000. Ponadto w części północno-wschodniej obszaru występuje znaczne nagromadzenie cennych elementów przyrodniczych, predysponowanych do utworzenia parku narodowego, gdzie zgodnie z Krajową Koncepcją Zagospodarowania Przestrzennego 2030, planowane jest powołanie Turnickiego Parku Narodowego.

Na podstawie przeprowadzonych analiz stwierdza się, że na terenie objętym projektem Programu nie występują obowiązujące strefy ochrony pośredniej i bezpośredniej ujęć wód powierzchniowych i podziemnych ustanowione przez Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Krakowie. W związku z powyższym nie ma możliwości określania zgodności projektowanego dokumentu z warunkami korzystania w obrębie stref ochrony ujęć wód powierzchniowych i podziemnych, wyznaczanych przez Dyrektora RZGW.

Określenie zgodności projektu Programu z warunkami korzystania z terenów na obszarze szczególnego zagrożenia powodzią określonymi w Prawie wodnym jest utrudnione na tym etapie prac. Wynika to głównie z braku dokładniejszych informacji na temat lokalizacji poszczególnych projektów, powierzchni zainwestowania oraz stosowanych technologii. Należy podkreślić, że są to kluczowe parametry, bez których określenie zgodności z warunkami korzystania z terenów na obszarze szczególnego zagrożenia powodzią będzie niezwykle trudne.

Analizy i oceny przeprowadzone w prognozie wykazały, że realizacja projektów strategicznych określonych w projekcie Programu nie będzie w znaczącym stopniu oddziaływać na środowisko i zdrowie ludzi. Należy jednak zaznaczyć, że w dłuższej perspektywie czasowej, zrealizowane projekty będą pozytywnie oddziaływać na środowisko. Korzystne oddziaływanie wykazuje znacząca większość projektów strategicznych, które dotyczą m.in.: rozwoju odnawialnych źródeł energii, rozwoju gospodarki wodno-ściekowej, gospodarki odpadami, prac naukowo-badawczych czy edukacji. Prognozuje się, iż negatywny wpływ na środowisko będzie miała realizacja projektów inwestycyjnych związanych m.in. z: modernizacją i rozbudową infrastruktury drogowej, kolejowej, rozwojem turystyki i rekreacji, budową i rozbudową infrastruktury sportowej, budową i modernizacją instalacji wodno-kanalizacyjnej, uzbrojeniem terenów inwestycyjnych, rozwojem przetwórstwa rolno-spożywczego.

Na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że najwięcej potencjalnych, pośrednich i bezpośrednich negatywnych oddziaływań na obszary Natura 2000, wiąże się z bezpośrednią ingerencją w środowisko, związaną z realizacją inwestycji w ramach priorytetów:

- Turystyka i rekreacja (działanie 1.1. Koordynacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej),
- Przedsiębiorczość (działanie 2.1. Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalne obszary wzrostu, działanie 2.2. Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich i działanie 2.3. Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych),
- Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska (działanie 4.1. Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej; działanie 4.2. Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym i działanie 4.4. Poprawa gospodarki wodno -ściekowej i gospodarki odpadami), do których w szczególności można zaliczyć proponowane typy projektów (inwestycji) związane z:
  - modernizacją i rozbudową bazy turystyczno-rekreacyjnej dla szeroko rozumianego rozwoju turystyki z dostosowaniem do potrzeb różnych segmentów klientów wraz z rozszerzeniem oferty rynku turystycznego poza sezon letni,
  - budową i rozbudową infrastruktury na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych;
  - budową infrastruktury sportowej,
  - uzbrojeniem terenów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad dla preferowanych branż związanych z przemysłem budowlanym, drzewnym, elektromaszynowym, spożywczym,
  - uzbrojeniem terenów inwestycyjnych na obszarach wiejskich z przeznaczeniem pod rozwój przemysłu bazującego na lokalnych zasobach – przemysł drzewny, przetwórstwo spożywcze i sprzedaż certyfikowanych produktów lokalnych,
  - rozwojem przetwórstwa rolno-spożywczego w oparciu o zmiany w produkcji roślinnej i zwierzęcej,
  - budową i modernizacją infrastruktury drogowej, kolejowej, lotnisk i lądowisk zapewniającą poprawę dostępności w układzie zewnętrznym i wewnętrznym,
  - modernizacją infrastruktury drogowej i kolejowej łączącej układ komunikacyjny z granicą państwa, w tym modernizacją i rozbudową przejść granicznych,
  - budową i modernizacją instalacji wodno – kanalizacyjnych i związanych z gospodarką odpadami (mogące oddziaływać negatywnie na etapie budowy).

Stwierdzone na podstawie dokonanych analiz prawdopodobne zagrożenie negatywnym oddziaływaniem, nie oznacza jednoznacznie stwierdzonych znaczących oddziaływań na obszar Natura 2000. Niemniej jednak w obrębie obszarów Natura 2000 może dochodzić do:

- fragmentacji siedlisk przyrodniczych,
- zmniejszenia powierzchni siedlisk przyrodniczych,
- jakościowych zmian siedlisk,
- powstawania nowych barier dla funkcjonowania układów przyrodniczych,
- emisji hałasu i emisji zanieczyszczeń komunikacyjnych,
- emisji hałasu przemysłowego i komunalnego;

- zakłócenia funkcjonowania korytarzy ekologicznych na odcinkach przejść inwestycji liniowych przez doliny cieków,
- wyłączenia z systemu przyrodniczego terenów rolnych, w niektórych przypadkach może zdarzyć się że nastąpi wyłączenie terenów leśnych, dolin rzecznych.

Należy zaznaczyć, że każde z realizowanych przedsięwzięć inwestycyjnych będzie musiało być poddane procedurze oceny oddziaływania na środowisko, podczas której zostanie dokładnie przeanalizowany wpływ na środowisko. Dodatkowo, dla niektórych przedsięwzięć będą opracowywane raporty o oddziaływaniu na środowisko.

Na etapie planistycznym i decyzyjnym należy przedstawić alternatywne rozwiązania dotyczące przebiegu nowych tras komunikacyjnych i do realizacji wybrać te, które są najmniej konfliktowe w odniesieniu do środowiska przyrodniczego. Należy zwracać uwagę na rozmieszczenie siedlisk „naturowych” i tak prowadzić trasy przebiegu szlaków komunikacyjnych, aby nie dochodziło do ich fragmentacji, zniszczenia, zmian jakościowych siedlisk. Jeżeli okaże się niemożliwym omięcie obszarów Natura 2000, należy przewidzieć działania ograniczające wpływ na obszar Natura 2000 np. zaprojektować bezkolizyjne przejścia dla zwierząt. W projektach strategicznych dotyczących OZE należy przeprowadzić monitoringi przyrodnicze. Przedsięwzięcia będą mogły być zrealizowane tylko w przypadku, gdy na etapie oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszary Natura 2000 zostanie wykazany brak znaczących oddziaływań.

Prognozuje się, że oddziaływania na obszary Natura 2000 mogą być nasilone na etapie budowy konkretnych przedsięwzięć, ich działanie będzie bezpośrednie w przypadku, gdy przedsięwzięcie będzie realizowane w obrębie obszaru Natura 2000. Na tym etapie nie można określić, jakie będą to oddziaływania, ponieważ nie są znane dokładne lokalizacje poszczególnych projektów określonych w projekcie Programu.

Należy podkreślić, że ustalenia analizowanego projektu dokumentu strategicznego nie będą generować oddziaływań znacząco negatywnych na zasoby, twory, składniki przyrody i cele ochrony przyrody, w tym na formy ochrony przyrody przy zastosowaniu na późniejszym etapie procedur ocen oddziaływania na środowisko, alternatywnych rozwiązań lokalizacyjnych oraz rozwiązań zapobiegających i minimalizujących negatywny wpływ na przyrodę.

Dodatkowo należy zwrócić uwagę, iż przy realizacji inwestycji istnieje ustawowy wymóg uwzględniania ustaleń planów ochrony, planów działań ochronnych oraz aktów prawa powołujących formy ochrony przyrody. Brak zgodności z tymi dokumentami nie daje szans na realizację przedsięwzięć konfliktowych czy generujących znaczące oddziaływania.

Przeprowadzone analizy wykazały, że realizacja części projektów strategicznych nie będzie miała wpływu na cele środowiskowe ustanowione dla wód. Do takich projektów należą:

- 1.1.1., 1.1.8., 1.1.15. z zakresu działania Koordynacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej – priorytet Turystyka i rekreacja,
- 1.2.7., 1.2.8. z zakresu działania Rozwój i zróżnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej – priorytet Turystyka i rekreacja,
- 2.4.1-2.4.3. z zakresu działania Rozwój instytucji otoczenia biznesu – priorytet Przedsiębiorczość,
- 2.3.5., 2.3.6. z zakresu działania Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych – priorytet Przedsiębiorczość,

- 3.1.1.-3.1.3. z zakresu działania Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i zróżnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy – priorytet Kapitał ludzki i społeczny,
- 3.2.1., 3.2.2. z zakresu działania Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie – priorytet Kapitał ludzki i społeczny,
- 3.3.1.-3.3.4. z zakresu działania Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska – priorytet Kapitał ludzki i społeczny,
- 3.4.1.-3.4.5. z zakresu działania Włączenie społeczne – priorytet Kapitał ludzki i społeczny,
- 4.1.4. z zakresu poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej – priorytet Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska.

Wyznaczone projekty strategiczne w większości przypadków będą oddziaływać na stan wód powierzchniowych i podziemnych na etapie budowy, rozbudowy, modernizacji przedsięwzięć, dlatego przewiduje się, że będzie to oddziaływanie krótkotrwałe, nie mające większego wpływu na realizację celów środowiskowych ujętych w Ramowej Dyrektywie Wodnej. Sposób funkcjonowania i eksploatacji infrastruktury np.: sieci wodociągowej, kanalizacyjnej, obiektów oczyszczalni ścieków komunalnych i składowania odpadów, a także elektrociepłowni oraz realizacja programów inwentaryzacyjnych i usuwanie materiałów azbestowych, wdrażanie innowacyjnych, energooszczędnych rozwiązań technologicznych, rozwijanie odnawialnych źródeł energii, szczególnie solarnej, ograniczenie wytwarzania odpadów i selektywna ich zbiórka będą służyć osiągnięciu celów środowiskowych.

Zastosowania rozwiązań zapobiegających i ograniczających negatywny wpływ wymagają te działania, którym w przeprowadzonej analizie i ocenie przypisano potencjalnie negatywne skutki środowiskowe, bądź skutki mieszane (pozytywne docelowo i negatywne na etapie realizacji), niezależnie od faktu, iż w wielu przypadkach będą to działania służące ochronie środowiska. Należą do nich działania strategiczne i proponowane w ich ramach typy projektów o charakterze zamierzeń inwestycyjnych – przedsięwzięć, określone w ramach priorytetów Turystyka i rekreacja, Przedsiębiorczość oraz Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska, a mianowicie:

- Działanie 1.1. Koordynacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej,
- Działanie 2.1. Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu,
- Działanie 2.2. Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich,
- Działanie 2.3. Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych,
- Działanie 4.1. Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej,
- Działanie 4.2. Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym,
- Działanie 4.4. Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami.

W związku z tak dużym stopniem ogólności projektu Programu, utrudnione jest zaproponowanie rozwiązań mających na celu kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko. Ponadto taka potrzeba nie zachodzi, gdyż w projekcie Programu nie zaproponowano projektów – inwestycji, dla których realizacji przepisy ustawy o ochronie przyrody przewidują

kompensację przyrodniczą w przypadku znaczących oddziaływań na cele ochrony obszarów Natura 2000 i przy braku rozwiązań alternatywnych. Do takich inwestycji ustawa zalicza działania, za których realizacją przemawiają konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego, w tym wymogi o charakterze społecznym lub gospodarczym. Zatem w sytuacji stwierdzenia prawdopodobieństwa znaczącego oddziaływania na cele ochrony obszarów Natura 2000 możliwe będzie zastosowanie alternatywnych lokalizacji, pozwalających na spełnienie ustawowych wymogów ochrony obszarów Natura 2000.

W Prognozie nie przedstawia się propozycji rozwiązań alternatywnych do priorytetów i działań. Niemniej jednak proponuje się, aby realizacja projektów strategicznych poprzedzona była szczegółową analizą środowiskową. Wówczas zaistnieje możliwość wyboru najmniej kolizyjnej lokalizacji oraz zastosowania rozwiązań minimalizujących potencjalny negatywny wpływ, w szczególności w odniesieniu do obszarów Natura 2000. Umożliwi to ukierunkowany rozwój gospodarczy regionu z uwzględnieniem ochrony bioróżnorodności i krajobrazu.

Stopień ogólności, charakter dokumentu, który nie jest dokumentem decyzyjnym, lecz deklaracyjnym, pokazującym poprzez jakie działania mogą zostać osiągnięte zamierzone cele, a zwłaszcza brak jednoznacznej lokalizacji dla realizacji poszczególnych działań oraz brak wiedzy o ich skali, nie daje podstaw do stwierdzenia wystąpienia znaczącego oddziaływania transgranicznego. W związku z tym, na obecnym etapie nie zachodzi potrzeba uruchamiania procedury oceny oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym.

1. Informacje wstępne

1.1. Podstawa prawna opracowania Prognozy

Obowiązek sporządzenia prognozy oddziaływania na środowisko projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad, zwanej dalej Prognozą, wynika z art. 51 ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2013 r. poz. 1235).

W przytoczonej ustawie wdrożone zostały wytyczne Wspólnoty Europejskiej dotyczące postępowania w sprawie strategicznych ocen oddziaływania na środowisko (Dyrektywa 2001/42/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27.06.2001 r. w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko¹) oraz udziale społeczeństwa w sporządzaniu niektórych planów i programów w zakresie środowiska (Dyrektywa 2003/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 maja 2003 r. przewidującej udział społeczeństwa w odniesieniu do sporządzania niektórych planów i programów w zakresie środowiska oraz zmieniającej w odniesieniu do udziału społeczeństwa i dostępu do wymiaru sprawiedliwości dyrektywy Rady 85/337/EWG i 96/61/WE²).

Zgodnie z art. 46 ust. 2 ww. ustawy projekt Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad wymaga przeprowadzenia procedury strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, w ramach której sporządza się prognozę oddziaływania na środowisko.

1.2. Cel i zakres Prognozy

Celem opracowania prognozy oddziaływania na środowisko projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad zwanego dalej projektem Programu, jest:

- identyfikacja możliwych do określenia skutków środowiskowych (głównie pozytywnych oraz negatywnych) realizacji poszczególnych projektów strategicznych określonych w ramach priorytetów,
- identyfikacja i eliminacja takich projektów strategicznych, których negatywne skutki środowiskowe pozostają w sprzeczności z wymogami prawa,
- ustalenie czy realizacja określonych typów projektów strategicznych sprzyja ochronie środowiska przyrodniczego i zrównoważonemu rozwojowi Bieszczad,
- wskazanie, jeżeli jest to zasadne, rozwiązań alternatywnych przyczyniających się do zmniejszenia obciążeń środowiska.

Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Programu uwzględnia zagadnienia określone w art. 51 ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, oraz dodatkowo zawiera:

- identyfikację jednolitych części wód powierzchniowych/podziemnych (JCWP/JCWPd), w obrębie których realizowane będą założenia projektu Programu oraz kategorie jednolitych części wód, a tym samym wyznaczone dla nich cele środowiskowe,
- identyfikację stref ujęć wód powierzchniowych/ podziemnych, w obrębie których realizowane będą założenia projektu Programu,

---

¹ Dz. U. WE L 197 z 21.07.2001 r.

² Dz. Urz. UE L 156 z 25.06.2003 r.

- wyjaśnienie, czy założenia Programu są zgodne z warunkami korzystania z obszarów w obrębie poszczególnych stref ochronnych,
- identyfikację Głównych Zbiorników Wód Podziemnych, w obrębie których realizowane będą założenia projektu Programu oraz wyjaśnienie czy założenia projektu są zgodne z warunkami korzystania z terenów na obszarze szczególnego zagrożenia powodzią,
- wyjaśnienie, czy ustanowione w projekcie cele środowiskowe są co najmniej zgodne z celami zawartymi w Ramowej Dyrektywie Wodnej 2000/60/WE z dnia 23 października 2000 r. ustanawiającej ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej (Dz. Urz. WE 327 z 22.12.2000),
- wyjaśnienie czy ustalenia projektu Programu są adekwatne do problemów środowiska wodnego i zależnego od wód,
- wyjaśnienie czy zapisy dokumentu dotyczące ochrony wód uwzględniają każdy z elementów składowych oceny stanu wód,
- przedstawienie oddziaływania poszczególnych ustaleń projektu Programu na każdy z celów środowiskowych ww. RDW oraz na strategiczne cele w dziedzinie ochrony wód,
- wyjaśnienie czy zapisy projektu Programu wzmacniają realizację celów środowiskowych ewentualnie czy łagodzą te cele oraz czy mają jakiegokolwiek znaczenie dla danego celu środowiskowego lub w sposób ewidentny uniemożliwiają ich osiągnięcie (tj. kolidują z tymi celami),
- identyfikację, analizę i ocenę oddziaływań generowanych ustaleniami projektu Programu na zasoby, twory, składniki przyrody i cele ochrony przyrody wymienione w art. 2 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r. poz. 627, z późn. zm.), w szczególności na formy ochrony przyrody takie jak: obszary Natura 2000, parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu.

Zakres i stopień szczegółowości informacji wymaganych w prognozie oddziaływania na środowisko został uzgodniony z Państwowym Wojewódzkim Inspektorem Sanitarnym w Rzeszowie (pismo z dnia 28 listopada 2013 roku, znak: SZN.9020.3.171.2013.AL) oraz Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska w Rzeszowie (pismo z dnia 20 grudnia 2013 roku, znak: WOOŚ.411.2.10.2013. AP-7).

Zgodnie z art. 54 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko organ opracowujący projekt dokumentu (w tym przypadku projekt Programu) poddaje go wraz z prognozą oddziaływania na środowisko opiniowaniu przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska oraz przez państwowego wojewódzkiego inspektora sanitarnego, a także zapewnia możliwość udziału społeczeństwa w strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko.

Ze względu na to, że projekt Programu odznacza się dużym stopniem ogólności, bez określania miejsca realizacji projektów strategicznych oraz powierzchni zainwestowania ustalono, że szczegółowość Prognozy będzie adekwatna do stopnia szczegółowości analizowanego dokumentu.

Prognoza oddziaływania na środowisko odnosi się więc do działań oraz zbioru różnych projektów strategicznych, jakie mogą być realizowane w ramach poszczególnych priorytetów.

Projekt Programu nie określa konkretnych miejsc realizacji poszczególnych projektów strategicznych. Projekty mogą być realizowane na części i/lub na całym terenie objętym projektem Programu i może się tak zdarzyć, że na jednym obszarze może być realizowanych kilka projektów

strategicznych z różnych priorytetów i/lub kilka projektów określonych w ramach tego samego priorytetu. Ich realizacja może wiązać się z negatywnym oddziaływaniem na środowisko (bezpośrednim i/lub pośrednim). W takich przypadkach oddziaływania będą się nakładać i kumulować.

W prognozie starano się zwracać uwagę przede wszystkim na potencjalne, możliwe do zidentyfikowania, zagrożenia dla wszystkich elementów środowiska, w tym na zdrowie ludzi, zabytki i dobra materialne. Skoncentrowano się głównie na potencjalnych zagrożeniach, jakie mogą powstać w wyniku realizacji określonych projektów strategicznych w ramach zidentyfikowanych priorytetów.

1.3. Metodyka opracowania Prognozy

Prognoza oddziaływania na środowisko powstała w wyniku analizy treści projektu Programu i oceny wpływu na środowisko realizacji określonych w nim projektów strategicznych. Należy zaznaczyć, że miejsce realizacji poszczególnych projektów nie jest znane, a dodatkowo jest to dokument, który będzie realizowany w dłuższej perspektywie czasowej (zakładana wizja ma być osiągnięta w roku 2020).

W Prognozie przeprowadzono analizy i oceny zgodnie z zapisami w art. 51 ust. 2 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko oraz z uzgodnionym zakresem. W analizach i ocenach uwzględniono m.in. wpływ na różnorodność biologiczną, zwierzęta, siedliska przyrodnicze, jednolite części wód, obszary chronione na podstawie ustawy o ochronie przyrody, szczególnie na obszary Natura 2000, oraz na zdrowie ludzi, krajobraz, zabytki etc.

Podczas prac nad prognozą przyjęto, że wszystkie realizowane w ramach priorytetów projekty strategiczne będą spełniały wszelkie, określone obowiązującym prawem wymagania i będą zastosowane najnowsze technologie i techniki. Podczas prac nad prognozą posłużono się metodą ekspercką oraz metodą analogii, czyli podobieństwa zjawisk.

Prace nad Prognozą zostały podzielone na następujące etapy:

Etap I – dokonano analizy zapisów podstawowych dokumentów powiązanych z projektem Programu oraz informacji zawartych w prognozach oddziaływania na środowisko, sporządzonych dla przyjętych już dokumentów powiązanych z projektem Programu. Dokonano także charakterystyki projektu Programu oraz oceny stanu środowiska.

Etap II – przeprowadzono analizy i oceny dotyczące wpływu realizacji i funkcjonowania projektów strategicznych na poszczególne komponenty środowiska. Oceniono wpływ realizacji każdego z projektów strategicznych na jakość powietrza, wód powierzchniowych i podziemnych (jednolite części wód), jakość klimatu akustycznego, zasoby surowców mineralnych, powierzchnię ziemi łącznie z glebą, różnorodność biologiczną, obszary prawnie chronione, w tym na: obszary Natura 2000, rośliny i zwierzęta, krajobraz, zabytki oraz zdrowie ludzi. Jako kryterium oceny przyjęto oddziaływanie zdefiniowane jako: pozytywne, negatywne, bezpośrednie, pośrednie, długoterminowe, krótkoterminowe, lokalne, ponadlokalne, regionalne, ponadregionalne. Wyniki analiz przedstawiono w Tabelach 17-28. Przeprowadzono ocenę potencjalnych zmian w środowisku, w przypadku braku realizacji projektu Programu. Przeprowadzono rozszerzoną analizę dotyczącą oddziaływania na jednolite części wód oraz na cele środowiskowe. Przeprowadzono także analizę i ocenę przewidywanego znaczącego oddziaływania na zasoby, twory, składniki przyrody i cele ochrony przyrody wymienione w art. 2 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody oraz na cele i przedmiot ochrony obszarów Natura 2000 oraz na integralność tych obszarów. Przyjęto, że obszary konfliktowe

stanowią wspólną część obszarów w obrębie których mogą być realizowane poszczególne projekty strategiczne i obszarów chronionych na podstawie ustawy o ochronie przyrody.

Etap III – przygotowano tekst Prognozy. Podstawową trudność podczas jej sporządzania stanowił ogólny, deklaracyjny charakter projektu Programu. W tym przypadku sformułowania zawarte w tabelach często mają charakter warunkowy i mogą być zmienne w zależności od warunków lokalizacyjnych, powierzchni zainwestowania, sposobu realizacji poszczególnych przedsięwzięć w ramach projektów strategicznych, ilości projektów realizowanych w danym obszarze oraz ich rodzaju.

2. Informacja o zawartości, głównych celach projektu Programu oraz o powiązaniach z innymi dokumentami

2.1. Główne priorytety projektu Programu, działania oraz projekty strategiczne

Zakres przestrzenny projektu Programu obejmuje obszar 12 gmin, położonych na południowo-wschodnich krańcach województwa podkarpackiego. Są to gminy:

- Czarna, Lutowiska i Ustrzyki Dolne (powiat bieszczadzki),
- Baligród, Cisna, Lesko, Olszanica, Solina (powiat leski),
- Komańcza, Tyrawa Wołoska, Zagórz (powiat sanocki),
- Bircza (powiat przemyski).

Dla tak zdefiniowanego przestrzennie obszaru Bieszczad została przyjęta **wizja**, zgodnie z którą „W roku 2020 Bieszczady będą obszarem zrównoważonego rozwoju, który poprzez zwiększenie i zróżnicowanie usług turystycznych będzie w pełni korzystał ze swoich zasobów endogenicznych tworzonych przez walory środowiska przyrodniczego, a dzięki poprawie dostępności przestrzennej oraz wzrostowi jakości kapitału ludzkiego podniesie swoją atrakcyjność jako miejsca lokalizacji inwestycji oraz zamieszkania”.

Celem głównym projektu Programu, który uszczegóławia ogólną wizję rozwoju Bieszczad, jest wzrost poziomu i warunków życia mieszkańców Związku Bieszczadzkich Gmin Pogranicza (ZBGP) poprzez poprawę dostępu do miejsc pracy i usług przy efektywnym wykorzystaniu zasobów endogenicznych i wzmocnieniu funkcjonalnych powiązań zewnętrznych. Główny cel projektu Programu ma być osiągnięty poprzez realizację projektów strategicznych jakie zostały zidentyfikowane w ramach głównych priorytetów.

Tabela 1. Główne priorytety, działania i projekty strategiczne Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

Priorytet	Działanie	Projekty strategiczne
1. Turystyka i rekreacja	1.1. Koordynacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	1.1.1. Inwentaryzacja infrastruktury turystycznej Bieszczad wraz z prowadzeniem badań dotyczących analizy stanu i zmian ruchu turystycznego i jego segmentacji.
		1.1.2. Modernizacja i rozbudowa bazy turystycznej Bieszczad służąca dywersyfikacji oferty usług noclegowych i towarzyszących, dostosowanych do potrzeb różnych segmentów klientów rynku turystycznego.
		1.1.3. Modernizacja obiektów noclegowo-gastronomicznych na terenie Bieszczad Wysokich (schroniska górskie).
		1.1.4. Modernizacja i rozbudowa sieci szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym: pieszej, rowerowej, motorowej i żeglarskiej, wraz z ich zapleczem infrastrukturalnym, w celu wyeksponowania miejsc i obiektów oraz poprawy dostępności do atrakcji turystycznych.
		1.1.5. Rozwój infrastruktury niezbędnej dla edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych.
		1.1.6. Tworzenie infrastruktury do obserwacji astronomicznych w Bieszczadach Południowych.
		1.1.7. Rozwój infrastruktury dla szeroko rozumianej turystyki biznesowej, w tym centrów konferencyjnych, oraz dla turystyki motywacyjnej.
		1.1.8. Bieszczady Bez Barier – program dostosowywania infrastruktury turystyczno-

		rekreacyjnej dla potrzeb osób niepełnosprawnych.
		1.1.9. Uzdrawisko Bieszczady – infrastruktura na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych wykorzystujących złoża wód mineralnych, geotermalnych oraz wartości przyrodniczo-krajobrazowych w tworzeniu produktów turystyki medycznej na terenie gmin ZBGP.
		1.1.10. Zagospodarowanie turystyczne Zalewu Solińskiego oraz wybranych odcinków rzek na potrzeby rozwoju sportów wodnych.
		1.1.11. Budowa i modernizacja infrastruktury na rzecz utworzenia Podkarpackiego Centrum Sportów Zimowych.
		1.1.12. Rozwój infrastruktury do sportów i turystyki powietrznej (miejsca do startów i lądowań szybowców, lotni, parolotni, itp.).
		1.1.13. Budowa infrastruktury sportowej dla potrzeb szkoleniowych i organizacji zawodów sportowych.
		1.1.14. Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze gmin ZBGP.
		1.1.15. Bieszczadzki Mobilny System Informacji Turystycznej – zintegrowany, wielojęzyczny, system zarządzania i promocji produktów turystycznych wykorzystujący narzędzie ICT oraz geolokalizację.
	1.2. Rozwój i różnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej	1.2.1. Wzmacnianie i rozwój atrakcji turystycznych Bieszczad mogących stanowić podstawę dla tworzenia produktów turystycznych dostosowanych do oczekiwań zróżnicowanych segmentów klientów rynku turystycznego.
		1.2.2. Kluczowe Produkty Turystyczne Bieszczad – wybór, opracowanie i promocja 10 najważniejszych produktów turystycznych Bieszczad (np. Szlaki atrakcji przyrodniczych, Szlaki atrakcji kulturowych, Agroturystyka ekologiczna, Bieszczadzki Obszar Narciarski, Bieszczadzka Kolej Leśna, Wielka i Mała Obwodnica Bieszczadzka, Zalew Soliński, Uzdrawisko Bieszczady, Ekomuzea, ZOO Farny, Geoparki, Obserwatoria astronomiczne, itp.).
		1.2.3. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki przyrodniczej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków i tras przyrodniczych).
		1.2.4. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki kulturowej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej, wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków kulturowych).
		1.2.5. Rozwój edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych (przy wykorzystaniu funkcjonujących i planowanych obiektów infrastruktury edukacji ekologicznej).
		1.2.6. Agroturystyka ekologiczna – wsparcie dla rozwoju i koordynacji usług agroturystycznych wraz z tworzeniem szerokiego katalogu usług towarzyszących: hodowla koni, hodowla bydła mlecznego, pszczelarstwo, uprawa ziół, itp.
		1.2.7. Wspieranie inicjatyw w zakresie powstawania tzw. wiosek tematycznych jako działań komplementarnych z Podkarpackim Programem Odnowy Wsi na lata 2011-2016.
		1.2.8. Ekomuzea – wsparcie dla funkcjonowania i tworzenia nowych muzeów rozproszonych opierających się na ekspozycji obiektów przyrodniczych, kulturowych i historycznych w miejscu ich występowania, zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem.
		1.2.9. ZOO Farny – wsparcie dla tworzenia obiektów turystycznych bazujących na ekspozycji zwierząt, w naturalnym środowisku życia, typowych dla obszaru Bieszczad.
		1.2.10. Geoparki – wsparcie dla tworzenia obiektów opierających się na atrakcyjnych turystycznie stanowiskach geologicznych.
	1.2.11. Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie tworzenia i promocji produktów turystycznych, obejmujący współpracę władz, instytucji ochrony środowiska (parki narodowe i krajobrazowe) oraz podmiotów gospodarczych.	
	1.3. Ochrona i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego	1.3.1. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku wschodniego – Szlak Bieszczadzki Cerkwi jako część Szlaku Architektury Drewnianej Podkarpacia.
		1.3.2. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku rzymsko-katolickiego – w tym m.in. Szlak Bieszczadzki Kapliczek.
		1.3.3. Renowacja, ochrona i promocja świeckich obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. Bieszczadzki Szlak Chasydzki, jako część Szlaku Chasydzkiego Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.
		1.3.4. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych – przydrożnych krzyży i kapliczek oraz cmentarzy i nagrobków lemńskich oraz bojkowskich.
		1.3.5. Renowacja, ochrona i promocja cmentarzy wojennych.
		1.3.6. Remont i uruchomienie muzeum w domu-świątyni ormiańskiej w Lesku.
		1.3.7. Zagospodarowanie turystyczne obiektów związanych z osiągnięciami techniki i przemysłu – skanseny techniki i przemysłu.
	1.4. Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego promocji, zwłaszcza turystyki pobytowej	1.4.1. Powołanie Bieszczadzkiego Klastra Turystycznego – odpowiedzialnego za zarządzanie rozwojem turystyki i koordynację promocji obszarów ZBGP (w oparciu o funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny).
		1.4.2. Opracowanie i realizacja Strategii Promocji Turystycznej Bieszczad.
		1.4.3. Koordynacja aktywności promocyjno-informacyjnej podmiotów działających w sektorze gospodarki turystycznej.

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		1.4.4. Organizacja imprez i ich koordynacja, poprzez przygotowanie i realizację Bieszczadzkiego Kalendarza Imprez Kulturalno-Sportowo-Rekreacyjnych.	
		1.4.5. Rozwój współpracy z krajowymi i zagranicznymi touroperatorami w celu zwiększenia wielkości ruchu turystycznego, zwłaszcza turystyki pobytowej, przy jednoczesnym maksymalnie równomiernym rozłożeniu go w ciągu roku – wydłużenie sezonu turystycznego.	
		1.4.6. Zintensyfikowanie współpracy z przygranicznymi regionami Słowacji i Ukrainy na rzecz wzrostu i koordynacji promocji ruchu turystycznego.	
2. Przedsiębiorczość	2.1. Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu	2.1.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad.	
		2.1.2. Wspieranie wzrostu miejsc pracy na obszarze SSE Euro – Park Mielec w Zagórz.	
		2.1.3. Bieszczadzki Klaster Przemysłowy – wspieranie rozwoju działalności przemysłowej potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	
		2.1.4. Wsparcie inicjatyw klastrowych na rzecz rozwoju sektora usługowego potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	
	2.2. Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	2.2.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach wiejskich Bieszczad.	
		2.2.2. Bieszczadzki Klaster Turystyczny – wspieranie funkcjonowania i rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich ZBGP, w oparciu o wybrany funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny.	
		2.2.3. Wsparcie mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego, przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	
	2.3. Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych	2.3.1. Badania i analizy optymalizujące strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej na obszarze ZBGP.	
		2.3.2. Wsparcie spółdzielczości rolnej oraz grup producenckich w celu modernizacji rolnictwa na obszarze Bieszczad.	
		2.3.3. Bieszczadzki Zielnik – rozwój i promocja uprawy ziół na terenie Bieszczad.	
		2.3.4. Rozwój i koordynacja ekstensywnego wypasu bydła na obszarach chronionych.	
		2.3.5. Wsparcie rozwoju rzemiosła i rękodzielnictwa przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	
		2.3.6. Bieszczadzki Produkt Lokalny – program produkcji, certyfikacji, promocji, promocji produktów lokalnych dostarczanych w wyniku rozwoju przetwórstwa płodów rolnych oraz działalności rzemieślniczej i rękodzielniczej.	
	2.4. Rozwój instytucji otoczenia biznesu	2.4.1. Bieszczadzkie Centrum Gospodarcze – utworzenie sieci informacyjno-konsultacyjno-szkoleniowej dla małych i średnich przedsiębiorstw, wykorzystującej m.in. wyniki badań i analiz dotyczących czynników, kierunków oraz wyzwań rozwojowych gospodarki Bieszczad.	
		2.4.2. Bieszczadzki Samorząd Gospodarczy – kreowanie warunków dla sieciowego rozwoju i funkcjonowania izb samorządu gospodarczego.	
		2.4.3. Wsparcie dla funkcjonowania i rozwoju agencji, fundacji i stowarzyszeń wspierających działalność gospodarczą (agencje rozwoju lokalnego, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, centra wspierania biznesu, fundacje rozwoju, towarzystwa gospodarcze, kluby i centra przedsiębiorczości).	
	3. Kapitał ludzki i społeczny	3.1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i zróżnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy	3.1.1. Bieszczadzki System Opieki nad Dziećmi – międzygminny i gminny system współpracy żłobków, przedszkoli oraz szkolnych oddziałów przedszkolnych.
			3.1.2. Bieszczadzki System Szkolnictwa – nowoczesna i praktyczna edukacja na rzecz poprawy jakości kapitału ludzkiego oraz ograniczania bezrobocia.
			3.1.3. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – monitoring, doradztwo, pośrednictwo oraz prognozowanie przemian na rynku pracy i w strukturze oferty edukacyjnej.
			3.1.4. Rozbudowa i modernizacja placówek edukacyjnych.
3.1.5. Rozbudowa i modernizacja placówek ochrony zdrowia, w tym placówek ratownictwa medycznego dostosowanych do skali ruchu turystycznego.			
3.2. Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie		3.2.1. Bieszczadzkie Centrum Edukacji Interaktywnej dla dzieci i młodzieży – promocja postaw związanych z kształceniem przez całe życie.	
		3.2.2. Aktualizacja i poszerzanie oraz koordynacja oferty kursów, szkoleń i studiów podyplomowych, w tym przy wykorzystaniu technik kształcenia na odległość.	
3.3. Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska		3.3.1. Bieszczadzkie Centrum Wspierania Organizacji Pozarządowych i Inicjatyw Obywatelskich – koordynacja działań, doradztwo, szkolenia na rzecz wzrostu partnerstwa społecznego i aktywności obywatelskiej.	
		3.3.2. Fundusz Małych Grantów – wsparcie finansowe realizacji inicjatyw obywatelskich.	
		3.3.3. Aktywizacja środowisk wiejskich wokół promowanej przez Województwo Podkarpackie idei „odnowy wsi” oraz Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	
		3.3.4. Szkolenia dla administracji lokalnej – optymalizacja wykorzystania zasobów organizacyjnych i infrastrukturalnych dla rozwijania aktywności obywatelskiej.	
3.4. Włączenie społeczne		3.4.1. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – inicjatywy na rzecz doradztwa i aktywizacji zawodowej długotrwale bezrobotnych.	
		3.4.2. Koordynacja i wsparcie funkcjonowania instytucji pomocy i opieki społecznej.	
		3.4.3. Rozwój instrumentów spółdzielczości socjalnej i ekonomii społecznej w celu zmniejszenia poziomu wykluczenia społecznego.	
		3.4.4. Międzygminny system włączenia społecznego osób niepełnosprawnych – aktywizacja	

		zawodowa i społeczna niepełnosprawnych.
		3.4.5. Wsparcie budownictwa socjalnego na obszarze Bieszczad.
4. Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska	4.1. Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej	4.1.1. Modernizacja infrastruktury drogowej Bieszczad zapewniającej poprawę dostępności w układzie zewnętrznym (regionalnym, krajowym) oraz wewnętrznym (dostępność głównych miast oraz dostępność miejsc o szczególnej atrakcyjności turystycznej), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową przy wykorzystaniu Sektorowego Programu Rozbudowy Infrastruktury Drogowej.
		4.1.2. Budowa i modernizacja infrastruktury kolejowej Bieszczad wraz z restytucją połączeń kolejowych w ruchu regionalnym i krajowym (w tym połączenia z Przemyślem przez terytorium Ukrainy, połączenie ze Słowacją), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową.
		4.1.3. Budowa i modernizacja lotnisk i lądowisk wraz z ich przystosowaniem do obsługi ruchu małych samolotów oraz śmigłowców.
		4.1.4. Opracowanie i wdrożenie do użytku Bieszczadzkiego Zintegrowanego Rozkładu Jazdy środków komunikacji publicznej.
		4.1.5. Budowa sieci łączących węzły budowanej Sieci Szerokopasmowej Polski Wschodniej z ostatecznymi odbiorcami indywidualnymi.
	4.2. Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym	4.2.1. Modernizacja infrastruktury drogowej łączącej układ dróg krajowych, regionalnych i lokalnych z granicą państwa.
		4.2.2. Budowa i uruchomienie nowych przejść granicznych w ruchu drogowym (na granicy z Ukrainą i Słowacją).
		4.2.3. Realizacja niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych służących przywróceniu ruchu transgranicznego na kolejowych przejściach granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).
		4.2.4. Budowa nowych i modernizacja istniejących turystycznych przejść granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).
	4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych	4.3.1. Badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności, zwłaszcza w granicach obszarów objętych zachowawczymi formami ochrony przyrody.
		4.3.2. Bieszczadzki System Gospodarki Przestrzennej – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego obejmujące opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony oraz planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni ZBGP planami miejscowymi.
		4.3.3. Modernizacja elektrociepłowni i indywidualnych instalacji grzewczych w celu ograniczenia wielkości emisji zanieczyszczeń atmosferycznych w związku z odchodzeniem od energetyki węglowej.
		4.3.4. Program inwentaryzacji i usuwania materiałów azbestowych wykorzystanych w budownictwie z obszaru Bieszczad.
		4.3.5. Modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych.
		4.3.6. Rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym zwłaszcza energetyki solarnej w gospodarstwach domowych.
		4.3.7. Inwestycje na rzecz wykorzystania odpadów komunalnych w produkcji energii.
		4.3.8. Organizacja i wyposażenie systemów ratowniczych oraz zarządzania kryzowego.
		4.3.9. Podjęcie działań związanych z ograniczeniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórkę odpadów oraz poprawą świadomości ekologicznej ludności.
	4.4. Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami	4.4.1. Czyste Bieszczady – Bieszczadzki System Gospodarki Wodno-Ściekowej i Składowania Odpadów – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego dotyczące budowy i modernizacji instalacji wodno-kanalizacyjnych i składowania odpadów na rzecz ochrony walorów środowiskowych i krajobrazowych Bieszczad.

2.2. Powiązania projektu Programu z dokumentami ustanowionymi na szczeblu międzynarodowym, krajowym, regionalnym

Projekt Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad został opracowany na szczeblu regionalnym i jest jednym z elementów systemu programowania regionalnego. Z uwagi na obowiązującą w Polsce zasadę hierarchiczności systemu planowania, powinien być spójny z dokumentami opracowanymi na szczeblu wspólnotowym i krajowym. Projekt Programu powiązany jest merytorycznie z takimi dokumentami jak:

– **Na szczeblu międzynarodowym (wspólnotowym)**

- **Traktat Lizboński** – podpisany 13 grudnia 2007 roku, wszedł w życie 1 grudnia 2009 roku po zakończeniu procesu ratyfikacyjnego. Zmienia Traktat o Unii Europejskiej oraz Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, ale ich nie zastępuje. Nakierowany jest na reformę poprzednich traktatów, wynikającą ze zmiany uwarunkowań zaistniałych po dużym rozszerzeniu Unii Europejskiej z 1 maja 2004 roku. Traktat Lizboński oprócz wielu nowych uregulowań o charakterze politycznym i kompetencyjnym skierowanym głównie w kierunku większej demokratyzacji i opartej na bardziej przejrzystych zasadach w Unii Europejskiej, sprawniejszego działania organów stanowiących, promocji praw i wartości podstawowych, wolności, solidarności i bezpieczeństwa, zwiększenia znaczenia Unii Europejskiej na arenie międzynarodowej poszerza cele w sferze polityki rozwoju UE o spójność terytorialną.
- **Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu** - to unijna strategia wzrostu na okres od 2010 do 2020 roku. Strategia ta ma pomóc w skorygowaniu niedociągnięć europejskiego modelu wzrostu gospodarczego i stworzyć warunki, dzięki którym będzie on bardziej inteligentny, zrównoważony i sprzyjający włączeniu społecznemu. Aby nadać temu zadaniu konkretne ramy, UE wyznaczyła sobie pięć nadrzędnych celów, które ma zamiar zrealizować do końca 2020 roku. Cele te dotyczą:
  - zatrudnienia – 75 % osób w wieku 20-64 lat powinno mieć pracę,
  - badań i rozwoju – na inwestycje w badania i rozwój powinniśmy przeznaczać 3% PKB Unii,
  - zmian klimatu i zrównoważonego wykorzystania energii,
  - ograniczenia emisji gazów cieplarnianych o 20 % w stosunku do poziomu z 1990 roku,
  - 20 % energii powinno pochodzić ze źródeł odnawialnych,
  - efektywności energetycznej, która powinna wzrosnąć o 20 %,
  - edukacji,
  - ograniczenia liczby uczniów przedwcześnie kończących edukację do poziomu poniżej 10 %, co najmniej 40% osób w wieku 30-34 lat powinno mieć wykształcenie wyższe,
  - walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym – zmniejszenie osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym o co najmniej 20 mln.

Wymienione powyżej cele przekładane są na cele krajowe, co pozwoli uwzględnić specyfikę każdego z państw Unii. Strategia zawiera również siedem tzw. inicjatyw przewodnich, w oparciu o które UE i władze państw członkowskich będą nawzajem uzupełniać swoje działania w kluczowych dla strategii obszarach, takich jak: innowacje, gospodarka cyfrowa, zatrudnienie, młodzież, polityka przemysłowa, ubóstwo i oszczędne gospodarowanie zasobami.

– **Na szczeblu krajowym**

- **Polska 2030.** Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju (DSRK) to dokument określający główne trendy, wyzwania oraz koncepcję rozwoju kraju w perspektywie długookresowej, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 5 lutego 2013 roku. Stanowi najszerszy i najbardziej ogólny element nowego systemu zarządzania rozwojem kraju. Celem głównym dokumentu jest poprawa jakości życia Polaków mierzona zarówno wskaźnikami jakościowymi, jak i wartością oraz tempem

wzrostu PKB w Polsce. Dokument stwierdza, że rozwój Polski powinien odbywać się w trzech obszarach strategicznych równocześnie:

- konkurencyjności i innowacyjności gospodarki (modernizacji),
- równoważenia potencjału rozwojowego regionów Polski (dyfuzji),
- efektywności i sprawności państwa (efektywności).

Proponowane w DSRK obszary strategiczne związane są z obszarami opisanymi w Strategii Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo. Łącznie stanowią podstawowe narzędzie wdrażania DSRK do 2020 roku. Uzupełnieniem ramy strategicznej rozwoju Polski do 2030 roku jest koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.

- **Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030** – dokument przyjęty przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 roku, przedstawia wizję oraz określa cele i kierunki zagospodarowania przestrzennego kraju do roku 2030. Zawiera także podstawowe elementy zagospodarowania przestrzennego kraju, wskazuje obszary funkcjonalne, w tym metropolitalne oraz formułuje zalecenia do uwzględnienia w wojewódzkich planach zagospodarowania przestrzennego. Przedstawia także wiele propozycji zmian prawnych i instytucjonalnych dotyczących systemu planowania przestrzennego oraz jego powiązań z systemem planowania społeczno – gospodarczego, mających na celu zwiększenie efektywności polityk publicznych ukierunkowanych przestrzennie oraz zapewnienie ładu przestrzennego. Zaproponowana w KPZK 2030 wizja zakłada istotną zmianę akcentów związaną z odejściem od koncepcji polskiego terytorium jako zwornika między Wschodem i Zachodem na rzecz silniejszego akcentowania znaczenia uwarunkowań przestrzennych dla wykorzystania endogenicznych potencjałów i czynników rozwoju. Odpowiada na współczesne wyzwania, przed którymi stoi polska przestrzeń za sprawą postępującej integracji europejskiej i globalizacji światowej.
- **Strategia Rozwoju Kraju 2020 (SRK 2020)** – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo – została przyjęta 25 września 2012 roku przez Radę Ministrów. Dokument ten definiuje i aktualizuje nowe wyzwania jakie stanęły przed Polską wskutek procesów rozwojowych i globalizacyjnych na świecie. Sprostanie tym wyzwaniom, wymaga prowadzenia przemyślanej polityki rozwoju gwarantującej poprawę poziomu i jakości życia, wzmacniającej potencjał gospodarczy i możliwości jego wykorzystania. Głównymi wyzwaniami są wyzwania środowiskowe i energetyczne. Przyjęcie nowoczesnej wizji rozwojowej i jej konsekwentna realizacja to naczelnym warunkiem skoku cywilizacyjnego Polski. Strategia pozwoli na aktywne podejście do wyzwań i uniknięcie dryfu rozwojowego, poprzez wzmocnienie konkurencyjności gospodarki, poprawę spójności społecznej i terytorialnej, wpływających na wzrost poczucia bezpieczeństwa socjalnego obywateli. SRK 2020 jest główną strategią rozwojową o średnim horyzoncie czasowym. Wskazuje na strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne w celu wzmocnienia procesów rozwojowych.
- **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie** – dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 lipca 2010 roku określa cele i sposób działania podmiotów publicznych, a w szczególności rządu i samorządów województw dla osiągnięcia strategicznych celów rozwoju kraju. Ustala trzy cele szczegółowe do 2020 roku:
  - wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów,

- budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie procesom marginalizacji na obszarach problemowych,
- tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie.

Strategia ta zajmuje się kwestią pogodzenia różnych interesów rozwojowych kraju związanych z konkurencyjnością regionów, jej wzmocnieniem w skali kraju i na arenie międzynarodowej oraz z niedopuszczaniem do nadmiernych oraz społecznie i politycznie nie akceptowalnych różnicowań między- i wewnątrz regionalnych. W dokumencie zauważono, iż istotne jest również zapewnienie, aby zmiany w sposobie wykorzystania przestrzeni oraz intensyfikacja procesów społeczno-gospodarczych, poprawa warunków życia i wzrost poziomu konsumpcji przebiegały zgodnie z wymogiem trwałego i zrównoważonego rozwoju. Poszczególne przedsięwzięcia mają uwzględniać potrzebę zachowania trwałości funkcjonowania ekosystemów, optymalizacji wykorzystania przestrzeni oraz utrzymania wysokiego poziomu różnorodności biologicznej.

- **Strategia Rozwoju Transportu do 2020 roku (z perspektywą do 2030 roku)** – przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 22 stycznia 2013 roku. Jest to średniookresowy dokument planistyczny, który stanowi integralny element spójnego systemu zarządzania krajowymi dokumentami strategicznymi. Wskazano w nim cele oraz kierunki rozwoju transportu w taki sposób, aby etapowo do 2030 roku, możliwe było osiągnięcie celów założonych w Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju (DSRK) oraz Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju (SRK 2020). Transport stanowi bowiem jeden z najistotniejszych czynników wpływających na rozwój gospodarczy kraju, a dobrze rozwinięta infrastruktura transportowa wzmocnia spójność społeczną, ekonomiczną i przestrzenną kraju. Podstawowym celem krajowej polityki transportowej jest zwiększenie dostępności terytorialnej, poprawa bezpieczeństwa uczestników ruchu i efektywność sektora transportowego przez utworzenie spójnego, zrównoważonego i przyjaznego użytkownikom systemu transportowego w wymiarze regionalnym, krajowym, europejskim i globalnym. Poprawa dostępności terytorialnej wymaga integracji głównych gałęzi transportu, rozumianych jako zintegrowany system transportowy, którego głównym zadaniem jest przewyższanie barier geograficznych, ułatwianie interakcji między przedsiębiorcami i obywatelami.
- **Strategia rozwoju społeczno – gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020 Aktualizacja 2013** – to zaktualizowany dokument planistyczny przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 11 lipca 2013 roku. Strategia ta obejmuje makroregion Polski Wschodniej stanowiący zwarty obszar o najniższym poziomie rozwoju gospodarczego w Polsce i jeden z najsłabszych w Unii Europejskiej. Charakter problemów niekorzystnie wpływających na sytuację społeczno-gospodarczą i perspektywy rozwoju tego obszaru w znacznej mierze mają wymiar strukturalny, będący konsekwencją historycznych uwarunkowań. Są one dodatkowo negatywnie wzmocniane skutkami peryferyjnego położenia makroregionu na zewnętrznej granicy UE. Odnosi się do pięciu województw Polski Wschodniej, w tym województwa podkarpackiego. Ze względu na specyfikę sytuacji społeczno-gospodarczej Polska Wschodnia jest obszarem szczególnego zainteresowania polityki regionalnej, wymagającym podejmowania dodatkowych działań, umożliwiających nadrobienie opóźnień i zdynamizowanie rozwoju. Poprzez skuteczne jej wprowadzenie przyczyni się do zwiększenia spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej całego kraju.

– **Na szczeblu regionalnym**

- **Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020** – to dokument uwzględniający zasady i kierunki nowej polityki regionalnej, które określono w krajowych dokumentach strategicznych nowej generacji, jak również w dokumentach unijnych. Określa opis aspiracji rozwoju regionu do 2020 roku, formułuje cele, określa kierunki działań w poszczególnych priorytetach tematycznych i zakładane efekty realizowanych działań oraz wyznacza kluczowe obszary strategicznej interwencji. Celem głównym dokumentu jest: „Efektywne wykorzystanie zasobów wewnętrznych i zewnętrznych dla zrównoważonego i inteligentnego rozwoju społeczno – gospodarczego drogą do poprawy jakości życia mieszkańców”. Strategia wskazuje na cztery podstawowe obszary na których koncentrować się będą do 2020 r. działania samorządu województwa. Są nimi:
  - Konkurencyjna i Innowacyjna Gospodarka,
  - Kapitał Ludzki i Społeczny,
  - Sieć Osadnicza,
  - Środowisko i Energetyka.

Zakładane w programach operacyjnych formy interwencji zewnętrznej kierowane do wskazanych wyżej obszarów służyć będą wzmocnieniu przewag konkurencyjnych i niwelowaniu barier rozwojowych, a tym samym zmniejszeniu nadmiernych dysproporcji wewnątrz regionu w poziomie społeczno-gospodarczego rozwoju. Konsekwencją tych działań w okresie wyznaczonym przez Strategię będzie wzmocnienie konkurencyjności regionu w stosunku do innych, bardziej rozwiniętych obszarów kraju, a także UE.

2.3. Informacje zawarte w prognozach oddziaływania na środowisko przyjętych już dokumentów powiązanych z projektem Programu

Skoncentrowano się głównie na przedstawieniu informacji zawartych w prognozach oddziaływania na środowisko przyjętych dokumentów krajowych i regionalnych powiązanych z projektem Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad.

Dokumenty powiązane z projektem Programu, dla których sporządzone zostały prognozy oddziaływania na środowisko to:

- Strategia Rozwoju Kraju 2020,
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020 Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie,
- Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020,
- Strategia rozwoju transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.),
- Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko,
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030,
- Strategia rozwoju społeczno – gospodarczego Polski Wschodniej do 2020,
- Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020.

Prognoza oddziaływania na środowisko Strategii Rozwoju Kraju 2020

W prognozie stwierdzono, iż żadne z założeń Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju (SRK) nie posiada wyłącznie negatywnego oddziaływania na wszystkie komponenty środowiska. W przeważającej mierze założenia i cele SRK będą miały oddziaływanie pozytywne.

Najwięcej negatywnych oddziaływań zidentyfikowanych zostało dla celów działania II obszaru strategicznego, czyli konkurencyjnej gospodarki, związanych z sektorem transportu i energetyki.

Niosą one za sobą najwięcej negatywnych skutków dla środowiska, gdyż ustalają ramy dla przyszłych przedsięwzięć inwestycyjnych. Jednak z drugiej strony zidentyfikowano dla tych celów więcej skutków pozytywnych, niż negatywnych, co świadczy o poprawnym ukierunkowaniu Strategii, która będzie powodować prośrodowiskowe zmiany w strukturze gospodarki. Stwierdzono możliwość wystąpienia oddziaływań transgranicznych jedynie w przypadku dwóch celów: „efektywność energetyczna” i „poprawa stanu środowiska, zwiększenie efektywności transportu”, co wynika z szerokiego zasięgu oddziaływań i skalą inwestycji w sektorach energetyki i transportu.

Potencjalne zarówno pozytywne, jak i negatywne oddziaływanie, będące zagrożeniem dla ludzi, zidentyfikowano także dla celów zwiększenia wykorzystania technologii cyfrowych. Z kolei założenia celu III, który proponuje rozwój miast i wsi, będą niosły pozytywne, ale także i negatywne skutki dla krajobrazu naturalnego i kulturowego.

Pozostałe cele zawarte w dokumencie SRK przyniosą wyłącznie skutki pozytywne dla człowieka i wszystkich komponentów środowiska. Uwagę zwrócił jednak brak bezpośredniego odniesienia do kwestii zrównoważonego rozwoju i środowiska. Poprzez określenie tych braków oddziaływaniami hamującymi, starano się zasygnalizować możliwość wystąpienia negatywnych oddziaływań w wyniku tych uchybień. Oddziaływania hamujące zostały rozpoznane w celach całego I obszaru strategicznego, jak również w celach I.1, I.2, I.3., II.2, II.4 oraz III.2 i III.3. Zagadnienia, których te cele dotyczyły, to przede wszystkim: zagadnienia gospodarcze, sektorowe, jak również człowiek, powierzchnia ziemi, krajobraz i klimat.

Zaproponowane zostały również rekomendacje, dotyczące negatywnych i hamujących oddziaływań ustaleń Strategii, których uwzględnienie pozwoli na podjęcie działań prewencyjnych, ich minimalizację lub wzmocnienie tych oddziaływań, które niosą ze sobą pozytywne skutki realizacji Strategii.

Prognoza oddziaływania na środowisko Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie

W prognozie stwierdzono, iż najistotniejsze znaczenie w zakresie oddziaływań środowiskowych, zwłaszcza w horyzoncie długookresowym, będą miały stymulowane zmiany populacyjne. Dotyczy to zwłaszcza skutków rozwoju funkcji metropolitarnych i dużych ośrodków miejskich, a co za tym idzie koncentracji w ich obrębie szeregu oddziaływań obciążających środowisko.

Wzrost wskaźnika zagęszczenia populacji w ośrodkach rozwoju pociągał będzie za sobą konsekwencje w postaci lokalnego wzrostu presji skierowanych w głównej mierze na środowisko przyrodnicze, a związanych ze wzrostem strumienia odpadów wymagających unieszkodliwienia, wzrostem ładunku zanieczyszczeń w ściekach oraz ilości ścieków kierowanych do oczyszczenia, wzrostem zapotrzebowania na wodę pitną i towarzyszącym temu rosnącym deficytem zasobów wody zdanej do użytku oraz samą koncentracją źródeł emisji zwiększających poziom lokalnej, indywidualnej i zbiorowej presji.

Z drugiej strony zmiany demograficzne polegać będą na odpływie ludności z terenów peryferyjnych, co również skutkować może szeregiem istotnych dla środowiska przemian, takich jak intensyfikacja produkcji rolnej, zmniejszenie ilości odpadów komunalnych, zmiany struktury ścieków, zalesienia, itp.

W Prognozie przyjęto, iż realizacja ustaleń projektu KSRR nie przyczyni się do ogólnego wzrostu zanieczyszczeń środowiska, gdyż wraz ze wzrostem zamożności społeczeństw maleć będzie generowana przez nie presja ekologiczna.

Za najlepszy sposób zapobiegania negatywnym skutkom środowiskowym uznano wybór lokalizacji oraz sposób realizacji inwestycji, który ma wyeliminować część zagrożeń już na wstępnym etapie planowania i projektowania inwestycji.

Sporządzający dokument Prognozy ocenili, że w przypadku braku realizacji KSRR można spodziewać się, w ciągu najbliższych dziesięcioleci, kontynuowania tendencji szybkiego wzrostu gospodarczego i umacniania pozycji obszarów metropolitalnych, w porównaniu z regionami położonymi peryferyjnie.

Prognoza oddziaływania na środowisko Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020

W Prognozie stwierdzono, że generalnie realizacja Strategii będzie pozytywnie oddziaływała na zależności między wszystkimi elementami środowiska. Negatywne oddziaływania mogą wystąpić przy realizacji następujących priorytetów i kierunków interwencji:

- przestrzeganie/stosowanie zasad uczciwej konkurencji na wspólnotowym i globalnym rynku rolno-spożywczym (priorytet 3.3),
- utrzymanie użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej (kierunek 3.1.1),
- utrzymanie żywotnych ekonomicznie gospodarstw rolnych (kierunek 3.1.2),
- skuteczna kontrola bezpieczeństwa i jakości produktów rolno-spożywczych w całym łańcuchu produkcyjnym (kierunek 3.2.3),
- wsparcie przekształceń strukturalnych w rolnictwie (kierunek 4.3.1),
- wzmacnianie publicznych funkcji lasu na OW (kierunek 5.4.4),
- racjonalne wykorzystanie rolniczej i rybackiej przestrzeni produkcyjnej do produkcji energii ze źródeł odnawialnych (kierunek 5.5.1).

Strategia będzie oddziaływać na obszary Natura 2000 podobnie jak na bioróżnorodność oraz zwierzęta i rośliny. Szczegółowe określenie skutków będzie możliwe po zlokalizowaniu inwestycji wynikających ze Strategii. Negatywne bezpośrednie i długoterminowe skutki mogą przynieść głównie następujące priorytety i kierunki interwencji o charakterze infrastrukturalnym realizowane w ramach celu nr 2, a w szczególności:

- rozwoju lokalnej infrastruktury gwarantującej bezpieczeństwo energetyczne, sanitarne i wodne na obszarach wiejskich (priorytet 2.1),
- rozwoju ogólnokrajowej i lokalnej infrastruktury transportowej gwarantującej dostępność transportową obszarów wiejskich (priorytet 2.2),
- rozwoju infrastruktury społecznej zapewniającej mieszkańcom obszarów wiejskich dostęp do dóbr i usług (priorytet 2.4).

Rozwój przedsiębiorczości i pozarolniczych miejsc pracy wykorzystujących potencjał endogenicznych obszarów wiejskich, również może powodować negatywne skutki, a w szczególności działania polegające na:

- tworzeniu pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich,
- rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich,
- tworzeniu i rozwoju działalności gospodarczej towarzyszącej prowadzeniu produkcji rolnej, leśnej i rybackiej.

Konkluzją było stwierdzenie, iż Strategia jest oparta na koncepcji zrównoważonego rozwoju i w większości celów, priorytetów i kierunków interwencji będzie pozytywnie oddziaływać na ludzi i zasoby środowiska obszarów wiejskich.

Prognoza oddziaływania na środowisko Strategii rozwoju transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030r.)

W Prognozie, jako główne problemy ochrony środowiska, wskazano:

- problemy z dotrzymaniem standardów emisyjnych i rosnących wymagań w zakresie redukcji emisji jednostkowych oraz w zakresie ograniczania udziału w strukturze głównych źródeł emisji sektora transportu, stanowiącego jedno z głównych źródeł emisji zanieczyszczeń gazowych (tlenków azotu, dwutlenku węgla) oraz pyłów (pylenie wtórne, emisje z silników) do powietrza w Polsce,
- brak planów zadań ochronnych obszarów sieci Natura 2000 i związane z tym utrudnienia w zakresie możliwości, efektywności i sposobu prowadzenia procesów inwestycyjnych (w tym także inwestycji z zakresu infrastruktury transportowej) na terenach chronionych w ramach sieci Natura 2000,
- wieloletnie zaniedbania w planowaniu przestrzennym i związany z tym brak uporządkowania sytuacji planistycznej, w tym zwłaszcza chaotyczny rozwój procesów suburbanizacyjnych, pociągający za sobą nieuporządkowaną i nie do końca kontrolowaną rozbudowę zwłaszcza lokalnej sieci infrastruktury drogowej, stanowiącą istotne potencjalne zagrożenie dla porządku przestrzennego również w układach ponadlokalnych.

W Prognozie przyjęto, iż w związku z planami rozwoju infrastruktury transportowej, zwłaszcza drogowej i kolejowej, do poziomu spełniającego standardy nowoczesności i nie hamującego rozwoju gospodarczego kraju oraz poszczególnych regionów, a także wobec prognozowanego wzrostu wielkości przewozów ludzi i towarów, skala oddziaływań będzie się nadal zwiększać, aż do względnej stabilizacji tych presji w okresie po 2020 roku.

Z analiz przeprowadzonych w Prognozie wynika, że negatywnych skutków środowiskowych należy się jednak spodziewać również w przypadku odstąpienia od realizacji Strategii. W takim przypadku możliwe jest:

- utrzymanie niekorzystnych warunków w centrach dużych miast, a nawet pogorszenie się parametrów jakości powietrza w miastach, w wyniku rosnącego przeciążenia dróg ruchem samochodowym, w tym ruchem tranzytowym oraz na skutek dalszego wzrostu natężenia ruchu samochodowego,
- wzrost presji na środowisko oraz pogarszanie jego stanu w wyniku braku systemowych bodźców stymulujących wprowadzanie nowoczesnych rozwiązań technicznych oraz organizacyjnych,
- utrwalanie niekorzystnego modelu przemieszczania się opartego o indywidualny transport samochodowy, wobec braku stworzenia korzystnych warunków dla rozwoju zintegrowanego i zrównoważonego transportu publicznego,
- ograniczenie roli racjonalnie kształtowanego systemu transportowego, jako stymulatora procesów suburbanizacji, rozwoju regionalnego oraz migracji zarobkowych oraz w poszukiwaniu lepszego dostępu do usług publicznych,
- spadek dynamiki i zakresu prac, związanych z modernizacją istniejącej infrastruktury drogowej i kolejowej,

- brak istotnej poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego, lub pogarszanie się istniejącego stanu, w wyniku wzrostu natężenia ruchu, przy jednoczesnym złym stanie technicznym dróg i dalszej ich dekapitalizacji.

Analizy przeprowadzone w Prognozie pokazują, iż nie ma możliwości uniknięcia działań wynikających z realizacji Strategii, które potencjalnie mogą negatywnie wpłynąć na środowisko przyrodnicze lub pogorszyć warunki równoważenia rozwoju.

Ograniczenie i/lub złagodzenie konfliktów pomiędzy wymogami ochrony środowiska, a oddziaływaniem sektora transportu będzie można osiągnąć poprzez wprowadzanie odpowiednich rozwiązań planistycznych, technologicznych i architektonicznych-krajobrazowych, jako elementów zrównoważonej gospodarki przestrzennej. Niezwykle istotne jest stosowanie we wszystkich podsystemach transportowych nowoczesnych i efektywnych rozwiązań technicznych i systemowych ochrony środowiska, adekwatnych do prognozowanego rodzaju, przedmiotu, charakteru i intensywności związanych z tym oddziaływań.

W Prognozie większość kierunków działań uznana została za sprzyjającą łagodzeniu presji transportowych, zatem nie determinującą konieczności rozważenia rozwiązań alternatywnych. Pozostała część uznana została za zgodną z przyjętymi dokumentami strategicznymi, w przypadku których alternatywne rozwiązania zostały już rozważone i wybrane, bądź możliwe będą do ustalenia na etapie oceny oddziaływania na środowisko konkretnych przedsięwzięć lub prognoz dla lokalnych lub subregionalnych programów rozwoju sieci transportowych.

Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Strategii „Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko”

W Prognozie dokonano oceny oddziaływania na środowisko w rozbiciu na poszczególne cele szczegółowe. Jednym z celów jest *Racjonalne i efektywne gospodarowanie zasobami kopalin*, w którym pozytywny wpływ na środowisko naturalne będzie miało Działanie 4 – *Rozpoznanie możliwości wykorzystania energii geotermalnej*. Działanie 1 – *Kontynuowanie rozpoznania występowania surowców energetycznych i stworzenia możliwości ich eksploatacji na terytorium kraju, oraz wskazanie złóż strategicznych*, związane z poszukiwaniem i rozpoznawaniem kopalin niekonwencjonalnych dających nadzieję uniezależnienia się w pewnym zakresie od rynków zagranicznych, co wywołuje z drugiej strony obawy przed negatywnym oddziaływaniem na środowisko przyrodnicze.

Cel *Zachowanie bogactwa różnorodności biologicznej, w tym wielofunkcyjna gospodarka leśna* jest związany z ochroną zasobów przyrodniczych i wszystkie zadania oraz narzędzia przewidziane do realizacji w ramach tego kierunku interwencji służą ochronie przyrody. W związku z tym, nie zidentyfikowano bezpośredniego negatywnego wpływu, a proponowane działania będą miały pozytywne oddziaływanie na środowisko.

Analiza oddziaływań celu *Uporządkowanie zarządzania przestrzenią*, a także działań i wytycznych nie wykazała bezpośredniego negatywnego wpływu na poszczególne elementy środowiska. Najważniejszym negatywnym pośrednim oddziaływaniem mogą być konflikty społeczne związane z zagospodarowaniem przestrzeni. Jednak uporządkowany i przejrzysty system planowania przestrzennego, a taki w zamierzeniu ma powstać po realizacji poszczególnych działań, powinien zmniejszać konflikty przestrzenne.

Przeprowadzone analizy wykazały, że poprawa jakości powietrza, mająca być rezultatem planowanych działań, będzie miała potencjalnie pozytywny wpływ nie tylko bezpośrednio na stan powietrza atmosferycznego, ale również pośrednio na pozostałe komponenty środowiska, takie jak: gleba, wody, fauna i flora.

Ocena skutków realizacji Strategii BEiŚ w zakresie edukacji ekologicznej i tworzenia zielonych miejsc pracy wykazuje jedynie pozytywny wpływ na środowisko tego kierunku interwencji.

Według Prognozy potencjalne oddziaływanie transgraniczne działań przewidzianych w Strategii BEiŚ uzależnione jest w głównej mierze od ich lokalizacji oraz charakteru poszczególnych inwestycji. Można założyć, że oddziaływanie większości z inwestycji, które w długofalowej perspektywie byłyby związane z wprowadzeniem Strategii BEiŚ, będzie mieć zasięg jedynie lokalny. Nie zakłada także, że którekolwiek z działań będzie realizowane bezpośrednio przy granicy Państwa. Nie przewiduje się także, by działania administracyjne mogły powodować jakiegokolwiek bezpośrednie oddziaływania wpływające na stan środowiska krajów sąsiadujących z Polską.

Prognoza oddziaływania na środowisko Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

W wyniku przeprowadzonych w Prognozie studiów ustalono, że oddziaływania na środowisko działań planowanych w projekcie KPZK będą miały bardzo szeroki charakter i dotyczyć będą całego obszaru Polski.

Za pozytywne uznane zostało wprowadzenie do systemu planowania i podejmowania decyzji lokalizacyjnych procedury ocen oddziaływania na środowisko – zarówno ocen dla indywidualnych przedsięwzięć jak i systemu ocen strategicznych – dla planów, strategii i polityk.

W ramach wizji zagospodarowania przestrzennego Polski do roku 2030, zwrócono uwagę na rozwiązania wariantowe, w tym przede wszystkim na potrzebę i możliwość rozwoju w naszym kraju energetyki rozproszonej, a także na możliwość prowadzenia rozwoju społeczno-gospodarczego, który nie będzie wymagał nadmiernych potrzeb transportowym.

Negatywnie został oceniony fakt całkowitego pominięcia resortu środowiska, wśród podmiotów, które winny mieć istotny wpływ na kształtowanie zagospodarowania przestrzennego w kraju. Dlatego też przedstawiono rekomendacje, aby w projekcie KPZK jednoznacznie wskazać na instytucje odpowiedzialną za wdrażanie działań zaproponowanych w projekcie ocenianego dokumentu, a także aby w większym stopniu uwzględniał on rolę resortu środowiska w kreowaniu i wdrażaniu polityki przestrzennej.

Aby lepiej zobrazować całościowe oddziaływanie polityki przestrzennej na środowisko, zaproponowano wprowadzenie wskaźnika syntetycznego, tzw. „śladu ekologicznego”, zarówno na poziomie krajowym, jak i wojewódzkim. Wskaźnik ten ocenia zapotrzebowanie człowieka na naturalne zasoby biosfery, czyli wody i łądu.

Pozytywnie zostało ocenione przedstawienie w KPZK definicji wielu pojęć stosowanych w tym dokumencie, przy jednoczesnym zwróceniu uwagi na konieczność uściślenia pojęć: ład przestrzenny, dostępność, odporność struktur przestrzennych, a także zaproponowano dodanie definicji „przezorność ekologiczna”.

Według autorów Prognozy brak wdrażania ustaleń zawartych w KPZK utrwaliłby niekorzystne tendencje, które są obecnie obserwowane w przestrzeni. Pogłębiłoby to chaos przestrzenny i doprowadziło do zwiększenia powierzchni terenów wymagających uporządkowania oraz do konfliktów w związku z funkcjonowaniem specustaw ograniczających udział zainteresowanego społeczeństwa w procesie planowania obiektów infrastrukturalnych. Mogłoby to spowodować również sytuację, w której niemożliwe lub bardzo trudne, byłoby wdrażanie wymogów nałożonych na Polskę przez legislację Unii Europejskiej oraz wynikających z nich międzynarodowych konwencji dotyczących ochrony przyrody i środowiska, których Polska jest stroną.

Prognoza oddziaływania na środowisko Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do 2020

W Prognozie stwierdzono, iż niektóre priorytety wymienione w Strategii, ze względu na swój charakter, będą w niewielki sposób wpływać na środowisko lub nie będą miały istotnego wpływu na nie. Dotyczy to głównie priorytetu odnoszącego się do poprawy jakości kapitału ludzkiego, budowania społeczeństwa informacyjnego opartego na wiedzy. Pozostałe kierunki rozwoju tj.: zwiększenie dostępności komunikacyjnej Polski Wschodniej poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej, wykorzystanie położenia przy zewnętrznej granicy UE, rozwój współpracy transgranicznej, ochrona środowiska przyrodniczego będą miały ogromny wpływ na środowisko.

Realizacja Strategii potencjalnie może negatywnie wpływać na osiągnięcie niektórych celów długofalowej strategii ochrony środowiska. Jednakże w zamierzeniach Strategii nie istnieją niemożliwe do pokonania bariery i nie przyczyni się ona do powstania kryzysu w procesie spełniania międzynarodowych zobowiązań oraz dalszej poprawy stanu środowiska.

W Prognozie zaproponowano następujące rekomendacje:

- rozdział diagnostyczny powinien zawierać odwołania do zasad zrównoważonego rozwoju, a w szczególności opisywać stan poszczególnych komponentów środowiska, sposobów jego ochrony, uzupełnienie diagnozy o głębszą analizę zasobów przyrodniczych terenu opracowania, zwłaszcza w zakresie obowiązku (wynikającego zarówno z krajowych, jak i wspólnotowych regulacji) zapewnienia wysokich standardów ochrony obszarów włączonych do Europejskiej Sieci Obszarów Chronionych NATURA 2000, a także innych obszarów chronionych na tym terenie, w szczególności obszarów wodno-błotnych zgodnych z zapisami konwencji z Ramsar,
- analiza SWOT powinna uwzględniać najistotniejsze mocne i słabe strony obszaru Polski Wschodniej wynikające ze stanu środowiska i jego ochrony, a szanse i zagrożenia powinny odnosić się do zjawisk i procesów zewnętrznych, które mogą zaistnieć lub mogą się nasilić. Słuszne też byłoby zamieszczenie omówienia wyników przeprowadzonej analizy SWOT,
- jako że priorytety oraz cele szczegółowe, jak i działania zaproponowane w Strategii, odnoszące się do ochrony środowiska przyrodniczego nie są spójne z założeniami Krajowego Planu Gospodarki Odpadami oraz z Polityką Ekologiczną Państwa. W celu zapewnienia spójności Strategii z dokumentami strategicznymi proponuje się wprowadzenie nowych priorytetów: (1) Wzmocnienie systemu gospodarki odpadami oraz realizacja zadań mających na celu minimalizację wpływu odpadów na zasoby środowiska naturalnego na terenie Polski Wschodniej, (2) Zrównoważone wykorzystanie materiałów, wody i energii, (3) Stworzenie systemu bezpieczeństwa ekologicznego, (4) Rozwój edukacji ekologicznej,
- spójność z dokumentami strategicznymi w zakresie działań, mających na celu ochronę zasobów przyrodniczych zdaniem autorów Prognozy powinna być uwzględniona już na etapie projektowania Strategii.

Prognoza oddziaływania na środowisko Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020

W wyniku przeprowadzonych w Prognozie analiz stwierdzono, że najczęściej potencjalnie negatywnych oddziaływań na środowisko będą miały przedsięwzięcia związane z komunikacją drogową, czyli działania realizowane w ramach następujących kierunków działań:

- Rozwój drogowej sieci transportowej wzmacniającej zewnętrzną dostępność komunikacyjną Rzeszowa oraz ośrodków subregionalnych w wymiarze krajowym i międzynarodowym.

- Rozwój infrastruktury i sieci kolejowej zarówno w układzie powiązań zewnętrznych jak i wewnątrz regionalnych.
- Rozwój powiązań komunikacyjnych i zintegrowanego systemu transportu publicznego łączących Rzeszów z jego obszarem funkcjonalnym.
- Rozwój powiązań komunikacyjnych wewnątrz obszarów funkcjonalnych biegunów wzrostu.

W Prognozie wskazano także kierunki działań, których realizacja będzie miała najbardziej korzystny wpływ na środowisko:

- Rozwój badań stosowanych i rozwojowych obejmujących specjalizacje regionalne jako kluczowy czynnik wzmacniania przewag konkurencyjnych województwa.
- Wzmocnienie jakości kształcenia w ramach istniejących i nowych kierunków studiów.
- Rozwijanie systemu kształcenia na poziomie wyższym, wzmacniającego specjalizacje regionalne.
- Wzmacnianie potencjału oraz rozwój IOB i sieci ich współpracy.
- Wzmocnienie możliwości instytucjonalnych IOB w zakresie finansowego wsparcia przedsiębiorczości.
- Kreowanie i wspieranie przez IOB przedsięwzięć proinnowacyjnych.
- Poprawa jakości i dostępności usług edukacyjnych.
- Tworzenie atrakcyjnej oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniającego się regionalnego rynku pracy, postępu technologicznego oraz potrzeb branż kluczowych gospodarki regionu.
- Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie.
- Tworzenie warunków dla zapewnienia możliwie równego i powszechnego dostępu do oferty kulturalnej, w tym do kultury wysokiej.
- Wzmacnianie wizerunku regionu, w tym Rzeszowa, jako centrum kultury opartego m.in. na wydarzeniach kulturalnych o znaczeniu międzynarodowym, oraz budowanie marek m.in. instytucji i imprez kulturalnych.
- Zmniejszenie poziomu biedy i wykluczenia społecznego w województwie.
- Tworzenie zintegrowanego systemu wsparcia dla środowisk zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym.
- Uporządkowanie gospodarki przestrzennej Rzeszowa i integracja w ramach obszaru funkcjonalnego.
- Rewitalizacja oraz poprawa ładu przestrzeni sprzyjające rozwojowi ośrodków miejskich.
- Zapewnienie dobrego stanu środowiska w zakresie czystości powietrza i hałasu.
- Zachowanie i ochrona różnorodności biologicznej.
- Racjonalne wykorzystanie energii oraz zwiększanie efektywności energetycznej.
- Współpraca sektora B&R z przedsiębiorcami i j.s.t. na rzecz innowacyjnych rozwiązań w zakresie alternatywnych źródeł energii zwłaszcza OZE i ich wdrażania.

W wyniku przeprowadzonych analiz i ocen stwierdzono, że na obszarach Natura 2000 może dochodzić do:

- emisji hałasu,
- emisji zanieczyszczeń komunikacyjnych,
- jakościowych zmian siedlisk,
- fragmentacji siedlisk przyrodniczych,
- zmniejszania powierzchni siedlisk przyrodniczych,
- powstawania nowych barier dla funkcjonowania układów przyrodniczych,

- zakłócania funkcjonowania korytarzy ekologicznych na odcinkach przejść przez doliny cieków,
- wyłączenia z systemu przyrodniczego terenów rolnych, a w niektórych przypadkach może zdarzyć się, że nastąpi wyłączenie terenów leśnych czy dolin rzecznych.

Oddziaływania na obszary Natura 2000 będą nasilone na etapie budowy konkretnych przedsięwzięć, ich oddziaływanie będzie bezpośrednie w przypadku, gdy przedsięwzięcie będzie realizowane na terenie obszaru Natura 2000. W Prognozie stwierdzono, że na tym etapie nie można określić, jakie będą to oddziaływania, ponieważ nie są znane dokładne lokalizacje poszczególnych przedsięwzięć. Oceniono, że działania przewidziane w projekcie Strategii będą miały pozytywny wpływ na środowisko w dłuższej perspektywie czasowej.

Prognoza na obecnym etapie nie przewiduje możliwości znaczącego transgranicznego oddziaływania na środowisko. Planowane przedsięwzięcia komunikacyjne (np. S19, która stanowi część szlaku transportowego Via Carpatia) nie kończą się na granicy państwa/województwa, ale będą kontynuowane poza jego granicami w ramach rozbudowy sieci europejskiej.

Oceniono, że odstąpienie od realizacji Strategii skutkowałoby m.in. zaniechaniem wdrażania nowoczesności i innowacyjnych technologii w gospodarce, czego wynikiem byłoby utrzymywanie się funkcjonowania technologii przestarzałych, często wywierających dużą presję na środowisko. W efekcie nie następowałaby poprawa jakości komponentów środowiska, a pośrednio poprawa warunków życia mieszkańców. Szczególnie niekorzystne zmiany w aspekcie skutków środowiskowych przewiduje się w przypadku odstąpienia od realizacji celu sformułowanego dla dziedziny strategicznej (4.) Środowisko i energetyka – Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów z poszanowaniem środowiska sposobem na zapewnienie bezpieczeństwa i dobrych warunków życia mieszkańców oraz rozwoju gospodarczego województwa.

3. Analiza i ocena istniejącego stanu środowiska na terenach objętych przewidywanym znaczącym oddziaływaniem oraz potencjalne zmiany tego stanu w przypadku braku realizacji projektu Programu

3.1. Istniejący stan środowiska

3.1.1. Położenie, rzeźba terenu, klimat

Obszar objęty Programem Strategicznym Rozwoju Bieszczad położony jest na południowo-wschodnim krańcu województwa podkarpackiego, na terenie 4 powiatów (bieszczadzkiego, leskiego, przemyskiego i sanockiego) w granicach administracyjnych 12 gmin: Baligród, Bircza, Cisna, Czarna, Lesko, Lutowiska, Komańcza, Olszanica, Solina, Tyrawa Wołoska, Ustrzyki Dolne i Zagórz. Gminy te wchodziły w skład Związku Bieszczadzkiej Gmin Pogranicza (ZBGP) powstałego w 1992 r. Teren ten ma powierzchnię 2913 km² (Tabela 2), co stanowi 16,3 % powierzchni województwa.³ Wschodnią i południową granicę obszaru stanowi granica państwa z Ukrainą i Słowacją.

Według podziału J. Kondrackiego na jednostki fizycznogeograficzne (Rysunek 1) środkowa i południowa część obszaru objętego projektem Programu zakwalifikowana została do podprowincji Beskidy Wschodnie z podziałem na mezoregiony: Bieszczady Zachodnie (522.12) na południu i Góry Sanocko –Turczańskie (522.11) na północy. Grzbiety górskie na tym obszarze mają regularny, równoległy układ tworząc tzw. „góry rusztowe”, od północy przechodzą w Pogórze Przemyskie.

---

³ Województwo Podkarpackie 2013 – podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2013.

Jedynie niewielka część obszaru, na zachód od Osławy w rejonie Komańczy i Przełęczy Łupkowskiej, należy do podprowincji Zewnętrzne Karpaty Zachodnie i mezoregionu Beskid Niski (513.71)⁴. Najwyższy punkt terenu znajduje się na Tarnicy (1346 m n.p.m.).

Tabela 2. Powierzchnia obszaru objętego Programem z podziałem na gminy

Gmina	Powierzchna [km ²]
Baligród	158
Bircza	254
Cisna	287
Czarna	185
Komańcza	456
Lesko	111
Lutowiska	475
Olszanica	94
Solina	185
Tyrawa Wołoska	69
Ustrzyki Dolne	479
Zagórz	160
Łącznie	2913

Źródło: dane GUS

Obszar objęty projektem Programu zbudowany jest z osadów fliszowych, które na przełomie oligocenu i miocenu uległy intensywnemu sfałdowaniu. Powstały tzw. płaszczowiny, nasunięte na siebie fałdy, przebiegające dość regularnie z północnego-zachodu na południowy-wschód. Obszar Bieszczadów Zachodnich obejmują płaszczowiny dukielska i śląska, a granicę między nimi stanowi tzw. strefa przeddukielska, czyli pas obniżen wypreparowany w miękkich piaskowcach i łupkach, ciągnący się od Przełęczy Beskid po Cisnę. Na północ od tego obniżenia występuje płaszczowina śląska, a pasma graniczne na południu zbudowane są z płaszczowiny dukielskiej. Na północ od płaszczowiny śląskiej (na wysokości Ustrzyk Dolnych) zaczyna się płaszczowina skolska, największa jednostka Karpat Wschodnich. W płaszczowinie skolskiej wyróżnia się brzeźną strefę antytkinarną oraz wewnętrzną – synklinalną^{5,6,7}.

Według W. Okołowicza na kształtowanie się klimatu tego obszaru największy wpływ mają góry oraz bliskość klimatu o cechach kontynentalnych. Klimat charakteryzuje się dużymi dobowymi amplitudami temperatury powietrza przede wszystkim w obniżeniach i na zboczach eksponowanych na bezpośrednie promieniowanie słoneczne, małe amplitudy roczne, głównie w partiach szczytowych i na zboczach stale zacienionych. Średnia temperatura stycznia w południowej części obszaru wynosi -7,0°C, a północnej -5,0°C, natomiast w lipcu w górach średnia temperatura kształtuje się na poziomie 16,0°C, a w rejonie Birczy 17,5°C. Opady występują duże (750-1700 mm), w półroczu chłodnym przeważnie śnieżne, w lecie niekiedy nawałne z burzami. Najwięcej opadów występuje w lipcu (około 140 mm) oraz czerwcu i sierpniu (po około 110 mm). Lato w górach jest stosunkowo krótkie, jesień wczesna, zima długa, początek wiosny znacznie opóźniony. Pokrywa śnieżna zalega średnio od 85 do 100 dni, w wysokich górach ponad połowę roku. W partiach szczytowych duże usłonecznienie, w obniżeniach częste mgły, zdarzają się inwersje termiczne oraz występują zjawiska fenowe.

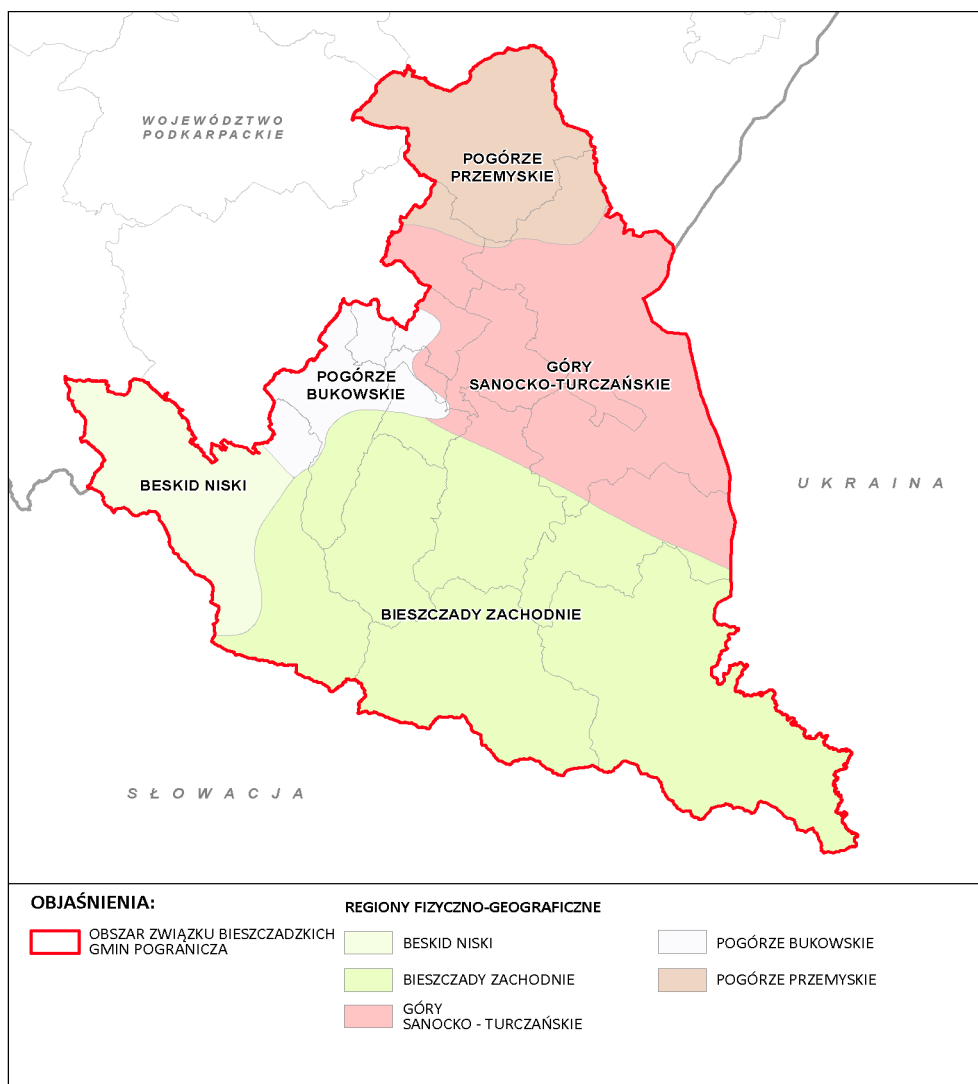
⁴ Kondracki J., *Geografia Polski – mezoregiony fizyczno-geograficzne*, PWN, Warszawa 1994.

⁵ Klimaszewski M., *Geomorfologia Polski, Tom I*, PWN, Warszawa 1972.

⁶ Warszzyńska (red.), *Karpaty Polskie, przyroda, człowiek i jego działalność*, Kraków 1995.

⁷ Luboński P (red.), *Bieszczady – przewodnik*, Oficyna Wydawnicza „Rewasz”, „Bosz”, Pruszków-Olszanica 1995.

Rysunek 1. Regiony fizyczno-geograficzne

Źródło: Państwowy Instytut Geologiczny – opracowanie własne

3.1.2. Wody powierzchniowe i podziemne

Obszar Związku Bieszczadzkich Gmin Pogranicza (ZBGP) położony jest obrębie dorzecza Wisły w zlewni Bałtyku oraz dorzecza Dniestru w zlewni Morza Czarnego. Przez analizowany obszar przepływa rzeka San i rzeka Wisłok, które posiadają największe zlewnie w dorzeczu Wisły w granicach województwa podkarpackiego. San należy do największego karpackiego dopływu Wisły, odwadnia ponad połowę obszaru województwa. Na omawianym terenie długość rzeki wynosi około 120,8 km, co stanowi około 29 % ogólnej długości rzeki. Większymi lewostronnymi dopływami Sanu znajdującymi się na terenie objętym projektem Programu są: Wołosaty, Solinka, Hoczewka, Osława, Sanoczek oraz górny odcinek Wisłoka, którego długość na omawianym terenie wynosi 22,2 km⁸ (tj. około 10 % ogólnej długości rzeki). Natomiast do prawostronnych, znaczących dopływów Sanu należy zaliczyć rzeki: Czarny, Olszanka, Tyrawka, Wiar. Rzeka Wiar należy do rzek transgranicznych, w swoim środkowym biegu dwukrotnie przekracza granicę państwa z Ukrainą. Na obszarze objętym projektem Programu leży cały fragment zlewiska Morza Czarnego znajdujący się w województwie podkarpackim. Obejmuje on 233,2 km². Stanowią go zlewnie rzek: Strwiąż,

⁸ Wisłok wpada do Sanu poza obszarem objętym opracowaniem na terenie gminy Tryńcza w powiecie przeworskim.

Mszaniec oraz Lechnawa. Rzeki te są dopływami Dniestru. Ponad 80 % powierzchni tego obszaru zajmuje zlewnia rzeki Strwiąż, która przepływa przez Polskę na długości 17,3 km.

Tabela 3. Ogólna charakterystyka morfologiczna rzek o powierzchni zlewni powyżej 100 km² występujących na obszarze objętym projektem Programu

Nazwa rzeki	Długość rzeki [km]		Odbiornik	Strona dopływu	Km ujścia	Powierzchnia zlewni [km ²]		
	Ogółem	W woj. podkarpackim*				Ogółem	W kraju	W woj. podkarpackim*
San	443,4	443,4	Wisła	prawa	279,7	16 861,3	14 390,1	12 159,1
Wolosaty	27,8	27,8	San	lewa	381,8	119,1	119,1	119,1
Czarny	22,6	22,6	Zb. Solina	prawa	-	111,6	111,6	111,6
Solinka	48,1	48,1	Zb. Solina	lewa	-	314,3	314,3	314,3
Wetlina	32,3	32,3	Solinka	prawa	21,6	160,6	160,6	160,6
Hoczewka	27,8	27,8	San	lewa	306,9	177,8	177,8	177,8
Oslawa	64,8	64,8	San	lewa	285,3	507,4	507,4	507,4
Sanoczek	30,5	30,5	San	lewa	275,3	173,6	173,6	173,6
Tyrawka	19,3	19,3	San	prawa	266,4	129,5	129,5	129,5
Wiar	70,4	59,1	San	prawa	160,0	798,2	398,6	398,6
Wisłok	204,9	204,9	San	lewa	90,5	3 528,2	3 528,2	3 528,2
Strwiąż	100,3	17,3	Dniestr	lewa	-	486,9	206,8	206,8

* Długość i zlewnia rzek w województwie podkarpackim w przybliżeniu

Źródło: Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Rzeszowie, 2013

Górne odcinki rzek San oraz Wisłok, w obrębie Karpat, posiadają zasoby wodne, nierównomiernie rozłożone w czasie i przestrzeni. Duże spadki rzek stwarzają dobre warunki szybkiego odpływu wód przy dużych opadach atmosferycznych. Biorąc pod uwagę mało przepuszczalne podłoże i niewielkie zdolności retencyjne zlewni karpaccich, spływ w dużej mierze odbywa się powierzchniowo. W wyniku czego w okresach suchych zauważalne są małe przepływy w rzekach, natomiast w porach deszczowych gwałtowne i duże wezbrania. Rzeki cechuje znaczny potencjał powodziowy, przy czym przeważają wezbrania letnie.

Na analizowanym terenie znajdują się dwa zbiorniki wodne: Solina i Myczkowce. Zbiornik Solina na Sanie jest największym zbiornikiem zaporowym w województwie, funkcjonującym od roku 1968. Pojemność całkowita zbiornika, przy maksymalnym piętrzeniu wynosi 472,0 hm³, natomiast powierzchnia 21,1 km². Maksymalna wysokość piętrzenia to 60,0 m⁹. Zbiornik pełni funkcję energetyczną, przeciwpowodziową, rekreacyjną, zaopatruje w wodę miasto Ustrzyki Dolne oraz okoliczne miejscowości. Drugim zbiornikiem znajdujących się w obrębie obszaru objętego projektem Programu jest zbiornik Myczkowce na rzece San, powstały w roku 1960. Pojemność całkowita zbiornika wynosi 10,9 hm³, powierzchnia przy maksymalnym piętrzeniu 2,0 km². Maksymalna wysokość piętrzenia to 15,0 m¹⁰. Zbiornik Myczkowce jest zbiornikiem wyrównania dobowego interwencyjno-regulacyjnej pracy elektrowni wodnej w Solinie. Szacuje się, iż zbiorniki te gromadzą 15 % ogółu wód retencjonowanych w kraju.

3.1.3. Gleby

Z powodu zróżnicowanych czynników glebotwórczych występujących na obszarze objętym projektem Programu, wykształciło się kilka rodzajów gleb. Czynniki te to: wysokość n.p.m., rzeźba terenu, warunki klimatyczne, stosunki wodne, geneza i rodzaj skały macierzystej oraz roślinność.

⁹ Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rocznik Statystyczny Województwa Podkarpackiego 2013, Rzeszów, 2013.

¹⁰ Ibidem.

Gleby wytworzone pod wpływem kilku czynników glebotwórczych bez wyraźnej przewagi któregośkolwiek z nich nazywamy glebami autogenicznymi¹¹.

W przeważającej części obszaru występują gleby bardzo kwaśne i kwaśne (pH poniżej 5,5). Głównie są to gleby brunatne wytworzone z głębokich utworów pokrywowych, zwietrzelinowych warstw fliszu karpackiego, składającego się z pyłów lub glin, rzadziej ilów lub piasków. W Bieszczadach gleby brunatne kwaśne tworzą się na zwietrzelinach piaskowców, jak również na odwapnionych, gliniastych pokrywach soliflukcyjnych (zjawisko spływu powierzchniowego wierzchnich warstw gruntu)¹². W wyższych partiach gór występują gleby inicjalne i słabo wykształcone, gleby skaliste i szkieletowe, wytworzone ze skał osadowych zwartych, o profilu średnio głębokim lub płytkim. Silnie szkieletowe gleby znajdują się głównie na obszarach leśnych. Gleby wietrzeniowe użytków rolnych zalicza się przeważnie do klasy IV a, IV b, V i VI. Są to gleby ubogie w przyswajalne formy fosforu i potasu (ok. 70 % i 40 %).

Gleby brunatne wylugowane i właściwe występują w mniejszej ilości, a ich wytworzenie związane jest ze zwietrzelinami mniej kwaśnymi. W rejonie bieszczadzkich połonin większe powierzchnie zajmują rankery, gleby głębsze niż inicjalne, kwaśne, o odczynie w całym profilu nie przekraczającym pH 5,0¹³.

Pod względem przydatności rolniczej użytki rolne na obszarze objętym projektem Programu zaliczono do kompleksów: pszenno-dobry śródgórski i podgórski, złożony górski, zbożowo-pastewny górski i owsiany-pastewny górski. Najlepsze dla rolnictwa gleby występują w dolinie Sanu, są to gleby aluwialne – mady, zasobne w składniki pokarmowe dla roślin i korzystnym odczynie. Gleb tych jest jednak stosunkowo mało, więc nie odgrywają większego znaczenia dla produkcji rolnej¹⁴.

3.1.4. Surowce mineralne

W obrębie granic województwa podkarpackiego występuje ponad 1000 udokumentowanych złóż kopalni (ropy naftowej i gazu ziemnego, siarki, diatomitów, gipsów i anhydrytów oraz kopalni skalnych). Natomiast w obrębie dwunastu gmin Związku Bieszczadzkiej Gmin Pogranicza (ZBGP), których dotyczy projekt Programu, znanych jest 26 złóż różnych kopalni, z czego obecnie eksploatowanych jest 9 złóż i są to:

- ropa naftowa i gaz ziemny:
  - złoża Dwernik i Zatwarnica w gminie Lutowiska,
  - złoża Łodyna i Wańkowa w gminie Ustrzyki Dolne,
- ropa naftowa – złożo Brzegi Dolne w gminie Ustrzyki Dolne,
- skała diatomitowa – złożo Jawornik w gminie Bircza,
- kamienie łamane i bloczne – złoża Huczvice i Rabe w gminie Baligród,
- piaski i żwiry – złożo Manasterzec w gminie Lesko.

Na uwagę zasługuje rozpoznane wstępnie złożo gazu ziemnego Wetlina w gminie Cisna, które obecnie nie jest eksploatowane. Pozostałe złoża diatomitów, piasków i żwirów, kamieni łamanych i blocznych oraz surowców ilastych ceramiki budowlanej nie są eksploatowane ze względu na brak lokalnego popytu lub ograniczenia środowiskowe.

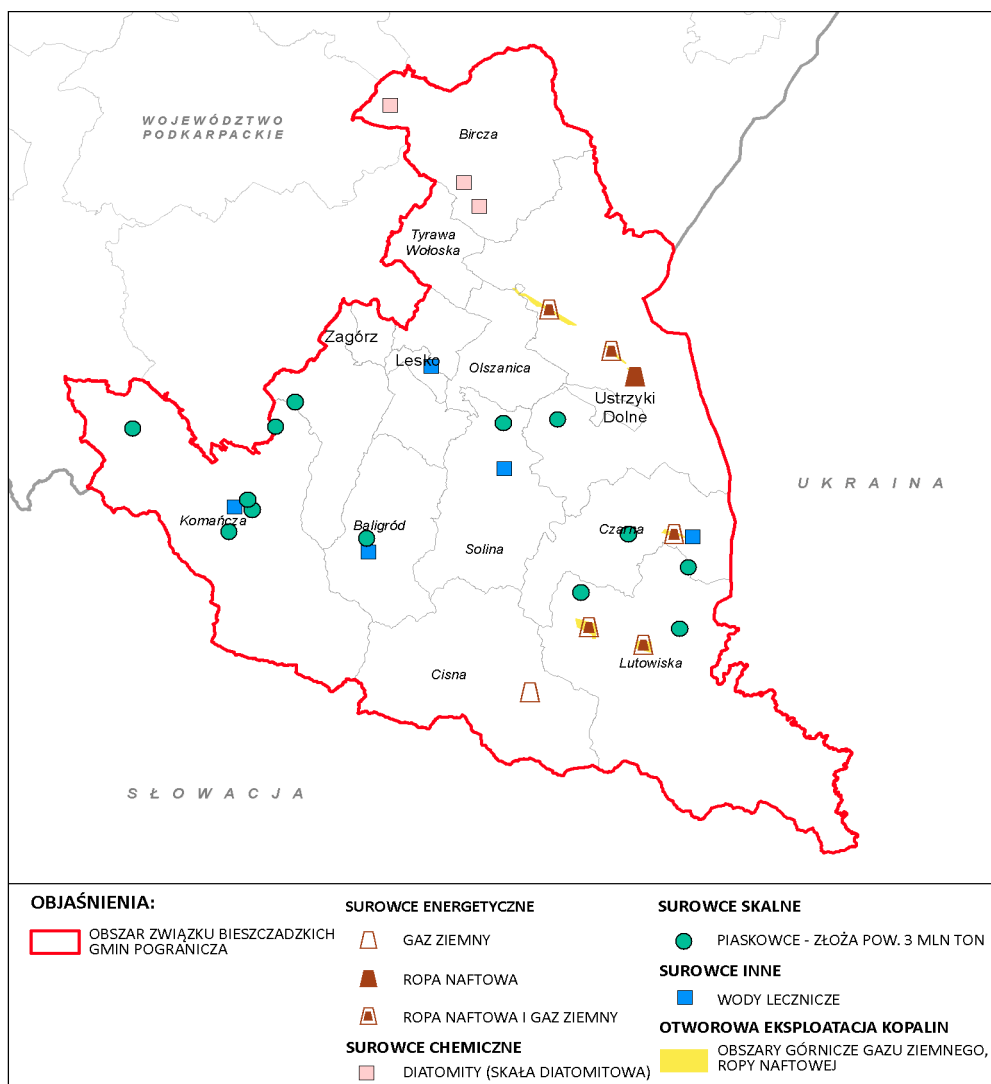
¹¹ Richling A., Ostaszewska K., *Geografia fizyczna Polski*, PWN, Warszawa 2006.

¹² Richling A., Ostaszewska K., *Geografia fizyczna Polski*, PWN, Warszawa 2006.

¹³ J. Warszńska (red.), *Karpaty Polskie, przyroda, człowiek i jego działalność*, Kraków 1995.

¹⁴ Dobrzański B., Zawadzki S., *Gleboznawstwo*, PWRiL, Warszawa 1995.

Rysunek 2. Surowce mineralne

Źródło: Państwowy Instytut Geologiczny – opracowanie własne

3.1.5. Powietrze

Zanieczyszczenia powietrza to wszelkie substancje (gazy, ciecze, ciała stałe), znajdujące się w powietrzu atmosferycznym, ale nie będące jego naturalnymi składnikami, lub substancje będące jego naturalnymi składnikami, ale występujące w znacznie zwiększonych ilościach. Największymi antropogenicznymi źródłami emisji zanieczyszczeń do powietrza są:

- procesy energetycznego spalania paliw oraz przemysłowe procesy technologiczne (emisja punktowa),
- komunikacja (emisja liniowa),
- sektor komunalno-bytowy (emisja powierzchniowa).

Wnioski jakie można wyprowadzić z analizy danych stałego monitoringu jakości powietrza w województwie podkarpackim wskazują, że największy wpływ na zanieczyszczenie powietrza ma emisja powierzchniowa i liniowa. Pochodzące z tych źródeł pyły zawieszane PM10 i PM2,5 oraz zawarty w pyle PM10, wskutek adsorpcji, benzo(a)piren (BaP), wykazują stałe przekroczenia wartości docelowej średniorocznych stężeń we wszystkich punktach pomiarowych w województwie. Benzo(a)piren jako jedna z najbardziej kancerogennych substancji, należąca jednocześnie do większej

grupy wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych (WWA), występuje zawsze wraz z innymi substancjami należącymi do tej grupy. Jego zawartość w pyłe PM10 wykazuje wyraźną sezonowość powiązaną ściśle z sezonem grzewczym. W związku z tym najwyższe przekroczenia wartości kryterialnych zdefiniowano na obszarach zurbanizowanych, gdzie występuje kumulacja źródeł zanieczyszczeń.

Na obszarze 12 gmin objętych projektem Programu należy się spodziewać przekroczeń wartości docelowych przede wszystkim na terenach zurbanizowanych (Zagórz, Lesko, Ustrzyki Dolne), a także wzdłuż dróg krajowych 28, 84 i dróg (wojewódzkich i powiatowych) o dużym nasileniu ruchu samochodowego. W pozostałych węzłach sieci osadniczej omawianego obszaru możliwe są sezonowe przekroczenia pomimo tego, że są to tereny najbardziej czystego powietrza w województwie, a region (jako całość) jednym z najczystszych w kraju.

3.1.6. Klimat akustyczny

Hałas jest specyficznym czynnikiem zanieczyszczającym środowisko, charakteryzuje się złożonością oraz mnogością źródeł. Jest jednym z poważniejszych problemów środowiskowych. Klimat akustyczny tworzy zespół dźwięków występujących w środowisku, niezależnie od źródeł je wywołujących.

W skład hałasu komunikacyjnego wchodzi hałas: drogowy, kolejowy i lotniczy. Szczególne znaczenie mają przebiegające odcinki dróg i linii kolejowych o największym natężeniu ruchu. Hałas lotniczy stanowi problem na stosunkowo niewielkich terenach województwa podkarpackiego, oddziaływanie związane jest z rejonami wokół lotnisk, wzdłuż tras wznoszeń i nalotów. Hałas przemysłowy to hałas emitowany w efekcie prowadzonej działalności gospodarczej, obejmujący swoim zasięgiem obszary sąsiadujące bezpośrednio z obiektem.

Badanie, ocenę i obserwację zmian stanu akustycznego środowiska dokonuje się w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska. W 2012 r. w ramach monitoringu hałasu WIOŚ w Rzeszowie realizował zadania związane z emisją i oceną hałasu emitowanego przez źródła przemysłowe i komunikacyjne.

W klimacie akustycznym obszarów objętych projektem Programu dominuje hałas emitowany przez środki komunikacyjne i tereny przemysłowe.

3.1.7. Promieniowanie elektromagnetyczne

Monitoring poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku prowadzony jest przez Inspekcję Ochrony Środowiska na podstawie przepisów ustawy Prawo ochrony środowiska (2001). Badania oraz ocena poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku wykonywana jest w ramach systemu Państwowego Monitoringu Środowiska. Szczegółowe zasady monitorowania poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku zostały określone w rozporządzeniu w sprawie zakresu i sposobu prowadzenia okresowych badań poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku (2007). Zgodnie z rozporządzeniem badania polegają na pomiarze natężenia składowej elektrycznej pola elektromagnetycznego (parametr charakteryzujący oddziaływanie pola) w miejscach dostępnych dla ludności w przedziale częstotliwości co najmniej od 3 MHz do 3000 MHz.

W 2012 r. WIOŚ w Rzeszowie wykonał badania poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku w ramach Programu Państwowego Monitoringu Środowiska Województwa Podkarpackiego na lata 2010-2012 oraz Aneksu Nr 2 do ww. Programu.

3.1.8. Zasoby przyrodnicze

Na terenie objętym projektem Programu dominują lasy, jednak występują także nieleśne zbiorowiska roślinne. Wśród nich można wymienić:

- **łąki** – półnaturalne zbiorowiska traw i roślinności zielnej,
- **murawy kserotermiczne** (ciepłolubne) – zbiorowiska trawiaste o charakterze stepowym, występują na małych, znacznie rozproszonych powierzchniach, w miejscach dobrze nasłonecznionych (w Bieszczadach 66 gatunków),
- **bogate gatunkowo murawy bliźniczkowe** – spotykane na siedliskach okrajkowych (np. na miedzach, brzegach torfowisk, poboczach dróg),
- **zbiorowiska roślin wodnych** (zanurzonych oraz pływających) – związane z wodami stojącymi lub wolno płynącymi. Są to zbiorowiska roślin zakorzenionych lub niezakorzenionych w dnie, pływających po powierzchni (np. rzęsy wodne),
- **zbiorowiska roślinne stref przybrzeżnych zbiorników wodnych, rzek i potoków** – szuwary,
- **roślinność torfowiskowa** – zajmuje tereny o płytkim występowaniu wód gruntowych,
- **roślinność synantropijna** – na terenach pól uprawnych oraz związana z terenami urbanizowanymi.

Osobliwością Bieszczad są tzw. torfowiska wysokie, zasilane głównie przez opady (w Polsce powszechnie występują torfowiska niskie, zasilane przez wody gruntowe). Występują zwykle w postaci kopulastego wypiętrzenia o powierzchni 0,5 do 9 ha. W powodu niedostatku soli mineralnych występują tam rośliny o małych wymaganiach, np. mech torfowiec.

W Bieszczadach występują 2 gatunki endemitów (nie występują nigdzie poza Karpatami Wschodnimi): **wilczomlec karpacki** (*Euphorbia carpatica*) i **lulecznica kraińska** (*Scopolia carniolica Jacq.*). Rośliny wschodniokarpackie koncentrują się głównie we wschodniej części pasma połonin. Występują również rośliny wapieniolubne, chociaż brak jest wapieni w Bieszczadach. Wystarczają tym roślinom zasobne w węglan wapnia utwory piaskowców krośnieńskich¹⁵.

Szata roślinna na terenie objętym projektem Programu odznacza się wielkim bogactwem i różnorodnością. Występuje tu wiele gatunków chronionych roślin, grzybów, porostów, paprotników, widłaków.

Wśród roślin tu występujących wiele gatunków to rośliny prawnie chronione, przy czym większość jest objęta ochroną ścisłą, są to między innymi: **tojad wiechowaty** (*Aconitum degenii Gayer*), **tojad wschodniokarpacki** (*Aconitum lasiocarpum*), **tojad moldawski** (*Aconitum moldavicum*), **parzydło leśne** (*Aruncus sylvestris*), **pokrzyk wilcza jagoda**, (*Atropa belladonna*), **podrzeń żebrowiec** (*Blechnum spicant*), **dziwięksił bezłodygowy** (*Carlina acaulis*), **bulawnik czerwony** (*Cephalanthera rubra*), **storczyk fuchsa** (*Dactylorhiza fuchsii*), **storczyk szerokolistny** (*Orchis latifolia*), **wawrzynek wilczelyko** (*Daphne mezereum*), **goździk skupiony** (*Dianthus compactus*), **omieg górski** (*Doronicum austriacum*), **kruszczyk szerokolistny** (*Epipactis helleborine*), **skrzyp olbrzymi** (*Equisetum telmateia*), **śnieżyczka przebiśnieg** (*Galanthus nivalis*), **gółka długoostrogowa**, (*Gymnadenia conopsea*) **bluszcz pospolity** (*Hedera helix*), **wroniec widlasty** (*Huperzia selago*), **śnieżyca wiosenna** (*Leucojum vernalis*), **lilia złotogłów** (*Lilium martagon*), **listera jajowata** (*Listera ovata*), **widłak jałowcowaty** (*Lycopodium annotinum*), **pióropusznik strusi** (*Matteuccia struthiopteris*), **gnieźnik leśny** (*Neottia nidus-avis*), **storczyk kukawka** (*Orchis militaris*), **jęczyznik zwyczajny** (*Phyllitis scolopendrium*), **podkolan biały** (*Platanthera bifolia*),

---

¹⁵ Luboński P (red.), Bieszczady – przewodnik, Oficyna Wydawnicza „Rewasz”, „Bosz”, Pruszków-Olszanica 1995

paprotka zwyczajna (*Polypodium vulgare*), **cebulka dwulistna** (*Allium anceps*), **lulecznica kraińska** (*Scopolia carniolica*), **liczydło górskie** (*Streptopus amplexifolius*), **cis pospolity** (*Taxus baccata*), **storczyca kulista** (*Traunsteinera globosa*), **ciemieżyca biała** (*Veratrum album*), **ciemieżyca zielona** (*Veratrum lobelianum*), **barwinek pospolity** (*Vinca minor*), **kopytnik pospolity** (*Asarum europaeum*), **chaber Kotschyego** (*Centaurea kotschyana*), **tojad wiechowaty** (*Aconitum degenii*).

W Bieszczadach występują, jedyne w Polsce, połoninowe, wschodniokarpackie zbiorowiska roślinne: bliźniaczyska, borowczyńska, traworośla, ziołorośla, zarośla jarzębinowe z paproci, zespoły pastwiskowe, kwieciste łąki połoninowe.

W tabelach 4-7 przedstawiono występujące na terenach objętych projektem Programu leśne i nieleśne siedliska przyrodnicze, wody słodkie i torfowiska oraz ściany, piargi, rumowiska skalne i jaskinie, a także rośliny, objęte ochroną na mocy Dyrektywy Siedliskowej.

Tabela 4. Leśne siedliska przyrodnicze występujące na obszarze objętym projektem Programu, chronione na mocy Dyrektywy Siedliskowej

Lp.	Siedlisko leśne	Występowanie
1.	91E0 – Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (<i>Salicetum albae</i> , <i>Populetum albae</i> , <i>Alnetion glutinoso-incanae</i> , olsy źródliskowe)	Beskid Niski, Bieszczady Zachodnie, Pogórze Bukowskie, Góry, Sanocko-Turczańskie.
2.	91F0 – Łęgowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe (<i>Ficario Ulmetum</i>)	Pogórze Przemyskie.
3.	9110 – Kwaśne buczyny (<i>Luzulo – Fagetum</i>)	Góry Sanocko-Turczańskie, Bieszczady Zachodnie, Beskid Niski.
4.	9130 – Żyzne buczyny (<i>Asperulo – Fagetum</i>)	Pogórze Przemyskie, Beskid Niski, Pogórze Bukowskie, Góry Sanocko-Turczańskie, Bieszczady Zachodnie.
5.	9140 – Środkowo-europejskie, subalpejskie i górskie lasy bukowe z jaworem oraz szczawiem górskim (górskie jaworzyny ziołoroślowe)	Bieszczady Zachodnie.
6.	9170 – Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (<i>Galio Carpinetum</i>)	Góry Sanocko-Turczańskie, Pogórze Przemyskie.
7.	9180 – Jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stromych stokach i zboczach (<i>Tilio platyphylis- Acerion pseudoplatani</i>)	Bieszczady Zachodnie, Beskid Niski.
8.	9410 – Górskie bory świerkowe (<i>Piceion abietis</i>)	Góry Sanocko-Turczańskie, Bieszczady Zachodnie.

Źródło: Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny, 2004 r. – opracowanie własne.

Tabela 5. Murawy, łąki, ziołorośla, wrzosowiska, zarośla, przyrodnicze występujące na obszarze objętym projektem Programu, chronione na mocy Dyrektywy Siedliskowej

Lp.	Rodzaj	Podtyp	Występowanie
1.	4060 Wysokogórskie borówczyńska bażynowe (<i>Empetro-Vaccinietum</i>)	4060-1 Wysokogórskie borówczyńska bażynowe	Tereny BdPN – grzbiety połonin: Tarnica, Krzemień, Bukowe Berdo, Rozsypaniec, Połonina Wetlińska, Szeroki Wierch.
2.	4080 Subalpejskie zarośla wierzby laponijskiej lub śląskiej (<i>Salicetum lapponum</i> , <i>Salicetum silesiacae</i>)	4080-2 Subalpejskie zarośla wierzby śląskiej w Karpatach	Bieszczady – tereny BdPN – Tarnica.
3.	6150 Wysokogórskie murawy acydofilne (<i>Juncion trifidi</i>) i bezwapienne wyleżyska śnieżne (<i>Salicion herbaceae</i>)	6150-1 Wysokogórskie murawy acydofilne hal i połonin w Karpatach	Bieszczady – BdPN: Tarnica, Halicz, Krzemień, Rozsypaniec, Szeroki Wierch, Bukowe Berdo, Kińczyk Bukowski, Kopa Bukowska, Połonina Caryńska i Połonina Wetlińska.
4.	*6230 Bogate florystycznie górskie i niżowe murawy bliźniczkowe (<i>Nardion</i> – płaty bogate florystycznie)	*6230-1 Bieszczadzkie murawy bliźniczkowe (priorytetowe są tylko płaty bogate florystycznie)	Bieszczady – BdPN, Park Krajobrazowy Doliny Sanu, Ciśniańsko-Wetliński Park Krajobrazowy (Obszar Natura 2000 Bieszczady).
5.	6430 Ziołorośla górskie (<i>Adenostyilion alliariae</i>) i ziołorośla nadrzeczne (<i>Convolutetalia sepium</i>)	6430-1 Ziołorośla subalpejskie i regłowe	Południe województwa (Beskid Niski, Bieszczady).
		6430-2 Górskie, nadpotokowe ziołorośla lepiężnikowi	Występują pospolicie w całych Karpatach.
6.	6510 Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (<i>Arrhenatherion elatioris</i>)	6510-1 Łąka rajgrasowa (owsicowa) (<i>Arrhenatheretum elatioris</i>)	Cały teren województwa z wyjątkiem wysokich gór (powyżej 600 m n.p.m.).
		6510-2 Łąka z wiechliną łąkową	Cały teren województwa z wyjątkiem

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		i kostrzewą czerwoną (zbiornisko <i>Poa pratensis</i> - <i>Festuca rubra</i>)	wysokich gór (powyżej 600 m n.p.m.).
--	--	---	--------------------------------------

Źródło: Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny, 2004 r. – opracowanie własne

Tabela 6. Wody słodkie i torfowiska, przyrodnicze występujące na obszarze objętym projektem Programu, chronione na mocy Dyrektywy Siedliskowej

Lp.	Rodzaj	Podtypy	Występowanie
1.	3140 Twardowodne oligo- i mezotroficzne zbiorniki z podwodnymi łąkami ramienic <i>Charetea</i>	3140-1 Zbiorniska ramienic ze związku <i>Charion fragilis</i> w silnie zmineralizowanych zasadowych wodach oligo- i mezotroficznych	Występują w wodach różnego typu na terenie całego województwa.
2.	3150 Starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorniskami z <i>Nympheion</i> , <i>Potamion</i>	3150-2 Eutroficzne starorzecza i drobne zbiorniki wodne	Teren całego województwa – doliny rzeczne wszystkich rzek.
3.	3220 Pionierska roślinność na kamieńcach górskich potoków	3220-1 Kamieńce górskich potoków z trzcinnikiem szuwarowym i kostrzewą czerwoną	Południowa część województwa – Beskid Niski, Bieszczady.
		3220-2 Zarośla wrześni pobrzeżnej	Południowa część województwa – Beskid Niski, Bieszczady.
4.	3230 Zarośla wrześni na kamieńcach i żwirowiskach górskich potoków (<i>Salici-Myricarietum</i> – część z przewagą wrześni)	3230-1 Zarośla wrześniowo-wierzbowe	Południowa część województwa – Beskid Niski, Bieszczady.
5.	3240 Zarośla wierzbowe na kamieńcach i żwirowiskach górskich potoków (<i>Salici-Myricarietum</i> – część z przewagą wierzb)	3240-1 Zarośla wierzbowo-wrześniowe	Południowa część województwa – Beskid Niski, Bieszczady.
6.	3260 Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorniskami włosieniczników	3260-1 Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorniskami włosieniczników	Obszar pogórzy.
7.	3270 Zalewane muliste brzegi rzek	3270-1 Naturalna eutroficzna roślinność związków: <i>Chenopodium fluviatile</i> , <i>bidention tripartitae</i> p.p., <i>Elatium Eleocharition ovatae</i>	Praktycznie cały teren województwa aż po wys. 600 m n.p.m.
8.	*7110 Torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe) – siedlisko priorytetowe	*7110-3 Karpackie torfowiska wysokie	Bieszczady – głównie BdPN.
9.	7140 Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z <i>Scheuchzeria - Caricetea nigrae</i>)	7140-2 Górskie torfowiska przejściowe i trzęsawiska	Bieszczady.
10.	*7210 Torfowiska nakredowe (<i>Cladietum marisci</i> , <i>Caricetum buxbaumii</i> , <i>Schoenetum nigricantis</i>) – siedlisko priorytetowe	*7210-1 Torfowiska nakredowe (<i>Cladietum marisci</i> , <i>Caricetum buxbaumii</i> , <i>Schoenetum nigricantis</i>)	Pojedyncze stanowiska mogą występować na terenie całego województwa, szczególnie jednak na południu.
11.	*7220 Źródłiska wapienne ze zbiorniskami <i>Cratoneurion commtati</i> – siedlisko priorytetowe	*7220 Petryfikujące źródła z utworami tufowymi (<i>Cratoneurion</i>)	Pojedyncze stanowiska mogą występować na terenie całego województwa, szczególnie jednak na południu.
12.	7230 Górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk	7230-1 Młaki górskie	Południe województwa (na południe od linii Przemyśl – Strzyżów) głównie Bieszczady.
Ściany, piargi, rumowiska skalne i jaskinie			
1.	8220 Ściany skalne i urwiska krzemianowe ze zbiorniskami z <i>Androsacetalia vandellii</i>	8220-3 Mszysto-paprociove zbiorniska zacienionych skał kwaśnych i obojętnych	Południowa część województwa (na południe od Strzyżowa).
2.	8310 Jaskinie niedostępne do zwiedzania	8310-1 Jaskinie niedostępne do zwiedzania	Głównie południowa część województwa (Beskid Niski, Bieszczady).

Źródło: Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny, 2004 r. – opracowanie własne

Tabela 7. Gatunki roślin występujące na terenie objętym opracowaniem projektu Programu, chronione na mocy Dyrektywy Siedliskowej

Lp.	Nazwa	Siedliska przyrodnicze z jakimi jest związany gatunek
1.	1393 Sierpowiec błyszczący, Haczykowiec błyszczący (<i>Drepanocladus vernicosus</i>)	7140 Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z <i>Scheuchchzeri-Caricetea</i>), 7230 Górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk.
2.	*4070 Dzwonek piłkowany, dzwonek lancetowaty (<i>Campanula serrata</i>) – występuje w Bieszczadach BdPN	6230-1 Bieszczadzkie murawy bliźniczkowe, 6230-2 Zachodniokarpackie murawy bliźniczkowe, 6430-1 Ziolorośla subalpejskie i regłowe.
3.	4068 Dzwonecznik wonny (<i>Adrenophora lillifolia</i>)	9110 Ciepłolubna dąbrowa
4.	1902 Obuwik pospolity (<i>Cypripedium calceolus</i>)	6210 Murawy kserotermiczne (<i>Festuco-Brometea</i>), 9130 Żyzne buczyny (<i>Dentario glandulose-Fagenion</i> , <i>Galio odorati-Fagenion</i>), 9170-2 Grąd subkontynentalny – lasy liściaste o bogatej strukturze, 9110 Ciepłolubna dąbrowa.
5.	1939 Rzepik szczeciński (<i>Agrimonia pilosa</i>) rośnie w okolicach Ustrzyk, Wołosatego – BdPN	9170-2 Grąd subkontynentalny – lasy liściaste o bogatej strukturze.
6.	1617 Starodub łąkowy (<i>Ostericum palustre</i>)	7230-2 Torfowiska zasadowe Polski południowej (z wyłączeniem gór) i części środkowej.
7.	1898 Ponikło kraińskie (<i>Eleocharis carniolica</i>) występuje m.in. na południe od miejscowości Moszczaniec w Beskidzie Niskim, nieopodal rezerwatu „Źródlika Jasiołki”.	3130 Brzegi lub osuszane dna oligotroficznych lub mezotroficznych zbiorników wód stojących, z roślinnością z klas <i>Littorelletea uniflorae</i> .
8.	1902 Obuwik pospolity (<i>Cypripedium calceolus</i>)	6210 Murawy kserotermiczne (<i>Festuco-Brometea</i>), 9130 Żyzne buczyny (<i>Dentario glandulose-Fagenion</i> , <i>Galio odorati-Fagenion</i>), 9170-2 Grąd subkontynentalny – lasy liściaste o bogatej strukturze, 9110 Kwaśne buczyny (<i>Luzulo-Fagenion</i>).
9.	4116 Tocza alpejska, karpacka (<i>Tozzia alpina</i>) – BdPN	6430-1 Ziolorośla subalpejskie i regłowe, 91E0-6 Nadrzeczna olszyna górską (<i>Alnetum incanae</i>), 91E0-7 Bagienna olszyna górską (<i>Caltho laetae-Alnetum</i>).

Źródło: Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny, 2004 r. – opracowanie własne.

Fauna

Teren objęty projektem Programu wyróżnia się dużym zróżnicowaniem fauny. Stwierdzono tu obecność gatunków puszczańskich i drapieżników. Do najcenniejszych gatunków należą m.in.: **żubr** (*Bison bonasus*), **niedźwiedź brunatny** (*Ursus arctos*), **wilk** (*Canis lupus*), **ryś** (*Felis lynx*).

W obrębie terenu objętego Programem rozmnaża się wiele gatunków kręgowców, które ujęte są w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt. Na terenie tym najliczniej występującymi populacjami bezkręgowców są: **niepylak mnemozyna** (*Parnassius mnemosyne*), **nadobnica alpejska** (*Rosalia alpina*).

Bardzo cennymi, chronionymi gatunkami gadów i płazów, są m.in.: **wąż eskulapa** (*Zamenis longissimus*), **gniewosz plamisty** (*Coronella austriaca*), **salamandra plamista** (*Salamandra salamandra*), **żaba dalmatyńska** (*Rana dalmatina*).

Obszar Bieszczad jest bardzo ważną ostoją dużych ptaków drapieżnych. Stosunkowo licznie występuje tu **orzeł przedni** (*Aquila chrysaetos*) i **orlik krzykliwy** (*Aquila pomarina*). Silną populację ma również **trzmiełojad** (*Pernis apivorus*). Występują tu także takie gatunki ptaków jak m. in.: **bocian czarny** (*Ciconia nigra*), **bocian biały** (*Ciconia ciconia*), **puchacz** (*Bubo bubo*), **mucholówka mała** (*Ficedula parva*), **mucholówka białoszyja** (*Ficedula albicollis*), **derkacz** (*Crex crex*), **dzięcioł trójpalczasty** (*Picoides tridactylus*).

Na terenie objętym projektem Programu występują nietoperze, najcenniejsze z nich zostały objęte ochroną w ramach obszarów Natura 2000. Wśród nietoperzy należy wymienić m.in.: **nocka dużego** (*Myotis myotis*), **podkowca małego** (*Rhinolophus hipposideros*), **nocka orzęsionego** (*Myotis emarginatus*).

W obrębie obszaru objętego opracowaniem występują gatunki zwierząt, które są chronione także prawem międzynarodowym. Należą do nich m.in.:

- **Bezkręgowce:** **skójką gruboskorupowa** (*Unio crassus*), **zagłębek bruzdkowany** (*Rhysodes sulcatus*), **biegacz urozmaicony** (*Carabus variolosus*),
- **Płazy i gady:** **traszka grzebieniasta** (*Triturus cristatus*), **kumak górski** (*Bombina variegata*), **traszka karpacka** (*Triturus montandoni*),
- **Ryby:** **brzanka** (*Barbus peloponnesius*), **głowacz białopletwy** (*Cottus gobio*), **minóg strumieniowy** (*Lampetra planeri*),
- **Ptaki:** **mucholówka białoszyja** (*Ficedula albicollis*), **A241 dzięcioł trójpalczasty** (*Picoides tridactylus*), **puchacz** (*Bubo bubo*), **puszczyk uralski** (*Strix uralensis*), **orzeł przedni** (*Aquila chrysaetos*), **bocian czarny** (*Ciconia nigra*), **A031 bocian biały** (*Ciconia ciconia*), **sóweczka** (*Glaucidium passerinum*), **orlik krzykliwy** (*Aquila pomarina*),
- **Ssaki:** **podkowiec mały** (*Rhinolophus hipposideros*), **nocek orzęsiony** (*Myotis emarginatus*), **ryś euroazjatycki** (*Lynx lynx*), **wydra** (*Lutra lutra*), **wilk** (*Canis lupus*), **niedźwiedź brunatny** (*Ursus arctos*), **żubr** (*Bison bonasus*).

Lasy

Według B.Pawłowskiego obszar objęty projektem Programu znajduje się w regionie geobotanicznym w prowincji górskiej, środkowoeuropejskiej oraz podprowincji karpackiej w dziale Karpaty Wschodnie. W dziale tym wydzielono okręg Karpaty Lesiste, a w nim podokręgi: Bieszczady i Pogórze Przemyskie. Jedynie zachodnia część gminy Komańcza należy do działu Karpat Zachodnich, okręgu: Beskidów i podokręgu Beskidu Niskiego¹⁶.

Według najnowszego podziału na typy krajobrazów naturalnych opracowanego przez A.Richlinga większość terenu objętego opracowaniem znajduje się w gatunku krajobrazu pogórzy. Najwyższe partie Bieszczadów Richling zakwalifikował do gatunku krajobrazu regla dolnego, a krajobraz wzdłuż rzeki San określił jako gatunek krajobrazu równin zalewowych w terenach górskich.¹⁷

W Bieszczadach występują trzy piętra roślinności:

- piętro pogórzia sięgające do ok. 500 m n.p.m., w którym występują wielogatunkowe lasy liściaste z przewagą dębu, lipy i grądu;
- piętro regla dolnego sięgające do ok. 1200 m n.p.m., gdzie spotkać można lasy bukowo-jodłowe, bukowo-jaworowe, jaworowe, olszowe i świerkowo-jodłowe;
- piętro połonin rozciąga się powyżej 1200 m n.p.m. i porośnięte jest przez niskie krzewy i murawy, można także znaleźć tutaj zarośla olchy kosej.

Charakterystyczną cechą Bieszczadów Zachodnich jest niski przebieg górnej granicy lasu i brak górnego piętra leśnego ze świerkiem. Na granicy lasu rosną tylko karłowate buki i olchy, a wyżej znajdują się trawiaste łąki górskie – tzw. połoniny, czyli zbiorowiska muraw alpejskich i subalpejskich nie porośnięte drzewami¹⁸.

Lasy na ternie całego obszaru objętego projektem Programu leżą w granicach 9 nadleśnictw:

- Baligród,
- Bircza (południowa część),

---

¹⁶ Narodowy Atlas Polski, Polska Akademia Nauk – Instytut Geografii, 1973-1978

¹⁷ Richling A., Ostaszewska K., Geografia fizyczna Polski, PWN, Warszawa 2006.

¹⁸ Kondracki J., Geografia fizyczna Polski, PWN, Warszawa 1988.

- Brzozów (wschodnia część),
- Cisna,
- Komańcza (wschodnia część),
- Lesko (wschodnia część),
- Lutowiska,
- Stuposiany,
- Ustrzyki Dolne.

Nadzór administracyjny nad wszystkimi nadleśnictwami na tym terenie sprawuje Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Krośnie.

W analizowanym obszarze większość lasów występuje w piętrze regła dolnego, w którym dominuje buk, jodła, sosna i modrzew¹⁹.

Zasoby drewna przypadające na 1 ha powierzchni zalesionej w nadleśnictwie przedstawia Tabela 8. Bardzo zbliżone wartości posiadają następujące nadleśnictwa: Brzozów, Lesko, Ustrzyki Dolne, Bircza i Komańcza²⁰.

Tabela 8. Zasobność drzewostanów w zarządzie Lasów Państwowych wg nadleśnictw w 2012 r.

Nadleśnictwo	Ogółem w m ³ grubizny brutto (w korze) na 1 ha powierzchni zalesionej
Baligród	329
Bircza	336
Brzozów	347
Cisna	306
Komańcza	339
Lesko	348
Lutowiska	255
Stuposiany	269
Ustrzyki Dolne	341

Źródło: Ochrona środowiska w województwie podkarpackim w latach 2010-2012, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2013

Tabela 9 obrazuje procentowy udział poszczególnych grup drzew w nadleśnictwach, a Tabela 10 powierzchnie gruntów leśnych oraz lesistość w gminach.

Wiele kompleksów leśnych obszaru objętego projektem Programu ma status lasów ochronnych²¹, pozostałą część stanowią lasy gospodarcze. Głównym zadaniem lasów ochronnych jest zachowanie na danym terenie niezmienionych stosunków glebowych, klimatycznych, wodnych, estetyczno-krajobrazowych.

---

¹⁹ Ochrona środowiska w województwie podkarpackim w latach 2010-2012, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2013.

²⁰ Ochrona środowiska w województwie podkarpackim w latach 2010-2012, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2013.

²¹ Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. z 2005 r. Nr 45, poz. 435 z późn. zm.).

Tabela 9. Powierzchnia lasów w zarządzie Lasów Państwowych wg składu gatunkowego drzewostanów i nadleśnictw w 2012 r.

Nadleśnictwo	Grupy rodzajowe drzew (w % powierzchni lasów)								
	sosna i modrzew	świerk	jodła i jedlica	dąb, jesion, klon, jawor i wiąz	buk	grab	brzoza i robinia akacjowa	olcha	osika, lipa, wierzba i topola
Baligród	15,7	4,5	27,1	4,5	34	0,9	0,2	12,8	0,2
Bircza	34,1	1,7	33,1	2,6	23,7	1,3	1	2,3	0,2
Brzozów	17,2	0,5	25,8	3,5	49,1	1,2	1,8	0,7	0,3
Cisna	1,8	18,1	7,6	2,1	62,2	0,5	0,3	7,2	0,1
Komańcza	24,4	7,6	18,2	0,8	43,3	0,5	0,3	4,8	0,1
Lesko	34,2	1,5	26,7	4,6	28,9	1,9	0,5	1,6	0
Lutowiska	3,3	10,3	22,8	1,9	28,6	1,7	0,3	31	0,1
Stuposiany	0,6	25,9	18,6	0,9	42,2	0	0,2	11,5	0,1
Ustrzyki Dolne	23,8	5,3	28	7,1	25	1,4	1,7	7	0,6

Źródło: Ochrona środowiska w województwie podkarpackim w latach 2010-2012, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2013

Ochronie zasobów w lasach służą też Leśne Kompleksy Promocyjne (LKP). Pełnią one również rolę promocji trwale zrównoważonej gospodarki leśnej oraz funkcję edukacyjną i społeczną. Zakres działalności LKP określa jednolity program gospodarczo-ochronny, a inicjowanie i ocena realizacji zadań podejmowanych w LKP należy do rady naukowo-społecznej. W granicach województwa podkarpackiego znajdują się trzy Leśne Kompleksy Promocyjne, w tym dwa w obrębie terenu objętego projektem Programu. Są to: Leśny Kompleks Promocyjny Lasy Birczańskie w Nadleśnictwie Bircza i Lasy Bieszczadzkie w Nadleśnictwie Stuposiany oraz częściowo lasy nadleśnictw: Cisna i Lutowiska.

Tabela 10. Powierzchnie gruntów leśnych oraz lesistość w gminach

Gmina	Powierzchnia	Grunty leśne łącznie z gruntami zadrzewionymi i zakrzewionymi		Grunty leśne publiczne Skarbu Państwa w zarządzie Lasów Państwowych		Grunty leśne prywatne		Lesistość	
		2013	2012	2012	2012	2012	2012		
rok		2013	2012	2012	2012	2012	2012	2012	2012
jednostka	km ²	ha	ha	ha	ha	ha	ha	ha	%
Baligród	158	12015	9866,0	767,3	68,5				
Bircza	254	16390	13922,6	1093,0	60,9				
Cisna	287	26271	19581,7	107,0	87,5				
Czarna	185	13049	10640,4	719,9	61,9				
Komańcza	456	34290	32338,2	673,4	71,9				
Lesko	111	5933	4134,0	387,0	48,2				
Lutowiska	475	40510	20515,2	227,5	81,5				
Olszanica	94	5634	4203,7	381,2	55,1				
Solina	185	11628	9454,6	596,9	55,8				
Tyrawa Wołoska	69	4418	3356,0	443,6	59,0				
Ustrzyki Dolne	479	31822	27281,9	1912,3	61,1				
Zagórz	160	8357	5910,0	944,8	47,4				

Źródło: Dane GUS

3.1.9. Krajobraz, zabytki i dobra kultury współczesnej

Obszar objęty programem leży w większości na terenach górskich. Jego cechą charakterystyczną jest wysoki poziom lesistości. Są to lasy mieszane regla dolnego. W Bieszczadach brak regla górnego. Miejscowo, w najwyższych partiach gór, powyżej granicy lasu regla dolnego występują tzw. połoniny. Północna część obszaru obejmuje fragmenty krajobrazu wyżynnego. Teren przecinają doliny rzek górskich i potoków, należących głównie do dorzecza Sanu – głównej i największej rzeki tego obszaru. Istotnym elementem krajobrazu jest zespół elektrowni wodnych Solina – Myczkowce, z tzw. Jeziorem Myczkowskim i Jeziorem Solińskim, będącym sztucznym zbiornikiem wodnym o największej pojemności w kraju, oraz zaporą z elektrownią wodną w Solinie, będącą z kolei największą w kraju budowlą hydrotechniczną.

Obszar ten charakteryzuje się niskim poziomem zaludnienia oraz urbanizacji. Największe miasto to Ustrzyki Dolne zamieszkiwane przez około 10 tys. osób. Pozostałe dwa ośrodki miejskie – Lesko oraz Zagórz liczą po mniej niż 6 tys. osób.

Cechą charakterystyczną tego obszaru są jego bardzo wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe oraz zachowane dziedzictwo materialne. Na obszarze tym występują różne, w tym najwyższe formy ochrony przyrody i krajobrazu, takie jak: park narodowy, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu. W celu ochrony walorów krajobrazu naturalnego i kulturowego, uchwałą nr XVII/91/2000 Rady Gminy Lutowiska z dnia 27 kwietnia 2000 r. utworzono zespoły przyrodniczo-krajobrazowe: „Cmentarz w Ruskiem”, „Młyn w Dwerniku”, „Wieś Krywe”, „Wieś Smolnik”, „Cmentarz w Stuposianach”, „Cerkiew w Hulskim”, „Młyn w Hulskim”.

Do II wojny światowej obszar objęty projektem Programu charakteryzował się dużą różnorodnością etniczną oraz wyznaniową. Zasiadła go ludność polska oraz ukraińska. Południowa część zamieszkiwana była przez górali ruskich, na zachód od tzw. bieszczadzkiego Wysokiego Działu – przez Łemków, tereny położone na wschód – przez Bojków. Na północ od nich, w okolicach Sanoka mieszkali tzw. Dolinianie, będący mieszaną polsko-ruską grupą etnograficzną. Ukraińcy oraz ludność ruska byli głównie wyznania grecko-katolickiego. W okresie międzywojennym spora grupa, głównie Łemków, przeszła na prawosławie. Po II wojnie światowej ludność ruska oraz ukraińska zostały wysiedlone z zamieszkiwanych terenów do ZSRR oraz na tzw. ziemie odzyskane. Do II wojny światowej występowały tu również skupiska ludności żydowskiej, zgładzonej podczas Holokaustu.

W okresie powojennym miejsce dawnych mieszkańców tych ziem zajęła ludność polska, w tym wysiedlona z terenu dawnych Kresów, a także osadnicy, m. in. z Rzeszowszczyzny i innych regionów kraju. Brak dawnych mieszkańców skutkowało stopniowym zanikiem związanego z nimi materialnego dziedzictwa. Mimo to do dzisiaj przetrwało wiele zabytków dawnej kultury materialnej. W ostatnich latach należy odnotować postępującą poprawę stanu materialnego dziedzictwa kulturowego na tych terenach.

Do wartościowych historycznych układów urbanistycznych występujących na obszarze objętym projektem Programu zaliczyć należy układ Leska, wraz z zachowanymi przykładami zabudowy miejskiej, w tym zabytkowymi domami i kamienicami oraz eklektycznym ratuszem z końca XIX wieku, a także wpisany do rejestru zabytków historyczny układ urbanistyczny dawnego miasta Birczy.

Cechą charakterystyczną tego obszaru są licznie zachowane zabytki architektury cerkiewnej. Wśród cerkwi drewnianych należy wymienić m. in. świątynie w miejscowościach: Czarna, Hoszów, Krościenko, Liskowate, Manasterzec, Orelec, Polana, Rabe, Równia, Roztoki Dolne, Rzepedź, Smolnik (gm. Lutowiska), Siemuszowa, Szczawne, Turzańsk, Ustianowa Górna, Wisłok Wielki, Żłobek. W 2013 roku bojkowska cerkiew w Smolniku oraz łemkowska w Turzańsku zostały wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Wśród zachowanych cerkwi murowanych na tym terenie wymienić należy m.in. świątynie w miejscowościach: Baligród, Łopienka, Łukowe, Smolnik (gm.

Komańcza), Ustrzyki Dolne oraz Zwierzyń. Znacząca część zachowanych cerkwi użytkowana jest obecnie przez wiernych obrządku rzymsko-katolickiego, niektóre służą wiernym prawosławnym i grekokatolikom. Część świątyń pozostaje w ruinie. Po wielu z nich pozostały jedynie cerkwiska, często z fragmentami przycerkiewnych cmentarzy.

Do najwartościowszych zabytków sakralnych religii rzymsko-katolickiej zaliczyć należy drewniany kościół w Średniej Wsi, a także murowane świątynie w Lesku, Tyrawie Wołoskiej, Uhercach Mineralnych, Jasieniu (obecnie Ustrzyki Dolne) oraz w Zagórzcu. Cennym zabytkiem o wysokich walorach krajobrazowych są również ruiny barokowego, obronnego klasztoru karmelitów w Zagórzcu.

W stanie trwałej ruiny znajduje się również średniowieczny zamek w Manastercu. Do przykładów architektury rezydencjonalnej z zachowanymi cechami budowli obronnych zaliczyć należy zamek w Lesku oraz dwór obronny w Uhercach Mineralnych. Wśród innych obiektów architektury rezydencjonalnej wymienić należy zespoły pałacowo-parkowe w Birczy, Olszaniczy i Zagórzcu oraz dwór w Zagórzcu. Nietypowy charakter ma pozostająca poza rejestrem zabytków pochodząca z okresu międzywojennego rezydencja w Porażu, stylizowana na średniowieczną warownię.

Pamiętką po dawnej społeczności żydowskiej jest murowana siedemnastowieczna synagoga w Lesku, stanowiąca jeden z wartościowszych tego rodzaju zabytków w Polsce, a także synagoga w Ustrzykach Dolnych, po II wojnie światowej mocno przekształcona i pozbawiona cech stylowych.

Świadectwem dawnej wielokulturowości tego regionu są również cmentarze różnych wyznań, w tym kirkuty w Lesku, z zachowanymi około 2000 macew, a także w Baligrodzie, Birczy, Lutowiskach, Ustrzykach Dolnych, Tyrawie Wołoskiej. W różnym stanie przetrwały cmentarze przycerkiewne. Te lepiej zachowane znajdują się między innymi w Cisnej, Lutowiskach, czy Smolniku. W niektórych przypadkach można mówić jedynie o ich pozostałościach, często stanowiących jedyną materialną pamiątkę po nieistniejących obecnie bieszczadzkich wsiach. Na terenie tym znajdują się również cmentarze wojenne z okresu I wojny światowej. Najlepiej zachowane z nich zlokalizowane są w Lesku oraz Komańczy. Odnaleźć można także mogiły będące pamiątką po walkach z UPA.

Do innych wartościowych zabytków znajdujących się na obszarze objętym projektem Programu zaliczyć należy przede wszystkim:

- zabytkową kolejkę wąskotorową, tzw. Bieszczadzką Kolejkę Leśną,
- zespół obiektów Przemyskiego Rejonu Umocnionego tzw. „Linii Mołotowa” oraz sąsiadujących z nimi niemieckich umocnień granicznych tzw. Pozycji Granicznej „Galicja”, rozciągających się wzdłuż Sanu od Myczkowiec aż po Przemyśl,
- infrastrukturę związaną z wydobyciem ropy naftowej, między innymi kopalnie z kiwonami, kieratami oraz zbiornikami do magazynowania ropy, między innymi w Wańkowej, Ropience, Łodynie, Brzegach Dolnych, Czarnej, Dwerniku, Zatwarnicy. W części dawnych kopalni nadal prowadzone jest wydobycie,
- zachowane przykłady tradycyjnego budownictwa ludowego, w tym łemkowskie i bojkowskie chaty, tzw. chyże.

Charakterystycznym elementem bieszczadzkiego krajobrazu, chociaż niemającym charakteru zabytkowego pozostają służące do wypalania węgla drzewnego retorty. W ostatnich latach ich liczba uległa jednak gwałtownemu zmniejszeniu. W 2000 r., w Bieszczadach i okolicach, było ich pół tysiąca w prawie 50 bazach wypalowych. W 2013 roku pozostało ich 80 w 12 bazach²².

---

²² Ziętał Norbert, *Coraz mniej retort w Bieszczadach*, *Gazeta codzienna „Nowiny”*, 3 sierpnia 2013.

Poznawaniu dziedzictwa służą tzw. szlaki kulturowe, będące specyficzną formą szlaku turystycznego. Przez obszar objęty projektem Programu przebiegają następujące szlaki kulturowe:

- Szlak naftowy im. Ignacego Łukasiewicza - transgraniczny,
- Szlak umocnień nadszańskich,
- Szlak śladami Aleksandra Fredry – transgraniczny,
- Szlak śladami Dobrego Wojaka Szwajka – transgraniczny,
- Szlak rodowych gniazd Lubomirskich – transgraniczny,
- Szlak chasydzki – międzyregionalny, planowany jako transgraniczny,
- Szlak papieski – międzyregionalny,
- Szlak ikon Doliny Osławy,
- Szlak ikon Doliny Sanu,
- Szlak architektury drewnianej – trasa III ustrzycko – leska, a także część trasy II sanocko-dynowskiej oraz trasy IV sanocko – dukielskiej.

Wśród materialnych zasobów kulturowych wymienić należy również tzw. dobra kultury współczesnej, a więc niebędące zabytkami obiekty, ich detale, zespoły bądź założenia przestrzenne charakteryzujące się wysoką wartością artystyczną lub historyczną²³. Na terenie tym wyróżnić należy następujące dobra kultury współczesnej o znaczeniu regionalnym²⁴:

- Ośrodek wypoczynkowy w Arłamowie (dawny ośrodek Urzędu Rady Ministrów),
- Pomnik żołnierzy i milicjantów w Cisnej,
- Pomnik gen. Karola Świerczewskiego w Jabłonkach,
- Ośrodek Wypoczynkowy Jawor w Solinie.
- Zapora z elektrownią wodną w Solinie,
- Kościół pw. św. Józefa Robotnika w Ustrzykach Dolnych,
- Kościół pw. św. Maksymiliana Kolbe w Wołkowyi.

3.1.10. Tereny zdewastowane

Obecnie problemem są tereny zdewastowane wskutek eksploatacji złóż surowców skalnych (głównie piasków i żwirów) metodą odkrywkową. Na terenie objętym projektem Programu znajdują się obecnie eksploatowane złoża oraz wyrobiska, w których zaprzestano eksploatacji z uwagi na mały lokalny popyt lub uwarunkowania środowiskowe. Nie stanowią one jednak poważnego zagrożenia środowiskowego, ponieważ są to niewielkie, punktowe i przestrzennie rozproszone obszary.

3.2. Ocena stanu środowiska

3.2.1. Stan czystości jednolitych części wód powierzchniowych

Ocena jakości wód powierzchniowych przeprowadzana przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Rzeszowie na podstawie wyników badań Państwowego Monitoringu Środowiska dla jednolitych części wód powierzchniowych (JCWP) obejmuje dane z 2012 r. oraz dane zweryfikowane za lata 2010-2011, dla których zastosowano metodę dziedziczenia oceny poszczególnych elementów jakości. Tak więc ocena wód powierzchniowych odnosi się do okresu 2010-2012 r.²⁵ i została

---

²³ Zgodnie z definicją zawartą w art. 2 pkt. 10 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. 2003, nr 80, poz. 717 z późn. zm.).

²⁴ Dobra kultury współczesnej w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego. Propozycje obiektów wraz z kryteriami wyboru. Podkarpackie Biuro Planowania Przestrzennego, Rzeszów 2011.

²⁵ Okres ten stanowi pierwszą część sześcioletniego cyklu badawczego przewidzianego na lata 2010 – 2015.

przygotowana na podstawie wyników monitoringu diagnostycznego, monitoringu operacyjnego, monitoringu badawczego oraz monitoringu obszarów chronionych.

Ocenę stanu wód powierzchniowych przygotowuje się poprzez porównanie wyników klasyfikacji stanu lub potencjału ekologicznego z wynikami stanu chemicznego. Na określenie stanu lub potencjału ekologicznego wykorzystuje się dane dotyczące elementów biologicznych, fizykochemicznych wraz ze specyficznymi zanieczyszczeniami syntetycznymi i niesyntetycznymi oraz elementów hydromorfologicznych. Dodatkowo sprawdza się spełnienie wymagań dla obszarów chronionych ustalonych w odrębnych aktach prawnych.

Z badań wynika, iż w latach 2010-2012, na analizowanym terenie jednolite części wód powierzchniowych charakteryzowały się umiarkowanym, dobrym i bardzo dobrym stanem i potencjałem ekologicznym wód. W klasie I (stan bardzo dobry) znalazły się dwie JCWP – Czarna oraz Solinka od Wetliny do ujścia. Dobrym stanem ekologicznym cechowały się wody sześciu JCWP. Natomiast dobrym i powyżej dobrego potencjałem ekologicznym sześć silnie zmienionych JCWP (Zbiornik Solina do zapory w Myczkowcach, San od zapory w Myczkowcach do Tyrawki, Tyrawka, San od Tyrawki do Olszanki, Wisłok do zb. Besko, Jasiołka do Panny). Zbiornik Solina do zapory w Myczkowcach charakteryzował się potencjałem ekologicznym dobrym i powyżej dobrego, i jako jedyny posiadał wszystkie elementy potencjału w najwyższej klasie. Umiarkowany stan ekologiczny posiadała JCWP Strwiąż do granicy państwa.

Jakość wód powierzchniowych w obszarze chronionym została oceniona pozytywnie na podstawie spełnienia wymagań dla co najmniej dobrego stanu lub dobrego i powyżej dobrego potencjału ekologicznego JCWP oraz innych wymagań określonych w przepisach odrębnych, obowiązujących dla danego obszaru. W sytuacji gdy spełnione są wymagania co do stanu lub potencjału ekologicznego, ale nie dla obszaru chronionego wtedy dana jednolita część wód otrzymuje umiarkowany stan lub potencjał ekologiczny.

Monitoring obszarów chronionych, którego celem jest ochrona wód użytkowanych przez ludzi oraz zachowanie siedlisk i gatunków bezpośrednio zależnych od wody został przeprowadzony zgodnie z obowiązującym przepisami prawnymi dla:

- jednolitych części wód przeznaczonych do poboru wody na potrzeby zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia,
- obszarów przeznaczonych do ochrony gatunków zwierząt wodnych o znaczeniu gospodarczym oraz obszarów przeznaczonych do ochrony siedlisk lub gatunków, dla których utrzymanie lub poprawa stanu wód jest ważnym czynnikiem w ich ochronie,
- jednolitych części wód przeznaczonych do celów rekreacyjnych, w tym kąpieliskowych,
- obszarów wrażliwych na eutrofizację wywołaną zanieczyszczeniami pochodzącymi ze źródeł komunalnych oraz obszarów narażonych na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych.

Ocenę obszarów chronionych będących jednolitymi częściami wód przeznaczonymi do poboru wody na potrzeby zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia przygotowano wg rozporządzenia MŚ z dnia 27 listopada 2002 r.²⁶, w którym zostały ustalone trzy kategorie jakości wód²⁷: A1, A2, A3, odpowiadające różnym procesom uzdatniania w zależności od stopnia

---

²⁶ Rozporządzenie MŚ z dnia 27 listopada 2002 r. w sprawie wymagań jakim powinny odpowiadać wody powierzchniowe wykorzystywane do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia (Dz.U.2002. 204.1728).

²⁷ *Kategoria A1: wody wymagające prostego uzdatniania fizycznego (w szczególności filtracji i dezynfekcji).*
Kategoria A2: wody wymagające typowego uzdatniania fizycznego i chemicznego.

zanieczyszczenia. Spełnianie wymagań dla omawianych obszarów występuje w sytuacji odnotowania braku przekroczenia stężenia zanieczyszczeń fizykochemicznych wartości dopuszczalnych dla kategorii A1 lub A2, przy poziomie zanieczyszczeń bakteriologicznych nie przekraczających wartości dopuszczalnych dla kategorii A3.

W latach 2010-2012 na obszarze objętym projektem Programu przebadanych zostało pięć JCWP tj.: Zbiornik Solina do zapory w Myczkowcach, Hoczewka, Ośława do Rzepedki, Sanoczek, San od zb. Myczkowce do Tyrawki. W czterech z nich odnotowano spełnienie przyjętych w tym zakresie wymagań. Jedna JCWP – Ośława do Rzepedki (ppk Ośława – Rzepedź) nie spełniała określonych wymagań.

Dla obszarów przeznaczonych do ochrony gatunków zwierząt wodnych o znaczeniu gospodarczym oraz obszarów przeznaczonych do ochrony siedlisk lub gatunków, dla których utrzymanie lub poprawa stanu wód jest ważnym czynnikiem w ich ochronie przygotowano ocenę spełniania wymagań obejmującą klasyfikację stanu/potencjału ekologicznego JCW należących do obszarów sieci NATURA 2000 lub z nimi powiązanych, a także ocenę warunków bytowania ryb wg rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 4 października 2002 r.²⁸. Do analizy wzięto pod uwagę dziewięć JCWP z obszaru objętego projektem Programu, tj. San do Wołosatego, San od Wołosatego do zb. Solina, Solinka od Wetliny do ujścia, Zbiornik Solina do zapory w Myczkowcach, Hoczewka, Ośława do Rzepedki, Kalniczka, San od zb. Myczkowce do Tyrawki, Strwiąż do granicy państwa. Z oceny wynika, że wszystkie JCWP, które zostały objęte badaniem spełniały wymagania w przyjętym zakresie.

Obszary chronione będące jednolitymi częściami wód przeznaczonymi do celów rekreacyjnych, w tym kąpieliskowych zostały przebadane pod kątem występowania przyśpieszonej eutrofizacji wywołanej czynnikami antropogenicznymi, określającej możliwość zakwitów glonów. Ocena została opracowana w zakresie wskaźników eutrofizacji na podstawie klasyfikacji stanu/potencjału ekologicznego wg rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 15 listopada 2011 r.²⁹. Badania przeprowadzono w dwóch JCWP zlokalizowanych na analizowanym obszarze, które spełniły określone wymagania: Czarna, Zbiornik Solina do zapory Myczkowcach.

Obszary chronione wrażliwe na eutrofizację wywołaną zanieczyszczeniami pochodzącymi ze źródeł komunalnych i rolniczych zostały ocenione w oparciu o zasady klasyfikacji stanu/potencjału ekologicznego, w zakresie wskaźników do oceny eutrofizacji wód powierzchniowych ustalonych w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 15 listopada 2011 r. Zgodnie z przyjętymi kryteriami obszar całego kraju został uznany za zagrożony eutrofizacją ze źródeł komunalnych. Tym samym wszystkie jednolite części wód terenu objętego projektem Programu stanowią obszar chroniony i wymagają dodatkowych ocen spełniania wymagań określonych dla tych obszarów. W przeprowadzonej, w latach 2010-2012, ocenie jakości JCW wód analizowanego obszaru, w jednej (na 15 JCWP) stwierdzono brak spełnienia wymagań dla obszarów ochronnych wrażliwych na eutrofizację, tj. dla JCW Ośława do Rzepedki.

Kategoria A3: wody wymagające wysokosprawnego uzdatniania fizycznego i chemicznego.

²⁸ Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 4 października 2002 r. w sprawie wymagań, jakim powinny odpowiadać wody śródlądowe będące środowiskiem życia ryb w warunkach naturalnych (Dz.U.2002.176.1455).

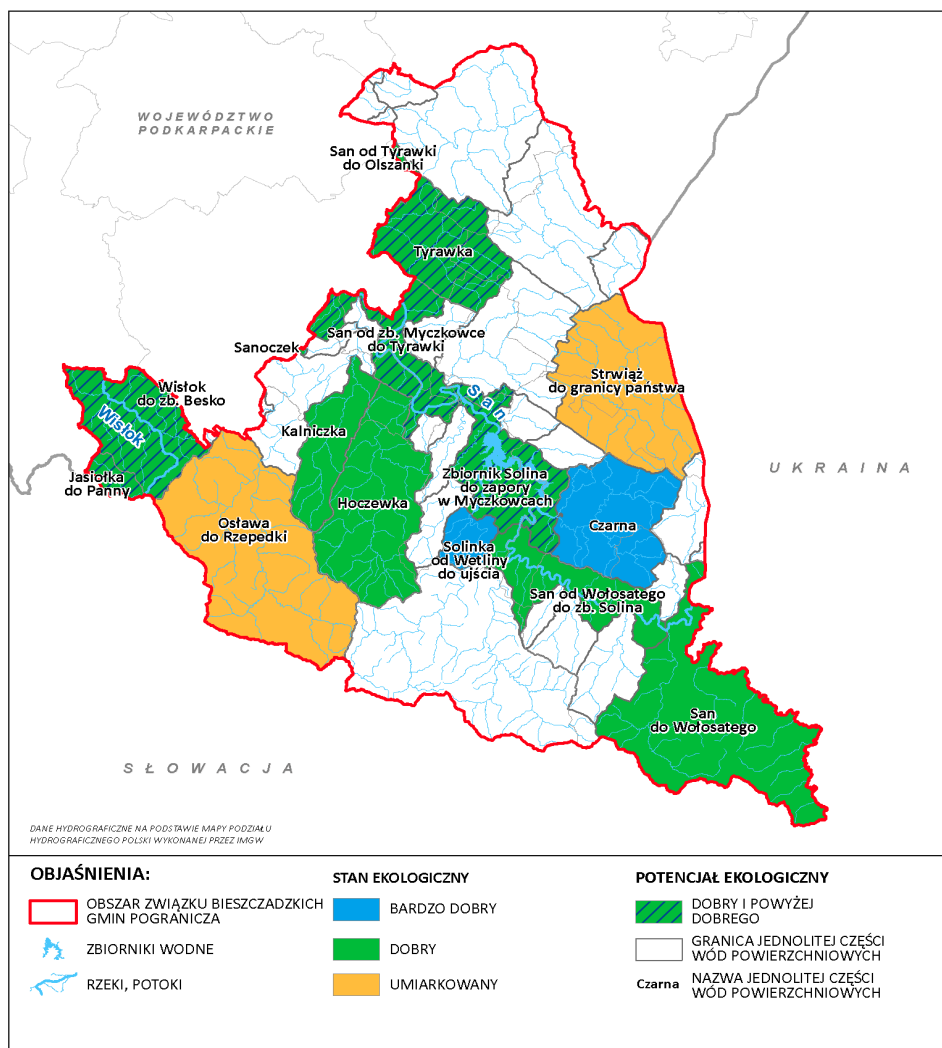
²⁹ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 15 listopada 2011 r. w sprawie form i sposobu prowadzenia monitoringu jednolitych części wód powierzchniowych i podziemnych (Dz.U.2011.258.1550).

Według danych RZGW w Krakowie na terenie województwa nie występuje zjawisko eutrofizacji pochodzącej z zanieczyszczeń związkami azotu ze źródeł rolniczych, nie ma więc potrzeby wyznaczania takich obszarów zagrożenia.

Na terenie objętym projektem Programu wszystkie JCWP spełniają wymagania monitoringu obszarów chronionych, za wyjątkiem JCW Ośława do Rzepedki, w wyniku czego nastąpiła zmiana stanu ekologicznego z dobrego na umiarkowany.

Biorąc pod uwagę wyniki klasyfikacji stanu i potencjału ekologicznego, a także oceny spełnienia wymagań dla obszarów chronionych przeprowadzonej w latach 2010-2012 w 15 JCWP znajdujących się na obszarze Programu (Rysunek 3) stwierdzono bardzo dobry i dobry stan oraz dobry i powyżej dobrego potencjał ekologiczny posiada 13 JCWP (86,7%). Natomiast umiarkowany stan lub potencjał ekologiczny występował w dwóch JCWP (13,3%) – Ośława do Rzepedki oraz Strwiąż do granicy państwa.

Rysunek 3. Stan i potencjał ekologiczny jednolitych części wód powierzchniowych na obszarze objętym projektem Programu w latach 2010-2012

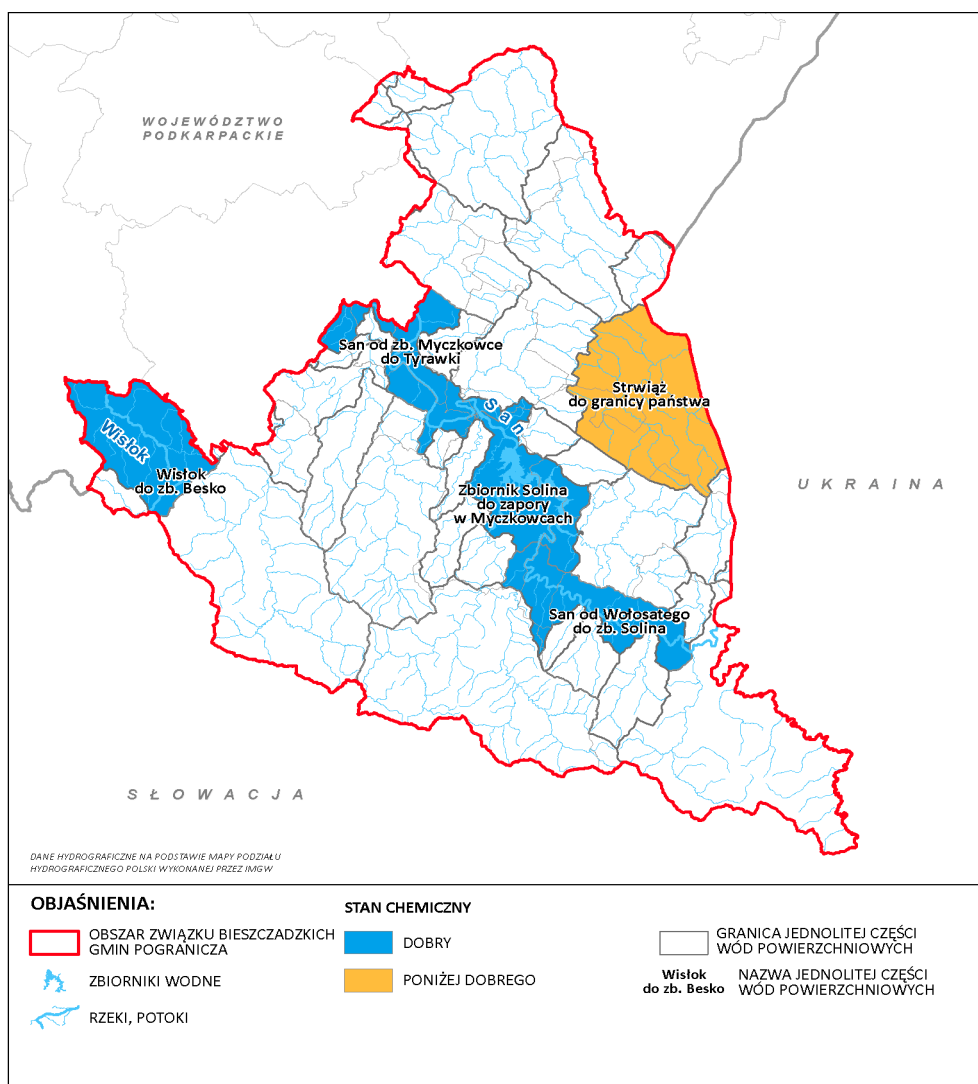

Źródło: Na podstawie WIOŚ 2013 – opracowanie własne.

Badania stanu chemicznego wód powierzchniowych są prowadzone na podstawie rozporządzenia z 2011 r. Ministra Środowiska³⁰, w oparciu o wymienione w nim wskaźniki chemiczne charakteryzujące występowanie w wodach substancji priorytetowych i innych substancji zanieczyszczających. W ocenie jednolitym częściom wód powierzchniowych przypisywany jest stan dobry lub poniżej dobrego w zależności od uzyskanych wyników.

W latach 2010-2012 badaniami stanu chemicznego objętych zostało 37 JCWP województwa podkarpackiego, z czego pięć znajduje się na terenie objętym projektem Programu. W JCW Strwiąż do granicy państwa odnotowano stan chemiczny poniżej dobrego. Przyczyną obniżenia jakości wód była obecność stężeń wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych. W pozostałych JCWP stwierdzono dobry stan chemiczny (Rysunek 4).

Rysunek 4. Stan chemiczny jednolitych części wód powierzchniowych na obszarze objętym projektem Programu w latach 2010-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie WIOŚ 2013.

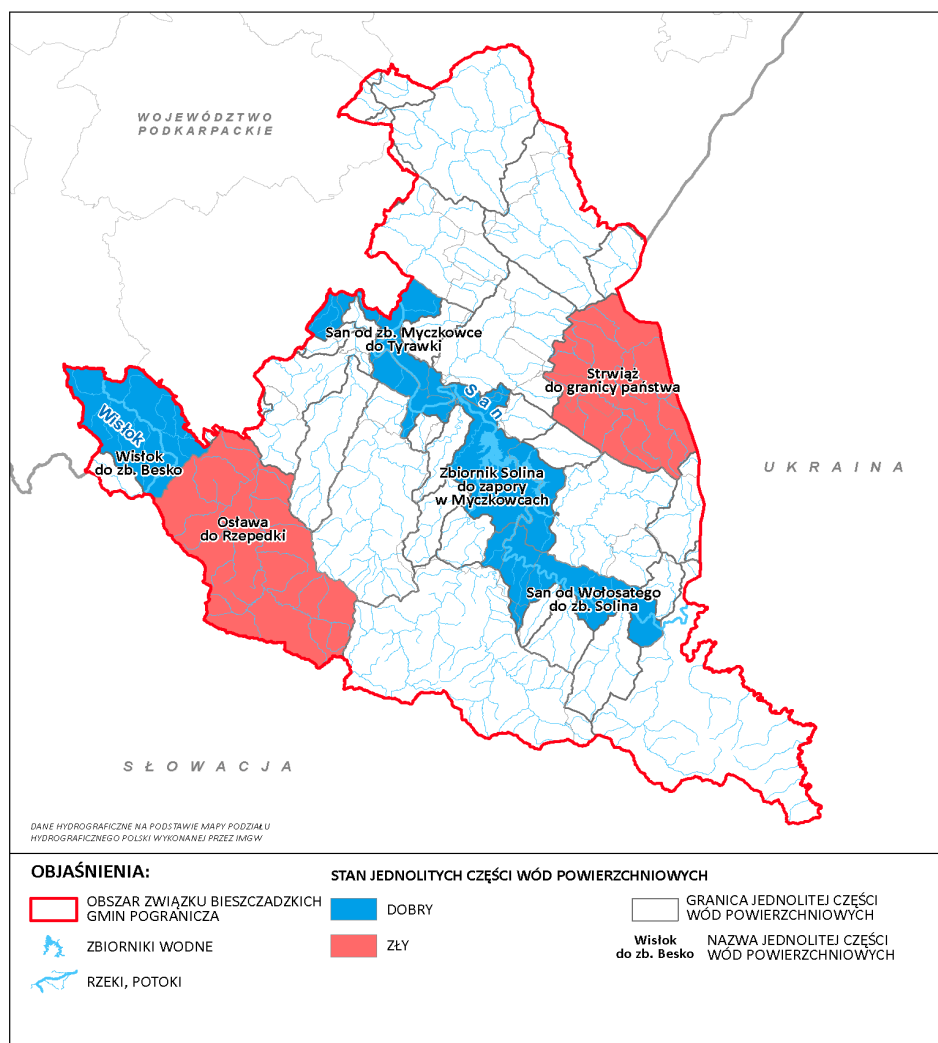
³⁰ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 listopada 2011 r. w sprawie sposobu klasyfikacji jednolitych części wód powierzchniowych oraz środowiskowych norm jakości dla substancji (Dz.U.2011.257.1545.).

Ocena stanu/potencjału ekologicznego oraz stanu chemicznego wód służy jako podstawa opracowania stanu jednolitych części wód powierzchniowych. Stan ten jest określany według następujących zasad:

- stan JCWP jest dobry w sytuacji gdy jednocześnie stan/potencjał ekologiczny wód jest dobry lub powyżej dobrego oraz stan chemiczny wód jest dobry,
- stan JCWP jest zły w przypadku gdy:
  - stan/potencjał ekologiczny wód jest umiarkowany, słaby lub zły, niezależnie od oceny stanu chemicznego wód (nawet przy braku możliwości dokonania klasyfikacji stanu chemicznego wód),
  - stan chemiczny wód jest poniżej dobrego, niezależnie od oceny stanu/potencjału ekologicznego wód (nawet przy braku możliwości dokonania klasyfikacji stanu/potencjału ekologicznego wód)

Ocena stanu wód powierzchniowych w latach 2010-2012 została określona dla sześciu JCWP (Rysunek 5), z czego pięć zostało ocenionych na podstawie dwóch składowych oceny (wszystkie JCWP oprócz Oslawa do Rzepedki). W czterech JCWP (66,7%) stwierdzono dobry stan wód, w pozostałych dwóch zły. Są to: Oslawa do Rzepedki oraz Strwiąż do granicy państwa.

Rysunek 5. Stan jednolitych części wód powierzchniowych na obszarze objętym projektem Programu w latach 2010-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie WIOŚ 2013.

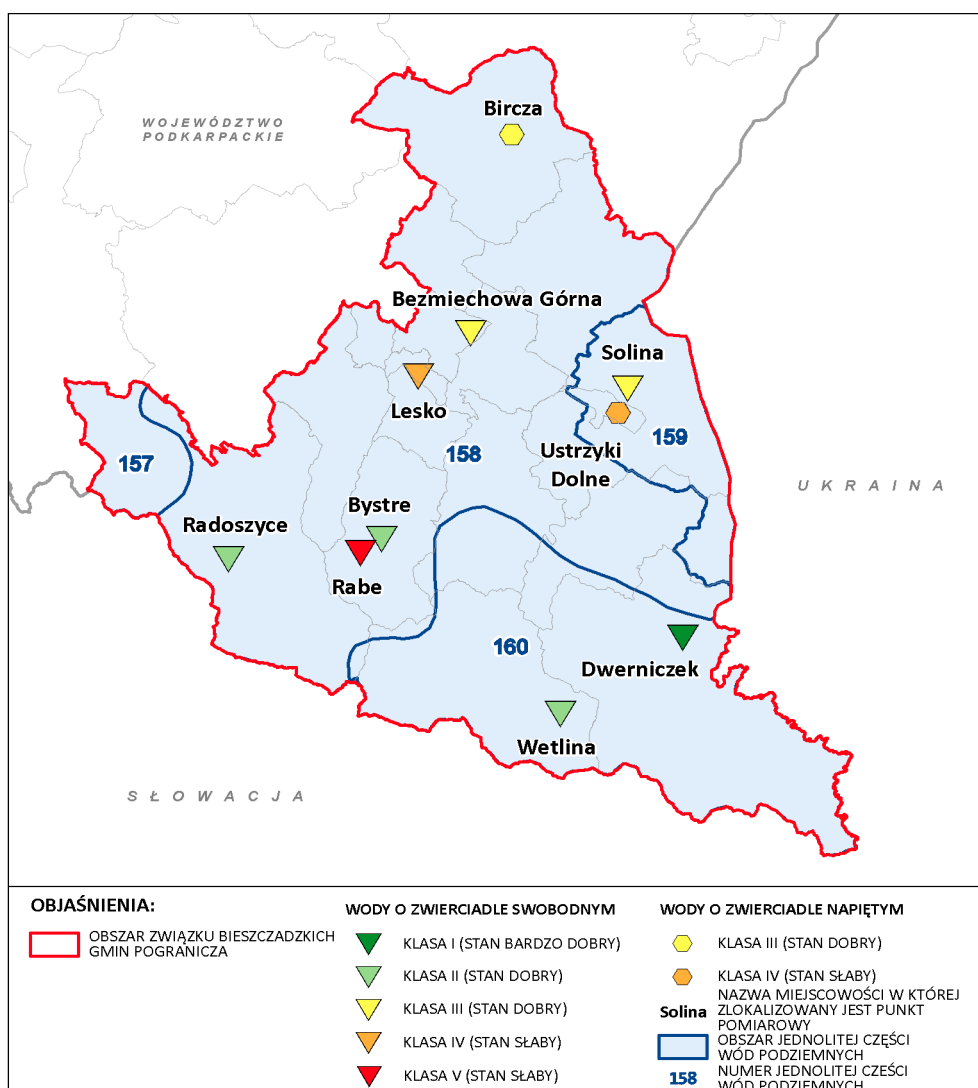
3.2.2. Stan czystości jednolitych części wód podziemnych

Na terenie objętym projektem Programu znajduje się cztery obszary jednolitych części wód podziemnych (JCWPd), w tym trzy na terenie dorzecza górnej Wisły (nr 157, 158, 160) oraz jeden na terenie dorzecza Dniestru (nr 159) (Rysunek 6). Wody podziemne województwa podkarpackiego, a zarazem analizowanego obszaru, nie mają statusu wód zagrożonych nieosiągnięciem dobrego stanu, toteż badania stanu chemicznego prowadzone są w ramach monitoringu diagnostycznego.

Wyniki badań wskazują, iż na analizowanym obszarze w 70 % punktów odnotowano dobry stan wód podziemnych (Rysunek 7). Uzyskano w nich I, II i III klasę jakości:

- I klasa (10%) – Dwerniczek (399),
- II klasa (30%) – Bystre (151), Radoszyce (396), Wetlina (398),
- III klasa (30%) – Bircza (148), Bezmiechowa Górna (1028), Solina (150).

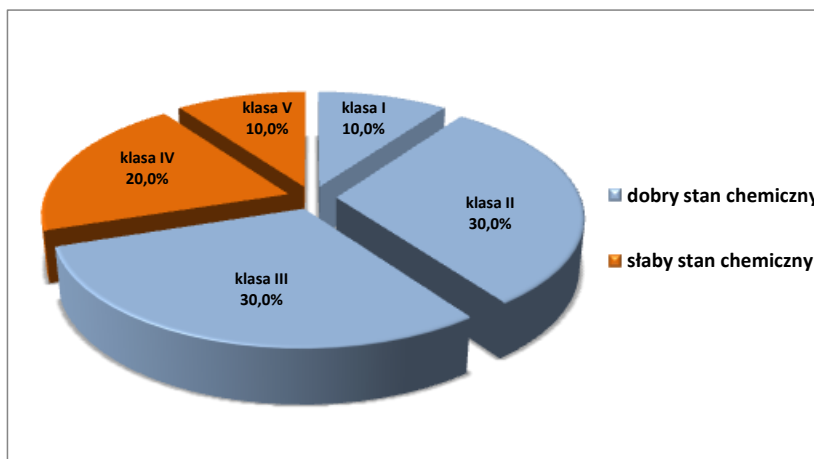
Rysunek 6. Jakość wód podziemnych w punktach pomiarowych monitoringu diagnostycznego w 2012 r. na obszarze objętym projektem Programu

Źródło: opracowanie własne na podstawie WIOŚ 2013.

Rysunek 7. Jakość wód podziemnych na obszarze objętym projektem Programu w roku 2012.

Źródło: opracowanie własne na podstawie WIOŚ 2013.

W pozostałych punktach wody podziemne cechowały się słabym stanem chemicznym, charakterystycznym dla IV i V klasy jakości wód podziemnych:

- IV klasa (20%) – Lesko (1875), Ustrzyki Dolne (1195),
- V klasa (10%) – Rabe (1878).

Wskaźnikami wpływającymi na obniżenie jakości wód były: temperatura, wapń, tlen rozpuszczony, amon jonowy, wodorowęglany, żelazo, arsen i bor.

3.2.3. Stan gleb

Na obszarze objętym projektem Programu nie są rozmieszczone punkty pomiarowo-kontrolne sieci monitoringu gleb prowadzonego przez laboratorium Instytutu Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowego Instytutu Badawczego w Puławach. Badania wykonywane są jedynie przez Okręgową Stację Chemiczno-Rolniczą w Rzeszowie. Z danych statystycznych publikowanych przez Urząd Statystyczny w Rzeszowie wynika, że na analizowanym obszarze badania prowadzone są jedynie w czterech gminach tj.: Komańcza, Solina, Tyrawa Wołoska i Zagórz.

Najwięcej gleb bardzo kwaśnych występuje w gminie Solina i Tyrawa Wołoska, posiadają one również bardzo niską zawartość fosforu. W glebie, w przebadanych gminach, występuje bardzo dużo magnezu, natomiast zawartość potasu jest zróżnicowana, można przyjąć, że rozkłada się równomiernie na całym obszarze (Tabele 11-14)³¹. W celu zwiększenia przydatności rolniczej bardzo kwaśnych i kwaśnych gleb należy stosować wapnowanie, co spowoduje podwyższenie pH i łatwiejsze przyswajanie składników pokarmowych przez rośliny. Z danych przedstawionych w Tabeli 15 wynika, że ponad połowa powierzchni gleb na całym analizowanym obszarze wymaga koniecznie wapnowania.

³¹ Ochrona środowiska w województwie podkarpackim w latach 2010-2012, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2013.

Tabela 11. Kwasowość gleb w rolnictwie indywidualnym wg miast i gmin przebadanych w 2012 r.

Gmina	Odczyn gleb - pH				
	Bardzo kwaśny pH <4,5	Kwaśny pH 4,6-5,5	Lekko kwaśny pH 5,6-6,5	Obojętny pH 6,6-7,2	Zasadowy pH > 7,2
	w % badanych użytków rolnych				
Komańcza	29	46	15	8	2
Solina	69	19	5	5	2
Tyrawa Wołoska	63	19	6	5	7
Zagórz	49	28	11	9	3

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie

Tabela 12. Zawartość potasu w glebie w rolnictwie indywidualnym wg miast i gmin przebadanych w 2012 r.

Gmina	Bardzo niska do 7,5 mg/100g gleby	Niska 7,6 - 12,5	Średnia 12,6 - 20,0	Wysoka 20,1 - 25,0	Bardzo wysoka >25,0 mg/100g gleby
	w % badanych użytków rolnych				
	Komańcza	16	26	20	5
Solina	38	16	24	9	13
Tyrawa Wołoska	41	28	19	6	6
Zagórz	9	23	42	11	15

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie

Tabela 13. Zawartość fosforu w glebie w rolnictwie indywidualnym wg miast i gmin przebadanych w 2012 r.

Gmina	Bardzo niska do 5 mg/100g gleby	Niska 5,1 - 10,0	Średnia 10,1 - 15,0	Wysoka 15,1 - 20,0	Bardzo wysoka >20,0 mg/100g gleby
	w % badanych użytków rolnych				
	Komańcza	67	22	2	1
Solina	78	16	1	1	4
Tyrawa Wołoska	72	17	4	1	6
Zagórz	66	15	9	2	8

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie

Tabela 14. Zawartość magnezu w glebie w rolnictwie indywidualnym wg miast i gmin przebadanych w 2012 r.

Gmina	Bardzo niska do 3,0 mg/100g gleby	Niska 3,1 - 5,0	Średnia 5,1 - 7,0	Wysoka 7,1 - 9,0	Bardzo wysoka >9,0 mg/100g gleby
	w % badanych użytków rolnych				
	Komańcza	0	3	1	7
Solina	2	12	14	13	59
Tyrawa Wołoska	1	8	8	14	69
Zagórz	0	0	5	6	89

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie

Tabela 15. Poziom zakwaszenia, potrzeby wapnowania gleb w latach 2008-2012

Powiat	Rok badań	pH (%)			Potrzeby wapnowania (%)		
		Bardzo kwaśny i kwaśny	Lekko kwaśny	Obojętny, zasadowy	Konieczne, potrzebne	Wskazane	Ograniczone i zbędne
bieszczadzki	nieprzewodzone badań w 2012r.						
	2008-2011	82	8	10	83	5	12
leski	2012	88	5	7	89	2	9
	2008-2011	74	14	12	71	9	20
sanocki	bak danych						
przemyski	2012	53	28	19	55	16	29
	2008-2011	56	23	21	55	14	31

Źródło: Okręgowa Stacja Chemiczno-Rolniczej w Rzeszowie³²

³² Raport o stanie środowiska w województwie podkarpackim w 2012 roku, WIOŚ w Rzeszowie, Rzeszów 2013.

3.2.4. Stan czystości powietrza

W województwie podkarpackim w 2012 roku wyemitowano do atmosfery 1 698 Mg zanieczyszczeń pyłowych (3,2 % emisji krajowej pyłów) oraz 3 360,4 tys. Mg zanieczyszczeń gazowych (w tym 3 342,4 tys. Mg CO₂ – 1,55 % emisji krajowej gazów). Pod względem emisji zanieczyszczeń gazowych oraz pyłowych w 2012 r. województwo zajęło 13 miejsce.

W ciągu ostatnich 10 lat zauważalny jest znaczny spadek emisji zanieczyszczeń pyłowych. W porównaniu do roku 2003, emisja zanieczyszczeń pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza zmniejszyła się w 2012 r. o ponad 50 %, z 3,8 tys. Mg do 1,7 tys. Mg. Wielkość emisji zanieczyszczeń gazowych w omawianym okresie wykazuje powolną tendencję spadkową, choć z krótkimi fluktuacjami w latach 2006, 2010 i 2011. W rezultacie w 2012 r. wielkość emisji tego zanieczyszczenia w stosunku do roku 2003 zmniejszyła się o 7,5%.

W 2012 r. w województwie podkarpackim monitoring powietrza atmosferycznego prowadzony był przez WIOŚ w Rzeszowie w 12 stacjach pomiarowych. Badania obejmowały zanieczyszczenia, co do których WIOŚ jest prawnie zobligowany do wykonania corocznej oceny jakości powietrza w regionie: dwutlenek siarki, dwutlenek azotu, tlenki azotu, tlenek węgla, ozon, benzen, arsen, kadm, nikiel, ołów, pył zawieszony PM₁₀ i PM_{2,5} oraz benzo(a)piren (BaP). Analiza danych z 2012 r. daje podstawę do stwierdzenia, że największy wpływ na obniżenie jakości powietrza w województwie mają pyły zawieszone PM₁₀, PM_{2,5} oraz adsorbowany na powierzchni drobin pyłu PM₁₀ benzo(a)piren (BaP) wraz z innymi wielopierścieniowymi węglowodorami aromatycznymi (WWA), mające swoje źródło głównie w emisjach liniowych i powierzchniowych. Stężenia tych zanieczyszczeń wykazują wyraźną sezonowość ściśle związaną z okresem grzewczym. I tak na podstawie badań WIOŚ w 2012 r. stwierdzono:

- PM₁₀ – mimo faktu, że w niektórych punktach pomiarowych stężenie średnioroczne pyłu PM₁₀, mieści się w dopuszczalnych normach, to z wyjątkiem Sanoka, we wszystkich punktach pomiarowych stwierdzono ponadnormatywną ilość przekroczeń dopuszczalnego stężenia dobowego ustalonego na poziomie 50 µg/m³ (x10⁻⁶ g/m³). Zjawisko sezonowości obrazuje obliczony wskaźnik, który stwierdza że przez 11-30 % roku wystąpiło narażenie ludzi na ponadnormatywne zanieczyszczenie,
- PM_{2,5} – na podstawie przywołanych powyżej badań stwierdzono również, że stężenie średnioroczne PM_{2,5} przekroczyło poziom dopuszczalny we wszystkich punktach pomiarowych. Wskaźnik sezonowości dla pyłu PM_{2,5} mówi, że przez 28-61 % roku występowało narażenie ludzi na ponadnormatywne zanieczyszczenie.
- Benzo(a)piren (BaP) – badania zawartości benzo(a)pirenu w pyłach zawieszonych PM₁₀ prowadzone były w 8 stanowiskach pomiarowych. Średnioroczne stężenia B(a)P w pyłach zawieszonych PM₁₀ przekroczyły wartość docelową we wszystkich punktach pomiarowych. Zawierały się one w przedziale 3,2 (Sanok) do 6,0 (Przemyśl) ng/m³ (x10⁻⁹ g/m³). Przy stężeniu docelowym 1,0 ng/m³ stanowi to trzy- i sześciokrotne przekroczenie wartości docelowej. Maksymalne stężenia benzo(a)pirenu w sezonie grzewczym osiągały wartość od 17,1 do 60 ng/m³. Należy także dodać, że w okresie letnim stężenia B(a)P w większości pomiarów były niższe od 1,0 ng/m³, czyli spełniały parametry normatywne.

Skutkiem takich wyników badań jest zaliczenie całego obszaru województwa do strefy w klasie C, czyli do obszaru wymagającego podjęcia działań naprawczych.

W Sanoku, znajduje się najbliższy położony punkt pomiarowy, w którym prowadzone są badania PM₁₀, PM_{2,5} i B(a)P. Wyniki badań wykazały średnioroczne przekroczenia wartości docelowych, jednak w porównaniu z innymi punktami pomiarowymi były to przekroczenia najmniejsze. Biorąc pod uwagę wyraźną sezonowość przekroczeń wartości docelowych dla PM₁₀, PM_{2,5} i B(a)P oraz

zdolności tych zanieczyszczeń do migracji na duże odległości, należy się spodziewać sezonowych przekroczeń wartości docelowych na terenach zurbanizowanych (Zagórz, Lesko, Ustrzyki Dolne), a także w pozostałych węzłach sieci osadniczej i wzdłuż dróg o dużym natężeniu ruchu.

W podsumowaniu można stwierdzić, że obszar objęty projektem Programu charakteryzuje się dobrą jakością powietrza, ponieważ większość zanieczyszczeń zawartych w powietrzu wykazuje stężenia poniżej wartości dopuszczalnych, a omówione powyżej bardziej szczegółowo, przekraczają poziomy normatywne tylko sezonowo.

3.2.5. Klimat akustyczny

Klimat akustyczny na obszarze objętym projektem Programu kształtowany jest głównie przez hałas komunikacyjny (samochodowy) oraz w mniejszym stopniu hałas przemysłowy i komunalny. Analizowany obszar odznacza się niskim zaludnieniem, a także słabą dostępnością komunikacyjną, co sprawia, że zagrożenie hałasem komunikacyjnym występuje tylko w sąsiedztwie głównych ciągów komunikacyjnych i większych ośrodków miejskich. Zarówno hałas komunikacyjny jak i komunalny cechuje się pewną sezonowością, co jest związane z natężonym ruchem turystycznym w okresie letnich wakacji i zimowych ferii.

Przeprowadzony w 2010 r. (Rysunek 8) pomiar natężenia ruchu na drogach wojewódzkich i krajowych wykazał, że największy średni dobowy ruch pojazdów silnikowych na badanym terenie zaobserwowano na drodze krajowej nr 84 (od 3383 do 14892 poj./dobę) i drodze wojewódzkiej nr 892 (od 1589 do 4714 poj./dobę).

Rysunek 8. Średni dobowy ruch pojazdów silnikowych na badanym terenie

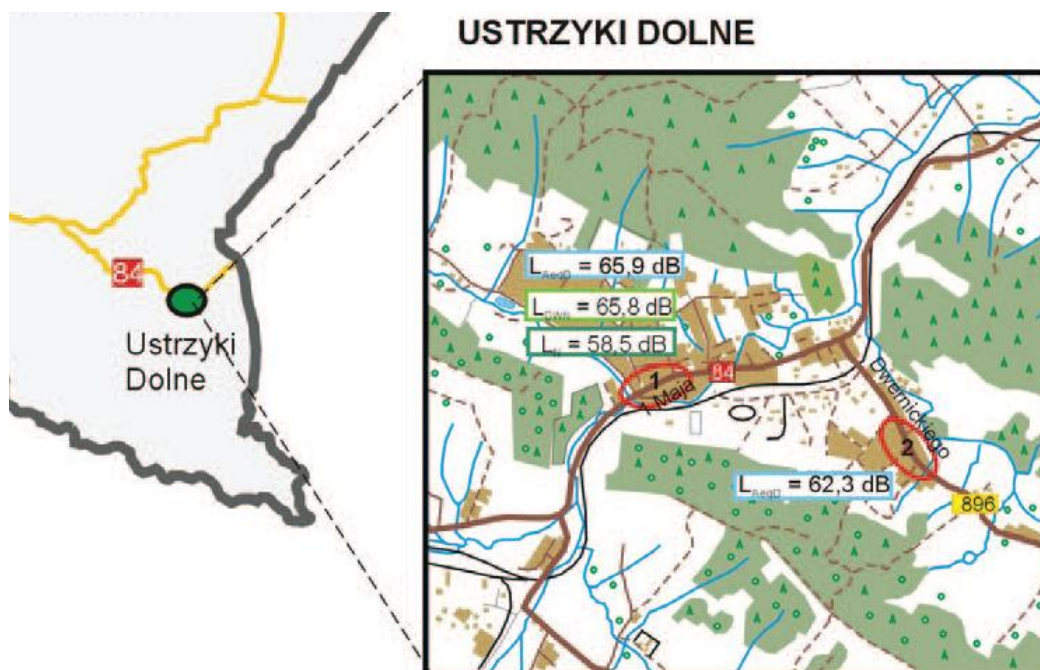
Źródło: GDDKiA.

Oprócz wspomnianej wyżej sieci drogowej na terenie Bieszczad znajdują się również regionalne linie kolejowe nr 107 i 108 wykorzystywane w ograniczonym zakresie (w ostatnich latach zawieszono na nich ruch pasażerski) oraz kilka ładowisk: Arłamów, Weremień, Teleśnica, Dźwiniacz Dolny, Monasterzec, Smolnik k. Komańczy.

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Rzeszowie w 2011 r. realizował program monitoringu hałasu w ramach trzyletniego cyklu pomiarowego ustalonego na lata 2010-2012. Badaniem hałasu drogowego objęto m.in. miejscowość Ustrzyki Dolne dokonując pomiaru w dwóch

punktach kontrolnych. W każdym z wytypowanych punktów stwierdzono niekorzystne warunki akustyczne i przekroczenie standardów akustycznych. Z przeprowadzonych badań wynika, że dla wszystkich badanych wskaźników hałasu w Ustrzykach Dolnych nie odnotowano przekroczeń powyżej 10 dB (Rysunek 9).

Rysunek 9. Wyniki badań poziomu hałasu w Ustrzykach Dolnych w 2011 roku

Źródło: Raport o stanie środowiska w województwie podkarpacki w 2011r. WIOŚ, Rzeszów

3.2.6. Promieniowanie elektromagnetyczne

Promieniowanie elektromagnetyczne występujące w środowisku pochodzi ze źródeł naturalnych i sztucznych. Wśród sztucznych źródeł promieniowania niejonizującego wymienić należy m.in. instalacje elektroenergetyczne do wytwarzania i przesyłu energii elektrycznej (stacje transformatorowe, napowietrzne linie elektroenergetyczne, elektrownie), instalacje i urządzenia radiokomunikacyjne (nadajniki radiowo-telewizyjne, stacje bazowe telefonii komórkowej) i inne.

W ostatnich latach znacząco wzrosła liczba stacji bazowych telefonii komórkowej, tzw. BTS (ang. *Base Transceiver Station*). Na analizowanym obszarze jest ich blisko 70³³.

W latach 2011 i 2012 monitoring poziomów pól elektromagnetycznych prowadzony był m.in. w miejscowości Lutowiska, Solina, Baligród, Brzegi Dolne i Bircza. Miejscowości te przynależą do Związku Bieszczadzkich Gmin Pogranicza. Na podstawie wyników przeprowadzonych badań, nie stwierdzono przekroczeń dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych na badanych obszarach. Notowane wartości były poniżej 0,4 V/m czyli poniżej progu czułości sondy pomiarowej. Z przeprowadzonych przez WIOŚ w Rzeszowie badań wynika, że poziom pól elektromagnetycznych w województwie podkarpackim jest bardzo niski i nie zagraża zdrowiu mieszkańców.

³³ Według bsearch.pl

3.3. Analizy specyficzne

3.3.1. Ludzie (warunki życia, zachowania społeczne)

Obszar objęty projektem Programu zamieszkuje 76 871 mieszkańców, co stanowi 3,6 % ludności województwa podkarpackiego. Wskaźnik gęstości zaludnienia na tym terenie jest bardzo niski, co jest cechą charakterystyczną Bieszczad i wynosi 27 osób/km² (średnia dla województwa to 119 osób/km²). Tworzy to bardzo niekorzystne warunki dla rozwoju i wpływa na niskie wskaźniki efektywności inwestycji infrastrukturalnych, eliminując je często z działań krajowych i regionalnych.

Proporcje ludności według płci przedstawiają się następująco: mężczyźni stanowią 49,8 %, a kobiety – 51,1 %. Na obszarze gmin objętych projektem Programu w przewadze zamieszkują osoby będące w wieku produkcyjnym i stanowią 65,3 % ogółu. Ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowi 19 %, a w wieku poprodukcyjnym – 15,7 %. W obrębie obszaru objętego projektem Programu notowane są najniższe wartości współczynnika obciążenia demograficznego w województwie (tj. liczba osób w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym). Dodatkowo sytuacja demograficzna pogarsza się ze względu na odpływ migracyjny (średnie saldo migracji tych gmin to -13,4 osoby), który często dotyczy osób młodych, których wiedza i umiejętności w dużym stopniu mogłyby się przyczynić do poprawy poziomu jakości kapitału ludzkiego jak i społecznego. Zagórz jest jedynym miastem o dodatniej wartości salda migracji wśród miast tego obszaru i jedną z dwóch jednostek, obok gminy Solina, która zanotowała dodatnie saldo wymiany migracyjnej ludności.

Średni udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze objętym projektem Programu jest relatywnie wysoki i wynosi 14,8 %. Jest to problem, który dotyczy nie tylko terenów wiejskich, ale także miast tutaj się znajdujących. Stopa bezrobocia na dzień 31 grudnia 2011 r. wynosiła 22,6 % w powiecie bieszczadzkim i 21,9 % w powiecie leskim. Dużym problemem jest także wysoki udział osób wykluczonych społecznie.

Obszar objęty projektem Programu zamieszkuje ludność o dobrze wykształconej tożsamości lokalnej i silnych więziach sąsiedzkich, które sprzyjają rozwojowi kapitału społecznego. Na tym terenie uwidacznia się duża aktywność organizacji pozarządowych, które działają w sferze ochrony środowiska i turystyki.

3.3.2. Edukacja

W obrębie obszaru objętego projektem Programu znajduje się dobrze rozwinięta sieć placówek szkolnictwa podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego, ale występuje brak placówek przedszkolnych, co skutkuje niskim udziałem dzieci w edukacji na tym poziomie. Na obszarze tych 12 gmin widoczne są dysproporcje jeżeli chodzi o odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym. Najwyższy współczynnik występuje w gminie Cisna (92,1 %), zaś najmniejszy w gminie Czarna (27,8 %). Średnia dla tego obszaru wynosi 54,45 %.

Szkoły ponadgimnazjalne, zarówno zasadnicze zawodowe, techniczne, jak i ogólnokształcące zlokalizowane są przede wszystkim w miastach będących siedzibami samorządów powiatowych. Oferta kształcenia nie jest tu w pełni dostosowana do potrzeb. W szkołach znajdują się także klasy o profilu związanym z kształceniem w zakresie przetwórstwa drewna, hotelarstwa, gastronomii, usług handlowych i ekonomicznych. Niestety ich absolwenci nie zawsze znajdują zatrudnienie na lokalnym rynku pracy i w wielu przypadkach powiększają grupę bezrobotnych. Średni współczynnik skolaryzacji netto na tym terenie kształtuje się w okolicach 90 %.

Na terenie objętym Programem brak jest placówek szkolnictwa wyższego. Najbliższa placówka znajduje się na terenie Sanoka – Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Grodka. Nie jest ona wystarczająca w stosunku do potrzeb społecznych. Młodzież decyduje się na wyjazd do większych

ośrodków akademickich (Kraków, Rzeszów, Lublin), często zostając już w nich po zakończeniu studiów.

Obszar Podkarpacia, w tym Bieszczad, charakteryzuje się najniższymi udziałami osób w wieku 25-64 lat uczących się lub doksztalających, co stanowi poważne zagrożenie dla stanu kapitału ludzkiego, zwłaszcza w kontekście jego elastyczności i może niekorzystnie oddziaływać na stan rynku pracy.

3.3.3. Ochrona zdrowia

Stan zdrowia mieszkańców całego województwa jest na poziomie przeciętnym, znacząco lepszym od stanu zdrowia ogółu Polaków. Wskazuje na to współczynnik umieralności ogółem, utrzymujący się od lat znacznie poniżej średniej dla Polski. Wynika to głównie ze struktury wiekowej ludności.

Bieszczady wyróżniają się na tle województwa podkarpackiego relatywnie wysokim poziomem zachorowalności, w tym na choroby nowotworowe oraz wysokim poziomem zgonów niemowląt, który może świadczyć o potrzebie poprawy zakresu opieki zdrowotnej oferowanej mieszkańcom tych terenów.

Ograniczony jest dostęp do usług opieki zdrowotnej. Niewystarczająca jest liczba lekarzy oraz niewystarczające wyposażenie placówek opieki zdrowotnej.

Analiza ostatnich kilku lat pokazuje niekorzystne tendencje w zakresie aktywności fizycznej mieszkańców. Mimo stale rosnącej liczby klubów sportowych, liczba ćwiczących w nich osób zmniejsza się, co wynika prawdopodobnie z braku świadomości dobra kultury fizycznej, a także z długoletnich zaniedbań na poziomie wychowania fizycznego w szkołach.

3.3.4. Gospodarka

Obszar objęty projektem Programu charakteryzuje się niską atrakcyjnością inwestycyjną. Jest to spowodowane niską dostępnością przestrzenną i specyficznymi uwarunkowaniami historyczno-ludnościowymi. Skutkuje to m.in. brakiem pozyskiwania przez ten region inwestorów przy jednoczesnym niskim poziomie „zakorzenienia” inwestycji. Na przestrzeni lat 2005-2010 nastąpił w tym regionie największy, spośród całego województwa, spadek liczby podmiotów gospodarczych. Występują tutaj duże powierzchnie terenów objętych restrykcyjnymi formami ochrony przyrody, na których znacznie ograniczone jest prowadzenie działalności gospodarczej. Nie ma też systemu kompensat dla samorządów. Można zaobserwować także brak wystarczającej i właściwej współpracy pomiędzy podmiotami gospodarczymi a samorządem terytorialnym.

Ogólna struktura gospodarki zdominowana jest przez niskotowarowe i rozdrobnione rolnictwo, rozwijające się na obszarach o niekorzystnych uwarunkowaniach przyrodniczych do prowadzenia działalności rolnej. Występują tu sprzyjające warunki dla rozwoju rolnictwa ekologicznego. Nie należy jednak traktować rolnictwa jako wiodącego sektora gospodarki dla Bieszczad, lecz jedynie jako działalność uzupełniającą.

Drugą istotną składową gospodarki tego regionu są usługi, a szczególnie usługi turystyczne, rozwijające się w oparciu o atrakcyjność krajobrazu i walory środowiskowe. Biorąc pod uwagę, iż turystyka jest obecnie najszybciej rozwijającą się dziedziną gospodarki, w tym kierunku należy upatrywać szans na poprawę poziomu i warunków życia mieszkańców regionu. W obrębie obszaru objętego projektem Programu istnieje możliwość uprawiania różnych form turystyki, m.in. wypoczynkowej, uzdrowiskowej, krajoznawczej, aktywnej, zakupowej (przygranicznej) oraz biznesowej. Największa koncentracja usług turystycznych zlokalizowana jest w pobliżu Zalewu Solińskiego. Na omawianym terenie znajduje się 1/3 ogólnej liczby obiektów zbiorowego zakwaterowania funkcjonujących w województwie podkarpackim.

Najsłabiej rozwiniętą działalnością obszaru tych gmin jest przemysł, który koncentruje się przede wszystkim w miastach i opiera się na branżach drzewnej, która ma zakorzenioną tradycję i bogatą bazę surowcową, branż budowlanej i elektromaszynowej. Pozytywnym przykładem zmian, jakie zaszły w zakresie działalności przemysłowej na tym terenie jest restrukturyzacja przedsiębiorstwa Zasław Sp. z o. o., której skutkiem był rozwój strefy przemysłowej w Zagórzcu, wzmacniana także przez lokalizację i rozwój podstrefy Specjalnej Strefy Ekonomicznej Euro – Park Mielec.

3.3.5. Transport

Bieszczady są terenem o niskiej dostępności przestrzennej zewnętrznej i wewnętrznej, której skala stanowi jedną z najistotniejszych barier rozwoju tego obszaru. Posiadają najniższe notowania wskaźnika dostępności potencjałowej w skali kraju. Niewystarczająca jest również dostępność regionu do stolicy. Czas przejazdu samochodem z Warszawy do Sanoka obliczony jest na 6 godzin.

Z punktu widzenia lokalnego rynku pracy ważną w rozważaniach jest izochrona dojazdu 60 min od Rzeszowa, która eliminuje Bieszczady z udziału w tym rynku ze względu na to, że czas dojazdu z Sanoka do stolicy województwa wynosi 90 minut, a z najdalej położonych miejscowości gminy Lutowska sięga 3 godzin³⁴.

Przez teren Bieszczad przebiega jedna droga krajowa nr 84 klasy G, relacji: Sanok-Lesko-Ustrzyki Dolne-Krościenko-granica państwa (w granicach woj. podkarpackiego – 51,6 km) oraz 8 dróg wojewódzkich. Ten układ drogowy uzupełniają drogi powiatowe i gminne, których łączna długość w powiecie bieszczadzkim wynosi 242,6 km, a w powiecie leskim 232 km. W komunikacji wewnętrznej podstawowe znaczenie posiadają drogi powiatowe i gminne, których stan jest zróżnicowany, a przepustowość bardzo ograniczona.

W obrębie obszaru objętego analizami znajdują się także linie kolejowe:

- nr 107, na której odbywa się ruch sezonowy, turystyczny, kończąca się w Łupkowie przy granicy ze Słowacją,
- nr 108, kończąca się w Krościenku przy granicy z Ukrainą.

Niezadawalający stan infrastruktury drogowej i kolejowej wpływający na poziom dostępności przestrzennej Bieszczad zwraca uwagę na możliwość wykorzystania transportu lotniczego, zwłaszcza w przypadku oferty komunikacyjnej skierowanej do turystów „Premium” zagranicznych jak i krajowych. Teren ten wyposażony jest w 7 lądowisk (Smolnik k. Komańczy, Teleśnica Oszwarowa, Weremień, Dźwiniacz Dolny, Bezmiechowa, Monasterzec, Krajna k. Arłamowa). Brak jest na omawianym terenie lotnisk, najbliższe znajduje się w Krośnie. W bliskiej odległości znajdują się dwa lądowiska sanitarne w Sanoku.

Na obszarze Bieszczad funkcjonuje jedno drogowe przejście graniczne w ciągu drogi krajowej nr 84 i ukraińskiej drogi T1412 – Krościenko-Starzawa. Udostępnione jest także kolejowe przejście graniczne w ciągu linii nr 108 – Krościenko-Chyrów. Ze względu na zawieszony przewozy pasażerskie ruch kolejowy na tym przejściu nie odbywa się.

---

³⁴ Według opracowania *Charakterystyka systemu osadniczego województwa podkarpackiego z identyfikacją biegunów wzrostu oraz wyróżnieniem obszarów funkcjonalnych na poziomie regionalnym i lokalnym*.

3.3.6. Energetyka

Obszar objęty projektem Programu w zakresie energii elektrycznej obsługiwany jest przez linie 110 kV będące powiązaniem między stacjami redukcyjnymi. Stanowią one sieć rozdzielczą wysokiego napięcia w województwie i obsługiwane są obecnie przez dwóch Operatorów Systemu Dystrybucyjnego: TAURON Dystrybucja S.A. oraz PGE Dystrybucja S.A. Początek systemu dystrybucji energii elektrycznej stanowią stacje redukcyjne 1-go stopnia to jest „Główne Punkty Zasilania”. W GPZ-ach następuje transformacja napięcia wysokiego 100kV na średnie 30, 15 kV, które jest napięciem sieci rozdzielczych gminnych i miejskich. Układ i rozmieszczenia stacji redukcyjnych i długość magistral z nich wyprowadzonych powodują nierównomierną gęstość sieci średnich napięć. Tereny położone w południowej i wschodniej części województwa są znacznie oddalone od źródeł zasilania, co powoduje znaczne spadki napięć. Pociąga to za sobą zwiększoną awaryjność systemu i ograniczone możliwości zasilania nowych odbiorców.

Pośród lokalnych źródeł energii elektrycznej na analizowanym obszarze największe znaczenie ma Zespół Elektrowni Wodnych Solina-Myczkowce PGE Energia Odnawialna S.A. pełniący funkcje elektrowni szczytowo-pompowej. W skład Zespołu wchodzi: Elektrownia Wodna Solina – szczytowo-pompowa o zainstalowanej mocy 198,6 MW oraz Elektrownia Wodna Myczkowce – przepływowa o zainstalowanej mocy 8,3 MW. W miejscowości Myczkowce działa również elektrownia wodna przepływowa o mocy 0,2 MW. Dopelnieniem lokalnego układu zasilania jest położona w powiecie bieszczadzkiem elektrownia wytwarzająca energię elektryczną z biomasy z odpadów leśnych, rolniczych i ogrodowych o zainstalowanej mocy 1,4 MW.

Obszar Bieszczad, ze względu na występujące na tym terenie uwarunkowania środowiskowe, nie jest rekomendowany do szerokiego rozwoju energetyki odnawialnej. Należy zakładać, że jej rozwój będzie opierał się o istniejącą już hydroenergetykę, indywidualne instalacje solarne oraz wiatrowe zaspokajające potrzeby indywidualnych odbiorców, które należy wspierać ze względu na ich korzystny wpływ na ograniczenie zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego.

W strukturze użytków rolnych największe znaczenie posiadają łąki i pastwiska oraz trawy na gruntach ornych (w powiecie bieszczadzkiem stanowią one 65 %, a powiecie leskim 41 % powierzchni użytków rolnych), które ze względu na ograniczoną hodowlę nie są w pełni wykorzystane i stanowią ważne zasoby biomasy możliwej do wykorzystania w energetyce odnawialnej.

Na obszarze powiatu bieszczadzkiego i gminy Zagórz znajdują się udokumentowane i częściowo eksploatowane złoża ropy naftowej oraz gazu ziemnego. Pokrywają one jednak w niewielkim stopniu istniejące zapotrzebowanie na te surowce.

3.4. Potencjalne zmiany istniejącego stanu środowiska w przypadku braku realizacji projektu Programu

Obligatoryjnym elementem strategicznej oceny oddziaływania na środowisko jest analiza i ocena zmian stanu środowiska w przypadku braku realizacji założeń projektu dokumentu, jakim jest Program Strategicznego Rozwoju Bieszczad. Sprowadza się to do rozważenia skutków środowiskowych sytuacji braku sporządzenia i realizacji projektu Programu.

Oceny potencjalnych zmian w środowisku w przypadku braku realizacji Programu, dokonano analizując podstawowe priorytety i działania projektu dokumentu, przy uwzględnieniu aktualnego stanu środowiska na badanym terenie, tendencji jego zmian oraz występujących problemów środowiskowych. W toku analiz skupiono się przede wszystkim na tych priorytetach i działaniach, których realizacja może w sposób bezpośredni lub pośredni oddziaływać na środowisko.

Celem głównym projektu Programu jest wzrost poziomu i warunków życia mieszkańców Związku Bieszczadzkich Gmin Pogranicza poprzez poprawę dostępu do miejsc pracy i usług przy efektywnym wykorzystaniu zasobów endogenicznych i wzmocnieniu funkcjonalnych powiązań zewnętrznych. W projekcie Programu przyjęto założenie, iż cel główny będzie osiągnięty poprzez poszczególne działania określone dla czterech priorytetów:

- Turystyka i rekreacja,
- Przedsiębiorczość,
- Kapitał ludzki i społeczny,
- Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska

Wśród typów projektów służących realizacji wyróżnionych priorytetów i działań trzy, ze względu na zdiagnozowany stan i wyzwania rozwojowe Bieszczad, uważa się za Przedsięwzięcia Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego. Są to:

- Budowa i modernizacja infrastruktury drogowej i kolejowej Bieszczad,
- Czyste Bieszczady – Bieszczadzki system gospodarki wodno-ściekowej i składowania odpadów,
- Bieszczadzki system gospodarki przestrzennej.

Sprecyzowanie ogólnej wizji rozwoju obszaru objętego projektem Programu w określonym horyzoncie czasowym, poprzedziła wieloaspektowa diagnoza stanu obecnego, w tym uwzględniająca wymagające rozwiązania problemy środowiskowe oraz wymogi obowiązującego prawa z zakresu ochrony środowiska. Z powyższego wynika, iż przy rezygnacji z realizacji zamierzeń określonych w projekcie Programu należy liczyć się z brakiem koordynacji i stymulacji działań w zakresie zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego tego regionu, w tym w zakresie racjonalnego gospodarowania zasobami przyrodniczymi i przestrzenią, oraz budowania potencjału rozwojowego Bieszczad. Mogłoby to spowodować negatywne skutki zarówno dla rozwoju społeczno-gospodarczego, jak i dla środowiska, co w efekcie skutkowałoby brakiem poprawy jakości życia mieszkańców.

Wśród przedsięwzięć priorytetowych o kluczowym znaczeniu znajdują się m.in.: realizacja systemu gospodarki wodno-ściekowej i składowania odpadów oraz utworzenie bieszczadzkiego systemu gospodarki przestrzennej polegającej na opracowaniu i zintegrowaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony oraz planami zadań ochronnych. Zatem można przyjąć, iż przy braku realizacji projektu Programu mogą wystąpić przede wszystkim zmiany negatywne, nie należy liczyć się z prawdopodobieństwem wystąpienia pozytywnych zmian w odniesieniu do środowiska i do kwestii poprawy warunków życia mieszkańców.

Szczególnie niekorzystne zmiany w aspekcie skutków środowiskowych przewiduje się w przypadku odstąpienia od realizacji priorytetu 4. Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska.

Odstąpienie od realizacji działań określonych w tym priorytecie oznaczałoby zaniechanie obowiązku realizacji globalnej, wspólnotowej i krajowej polityki ekologicznej oraz prowadziłyby do braku poprawy stanu obecnego i powstania tendencji zmian negatywnych w odniesieniu do całokształtu środowiska obszaru Bieszczad oraz zdrowia jego mieszkańców, zwłaszcza w zakresie:

- osiągnięcia i utrzymania dobrego stanu wód,
- poprawy jakości powietrza i zagrożeń związanych z emisją ponadnormatywnego hałasu na terenach zurbanizowanych,

- zanieczyszczenia gleb i powierzchni ziemi,
- ochrony lasów, ochrony bioróżnorodności i krajobrazu oraz obszarów przyrodniczo cennych.

Efektom zaniechania realizacji priorytetu 4. Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska, może być brak rozwiązania faktycznych problemów środowiskowych występujących w określonej przestrzeni oraz powstanie kolizji na styku rozwój gospodarczy a ochrona przyrody, co dodatkowo będzie powodować nowe zagrożenia środowiskowe.

Negatywne skutki środowiskowe mogą wystąpić również w wyniku braku realizacji priorytetu 1. Turystyka i rekreacja, a zwłaszcza działania 1.1. Koordynacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej.

Właściwe kształtowanie postawy człowieka, w tym również w odniesieniu do ochrony przyrody i dbałości o otaczające nas środowisko zawiera priorytet 3. Kapitał ludzki i społeczny. Zaniechanie realizacji zapisanych w nim działań może być przyczyną powstawania konfliktów na linii człowiek-środowisko przyrodnicze.

4. Identyfikacja jednolitych części wód powierzchniowych/podziemnych (JCWP/JCWPd), w obrębie których mieszczą się założenia przedmiotowego Programu oraz kategorie jednolitych części wód, a także ich cele środowiskowe

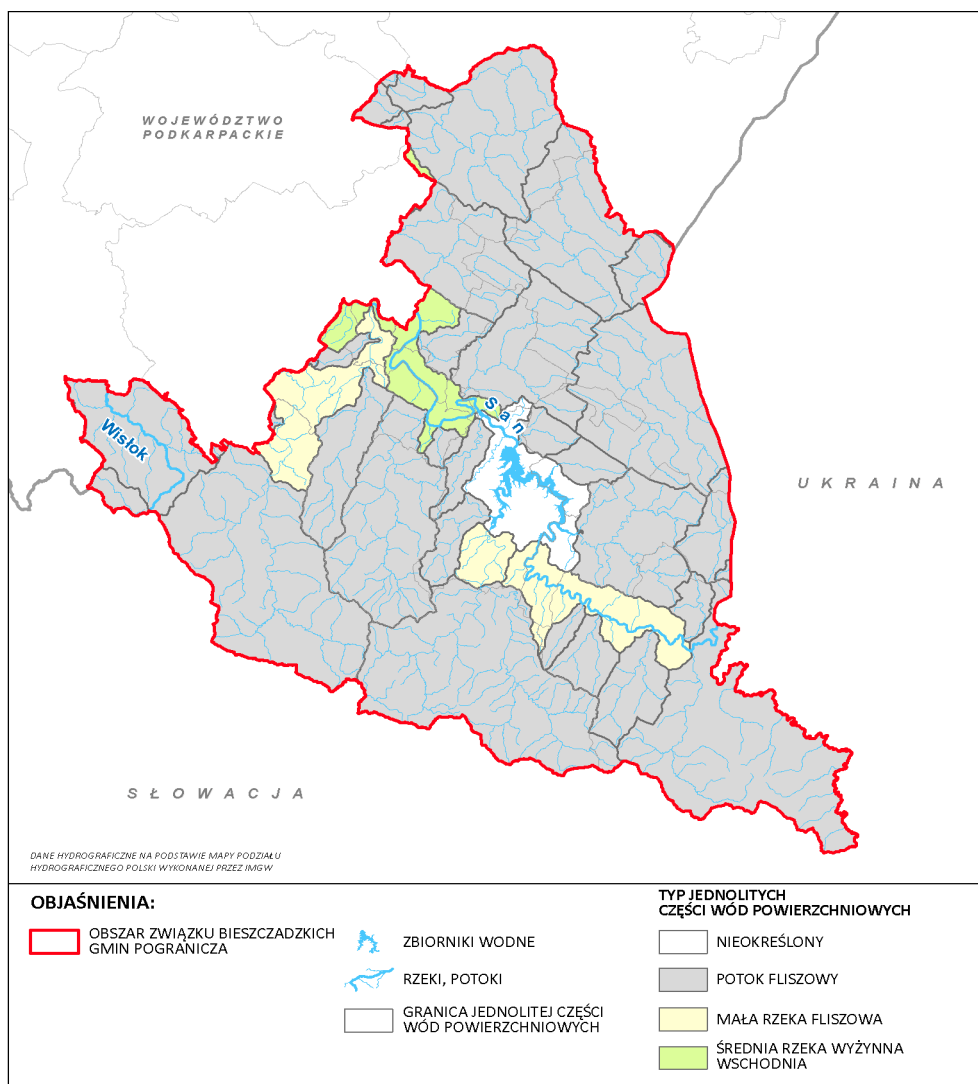
W celu realizacji zapisów Ramowej Dyrektywy Wodnej w zakresie oceny i klasyfikacji stanu ekologicznego wód została przygotowana typologizacja jednolitych części wód powierzchniowych (JCWP). W jej opracowaniu brano pod uwagę zróżnicowane warunki środowiskowe takie jak: położenie geograficzne, wysokość bezwzględna, geologia, rzeźba terenu. W obszarze objętym opracowaniem wydzielono 43 JCWP. Dla większości z nich (86 %) wyznaczono typ „potok fliszowy” (Rysunek 10).

W trzech JCWP: Osława od Rzepedki do ujścia, San od Wołosatego do zbiornika Solina, Solinka od Wetliny do ujścia określono typ „mała rzeka fliszowa”, w dwóch JCWP: San od zbiornika Myczkowce do Tyrawki oraz San od Tyrawki do Olszanki – „średnia rzeka wyżynna wschodnia”, natomiast dla JCWP Zbiornik Solina do zapory w Myczkowcach stwierdzono – „typ nieokreślony”.

Spośród JCWP występujących w obrębie obszaru objętego projektem Programu większość – 34 (79 %) posiada status naturalnych części wód. Pozostałą część stanowią JCWP silnie zmienione tj.: Jasiołka do Panny, Wisłok do zbiornika Besko, San od Tyrawki do Olszanki, San od zbiornika Myczkowce do Tyrawki, Olszanka, Tyrawka, Zbiornik Solina do zapory, Cisowa, Pielnica (Rysunek 11).

Wszystkie wyznaczone jednolite części wód powierzchniowych w ocenie ryzyka nieosiągnięcia celów środowiskowych zostały zdiagnozowane jako niezagrożone. W związku z tym nie ma więc potrzeby opracowania derogacji dla wód w tym obszarze.

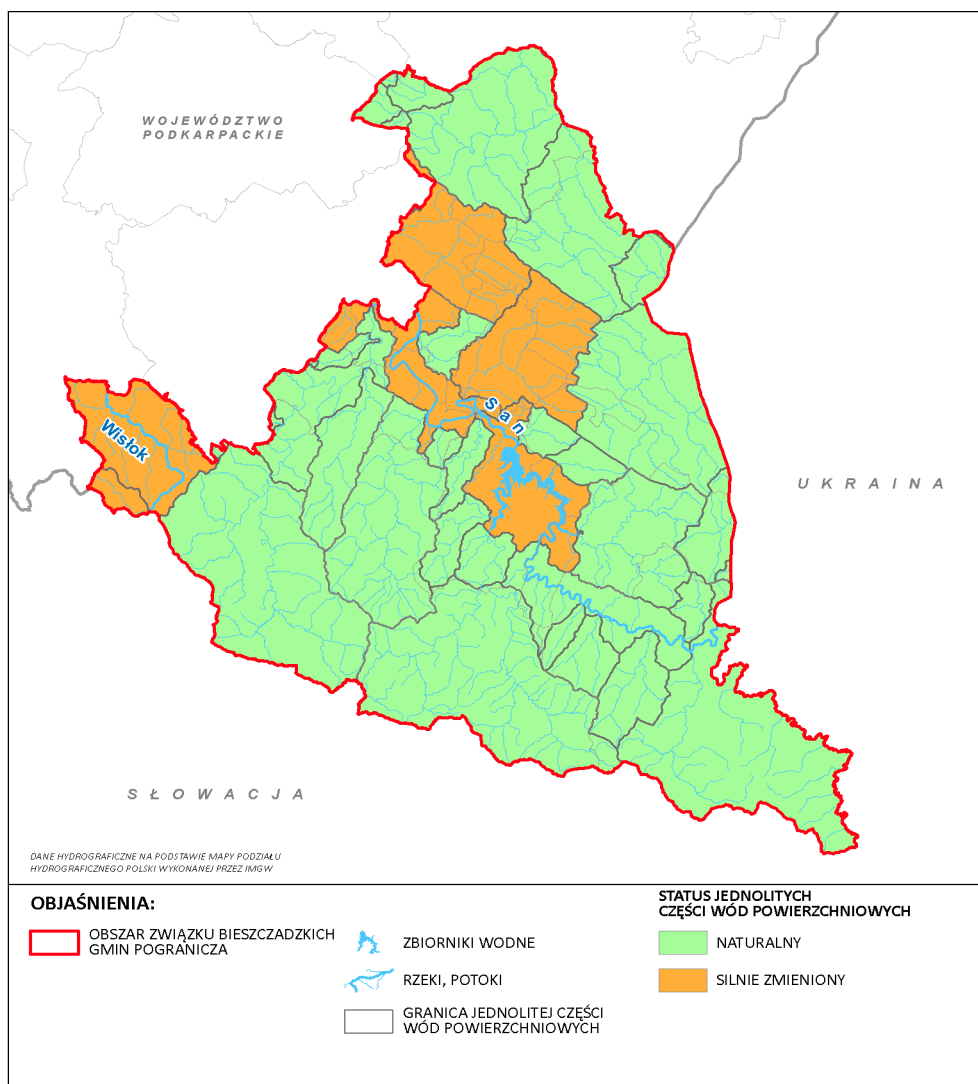
Rysunek 10. Typologizacja jednolitych części wód powierzchniowych

Źródło: Na podstawie Planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły oraz Planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Dniestru – opracowanie własne

Cele środowiskowe dla wód powierzchniowych i obszarów chronionych wyznaczonych na mocy art. 4 RDW zostały określone na podstawie wartości granicznych wskaźników fizykochemicznych, biologicznych i hydromorfologicznych oceniających stan ekologiczny wód oraz wskaźników chemicznych charakteryzujących stan chemiczny wód, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska w sprawie sposobu klasyfikacji jednolitych części wód powierzchniowych. Aktualny stan JCWP stanowił punkt wyjścia przy ustalaniu celów środowiskowych, które zgodnie z RDW przyjmują warunek nie pogorszenia obecnego stanu wód. Tak więc dla JCWP w bardzo dobrym stanie/potencjale ekologicznym, celem środowiskowym będzie jego utrzymanie. Biorąc pod uwagę naturalne części wód, celem jest osiągnięcie co najmniej dobrego stanu ekologicznego, a dla części wód silnie zmienionych oraz sztucznych – co najmniej dobrego potencjału ekologicznego. W obu przypadkach konieczne jest również utrzymanie co najmniej dobrego stanu chemicznego.

Rysunek 11. Status jednolitych części wód powierzchniowych

Źródło: Na podstawie Planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły oraz Planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Dniestru – opracowanie własne

Dla obszarów chronionych występujących na JCWP, cele środowiskowe nie zostały podwyższone, ponieważ wymagania określone jako wartości graniczne dla dobrego stanu ekologicznego czy też dobrego lub powyżej dobrego potencjału ekologicznego są wyższe niż w obowiązujących aktach prawnych odnoszących się do stanu wód w obszarach chronionych. W przypadku opracowania planów ochrony dla obszarów Natura 2000 wyznaczonych na podstawie dyrektywy: 79/409/EWG oraz 92/43/EWG wymagania mogą zostać podwyższone, a wówczas w kolejnych okresach planistycznych będzie wprowadzona weryfikacja celów środowiskowych. Zgodnie z art. 4 RDW cele środowiskowe dla wód powierzchniowych powinny zostać osiągnięte do 2015 roku.

W obrębie obszaru objętego projektem Programu występują 4 jednolite części wód podziemnych (JCWPd) o numerach identyfikacyjnych: 157, 158, 159 i 160. Żadna z nich nie jest zagrożona ryzykiem nieosiągnięcia celów środowiskowych. Ocena stanu części wód zarówno pod względem ilościowym jak i chemicznym jest dobra.

Cele środowiskowe dla jednolitych części wód podziemnych, podobnie jak dla wód powierzchniowych są określone na podstawie art. 4 RDW. Głównym celem jest osiągnięcie dobrego stanu, poprzez uzyskanie co najmniej dobrego stanu ilościowego oraz chemicznego danej części wód.

Realizacji osiągnięciu celów środowiskowych określonych dla JCWPd będzie służyć:

- zapobieganie dopływowi lub ograniczenie dopływu zanieczyszczeń do wód podziemnych,
- zapobieganie pogarszaniu się stanu wszystkich części wód podziemnych (z zastrzeżeniami wymienionymi w RDW),
- zapewnienie równowagi pomiędzy poborem, a zasilaniem wód podziemnych,
- wdrożenie działań niezbędnych dla odwrócenia znaczącego i utrzymującego się rosnącego trendu stężenia każdego zanieczyszczenia powstałego wskutek działalności człowieka.

Spełnieniem warunku niepogarszania stanu części wód podziemnych będących w co najmniej dobrym stanie ilościowym i jakościowym (chemicznym) będzie utrzymanie stanu tej części wód.

5. Określenie stref ujęć wód powierzchniowych/podziemnych w nawiązaniu do projektu Programu

Strefy ochronne ujęć wody ustanawiane są w celu zapewnienia odpowiedniej jakości wody ujmowanej do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia oraz zaopatrzenia zakładów wymagających wody wysokiej jakości, a także ze względu na ochronę zasobów ujęcia. Zgodnie z art. 21 ust. 1 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo wodne oraz niektórych innych ustaw³⁵ „strefy ochronne ujęć wody ustanowione przed dniem 1 stycznia 2002 r. wygasają z dniem 31 grudnia 2012 r.”

Zgodnie z art. 58 oraz w związku z art. 140 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne³⁶ organami właściwymi do ustanawiania stref ochronnych wody, w przypadku wniosku dotyczącego strefy ochronnej ujęcia wody obejmującej teren ochrony bezpośredniej oraz teren ochrony pośredniej, jest Dyrektor RZGW, który ustanawia tą strefę w drodze aktu prawa miejscowego (rozporządzenia), wskazując zakazy, nakazy i ograniczenia dotyczące użytkowania gruntów oraz korzystania z wód, a także obszary, na których one obowiązują. Natomiast w przypadku wniosku dotyczącego strefy ochronnej ujęcia wody obejmującej wyłącznie teren ochrony bezpośredniej, strefę ustanawia w drodze decyzji, organ właściwy do wydania pozwolenia wodnoprawnego tj.: starosta oraz w przypadkach szczególnych, określonych w art. 140 ust. 2 i 2a ww. ustawy, Marszałek Województwa, jak również Dyrektor RZGW.

Na terenie objętym projektem Programu nie występują obowiązujące strefy pośredniej i bezpośredniej ochrony ujęć wód powierzchniowych i podziemnych ustanowione przez Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Krakowie.

Na obszarze w granicach projektu Programu znajdują się nieliczne, lokalne strefy bezpośredniej ochrony ujęć wód powierzchniowych i podziemnych, które zostały ustanowione przez starostów odpowiednich powiatów. Strefy te znajdują się jedynie wokół ujęć wód, zajmują obszar maksymalnie do kilku arów i są ogrodzone.

---

³⁵ Dz. U. z 2011 r., Nr 32, poz. 159.

³⁶ Dz. U. z 2002 r., Nr 145.

6. Zgodność dokumentu z warunkami korzystania z obszarów w obrębie poszczególnych stref ochronnych

Na terenie objętym projektem Programu nie występują obowiązujące strefy ochrony pośredniej i bezpośredniej ujęć wód powierzchniowych i podziemnych ustanowione przez Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Krakowie. W związku z powyższym nie ma możliwości określania zgodności projektowanego dokumentu z warunkami korzystania w obrębie stref ochrony ujęć wód powierzchniowych i podziemnych, wyznaczanych przez Dyrektora RZGW.

Na terenach, które zostały objęte projektem Programu występują strefy ochrony bezpośredniej ujęć wód powierzchniowych i podziemnych ustanowione przez starostów odpowiednich powiatów. Zgodnie z art. 53 pkt. 1, 2 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne³⁷ na terenie ochrony bezpośredniej ujęć wód podziemnych oraz powierzchniowych zabrania się użytkowania gruntów do celów nie związanych z eksploatacją ujęcia wody.

Ponadto w obrębie wyznaczonego terenu należy:

- odprowadzać wody opadowe w sposób uniemożliwiający przedostawanie się ich do urządzeń służących do poboru wody,
- zagospodarować teren zielenią,
- odprowadzać poza granicę terenu ochrony bezpośredniej ścieki z urządzeń sanitarnych, przeznaczonych do użytku osób zatrudnionych przy obsłudze urządzeń służących do poboru wody,
- ograniczyć do niezbędnych potrzeb przebywanie osób niezatrudnionych przy obsłudze urządzeń służących do poboru wody.

Analizując powyższe zakazy, nakazy i ograniczenia należy stwierdzić, iż odnoszą się one do obszarów znajdującego się bezpośrednio przy ujęciu wód, przez to nie mają istotnego znaczenia dla zagospodarowania przestrzennego w skali przyjętej dla opracowania. Dokument jest zgodny z warunkami korzystania z obszarów w obrębie stref ochrony bezpośredniej ujęć wód.

Na etapie realizacji konkretnych typów projektów inwestycyjnych ujętych w projekcie Programu, należy przeanalizować warunki korzystania, zakazy, nakazy i ograniczenia związane z ochroną ujęć wód przy zachowaniu odpowiednich odległości od tych stref, ponieważ wtedy będzie ustalona lokalizacja przestrzenna przedsięwzięć.

7. Główne Zbiorniki Wód Podziemnych w obrębie projektu Programu

Obszar objęty projektem Programu położony jest w obrębie górsko-wyżynnej prowincji hydrogeologicznej (wg A. S. Kleczkowskiego), w zewnętrznej części Masywu Karpackiego.

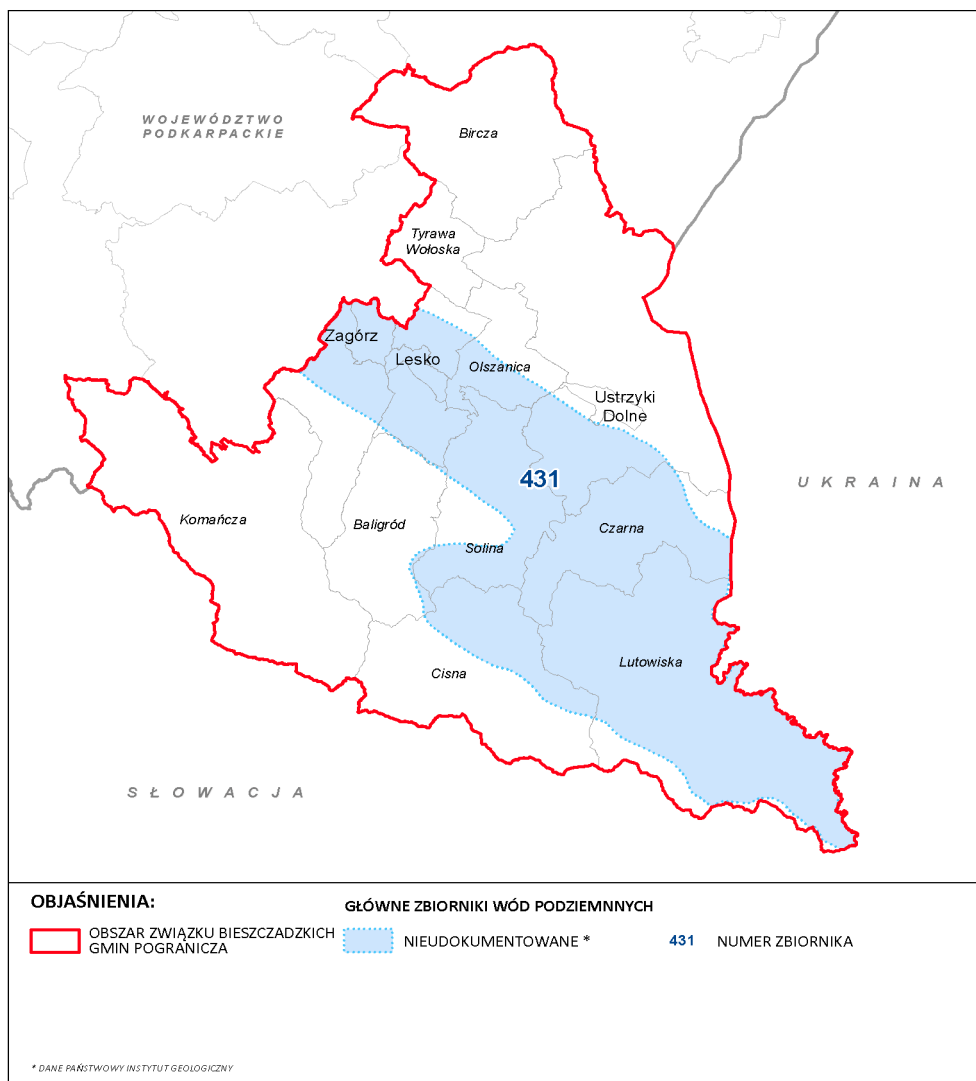
Wody podziemne występują tu w trzech horyzontach wodonośnych: czwartorzędowym, trzeciorzędowo-kredowym i trzeciorzędowym. Wody kredowe i trzeciorzędowe występują w szczelinach fliszu karpackiego. Zwierciadło tych wód nie jest ciągle, zależy od przepuszczalności warstw i morfologii terenu. Przeważa tu powierzchniowy spływ wód nad ich wsiąkaniem.

---

³⁷ Dz. U. z 2012 r. Nr 145.

Część terenu objętego projektem Programu znajduje się w zasięgu Głównego Zbiornika Wód Podziemnych (GZWP) – Zbiornik warstw Krosno nr 431 (Rysunek 12). Całkowita powierzchnia zajmuje 1 220 km², a jego zasoby dyspozycyjne zostały określone na ok. 25 tys. m³/dobę. Średnia głębokość ujęć wynosi od 60 m do 80 m. Zbiornik ma charakter szczelinowo-porowy. W obrębie tego Zbiornika znajdują się następujące gminy objęte projektem Programu: Lutowiska, Czarna, Ustrzyki Dolne, Cisna, Solina, Olszanica, Lesko, Zagórz.

Rysunek 12. Główne Zbiorniki Wód Podziemnych

Źródło: Państwowy Instytut Geologiczny – opracowanie własne

8. Zgodność założeń projektu Programu z warunkami korzystania z terenów na obszarze szczególnego zagrożenia powodzią

Na terenie objętym projektem Programu wyznaczono zasięgi wód powodziowych na podstawie opracowań Dyrektora RZGW:

- Wyznaczenie obszarów bezpośredniego zagrożenia powodzią w zlewni Sanu, jako integralnego elementu studium ochrony przeciwpowodziowej,
- Określenie zagrożenia powodziowego w zlewni Wisłoka.

W wyżej wymienionych dokumentach dla terenów nieobwałowanych, za obszary bezpośredniego zagrożenia powodzią przyjęto strefę zalewu o prawdopodobieństwie wystąpienia 1 % (tj. wodę mogącą pojawić się teoretycznie nie częściej niż raz na 100 lat), z uwzględnieniem zatwierdzonych przez Dyrektora RZGW obszarów bezpośredniego zagrożenia powodzią (Rysunek 13). Obszary te mają być ujęte w dokumentach planistycznych w zakresie zagospodarowania przestrzennego. Dla terenów obwałowanych za obszar bezpośredniego zagrożenia powodzią przyjęto tereny położone między linią brzegu, a wałem przeciwpowodziowym. Zgodnie z ustawą Prawo wodne (Dz. U. 2013r. poz. 21, 165) ochronę przed powodzią, prowadzi się z uwzględnieniem map zagrożenia powodziowego, map ryzyka powodziowego oraz planów zarządzania ryzykiem powodziowym (art. 88a ust. 3). Ustawodawca dodatkowo zaznaczył, iż przy ustalaniu działań służących osiągnięciu celów zarządzania ryzykiem powodziowym uwzględnia się m.in. zasięg powodzi, trasy przejścia wezbrania powodziowego, stan planowania i zagospodarowania przestrzennego czy ochronę przyrody (art. 88g ust. 3).

Według ustawy Prawo wodne, art. 40 ust. 1 pkt 3 dla terenów bezpośredniego zagrożenia wodami powodziowymi należy uwzględnić następujące zakazy:

- lokalizowania na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią nowych przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko,
- gromadzenia ścieków, odchodów zwierzęcych, środków chemicznych, a także innych materiałów, które mogą zanieczyścić wody,
- prowadzenia odzysku lub unieszkodliwiania odpadów, w tym w szczególności ich składowania.

Jednakże Dyrektor regionalnego zarządu gospodarki wodnej może, w drodze decyzji, zwolnić od zakazu, o którym mowa w art. 40 ust. 1 pkt 3, określając warunki niezbędne dla ochrony jakości wód, jeżeli nie spowoduje to zagrożenia dla jakości wód w przypadku wystąpienia powodzi (art. 40 ust. 3).

Zabrania się również (art. 88l ust. 1) wykonywania robót oraz czynności utrudniających ochronę przed powodzią lub zwiększających zagrożenie powodziowe, w tym:

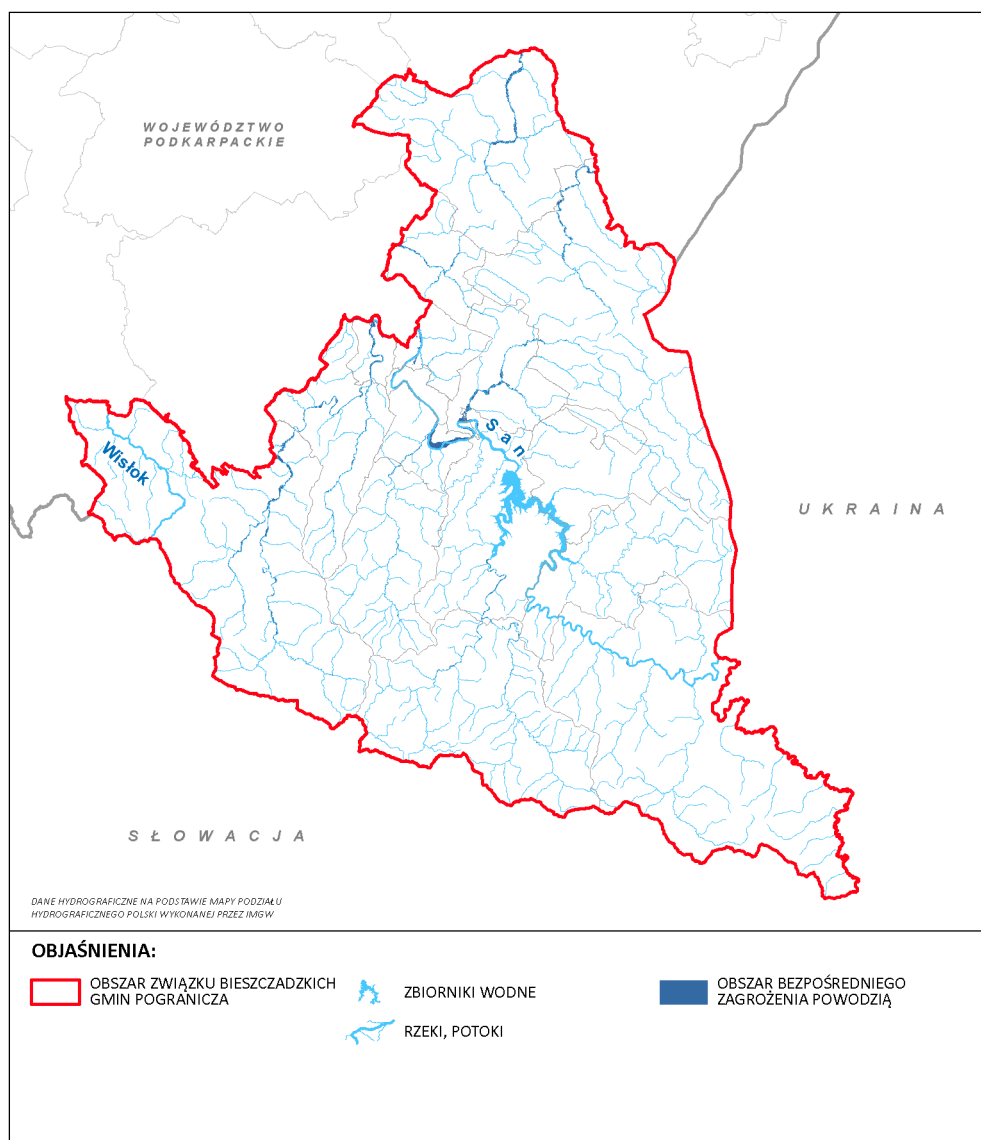
- wykonywania urządzeń wodnych oraz budowy innych obiektów budowlanych,
- sadzenia drzew lub krzewów, z wyjątkiem plantacji wiklinowych na potrzeby regulacji wód oraz roślinności stanowiącej element zabudowy biologicznej dolin rzecznych lub służącej do wzmocnienia brzegów, obwałowań lub odsypisk,
- zmiany ukształtowania terenu, składowania materiałów oraz wykonywania innych robót, z wyjątkiem robót związanych z regulacją lub utrzymywaniem wód oraz brzegu morskiego, a także utrzymywaniem lub odbudową, rozbudową lub przebudową wałów przeciwpowodziowych wraz z obiektami związanymi z nimi funkcjonalnie.

Podkreślenia wymaga fakt, że dyrektor regionalnego zarządu gospodarki wodnej może, w drodze decyzji, na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią, zwolnić od zakazu wykonywania urządzeń wodnych oraz budowy innych obiektów budowlanych, jeżeli nie utrudnią ochrony przed powodzią (art. 88l., ust. 2).

Zakres przestrzenny projektu Programu obejmuje obszar 12 gmin, położonych na południowo-wschodnich krańcach województwa podkarpackiego, gdzie swoje źródła ma rzeka San i Wisłok.

Dodatkowo przez teren przepływają liczne ciek wodne. Wyznaczony obszar bezpośredniego zagrożenia powodzią ciągnie się wzdłuż rzek i większych potoków oraz wkracza na tereny zabudowane m.in. w gminie Solina, Zagórz, Bircza.

Rysunek 13. Obszary zagrożenia powodziowego dla zlewni Sanu i Wisłoka

Źródło: RZGW Kraków – opracowanie własne

Projekt Programu zawiera działania o szerokim spektrum, tj.: z zakresu rozwoju turystyki, rekreacji, rozwoju przedsiębiorczości, utrzymania walorów środowiskowych i krajobrazowych, kapitału ludzkiego i społecznego, poprawy gospodarki wodno-ściekowej, gospodarki odpadami.

W projekcie Programie wyznaczono działanie mające bezpośredni związek z ochroną ludzi i mienia przed powodzią – Organizacja i wyposażenie systemów ratowniczych oraz zarządzania kryzysowego. Wśród przedstawionych projektów strategicznych znajdują się również takie, które w sposób pośredni pozytywnie wpływają na zapewnienie właściwej gospodarki wodnej. Dotyczą one m.in.: prac naukowo – badawczych, rozwoju edukacji i podnoszenia świadomości społeczeństwa. Należy podkreślić, iż projekty z zakresu turystyki i rekreacji, przedsiębiorczości, infrastruktury komunikacyjnej, gospodarki odpadami czy odnawialnych źródeł energii wymagają szczegółowej analizy uwzględniającej warunki korzystania z obszarów szczególnego zagrożenia powodzią. Dodatkowo wybór lokalizacji danego projektu powinien być poprzedzony wnikliwą analizą pod kątem występowania obszarów szczególnego zagrożenia powodzią.

Określenie zgodności projektu Programu z warunkami korzystania z terenów na obszarze szczególnego zagrożenia powodzią określonymi w Prawie wodnym jest utrudnione na tym etapie prac. Wynika to głównie z braku dokładniejszych informacji na temat lokalizacji poszczególnych projektów, powierzchni zainwestowania, stosowanych technologii. Należy podkreślić, że są to kluczowe parametry bez których określenie zgodności z warunkami korzystania z terenów na obszarze szczególnego zagrożenia powodzią będzie niezwykle trudne.

9. Analiza zgodności celów środowiskowych wyznaczonych w projekcie Programu z celami zawartymi w Ramowej Dyrektywie Wodnej 200/60/WE z dnia 23 października 2000 r. ustanawiającej ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej (Dz. Urz. WE 327 z 22.12.2000)

W rozdziale 4 niniejszego opracowania zostały przedstawione cele środowiskowe dla wód powierzchniowych i podziemnych wynikające z Ramowej Dyrektywy Wodnej. Głównym celem Dyrektywy w zakresie ochrony wód i gospodarowania zasobami wodnymi jest uzyskanie dobrego stanu jednolitych części wód do 2015 roku.

Wizja projektu Programu zakłada zrównoważony rozwój obszaru Bieszczad polegający na umiejętnym korzystaniu z zasobów endogenicznych tworzonych przez walory środowiska przyrodniczego w procesie podnoszenia atrakcyjności lokalizacji inwestycji i zamieszkania.

Główny cel projektu Programu jakim jest wzrost poziomu i warunków życia mieszkańców poprzez poprawę dostępu do miejsc pracy i usług przy efektywnym wykorzystaniu zasobów endogenicznych i wzmocnieniu funkcjonalnych powiązań zewnętrznych będzie realizowany poprzez projekty strategiczne przyporządkowane czterem priorytetom:

- Turystyka i rekreacja,
- Przedsiębiorczość
- Kapitał ludzki i społeczny
- Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska.

Cele środowiskowe zawarte w Ramowej Dyrektywie Wodnej realizowane będą przede wszystkim poprzez wykonanie działań i projektów strategicznych w ramach priorytetu „*Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska*”. Jego cel „*Wzrost spójności terytorialnej Bieszczad w układzie zewnętrznym i wewnętrznym oraz poprawa i ochrona stanu środowiska przyrodniczego stanowiącego podstawowy zasób endogenny dla kształtowania procesów rozwojowych tego obszaru*” będzie wdrażany poprzez działanie **Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami**.

Należy przyjąć że przedstawiony w projekcie Programu cel oraz przyjęte dla niego działania polegające na realizowaniu inwestycji w zakresie budowy i modernizacji instalacji wodno-kanalizacyjnych i składowania odpadów, najpełniej wyrażają zgodność z celami środowiskowymi określonymi dla wód powierzchniowych i podziemnych.

Ponadto w działaniu Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych zostały określone typy projektów, których realizacja będzie w sposób pozytywny, pośredni wpływać na osiąganie celów środowiskowych. Należą do nich:

- **4.3.1.** Badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności, zwłaszcza w granicach obszarów objętych zachowawczymi formami ochrony przyrody,

- **4.3.2.** Bieszczadzki System Gospodarki Przestrzennej – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego obejmujące opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony oraz planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni ZBGP planami miejscowymi,
- **4.3.3.** Modernizacja elektrociepłowni i indywidualnych instalacji grzewczych w celu ograniczenia wielkości emisji zanieczyszczeń atmosferycznych,
- **4.3.4.** Program inwentaryzacji i usuwania materiałów azbestowych wykorzystanych w budownictwie,
- **4.3.5.** Modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych,
- **4.3.6.** Rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym zwłaszcza energetyki solarnej w gospodarstwach domowych,
- **4.3.9.** Podjęcie działań związanych z ograniczaniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórkę odpadów oraz poprawą świadomości ekologicznej ludności.

Realizacja priorytetów przedstawionych w projekcie Programu nie zagraża nieosiągnięciu celów środowiskowych określonych dla wód. Na etapie realizacji konkretnych inwestycji polegających np. na budowie, rozbudowie, modernizacji obiektów oraz sieci infrastrukturalnych może dochodzić do chwilowego zaburzenia równowagi środowiskowej (zarówno w obrębie wód, gleby, powierzchni ziemi, itp.), ale po zakończeniu prac budowlanych i wypełnieniu założeń projektu Programu, szczególnie związanych z gospodarką wodno-ściekową, cele środowiskowe wynikające z Ramowej Dyrektywy Wodnej powinny zostać osiągnięte.

10. Cele ochrony środowiska ustanowione na szczeblu międzynarodowym, wspólnotowym i krajowym, istotne z punktu widzenia projektu Programu oraz sposoby, w jakich te cele i inne problemy środowiska zostały uwzględnione podczas opracowywania dokumentów

Zagadnienia i cele środowiskowe ustanowione na szczeblu międzynarodowym i wspólnotowym ze względu na priorytetowe traktowanie ochrony środowiska zawarte są w wielu konwencjach międzynarodowych i podstawowych aktach tworzących Wspólnotę UE. Dokumenty te stanowią ramy dla regulacji prawnych (dyrektywy i rozporządzenia w prawie unijnym oraz ustawy i rozporządzenia w prawie polskim) oraz stanowią podstawę dla kształtowania polityki ochrony środowiska w określonej perspektywie czasowej, w szeregu tworzonych dokumentów (strategie, polityki, programy, dokumenty z zakresu planowania przestrzennego). Cele polityki ochrony środowiska na szczeblu wspólnotowym zostały określone w wielu dokumentach strategicznych, które z kolei tworzą ramy dla dokumentów krajowych, regionalnych i lokalnych. Cechą charakterystyczną tych dokumentów jest obligatoryjna lub zalecana hierarchiczność ich ustaleń i zapisów.

Kluczowe dla projektu Programu międzynarodowe cele ochrony środowiska zawarte są w ratyfikowanych przez Polskę konwencjach międzynarodowych, takich jak:

- **Konwencja Berneńska (1979) o ochronie dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk naturalnych**, która ma na celu ochronę gatunków zagrożonych i ich siedlisk naturalnych ze szczególnym uwzględnieniem ochrony zagrożonych i ginących gatunków wędrownych,
- **Konwencja Ramsarska (1975) ze zmianami wprowadzonymi w Paryżu (1982) i Reginie (1987) o obszarach wodno-błotnych**, mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako

środowisko życiowe ptactwa wodnego. Celem konwencji jest ochrona i zrównoważone użytkowanie wszystkich mokradł poprzez działania na szczeblu krajowym i lokalnym oraz współpracę międzynarodową,

- **Konwencja Genewska (1979) w sprawie transgranicznego zanieczyszczenia powietrza na dalekie odległości** mająca na celu ochronę człowieka i jego środowiska przed zanieczyszczeniem powietrza oraz dążenie do ograniczenia i stopniowego zmniejszania i zapobiegania zanieczyszczeniom powietrza, łącznie z transgranicznym zanieczyszczeniem powietrza na dalekie odległości,
- **Konwencja Bońska (1979) o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt**, która za cel obrała sobie ochronę dzikich zwierząt migrujących, stanowiących niezastąpiony element środowiska naturalnego,
- **Konwencja o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych** przyjęta w Bazylei w 1989 roku. Przedmiotem Konwencji jest kontrola transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych, których wykaz zawarto w odpowiednich załącznikach do Konwencji oraz minimalizacja wytwarzania odpadów niebezpiecznych i innych, a także zapewnienie dostępu do właściwych, odpowiednio zlokalizowanych urządzeń służących do usuwania odpadów w sposób bezpieczny dla środowiska;
- **Konwencja Europejskiej Komisji Gospodarczej Organizacji Narodów Zjednoczonych w sprawie transgranicznych skutków awarii przemysłowych, zwana Konwencją awaryjną** (Helsinki 1992) określa podstawowe cele, do których należy m.in.: zapobieganie awariom przemysłowym, zapewnienie gotowości na wypadek awarii o skutkach transgranicznych, likwidację skutków wspomnianych zdarzeń, informowanie o występowaniu poważnych awarii o skutkach transgranicznych, udzielanie pomocy wzajemnej w przypadku wystąpienia poważnych awarii o skutkach transgranicznych,
- **Konwencja o ochronie różnorodności biologicznej z Rio de Janeiro** z 5 czerwca 1992 roku, podkreśla konieczność ochrony przyrody w skali globalnej dzięki ochronie całego bogactwa przyrodniczego. Najważniejszymi celami Konwencji jest: ochrona różnorodności biologicznej, zrównoważone użytkowanie jej elementów, uczciwy i sprawiedliwy podział korzyści wynikających z wykorzystania zasobów genetycznych,
- **Ramowa Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu** (Rio de Janeiro 1992), której głównym celem jest zapobieganie dalszym zmianom klimatu globalnego, ze szczególnym uwzględnieniem długoterminowego jego ocieplania na skutek wzrostu stężenia gazów cieplarnianych w atmosferze oraz Protokół z Kioto (1998) stanowiący uzupełnienie Konwencji klimatycznej, w ramach którego Polska zobowiązała się do redukcji emisji gazów cieplarnianych w latach 2008-2012 o 6 % w stosunku do roku bazowego (CO₂ – rok bazowy 1988, metanu, N₂O, HFCs, PFCs, SF₆ – rok bazowy 1995),
- **Konwencja o ochronie i użytkowaniu cieków transgranicznych i jezior międzynarodowych** (Helsinki 1992) określająca jako najważniejsze następujące cele: zapobieganie, kontrolowanie i zmniejszanie zanieczyszczenia wód, które powoduje oddziaływanie transgraniczne, zapewnienie zachowania ekosystemów i jeśli to niezbędne ich restytuowanie, zapewnienie użytkowania wód transgranicznych zgodnego z ekologicznie uzasadnionym i racjonalnym gospodarowaniem zasobami wodnymi, ich zachowaniem i ochroną środowiska,
- **Konwencja o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska** (Aarhus 1998), mająca na celu ochronę prawa każdej osoby, z obecnego oraz przyszłych pokoleń, do życia

w środowisku odpowiednim dla jej zdrowia. Dla osiągnięcia celu w Konwencji określono działania w trzech obszarach, takich jak: zapewnienie społeczeństwu przez władze publiczne dostępu do informacji dotyczących środowiska, ułatwienie udziału społeczeństwa w podejmowaniu decyzji mających wpływ na środowisko, rozszerzenie warunków dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska,

- **Europejska Konwencja Krajobrazowa** sporządzona we Florencji w 2000 roku, której celem jest ochrona różnorodności krajobrazów europejskich, zarówno naturalnych jak i kulturowych, a także racjonalne zagospodarowanie i planowanie krajobrazu,
- **Konwencja Sztokholmska (2001) w sprawie trwałych zanieczyszczeń organicznych**, ma na celu ochronę zdrowia ludzi i środowiska przed substancjami określanymi jako „trwałe zanieczyszczenia organiczne” poprzez wprowadzenie ograniczeń w produkcji i stosowaniu, eksporcie i imporcie tych substancji, a także przez wprowadzenie zasad gospodarki odpadami je zawierającymi,
- **Konwencja Wiedeńska w sprawie ochrony warstwy ozonowej (2001)**, określająca następujące cele: ochrona zdrowia ludzkiego i środowiska przed negatywnymi skutkami wynikającymi ze zmian w warstwie ozonowej, regularne prowadzenie pomiarów zawartości ozonu w atmosferze, pomiarów promieniowania ultrafioletowego słońca zakresu UV-B, badania skutków osłabienia warstwy ozonowej w środowisku,
- **Ramowa Konwencja o zrównoważonym rozwoju Karpát (Kijów 2003)**, której głównymi celami jest m. in. poprawa jakości życia mieszkańców oraz ochrona walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego.

Główną podstawą prawną dla powstania i funkcjonowania Unii Europejskiej jest **Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej**. W omawianym dokumencie zostały określone podstawowe, wspólnotowe cele polityki ochrony środowiska, którymi jest:

- zachowanie, ochrona i poprawa jakości środowiska naturalnego,
- ochrona zdrowia człowieka,
- ostrożne i racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych,
- promowanie na płaszczyźnie międzynarodowej środków zmierzających do rozwiązywania regionalnych lub światowych problemów środowiska naturalnego, w szczególności zwalczania zmian klimatu.

Traktat zawiera również podstawowe zasady wspólnotowej polityki w dziedzinie ochrony środowiska tj.:

- zasada wysokiego poziomu ochrony,
- zasada przezorności (ostrożności),
- zasada stosowania działań zapobiegawczych (zasada prewencji),
- zasada naprawiania szkód przede wszystkim u źródła,
- zasada „zanieczyszczający płaci”,
- zasada integracji z innymi politykami Wspólnoty i subsydiarności.

Jednym z głównych dokumentów operacyjnych UE w dziedzinie ochrony środowiska jest **Szósty Wspólnotowy Program Działań Unii Europejskiej w dziedzinie środowiska „Środowisko 2010: Nasza przyszłość, nasz wybór”**, przyjęty decyzją nr 1600/2002/WE Parlamentu Europejskiego na lata 2002-2012, którego realizacja następuje poprzez tematyczne dokumenty strategiczne. Wśród priorytetowych zagadnień wymienia się: zmianę klimatu, ochronę przyrody i różnorodności biologicznej, środowisko naturalne oraz ochronę zdrowia i jakości życia, w tym eliminację ze środowiska substancji uznanych za niebezpieczne, a także racjonalizację wykorzystania zasobów

naturalnych, bezpieczne i efektywne zagospodarowanie odpadów. Omawiany Program wyznacza również cele w dziedzinie ustawodawstwa, dostępu do informacji, włączania zagadnień dotyczących środowiska naturalnego do innych dziedzin polityki, uwzględniania kwestii ochrony środowiska w planowaniu przestrzennym, użytkowania zasobów, konsumpcji i integrowania działań na rzecz ochrony środowiska, nakazując m.in.:

- ustabilizowanie poziomu emisji gazów cieplarnianych,
- ochronę i odtwarzanie systemów naturalnych,
- ochronę gatunków zagrożonych,
- dalsze zmniejszanie zagrożeń dla zdrowia człowieka poprzez zmniejszanie zanieczyszczenia wody, powietrza i gleb,
- redukcję hałasu,
- ocenę konsumpcji zasobów naturalnych i stabilizowanie zużycia surowców poprzez promocję recyklingu surowców i odzysku odpadów.

Cele ochrony środowiska ustanowione na szczeblu krajowym, uwzględnione zostały przede wszystkim w dokumencie **Polityka ekologiczna państwa 2009-2012 z perspektywą do roku 2016**. Polityka ekologiczna państwa wskazuje na konieczność zmian systemowych i określa główne cele strategiczne do roku 2016, którymi są:

- Uwzględnienie zasad ochrony środowiska w strategiach sektorowych (uwzględniane wyników strategicznej oceny oddziaływania na środowisko w ostatecznych wersjach tych dokumentów).
- Aktywizacja rynku na rzecz ochrony środowiska (uruchomienie takich mechanizmów prawnych, ekonomicznych i edukacyjnych, które prowadziłyby do rozwoju proekologicznej produkcji towarów oraz do świadomych postaw konsumenckich zgodnie z zasadą rozwoju zrównoważonego).
- Zarządzanie środowiskowe (rozpowszechnianie wiedzy wśród społeczeństwa o systemie EMAS i tworzenie korzyści ekonomicznych dla firm i instytucji będących w systemie).
- Udział społeczeństwa w działaniach na rzecz ochrony środowiska (podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa, zgodnie z zasadą „myśl globalnie, działaj lokalnie”, prowadzącą do proekologicznych zachowań konsumenckich, prośrodowiskowych nawyków i pobudzenia odpowiedzialności za stan środowiska, organizowania akcji lokalnych służących ochronie środowiska, uczestniczenia w procedurach prawnych i kontrolnych dotyczących ochrony środowiska).
- Rozwój badań i postęp techniczny (zwiększenie roli polskich placówek badawczych we wdrażaniu ekoinnowacji w przemyśle oraz w produkcji wyrobów przyjaznych dla środowiska oraz doprowadzenie do zadowalającego stanu systemu monitoringu środowiska).
- Odpowiedzialność za szkody w środowisku (stworzenie systemu prewencyjnego, mającego na celu zapobieganie szkodom w środowisku i sygnalizującego możliwość wystąpienia szkody – koszty naprawy szkody w środowisku muszą w pełni ponieść jej sprawcy).
- Aspekt ekologiczny w planowaniu przestrzennym (przywrócenie właściwej roli planowania przestrzennego na obszarze całego kraju, w szczególności miejscowym planom zagospodarowania przestrzennego, które powinny być podstawą lokalizacji nowych inwestycji).

W dziedzinie ochrony zasobów naturalnych główne cele polityki ekologicznej do 2016 r. to:

- Zachowanie bogatej różnorodności biologicznej polskiej przyrody na różnych poziomach organizacji: na poziomie wewnątrzgatunkowym (genetycznym), gatunkowym oraz ponadgatunkowym (ekosystemowym), wraz z umożliwieniem zrównoważonego rozwoju gospodarczego kraju, który w sposób niekonfliktowy współistnieje z różnorodnością biologiczną.
- Dalsze prace w kierunku racjonalnego użytkowania zasobów leśnych przez kształtowanie ich właściwej struktury gatunkowej i wiekowej, z zachowaniem bogactwa biologicznego. Oznacza to rozwijanie idei trwale zrównoważonej i wielofunkcyjnej gospodarki leśnej.
- Racjonalizacja gospodarowania zasobami wód powierzchniowych i podziemnych w taki sposób, aby uchronić gospodarkę narodową od deficytów wody i zabezpieczyć przed skutkami powodzi oraz zwiększenie samofinansowania gospodarki wodnej.
- Rozpowszechnianie dobrych praktyk rolnych i leśnych, zgodnych z zasadami rozwoju zrównoważonego, przeciwdziałanie degradacji terenów rolnych, łąkowych i wodno-błotnych przez czynniki antropogeniczne, zwiększenie skali rekultywacji gleb zdegradowanych i zdewastowanych, przywracając im funkcję przyrodniczą, rekreacyjną lub rolniczą.
- Racjonalizacja zaopatrzenia ludności oraz sektorów gospodarczych w kopaliny i wodę z zasobów podziemnych oraz otoczenia ich ochroną przed ilościową i jakościową degradacją.

Główne cele ekologiczne do roku 2016 w zakresie poprawy jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego to:

- Poprawa stanu zdrowotnego mieszkańców w wyniku wspólnych działań sektora ochrony środowiska z sektorem zdrowia oraz skuteczny nadzór nad wszystkimi w kraju instalacjami będącymi potencjalnymi źródłami awarii przemysłowych powodujących zanieczyszczenie środowiska.
- Dążenie do spełnienia przez RP zobowiązań wynikających z Traktatu Akcesyjnego oraz dyrektyw unijnych w zakresie dotrzymania limitów emisji zanieczyszczeń powietrza.
- Zakończenie do końca 2015r. krajowego programu budowy oczyszczalni ścieków i sieci kanalizacyjnych dla wszystkich aglomeracji powyżej 2 000 RLM, oraz zapewnienie 75 % redukcji całkowitego ładunku azotu i fosforu w ściekach komunalnych.
- Budowa systemu gospodarki odpadami oraz utrzymanie tendencji oddzielenia ilości wytwarzanych odpadów od wzrostu gospodarczego kraju (mniej odpadów na jednostkę produktów, mniej opakowań, dłuższe okresy użycia produktów itp.), znaczne zwiększenie odzysku energii z odpadów komunalnych w sposób bezpieczny dla środowiska,
- Ochrona przed ponadnormatywnym działaniem hałasu i promieniowania elektromagnetycznego.
- Stworzenie efektywnego systemu nadzoru nad substancjami chemicznymi dopuszczonymi na rynek, zgodnego z zasadami Rozporządzenia REACH.

Ze względu na globalne, wspólnotowe i krajowe priorytetowe traktowanie ochrony środowiska oraz wymóg uwzględniania zagadnień i celów środowiskowych, zapisy i ustalenia szeregu dokumentów strategicznych powstałych w kraju, są spójne z celami ochrony środowiska szczebla międzynarodowego, wspólnotowego i krajowego. Są to m.in.

- Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2030,
- Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030,
- Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020,

- Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko. Perspektywa do 2020,
- Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2012-2020,
- Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki – Dynamiczna Polska 2020,
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020.

Przeprowadzona analiza przedmiotowego projektu Programu wykazała jego zgodność z celami określonymi w ww. dokumentach krajowych, w szczególności dotyczącymi ochrony środowiska. Należy zatem stwierdzić, iż cele ochrony środowiska ustanowione na szczeblu międzynarodowym, wspólnotowym i krajowym, wynikające z regionalnych uwarunkowań środowiskowych, zostały uwzględnione w projekcie analizowanego dokumentu. Przedmiotowe cele ochrony środowiska wyznaczone w projekcie Programu, szczególnie w osi priorytetowej 4. *Infrastruktura Służąca Poprawie Dostępności i Ochronie Środowiska*, której celem jest *wzrost spójności terytorialnej Bieszczad w układzie zewnętrznym i wewnętrznym oraz poprawa i ochrona stanu środowiska przyrodniczego stanowiącego podstawowy zasób endogenny dla kształtowania procesów rozwojowych tego obszaru* są spójne z analizowanymi dokumentami na wszystkich szczeblach.

11. Analiza i ocena istniejących problemów ochrony środowiska istotnych z punktu widzenia projektu Programu, w szczególności dotyczących obszarów podlegających ochronie na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody

Problemy ochrony środowiska istotne z punktu widzenia projektu Programu zostały przedstawione w Tabeli 16.

Tabela 16. Problemy ochrony środowiska istotne z punktu widzenia projektu Programu

Lp.	Komponent środowiska	Zidentyfikowane problemy środowiskowe
1.	Ludność	<ul style="list-style-type: none"> – Jedna z najwyższych w województwie ilość osób zagrożonych ubóstwem oraz wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym. – Wysoka liczba osób bezrobotnych, w tym duży odsetek osób młodych, do 25 roku życia, powodująca niekorzystne tendencje migracyjne – odpływ ludzi aktywnych (młodych, wykształconych) ze wsi do miast oraz poza granice województwa i państwa. – Skrajnie niska gęstość zaludnienia Bieszczad powoduje, że nie spełniają kryteriów wsparcia z krajowych programów w zakresie poprawy infrastruktury ochrony środowiska. – Wysoki poziom zachorowalności przy jednoczesnym niskim dostępie do usług opieki zdrowotnej. – Niska świadomość ekologiczna mieszkańców. – Brak współpracy między samorządem lokalnym a podmiotami odpowiedzialnymi za ochronę przyrody.
2.	Różnorodność biologiczna/ zwierzęta/ rośliny/ obszary chronione	<ul style="list-style-type: none"> – Pogodzenie przebiegu sieci infrastrukturalnych (np. drogi, kolej, linie elektroenergetyczne) czy lokalizacji m.in. polderów, zbiorników retencyjnych z siecią obszarów objętych ochroną na podstawie ustawy o ochronie przyrody. – Intensywnie postępująca antropogenizacja środowiska naturalnego, szczególnie dotyczy to zabudowy na terenach zalewowych i osuwiskowych. – Agresywna antropopresja na poszczególne elementy środowiska przyrodniczego, m.in.: postępująca urbanizacja i zajmowanie przez ludzi terenów będących naturalnymi siedliskami zwierząt, roślin oraz grzybów, zanieczyszczenie poszczególnych elementów środowiska, niekorzystna zmiana sposobów użytkowania ziemi i przekształcania dolin rzecznych.
3.	Powietrze	<ul style="list-style-type: none"> – Narastający ruch samochodowy, intensyfikujący liniową emisję zanieczyszczeń do powietrza. – Sektor komunalno-bytowy spalający dużą ilość paliw. – Spalanie odpadów w gospodarstwach domowych.
4.	Woda	<ul style="list-style-type: none"> – Istotne dysproporcje między stanem rozwoju sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. – Niedostatek indywidualnych rozwiązań w zakresie oczyszczania ścieków w terenach zabudowy rozproszonej. – Zły stan infrastruktury melioracyjnej w gospodarstwach rolnych. – Niezadawalający stan techniczny infrastruktury przeciwpowodziowej. – Wzrost zanieczyszczenia wód powierzchniowych. – Ograniczone zasoby wód podziemnych. – Deficyt wody pitnej, zwłaszcza w okresie szczytu sezonu turystycznego. – Brak terenów, na których zaludnienie lub działalność gospodarza są wystarczająco skoncentrowane,

		aby ścieki komunalne były zbierane i przekazywane oczyszczalni ścieków komunalnych lub do końcowego punktu zrzuć tych ścieków.
5.	Krajobraz	<ul style="list-style-type: none"> – Zjawisko niekontrolowanej, chaotycznej suburbanizacji wokół ośrodków miejskich blokujące naturalny rozwój struktur miejskich, stwarzające utrudnienia komunikacyjne, powodujące nieład przestrzenny. – Niekontrolowany proces urbanizacyjny.
6.	Powierzchnia ziemi	<ul style="list-style-type: none"> – Stosunkowo duży procent powierzchni narażony na występowanie powodzi oraz osuwisk. – Rozproszone osadnictwo wymagające rozwoju indywidualnych instalacji infrastrukturalnych. – Zabudowa terenów osuwiskowych. – Niewłaściwie planowany proces urbanizacyjny. – Brak sprawnie działających systemów gospodarki odpadami. – Bardzo niski odsetek ilości odpadów poddawanych selektywnej zbiórce.
7.	Klimat	<ul style="list-style-type: none"> – Problem nadmiaru wody podczas obfitych opadów i śnieżnych roztopów oraz problem jej deficytu w czasie długotrwałej suszy.
8.	Zasoby naturalne	<ul style="list-style-type: none"> – Brak kompleksowych programów rozwoju energetyki odnawialnej. – Istnieje możliwość wykorzystania biomasy do zaopatrzenia biogazowi zlokalizowanych poza obszarem Bieszczad. – Znaczny potencjał do wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych (energetyka wodna, wiatrowa, wykorzystująca biomasę, przetwarzanie odpadów, biogazownie, energię słoneczną i geotermalną), ale też duża ilość obszarów chronionych na podstawie ustawy o ochronie przyrody – możliwe konflikty interesów.
9.	Zabytki i dobra materialne	<ul style="list-style-type: none"> – Wiele zabytków wymaga gruntownych prac remontowo-konserwatorskich, m.in. założenia dworskie, zabytki przemysłu, techniki i sztuki inżynierskiej, nieużytkowane cerkwie. – Obszary wymagające rewitalizacji w miastach i na terenach wiejskich.
10.	Hałas	<ul style="list-style-type: none"> – Wzrastająca emisja hałasu komunikacyjnego.

11.1. Obszary objęte ochroną na podstawie ustawy o ochronie przyrody

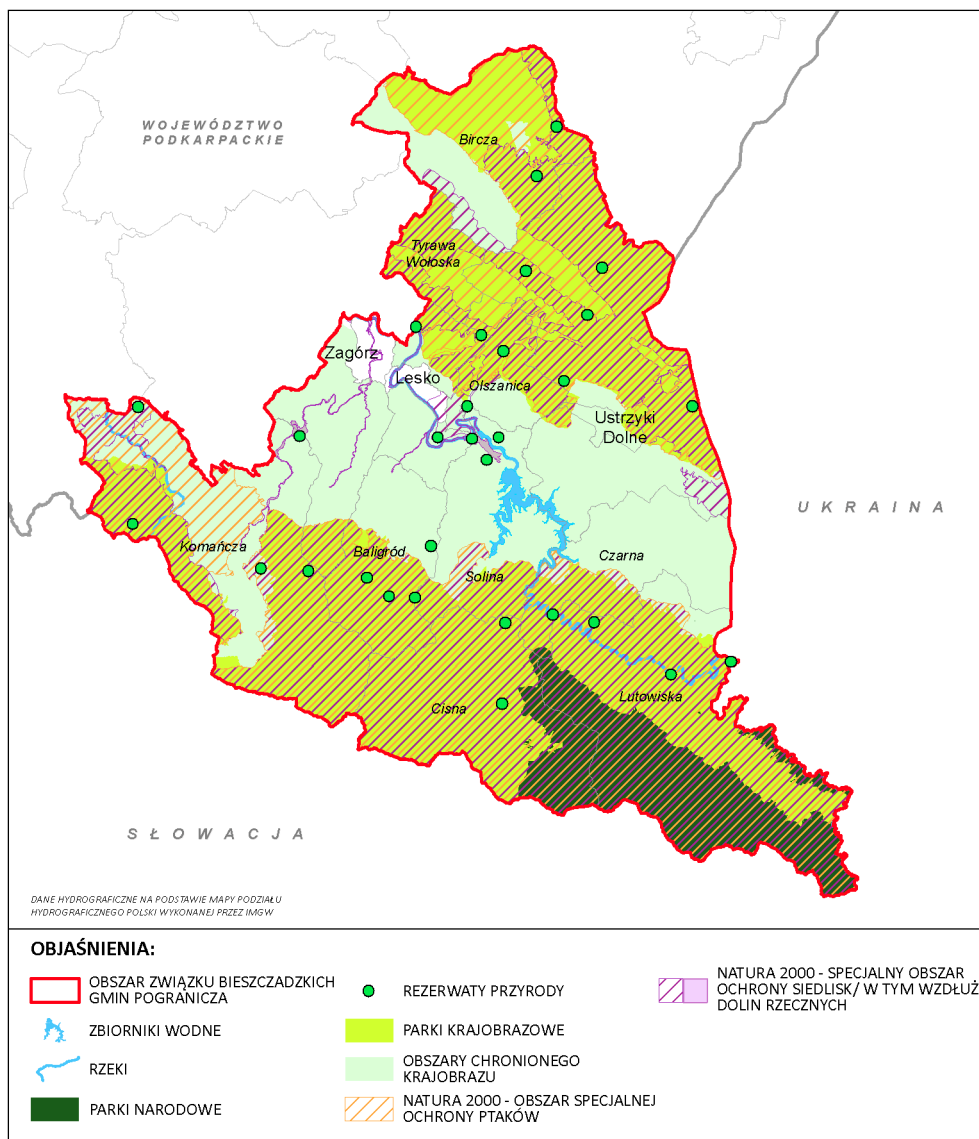
Ochrona przyrody polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody: dziko występujących roślin, zwierząt i grzybów; roślin, zwierząt i grzybów objętych ochroną gatunkową; zwierząt prowadzących wędrowny tryb życia; siedlisk przyrodniczych; siedlisk zagrożonych wyginięciem, rzadkich i chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów; tworów przyrody żywej i nieożywionej oraz kopalnych szczątków roślin i zwierząt; krajobrazu; zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień.

Teren objęty opracowaniem charakteryzuje się bardzo dużym udziałem obszarów cennie przyrodniczo o znaczeniu krajowym oraz międzynarodowym. Zgodnie z art. 6, ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody występują tu:

- **Parki narodowe:** Bieszczadzki,
- **Rezerваты przyrody:** Krywe, Śnieżycza wiosenna w Dwerniczku, Hulskie im. Stefana Myczkowskiego, Zakole, Chwaniów, Na Oratyku, Cisy w Serednicy, Na Opalonym, Nad Trzczańcem, Olsza Kosa w Stężnicy, Gołoborze, Cisy na Górze Jawor, Woronikówka, Sine Wiry, Olszyna Łęgowa w Kalnicy, Grąd w Średniej Wsi, Przełom Sanu Pod Grodziskiem, Góra Sobień, Dyrbek, Buczyna w Wakowej, Bobry w Uhercach, Koziniec, Nad Jeziorem Myczkowieckim, Źródlika Jasiołki, Kamień nad Rzepedzią, Przełom Oslawy pod Mokrem, Przełom Oslawy pod Duszatynem, Zwiezło, Reberce, Krepak,
- **Parki krajobrazowe:** Doliny Sanu, Ciśniańsko-Wetliński, Gór Słonnych, Jaśliski, Pogórza Przemyskiego,
- **Obszary chronionego krajobrazu:** Wschodniobeskidzki, Przemysko-Dynowski, Beskidu Niskiego,
- **Obszary Natura 2000:** Bieszczady PLC180001, Góry Słonne PLB180003, Ostoja Góry Słonne PLH180013, Moczary PLH180026, Dorzecze Górnego Sanu PLH180021, Ostoja Przemyska PLH180012, Pogórze Przemyskie PLB180001, Beskid Niski PLB180002, Ostoja Jaśliska PLH180014, Sanisko w Bykowcach PLH180045.

Rysunek 14. Obszary chronione na podstawie ustawy o ochronie przyrody

Źródło: Na podstawie danych, GDOŚ, RDOŚ, Urzędu Marszałkowskiego w Rzeszowie – opracowanie własne

11.2. Analiza projektu Programu pod względem problemów środowiska wodnego i zależnego od wód

W Diagnostyce do projektu Programu, w analizie SWOT wskazano jako zagrożenie wzrost zanieczyszczenia środowiska, zwłaszcza wód powierzchniowych. Problem czystości wód powierzchniowych jak również podziemnych będzie miał zasadnicze znaczenie w realizacji zapisów projektu Programu.

Obszar objęty opracowaniem charakteryzuje się niewielkimi zasobami wód podziemnych, ale znacznymi zasobami wód powierzchniowych. Głównym źródłem zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia, a także na inne cele np. do produkcji, do nawodnień w rolnictwie i leśnictwie, będą ujęcia wód na rzekach i potokach górskich. Jakość wód w tym obszarze jest stosunkowo dobra. Według danych WIOŚ w Rzeszowie za lata 2010-2012 dobry stan wód powierzchniowych odnotowano dla JCWP Wisłok do zbiornika Besko, San od Wołosatego do zbiornika Solina, Zbiornik Solina do zapory w Myczkowcach, San od zbiornika w Myczkowcach do Tyrawki. Tylko dla JCWP Osława do Rzepedki oraz dla JCWP Strwiąż do granicy państwa

odnotowano stan ekologiczny umiarkowany, a także dla tej ostatniej stwierdzono stan chemiczny poniżej dobrego. Uzyskane wyniki zdecydowały o złej ocenie stanu wód w tych dwóch wydzielonych JCWP. W punktach pomiarowych wód podziemnych w większości stwierdzono dobry stan wód. Zły stan odnotowano w punkcie pomiarowym Rabe (V klasa), Ustrzyki Dolne (IV klasa) i Lesko (IV klasa), o czym decydowały wskaźniki wodorowęglanów, jonu amonowego, arsenu i boru.

Z danych przedstawionych w „Diagnozie stanu rozwoju Bieszczad”, dokumencie będącym załącznikiem do projektu Programu, wynika że w obszarze objętym opracowaniem udział ludności korzystającej z wodociągów kształtował się na poziomie 44,7 %, z kanalizacji – 36,8 %. Dane te udostępnione przez Związek Bieszczadzkich Gmin Pogranicza różnią się od danych statystycznych opracowanych przez GUS (ludność korzystająca z wodociągów – 43,8 %, z kanalizacji – 39,9 %), ale różnice nie są na tyle duże by zasadniczo zmieniły obraz rozwoju gospodarki wodno-ściekowej. Najslabiej rozwiniętymi gminami zarówno pod względem sieci wodociągowej jak i kanalizacyjnej są: Tyrawa Wołoska, Olszanica, Bircza. Stosunkowo najlepiej sytuacja wygląda w gminach: Lutowiska, Solina, Lesko.

Sytuację pogarsza fakt, że gminy: Cisna, Czarna, Lutowiska, Komańcza, Tyrawa Wołoska nie zostały ujęte w Krajowym Programie Oczyszczania Ścieków Komunalnych (KPOŚK), który wspomaga realizację przedsięwzięć z zakresu gospodarki wodno-ściekowej, ponieważ nie posiadają wystarczająco skoncentrowanych terenów pod względem zaludnienia lub działalności gospodarczej. Nie mają więc możliwości utworzenia aglomeracji o równoważnej liczbie mieszkańców 2 000, z których ścieki komunalne były zbierane i przekazywane do oczyszczalni ścieków komunalnych lub do końcowego punktu zrzutu ścieków. Ponadto, na podstawie danych Departamentu Ochrony Środowiska Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie (stan na 31 grudnia 2011 r.), dla wyznaczonych aglomeracji ujętych w KPOŚK, które występują na obszarze opracowania stwierdzono złą sytuację w zakresie budowy sieci kanalizacyjnej:

- Olszanica, gdzie 98,9 % mieszkańców w aglomeracji nie jest objętych siecią kanalizacyjną,
- Wołkowyja – 92,0 % mieszkańców w aglomeracji nie objętych siecią kanalizacyjną,
- Zagórz – 66,0 % mieszkańców w aglomeracji nie objętych siecią kanalizacyjną,
- Baligród – 58,1 % mieszkańców w aglomeracji nie objętych siecią kanalizacyjną,
- Bircza – 53,6 % mieszkańców w aglomeracji nie objętych siecią kanalizacyjną.

Projekt Programu Strategicznego rozwoju Bieszczad zakłada jako szansę rozwoju obszaru koordynację i poprawę gospodarki wodno-ściekowej opierającą się na współpracy Związku Bieszczadzkich Gmin Pogranicza. Do niej zaliczać się będzie określenie sposobu rozwiązań gospodarki ściekowej poza wyznaczonymi terenami aglomeracji, pomoc w realizacji przydomowych oczyszczalni ścieków dla jednej lub kilku rodzin, wyrównanie dysproporcji między siecią wodociągową a kanalizacyjną itp.

Region ten posiada duży potencjał turystyczny, rocznie odwiedza go ponad 200 tys. turystów, dlatego ten fakt należy uwzględnić w szacunkach dotyczących wyznaczania aglomeracji dla potrzeb gospodarki ściekowej.

Problemem dla środowiska wodnego i zależnego od wód może okazać się również brak odpowiedniej infrastruktury instalacji przetwarzających odpady komunalne. Niedobory w zakresie instalacji do mechanicznego przetwarzania niesegregowanych odpadów, biologicznego przetwarzania oraz zagospodarowania odpadów zielonych selektywnie zbieranych należy uzupełnić, zwłaszcza w kontekście planowanego rozwoju turystycznego.

12. Określenie, analiza i ocena przewidywanych znaczących oddziaływań na środowisko, w tym oddziaływań bezpośrednich, pośrednich, wtórnych, skumulowanych, krótkoterminowych, średnioterminowych i długoterminowych, stałych i chwilowych oraz pozytywnych i negatywnych

12.1. Analiza i ocena przewidywanego znaczącego oddziaływania na środowisko

Projekty strategiczne zidentyfikowane w projekcie Programu nie zostały szczegółowo opisane, dlatego też możliwe było jedynie określenie potencjalnego oddziaływania, bez dogłębnego wyznaczenia poziomów oddziaływań. Należy podkreślić, że na tym etapie prac nie jest możliwe wykonanie drobiazgowej analizy oddziaływania na środowisko. Wynika to przede wszystkim z braku dokładniejszych danych dotyczących miejsca realizacji poszczególnych projektów strategicznych, powierzchni jaka będzie przeznaczona pod ich realizację, czy zastosowanych technologii. Podkreślenia wymaga fakt, iż inwestycje realizowane w ramach projektów strategicznych podlegają ocenie oddziaływania na środowisko. W zależności od rodzaju projektu może wystąpić także konieczność sporządzenia raportu o oddziaływaniu na środowisko.

Przeprowadzono analizę i ocenę oddziaływania na środowisko realizacji projektów strategicznych oraz określono, jaki wpływ będzie miała ich realizacja na poszczególne komponenty środowiska, takie jak: powietrze, wody powierzchniowe i podziemne (jednolite części wód), klimat akustyczny, surowce mineralne, powierzchnia ziemi łącznie z glebą, różnorodność biologiczna, obszary prawnie chronione, w tym obszary Natura 2000, rośliny i zwierzęta, krajobraz, zabytki. Wyniki analiz zostały przedstawione w Tabelach 17-28.

Tabela 17. Prognozowane oddziaływanie na jakość powietrza

Lp.	Działanie	Typy projektów strategicznych	Prognozowane oddziaływanie		
			Pozytywne	Negatywne	Charakterystyka oddziaływania
1.		Turystyka i rekreacja			
1.1.	Koordinacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	1.1.1. Inwentaryzacja infrastruktury turystycznej Bieszczad wraz z prowadzeniem badań dotyczących analizy stanu i zmian ruchu turystycznego i jego segmentacji.	P	-	Oddziaływanie pośrednie, długoterminowe, odwracalne, o zasięgu ponadlokalnym.
1.1.2. Modernizacja i rozbudowa bazy turystycznej Bieszczad służąca dywersyfikacji oferty usług noclegowych i towarzyszących, dostosowanych do potrzeb różnych segmentów klientów rynku turystycznego.		P	N	Oddziaływanie bezpośrednie jak i pośrednie, o zasięgu lokalnym jak i ponadlokalnym, odwracalne, długoterminowe. Oddziaływanie negatywne głównie na etapie realizacji poszczególnych przedsięwzięć.	
1.1.3. Modernizacja obiektów noclegowo-gastronomicznych na terenie Bieszczad Wysokich (schroniska górskie).		P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym, bezpośrednie jak i pośrednie, długoterminowe, odwracalne, negatywne na etapie realizacji przedsięwzięć.	
1.1.4. Modernizacja i rozbudowa sieci szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym: pieszej, rowerowej, motorowej i żeglarskiej, wraz z ich zapleczem infrastrukturalnym, w celu wyeksponowania miejsc i obiektów oraz poprawy dostępności do atrakcji turystycznych.		P	N	Oddziaływanie bezpośrednie i pośrednie, o zasięgu lokalnym jak i ponadlokalnym, odwracalne oraz długoterminowe. Oddziaływanie negatywne podczas realizacji przedsięwzięć.	
1.1.5. Rozwój infrastruktury niezbędnej dla edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych.		P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, bezpośrednie i pośrednie, długoterminowe, odwracalne.	
1.1.6. Tworzenie infrastruktury do obserwacji astronomicznych w Bieszczadach Południowych.		-	N	Oddziaływanie negatywne na etapie realizacji, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne.	
1.1.7. Rozwój infrastruktury dla szeroko rozumianej turystyki biznesowej, w tym centrów konferencyjnych, oraz dla turystyki motywacyjnej.		-	N	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne,	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

					dlugoterminowe.
		1.1.8. Bieszczady Bez Barrier – program dostosowywania infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej dla potrzeb osób niepełnosprawnych.	-	-	
		1.1.9. Uzdrawisko Bieszczady – infrastruktura na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych wykorzystujących złoża wód mineralnych, geotermalnych oraz wartości przyrodniczo-krajobrazowych w tworzeniu produktów turystyki medycznej na terenie gmin ZBGP.	P	N	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne. Oddziaływanie występuje głównie na etapie realizacji projektu.
		1.1.10. Zagospodarowanie turystyczne Zalewu Solińskiego oraz wybranych odcinków rzek na potrzeby rozwoju sportów wodnych.	-	N	Oddziaływanie pośrednie i bezpośrednie, ponadlokalne, odwracalne, długoterminowe.
		1.1.11. Budowa i modernizacja infrastruktury na rzecz utworzenia Podkarpackiego Centrum Sportów Zimowych.	P	N	Oddziaływanie pośrednie i bezpośrednie, o zasięgu ponadlokalnym, odwracalne, Negatywne oddziaływanie na etapie realizacji poszczególnych przedsięwzięć.
		1.1.12. Rozwój infrastruktury do sportów i turystyki powietrznej (miejsca do startów i lądowań szybowców, lotni, parolotni, itp.).	P	N	Oddziaływanie pośrednie i bezpośrednie, o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, odwracalne, długoterminowe.
		1.1.13. Budowa infrastruktury sportowej dla potrzeb szkoleniowych i organizacji zawodów sportowych.	-	N	Oddziaływanie pośrednie i bezpośrednie, o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, odwracalne. Oddziaływanie o negatywnym charakterze na etapie realizacji poszczególnych przedsięwzięć.
		1.1.14. Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze gmin ZBGP.	-	N	Oddziaływanie pośrednie i bezpośrednie, o zasięgu ponadlokalnym, odwracalne. Oddziaływanie o negatywnym charakterze na etapie realizacji poszczególnych przedsięwzięć.
		1.1.15. Bieszczadzki Mobilny System Informacji Turystycznej – zintegrowany, wielojęzyczny, system zarządzania i promocji produktów turystycznych wykorzystujący narzędzie ICT oraz geolokalizacji.	-	-	
1.2. Rozwój i różnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej		1.2.1. Wzmacnianie i rozwój atrakcji turystycznych Bieszczad mogących stanowić podstawę dla tworzenia produktów turystycznych dostosowanych do oczekiwań zróżnicowanych segmentów klientów rynku turystycznego.	-	-	
		1.2.2. Kluczowe Produkty Turystyczne Bieszczad – wybór, opracowanie i promocja 10 najważniejszych produktów turystycznych Bieszczad (np. Szlaki atrakcji przyrodniczych, Szlaki atrakcji kulturowych, Agroturystyka ekologiczna, Bieszczadzki Obszar Narciarski, Bieszczadzka Kolej Leśna, Wielka i Mała Obwodnica Bieszczadzka, Zalew Soliński, Uzdrawisko Bieszczady, Ekomuzea, ZOO Farmy, Geoparki, Obserwatoria astronomiczne, itp.).	-	-	
		1.2.3. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki przyrodniczej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków i tras przyrodniczych).	-	-	
		1.2.4. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki kulturowej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej, wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków kulturowych).	-	-	
		1.2.5. Rozwój edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych (przy wykorzystaniu funkcjonujących i planowanych obiektów infrastruktury edukacji ekologicznej).	P	N	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		1.2.6. Agroturystyka ekologiczna – wsparcie dla rozwoju i koordynacji usług agroturystycznych wraz z tworzeniem szerokiego katalogu usług towarzyszących: hodowla koni, hodowla bydła mlecznego, pszczelarstwo, uprawa ziół, itp.	P	N	
		1.2.7. Wspieranie inicjatyw w zakresie powstawania tzw. wiosek	P	N	Oddziaływanie pośrednie

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		tematycznych jako działań komplementarnych z Podkarpackim Programem Odnowy Wsi na lata 2011-2016.			i bezpośrednie, o różnym zasięgu, odwracalne. Oddziaływanie głównie na etapie realizacji przedsięwzięć.
		1.2.8. Ekomuzea – wsparcie dla funkcjonowania i tworzenia nowych muzeów rozproszonych opierających się na ekspozycji obiektów przyrodniczych, kulturowych i historycznych w miejscu ich występowania, zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem.	P	N	
		1.2.9. ZOO Farny – wsparcie dla tworzenia obiektów turystycznych bazujących na ekspozycji zwierząt, w naturalnym środowisku życia, typowych dla obszaru Bieszczad.	P	N	
		1.2.10. Geoparki – wsparcie dla tworzenia obiektów opierających się na atrakcyjnych turystycznie stanowiskach geologicznych.	P	N	
		1.2.11. Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie tworzenia i promocji produktów turystycznych, obejmujący współpracę władz, instytucji ochrony środowiska (parki narodowe i krajobrazowe) oraz podmiotów gospodarczych.	P	-	
1.3.	Ochrona i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego	1.3.1. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku wschodniego – Szlak Bieszczadzkiej Cerkwi jako część Szlaku Architektury Drewnianej Podkarpacia.	-	N	Oddziaływanie pośrednie i bezpośrednie, lokalne, krótkoterminowe. Oddziaływanie głównie na etapie realizacji projektu strategicznego.
		1.3.2. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku rzymsko-katolickiego – w tym m.in. Szlak Bieszczadzkiej Kapliczek.	-	N	
		1.3.3. Renowacja, ochrona i promocja świeckich obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. Bieszczadzki Szlak Chasydzki, jako część Szlaku Chasydzkiego Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.	-	N	
		1.3.4. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych – przydrożnych krzyży i kapliczek oraz cmentarzy i nagrobków lemkońskich oraz bojkowskich.	-	N	
		1.3.5. Renowacja, ochrona i promocja cmentarzy wojennych.	-	N	
		1.3.6. Remont i uruchomienie muzeum w domu-świątyni ormiańskiej w Lesku.	-	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym, bezpośrednie i pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
		1.3.7. Zagospodarowanie turystyczne obiektów związanych z osiągnięciami techniki i przemysłu – skanseny techniki i przemysłu.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, długoterminowe.
1.4.	Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego promocji, zwłaszcza turystyki pobytowej	1.4.1. Powołanie Bieszczadzkiego Klastra Turystycznego – odpowiedzialnego za zarządzanie rozwojem turystyki i koordynację promocji obszarów ZBGP (w oparciu o funkcjonujący lub nowoutworzony klastrowy).	-	-	
		1.4.2. Opracowanie i realizacja Strategii Promocji Turystycznej Bieszczad.	-	-	
		1.4.3. Koordynacja aktywności promocyjno-informacyjnej podmiotów działających w sektorze gospodarki turystycznej.	-	-	
		1.4.4. Organizacja imprez i ich koordynacja, poprzez przygotowanie i realizację Bieszczadzkiego Kalendarza Imprez Kulturalno-Sportowo-Rekreacyjnych.	-	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym, pośrednie, krótkoterminowe, odwracalne.
		1.4.5. Rozwój współpracy z krajowymi i zagranicznymi touroperatorami w celu zwiększenia wielkości ruchu turystycznego, zwłaszcza turystyki pobytowej, przy jednoczesnym maksymalnie równomiernym rozłożeniu go w ciągu roku – wydłużenie sezonu turystycznego.	-	N	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
		1.4.6. Zintensyfikowanie współpracy z przygranicznymi regionami Słowacji i Ukrainy na rzecz wzrostu i koordynacji promocji ruchu turystycznego.	-	N	
2.	Przedsiębiorczość				
2.1.	Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu	2.1.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad.	-	N	Oddziaływanie na etapie realizacji, pośrednie, lokalne i ponadlokalne, krótkoterminowe, odwracalne.
		2.1.2. Wspieranie wzrostu miejsc pracy na obszarze SSE Euro – Park Mielec w Zagórze.	P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym, pośrednie, długoterminowe.
		2.1.3. Bieszczadzki Klaster Przemysłowy – wspieranie rozwoju działalności przemysłowej potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórze – Ustrzyki Dolne.	P	N	
		2.1.4. Wsparcie inicjatyw klastrowych na rzecz rozwoju sektora usługowego potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórze – Ustrzyki Dolne.	P	N	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

2.2.	Rozwój inicjatyw klastrów służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	2.2.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach wiejskich Bieszczad.	-	N	Oddziaływanie na etapie realizacji, pośrednie, lokalne i ponadlokalne, odwracalne, krótkoterminowe.
		2.2.2. Bieszczadzki Klaster Turystyczny – wspieranie funkcjonowania i rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich ZBGP, w oparciu o wybrany funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny.	P	N	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
		2.2.3. Wsparcie mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego, przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	-	
2.3.	Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych	2.3.1. Badania i analizy optymalizujące strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej na obszarze ZBGP.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym jak i ponadlokalnym, pośrednie i długoterminowe, odwracalne.
		2.3.2. Wsparcie spółdzielczości rolnej oraz grup producenckich w celu modernizacji rolnictwa na obszarze Bieszczad.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie i bezpośrednie.
		2.3.3. Bieszczadzki Zielnik – rozwój i promocja uprawy ziół na terenie Bieszczad.	P	N	
		2.3.4. Rozwój i koordynacja ekstensywnego wypasu bydła na obszarach chronionych.	P	N	
		2.3.5. Wsparcie rozwoju rzemiosła i rękodzielnictwa przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	-	
		2.3.6. Bieszczadzki Produkt Lokalny – program produkcji, certyfikacji, promocji, promocji produktów lokalnych dostarczanych w wyniku rozwoju przetwórstwa płodów rolnych oraz działalności rzemieślniczej i rękodzielniczej.	-	-	
2.4.	Rozwój instytucji otoczenia biznesu	2.4.1. Bieszczadzkie Centrum Gospodarcze – utworzenie sieci informacyjno-konsultacyjno-szkoleniowej dla małych i średnich przedsiębiorstw, wykorzystującej m.in. wyniki badań i analiz dotyczących czynników, kierunków oraz wyzwań rozwojowych gospodarki Bieszczad.	P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie, jak i bezpośrednie, długoterminowe, odwracalne.
		2.4.2. Bieszczadzki Samorząd Gospodarczy – kreowanie warunków dla sieciowego rozwoju i funkcjonowania izb samorządu gospodarczego.	-	-	
		2.4.3. Wsparcie dla funkcjonowania i rozwoju agencji, fundacji i stowarzyszeń wspierających działalność gospodarczą (agencje rozwoju lokalnego, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, centra wspierania biznesu, fundacje rozwoju, towarzystwa gospodarcze, kluby i centra przedsiębiorczości).	-	-	
3. Kapitał ludzki i społeczny					
3.1.	Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i różnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy	3.1.1. Bieszczadzki System Opieki nad Dziećmi – międzygminny i gminny system współpracy żłobków, przedszkoli oraz szkolnych oddziałów przedszkolnych.	-	-	
		3.1.2. Bieszczadzki System Szkolnictwa – nowoczesna i praktyczna edukacja na rzecz poprawy jakości kapitału ludzkiego oraz ograniczania bezrobocia.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
		3.1.3. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – monitoring, doradztwo, pośrednictwo oraz prognozowanie przemian na rynku pracy i w strukturze oferty edukacyjnej.	P	-	
		3.1.4. Rozbudowa i modernizacja placówek edukacyjnych.	P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, bezpośrednie jak i pośrednie, odwracalne, długoterminowe. Oddziaływanie negatywne głównie na etapie realizacji poszczególnych przedsięwzięć.
		3.1.5. Rozbudowa i modernizacja placówek ochrony zdrowia, w tym placówek ratownictwa medycznego dostosowanych do skali ruchu turystycznego.	P	N	
3.2.	Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie	3.2.1. Bieszczadzkie Centrum Edukacji Interaktywnej dla dzieci i młodzieży – promocja postaw związanych z kształceniem przez całe życie.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
		3.2.2. Aktualizacja i poszerzanie oraz koordynacja oferty kursów, szkoleń i studiów podyplomowych, w tym przy wykorzystaniu technik kształcenia na odległość.	P	-	
3.3.	Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska	3.3.1. Bieszczadzkie Centrum Wsparcia Organizacji Pozarządowych i Inicjatyw Obywatelskich – koordynacja działań, doradztwo, szkolenia na rzecz wzrostu partnerstwa społecznego i aktywności obywatelskiej.	P	-	
		3.3.2. Fundusz Małych Grantów – wsparcie finansowe realizacji inicjatyw obywatelskich.	P	-	
		3.3.3. Aktywizacja środowisk wiejskich wokół promowanej przez Województwo Podkarpackie idei „odnowy wsi” oraz Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata	P	-	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		2011-2016.			
		3.3.4. Szkolenia dla administracji lokalnej – optymalizacja wykorzystania zasobów organizacyjnych i infrastrukturalnych dla rozwijania aktywności obywatelskiej.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
3.4.	Włączenie społeczne	3.4.1. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – inicjatywy na rzecz doradztwa i aktywizacji zawodowej długoterminowo bezrobotnych.	P	-	
		3.4.2. Koordynacja i wsparcie funkcjonowania instytucji pomocy i opieki społecznej.	P	-	
		3.4.3. Rozwój instrumentów spółdzielczości społecznej i ekonomii społecznej w celu zmniejszania poziomu wykluczenia społecznego.	P	-	
		3.4.4. Międzygminny system włączenia społecznego osób niepełnosprawnych – aktywizacja zawodowa i społeczna niepełnosprawnych.	P	-	
		3.4.5. Wsparcie budownictwa socjalnego na obszarze Bieszczad.	P	N	
4.	Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska				
4.1.	Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej	4.1.1. Modernizacja infrastruktury drogowej Bieszczad zapewniającej poprawę dostępności w układzie zewnętrznym (regionalnym, krajowym) oraz wewnętrznym (dostępność głównych miast oraz dostępność miejsc o szczególnej atrakcyjności turystycznej), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową przy wykorzystaniu Sektorowego Programu Rozbudowy Infrastruktury Drogowej.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie jak i pośrednie, odwracalne, możliwe oddziaływania skumulowane.
		4.1.2. Budowa i modernizacja infrastruktury kolejowej Bieszczad wraz z restytucją połączeń kolejowych w ruchu regionalnym i krajowym (w tym połączenia z Przemysłem przez terytorium Ukrainy, połączenie ze Słowacją), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową.	-	N	
		4.1.3. Budowa i modernizacja lotnisk i lądowisk wraz z ich przystosowaniem do obsługi ruchu małych samolotów oraz śmigłowców.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		4.1.4. Opracowanie i wdrożenie do użytku Bieszczadzkiego Zintegrowanego Rozkładu Jazdy środków komunikacji publicznej.	P	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		4.1.5. Budowa sieci łączących węzły budowanej Sieci Szerokopasmowej Polski Wschodniej z ostatecznymi odbiorcami indywidualnymi.	-	N	Oddziaływanie ponadlokalne, bezpośrednie i pośrednie, negatywne na etapie realizacji projektu strategicznego.
4.2.	Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym	4.2.1. Modernizacja infrastruktury drogowej łączącej układ dróg krajowych, regionalnych i lokalnych z granicą państwa.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie i pośrednie, możliwe oddziaływania skumulowane.
		4.2.2. Budowa i uruchomienie nowych przejść granicznych w ruchu drogowym (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe, możliwe oddziaływania skumulowane.
		4.2.3. Realizacja niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych służących przywróceniu ruchu transgranicznego na kolejowych przejściach granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
		4.2.4. Budowa nowych i modernizacja istniejących turystycznych przejść granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	P	N	Oddziaływanie bezpośrednie i pośrednie, o zasięgu lokalnym jak i ponadlokalnym, odwracalne, długoterminowe. Oddziaływanie negatywne głównie na etapie realizacji poszczególnych przedsięwzięć.
4.3.	Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych	4.3.1. Badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności, zwłaszcza w granicach obszarów objętych zachowawczymi formami ochrony przyrody.	P	-	Oddziaływanie bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
		4.3.2. Bieszczadzki System Gospodarki Przestrzennej –	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne,

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego obejmujące opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony oraz planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni ZBGP planami miejscowymi.			pośrednie, długoterminowe.
		4.3.3. Modernizacja elektrociepłowni i indywidualnych instalacji grzewczych w celu ograniczenia wielkości emisji zanieczyszczeń atmosferycznych w związku z odchodzeniem od energetyki węglowej.	P	N	Oddziaływanie pośrednie i bezpośrednie, o różnym zasięgu, długoterminowe. Oddziaływanie negatywne głównie na etapie realizacji przedsięwzięcia.
		4.3.4. Program inwentaryzacji i usuwania materiałów azbestowych wykorzystanych w budownictwie z obszaru Bieszczad.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, bezpośrednie, długoterminowe.
		4.3.5. Modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych.	P	N	Oddziaływanie bezpośrednie i pośrednie, o zasięgu lokalnym jak i ponadlokalnym, odwracalne, długoterminowe. Oddziaływanie negatywne na etapie realizacji poszczególnych przedsięwzięć.
		4.3.6. Rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym zwłaszcza energetyki solarnej w gospodarstwach domowych.	P	-	Oddziaływanie bezpośrednie i pośrednie, o różnym zasięgu, odwracalne, długoterminowe.
		4.3.7. Inwestycje na rzecz wykorzystania odpadów komunalnych w produkcji energii.	P	N	Oddziaływanie bezpośrednie i pośrednie, o zasięgu lokalnym jak i ponadlokalnym, odwracalne, długoterminowe. Oddziaływanie negatywne głównie na etapie realizacji projektu.
		4.3.8. Organizacja i wyposażenie systemów ratowniczych oraz zarządzania kryzowego.	P	-	Oddziaływanie pośrednie, o różnym zasięgu, odwracalne, długoterminowe.
		4.3.9. Podjęcie działań związanych z ograniczaniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórkę odpadów oraz poprawą świadomości ekologicznej ludności.	P	-	Oddziaływanie pośrednie i bezpośrednie, ponadlokalne, długoterminowe.
4.4.	Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami	4.4.1. Czyste Bieszczady – Bieszczadzki System Gospodarki Wodno-Ściekowej i Składowania Odpadów – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego dotyczące budowy i modernizacji instalacji wodno-kanalizacyjnych I składowania odpadów na rzecz ochrony walorów środowiskowych i krajobrazowych Bieszczad.	P	N	Oddziaływanie bezpośrednie i pośrednie, o zasięgu lokalnym jak i ponadlokalnym, odwracalne, długoterminowe. Oddziaływanie negatywne głównie na etapie realizacji projektu.

Przeprowadzone analizy wykazały, że oddziaływanie na jakość powietrza będzie związane przede wszystkim z realizacją nowych przedsięwzięć oraz ich dalszym funkcjonowaniem. Projekty obejmujące swym zasięgiem rozbudowę i modernizację infrastruktury drogowej (np. projekty strategiczne: 4.1.1., 4.2.1.) i kolejowej (projekt strategiczny 4.1.2.) będą w sposób bezpośredni, negatywny wpływać na jakość powietrza, niemniej jednak modernizacja dróg wpłynie na poprawę płynności ruchu, a tym samym na zmniejszenie emisji zanieczyszczeń komunikacyjnych. W projekcie Programu znajdują się również takie typy projektów strategicznych, których realizacja negatywnie będzie oddziaływać na jakość powietrza przede wszystkim na etapie realizacji przedsięwzięcia, natomiast dzięki zastosowaniu nowoczesnych technologii może nastąpić zmniejszenie emisji zanieczyszczeń (np. projekty strategiczne: 1.1.2, 1.1.4., 4.3.3.). Pozytywne oddziaływanie na jakość powietrza zaobserwowano w projektach strategicznych dotyczących rozwoju odnawialnych źródeł energii, prac naukowo-badawczych, a także podnoszenia świadomości społeczeństwa. Prognozowane oddziaływania realizacji poszczególnych projektów będą miały różny zasięg przestrzenny, będą zarówno pośrednie (np. podnoszenie świadomości społeczeństwa, prace naukowo-badawcze) jak i bezpośrednie (np. infrastruktura drogowa i turystyczna).

Prognozowane oddziaływanie na wody powierzchniowe i podziemne (jednolite części wód)

Tabela 18. Prognozowane oddziaływanie na wody powierzchniowe i podziemne (jednolite części wód)

Lp.	Działanie	Typy projektów strategicznych	Prognozowane oddziaływanie		
			Pozytywne	Negatywne	Charakterystyka oddziaływania
1.		Turystyka i rekreacja			
1.1.	Koordinacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	1.1.1. Inwentaryzacja infrastruktury turystycznej Bieszczad wraz z prowadzeniem badań dotyczących analizy stanu i zmian ruchu turystycznego i jego segmentacji.	P	-	Oddziaływanie pośrednie, ponadlokalne, długoterminowe.
1.1.2. Modernizacja i rozbudowa bazy turystycznej Bieszczad służąca dywersyfikacji oferty usług noclegowych i towarzyszących, dostosowanych do potrzeb różnych segmentów klientów rynku turystycznego.		P	N	Oddziaływanie lokalnej jak i ponadlokalne, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, możliwe oddziaływanie skumulowane.	
1.1.3. Modernizacja obiektów noclegowo-gastronomicznych na terenie Bieszczad Wysokich (schroniska górskie).		P	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe. Oddziaływanie negatywne głównie na etapie realizacji projektu strategicznego.	
1.1.4. Modernizacja i rozbudowa sieci szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym: pieszej, rowerowej, motorowej i żeglarskiej, wraz z ich zapleczem infrastrukturalnym, w celu wyeksponowania miejsc i obiektów oraz poprawy dostępności do atrakcji turystycznych.		P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, możliwe oddziaływanie skumulowane.	
1.1.5. Rozwój infrastruktury niezbędnej dla edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych.		P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym jak i ponadlokalnym, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne. Oddziaływanie negatywne głównie na etapie realizacji projektu.	
1.1.6. Tworzenie infrastruktury do obserwacji astronomicznych w Bieszczadach Południowych.		-	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie i bezpośrednie, krótkoterminowe, odwracalne. Oddziaływanie występujące głównie na etapie realizacji projektu.	
1.1.7. Rozwój infrastruktury dla szeroko rozumianej turystyki biznesowej, w tym centrów konferencyjnych, oraz dla turystyki motywacyjnej.		-	N	Oddziaływanie lokalne jak i ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe, możliwe oddziaływanie skumulowane.	
1.1.8. Bieszczady Bez Barier – program dostosowywania infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej dla potrzeb osób niepełnosprawnych.		-	N	Oddziaływanie lokalne jak i ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe, głównie na etapie realizacji.	
1.1.9. Uzdrawisko Bieszczady – infrastruktura na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych wykorzystujących złoża wód mineralnych, geotermalnych oraz wartości przyrodniczo-krajobrazowych w tworzeniu produktów turystyki medycznej na terenie gmin ZBGP.		-	N		
1.1.10. Zagospodarowanie turystyczne Zalewu Solińskiego oraz wybranych odcinków rzek na potrzeby rozwoju sportów wodnych.		-	N	Oddziaływanie lokalne jak i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe, możliwe oddziaływanie skumulowane.	
1.1.11. Budowa i modernizacja infrastruktury na rzecz utworzenia Podkarpackiego Centrum Sportów Zimowych.		P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym jak i ponadlokalnym, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, głównie na etapie realizacji.	
1.1.12. Rozwój infrastruktury do sportów i turystyki powietrznej (miejsca do startów i lądowań szybowców, lotni, parolotni, itp.).		-	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym jak i ponadlokalnym, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.	
1.1.13. Budowa infrastruktury sportowej dla potrzeb szkoleniowych i organizacji zawodów sportowych.		-	N		
1.1.14. Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze gmin ZBGP.		-	N		
1.1.15. Bieszczadzki Mobilny System Informacji Turystycznej – zintegrowany, wielojęzyczny, system zarządzania i promocji produktów turystycznych wykorzystujący narzędzie ICT oraz geolokalizacji.		-	-		
1.2.	Rozwój i zróżnicowanie	1.2.1. Wzmacnianie i rozwój atrakcji turystycznych Bieszczad mogących stanowić podstawę dla tworzenia produktów	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

	oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej	turystycznych dostosowanych do oczekiwań zróżnicowanych segmentów klientów rynku turystycznego.			i pośrednie, odwracalne.
		1.2.2. Kluczowe Produkty Turystyczne Bieszczad – wybór, opracowanie i promocja 10 najważniejszych produktów turystycznych Bieszczad (np. Szlaki atrakcji przyrodniczych, Szlaki atrakcji kulturowych, Agroturystyka ekologiczna, Bieszczadzki Obszar Narciarski, Bieszczadzka Kolej Leśna, Wielka i Mała Obwodnica Bieszczadzka, Zalew Soliński, Uzdrawisko Bieszczady, Ekomuzea, ZOO Farmy, Geoparki, Obserwatoria astronomiczne, itp.).	-	-	
		1.2.3. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki przyrodniczej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków i tras przyrodniczych).	-	-	
		1.2.4. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki kulturowej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej, wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków kulturowych).	-	-	
		1.2.5. Rozwój edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych (przy wykorzystaniu funkcjonujących i planowanych obiektów infrastruktury edukacji ekologicznej).	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
		1.2.6. Agroturystyka ekologiczna – wsparcie dla rozwoju i koordynacji usług agroturystycznych wraz z tworzeniem szerokiego katalogu usług towarzyszących: hodowla koni, hodowla bydła mlecznego, pszczelarstwo, uprawa ziół, itp.	P	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, bezpośrednie i pośrednie, długoterminowe.
		1.2.7. Wspieranie inicjatyw w zakresie powstawania tzw. wiosek tematycznych jako działań komplementarnych z Podkarpackim Programem Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	-	N	
		1.2.8. Ekomuzea – wsparcie dla funkcjonowania i tworzenia nowych muzeów rozproszonych opierających się na ekspozycji obiektów przyrodniczych, kulturowych i historycznych w miejscu ich występowania, zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe
		1.2.9. ZOO Farmy – wsparcie dla tworzenia obiektów turystycznych bazujących na ekspozycji zwierząt, w naturalnym środowisku życia, typowych dla obszaru Bieszczad.	P	N	
		1.2.10. Geoparki – wsparcie dla tworzenia obiektów opierających się na atrakcyjnych turystycznie stanowiskach geologicznych.	-	-	
		1.2.11. Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie tworzenia i promocji produktów turystycznych, obejmujący współpracę władz, instytucji ochrony środowiska (parki narodowe i krajobrazowe) oraz podmiotów gospodarczych.	P	-	Oddziaływanie pośrednie, długoterminowe, odwracalne
1.3.	Ochrona i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego	1.3.1. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku wschodniego – Szlak Bieszczadzkiej Cerkwi jako część Szlaku Architektury Drewnianej Podkarpacia.	-	N	Oddziaływanie lokalne jak i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, krótkoterminowe.
		1.3.2. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku rzymsko-katolickiego – w tym m.in. Szlak Bieszczadzkiej Kapliczek.	-	N	Oddziaływanie głównie na etapie realizacji projektu strategicznego.
		1.3.3. Renowacja, ochrona i promocja świeckich obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. Bieszczadzki Szlak Chasydzki, jako część Szlaku Chasydzkiego Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.	-	N	
		1.3.4. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych – przydrożnych krzyży i kapliczek oraz cmentarzy i nagrobków łemkowskich oraz bojkowskich.	-	N	
		1.3.5. Renowacja, ochrona i promocja cmentarzy wojennych.	-	N	
		1.3.6. Remont i uruchomienie muzeum w domu-świątyni ormiańskiej w Lesku.	-	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, krótkoterminowe. Oddziaływanie głównie na etapie realizacji projektu

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

					strategicznego.
		1.3.7. Zagospodarowanie turystyczne obiektów związanych z osiągnięciami techniki i przemysłu – skanseny techniki i przemysłu.	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, o różnej skali intensywności, długoterminowe.
1.4.	Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego promocji, zwłaszcza turystyki pobytowej	1.4.1. Powołanie Bieszczadzkiego Klastra Turystycznego – odpowiedzialnego za zarządzanie rozwojem turystyki i koordynację promocji obszarów ZBGP (w oparciu o funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny).	-	-	
		1.4.2. Opracowanie i realizacja Strategii Promocji Turystycznej Bieszczad.	P	N	Oddziaływanie lokalne jak i ponadlokalne, pośrednie, odwracalne.
		1.4.3. Koordynacja aktywności promocyjno-informacyjnej podmiotów działających w sektorze gospodarki turystycznej.	-	-	
		1.4.4. Organizacja imprez i ich koordynacja, poprzez przygotowanie i realizację Bieszczadzkiego Kalendarza Imprez Kulturalno-Sportowo-Rekreacyjnych.	P	N	Oddziaływanie lokalne jak i ponadlokalne, pośrednie, odwracalne.
		1.4.5. Rozwój współpracy z krajowymi i zagranicznymi touroperatorami w celu zwiększenia wielkości ruchu turystycznego, zwłaszcza turystyki pobytowej, przy jednoczesnym maksymalnie równomiernym rozłożeniu go w ciągu roku – wydłużenie sezonu turystycznego.	P	N	
		1.4.6. Zintensyfikowanie współpracy z przygranicznymi regionami Słowacji i Ukrainy na rzecz wzrostu i koordynacji promocji ruchu turystycznego.	P	N	
2.	Przedsiębiorczość				
2.1.	Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu	2.1.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie i bezpośrednie, występujące głównie na etapie realizacji przedsięwzięcia.
		2.1.2. Wspieranie wzrostu miejsc pracy na obszarze SSE Euro – Park Mielec w Zagórz.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe.
		2.1.3. Bieszczadzki Klaster Przemysłowy – wspieranie rozwoju działalności przemysłowej potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	-	N	
		2.1.4. Wsparcie inicjatyw klastrowych na rzecz rozwoju sektora usługowego potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	-	N	
2.2.	Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	2.2.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach wiejskich Bieszczad.	-	N	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, krótkoterminowe, odwracalne. Oddziaływanie głównie na etapie realizacji projektu.
		2.2.2. Bieszczadzki Klaster Turystyczny – wspieranie funkcjonowania i rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich ZBGP, w oparciu o wybrany funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe.
		2.2.3. Wsparcie mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego, przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	P	N	
2.3.	Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych	2.3.1. Badania i analizy optymalizujące strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej na obszarze ZBGP.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
		2.3.2. Wsparcie spółdzielczości rolnej oraz grup producenckich w celu modernizacji rolnictwa na obszarze Bieszczad.	P	N	
		2.3.3. Bieszczadzki Zielnik – rozwój i promocja uprawy ziół na terenie Bieszczad.	P	N	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		2.3.4. Rozwój i koordynacja ekstensywnego wypasu bydła na obszarach chronionych.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		2.3.5. Wsparcie rozwoju rzemiosła i rękodzielnictwa przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	-	
		2.3.6. Bieszczadzki Produkt Lokalny – program produkcji, certyfikacji, promocji, promocji produktów lokalnych dostarczanych w wyniku rozwoju przetwórstwa płodów rolnych oraz działalności rzemieślniczej i rękodzielniczej.	-	-	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

2.4.	Rozwój instytucji otoczenia biznesu	2.4.1. Bieszczadzkie Centrum Gospodarcze – utworzenie sieci informacyjno-konsultacyjno-szkoleniowej dla małych i średnich przedsiębiorstw, wykorzystującej m.in. wyniki badań i analiz dotyczących czynników, kierunków oraz wyzwań rozwojowych gospodarki Bieszczad.	P	N	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, jak i bezpośrednie, długoterminowe.
		2.4.2. Bieszczadzki Samorząd Gospodarczy – kreowanie warunków dla sieciowego rozwoju i funkcjonowania izb samorządu gospodarczego.	P	N	
		2.4.3. Wsparcie dla funkcjonowania i rozwoju agencji, fundacji i stowarzyszeń wspierających działalność gospodarczą (agencje rozwoju lokalnego, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, centra wspierania biznesu, fundacje rozwoju, towarzystwa gospodarcze, kluby i centra przedsiębiorczości).	P	N	
3.	Kapitał ludzki i społeczny				
3.1.	Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i różnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy	3.1.1. Bieszczadzki System Opieki nad Dziećmi – międzygminny i gminny system współpracy żłobków, przedszkoli oraz szkolnych oddziałów przedszkolnych.	-	-	
		3.1.2. Bieszczadzki System Szkolnictwa – nowoczesna i praktyczna edukacja na rzecz poprawy jakości kapitału ludzkiego oraz ograniczania bezrobocia.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
		3.1.3. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – monitoring, doradztwo, pośrednictwo oraz prognozowanie przemian na rynku pracy i w strukturze oferty edukacyjnej.	-	-	
		3.1.4. Rozbudowa i modernizacja placówek edukacyjnych.	P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
		3.1.5. Rozbudowa i modernizacja placówek ochrony zdrowia, w tym placówek ratownictwa medycznego dostosowanych do skali ruchu turystycznego.	P	N	
3.2.	Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie	3.2.1. Bieszczadzkie Centrum Edukacji Interaktywnej dla dzieci i młodzieży – promocja postaw związanych z kształceniem przez całe życie.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
		3.2.2. Aktualizacja i poszerzanie oraz koordynacja oferty kursów, szkoleń i studiów podyplomowych, w tym przy wykorzystaniu technik kształcenia na odległość.	P	-	
3.3.	Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska	3.3.1. Bieszczadzkie Centrum Wsparcia Organizacji Pozarządowych i Inicjatyw Obywatelskich – koordynacja działań, doradztwo, szkolenia na rzecz wzrostu partnerstwa społecznego i aktywności obywatelskiej.	P	-	
		3.3.2. Fundusz Małych Grantów – wsparcie finansowe realizacji inicjatyw obywatelskich.	P	-	
		3.3.3. Aktywizacja środowisk wiejskich wokół promowanej przez Województwo Podkarpackie idei „odnowy wsi” oraz Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	P	-	
		3.3.4. Szkolenia dla administracji lokalnej – optymalizacja wykorzystania zasobów organizacyjnych i infrastrukturalnych dla rozwijania aktywności obywatelskiej.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
3.4.	Włączenie społeczne	3.4.1. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – inicjatywy na rzecz doradztwa i aktywizacji zawodowej długotrwale bezrobotnych.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe.
		3.4.2. Koordynacja i wsparcie funkcjonowania instytucji pomocy i opieki społecznej.	P	-	
		3.4.3. Rozwój instrumentów spółdzielczości socjalnej i ekonomii społecznej w celu zmniejszania poziomu wykluczenia społecznego.	P	-	
		3.4.4. Międzygminny system włączenia społecznego osób niepełnosprawnych – aktywizacja zawodowa i społeczna niepełnosprawnych.	P	-	
		3.4.5. Wsparcie budownictwa socjalnego na obszarze Bieszczad.	P	N	
4.	Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska				
4.1.	Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej	4.1.1. Modernizacja infrastruktury drogowej Bieszczad zapewniającej poprawę dostępności w układzie zewnętrznym (regionalnym, krajowym) oraz wewnętrznym (dostępność głównych miast oraz dostępność miejsc o szczególnej atrakcyjności turystycznej), realizowana jako Przedsięwzięcie	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływania skumulowane.

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową przy wykorzystaniu Sektorowego Programu Rozbudowy Infrastruktury Drogowej.			
		4.1.2. Budowa i modernizacja infrastruktury kolejowej Bieszczad wraz z restytucją połączeń kolejowych w ruchu regionalnym i krajowym (w tym połączenia z Przemysłem przez terytorium Ukrainy, połączenie ze Słowacją), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową.	-	N	
		4.1.3. Budowa i modernizacja lotnisk i lądowisk wraz z ich przystosowaniem do obsługi ruchu małych samolotów oraz śmigłowców.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie, odwracalne, głównie na etapie realizacji.
		4.1.4. Opracowanie i wdrożenie do użytku Bieszczadzkiego Zintegrowanego Rozkładu Jazdy środków komunikacji publicznej.	-	-	
		4.1.5. Budowa sieci łączących węzły budowanej Sieci Szerokopasmowej Polski Wschodniej z ostatecznymi odbiorcami indywidualnymi.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, możliwe oddziaływanie skumulowane.
4.2.	Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym	4.2.1. Modernizacja infrastruktury drogowej łączącej układ dróg krajowych, regionalnych i lokalnych z granicą państwa.	-	N	
		4.2.2. Budowa i uruchomienie nowych przejść granicznych w ruchu drogowym (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	
		4.2.3. Realizacja niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych służących przywróceniu ruchu transgranicznego na kolejowych przejściach granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	
		4.2.4. Budowa nowych i modernizacja istniejących turystycznych przejść granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	P	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne Oddziaływanie niekorzystne głównie na etapie realizacji przedsięwzięcia.
4.3.	Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych	4.3.1. Badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności, zwłaszcza w granicach obszarów objętych zachowawczymi formami ochrony przyrody.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
		4.3.2. Bieszczadzki System Gospodarki Przestrzennej – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego obejmujące opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony oraz planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni ZBGP planami miejscowymi.	P	-	
		4.3.3. Modernizacja elektrociepłowni i indywidualnych instalacji grzewczych w celu ograniczenia wielkości emisji zanieczyszczeń atmosferycznych w związku z odchodzeniem od energetyki węglowej.	P	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne. Oddziaływanie negatywne występuje głównie na etapie realizacji projektu.
		4.3.4. Program inwentaryzacji i usuwania materiałów azbestowych wykorzystanych w budownictwie z obszaru Bieszczad.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, długoterminowe.
		4.3.5. Modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych.	P	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe. Oddziaływanie negatywne głównie na etapie realizacji przedsięwzięcia.
		4.3.6. Rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym zwłaszcza energetyki solarnej w gospodarstwach domowych.	P	N	
		4.3.7. Inwestycje na rzecz wykorzystania odpadów komunalnych w produkcji energii.	P	N	
		4.3.8. Organizacja i wyposażenie systemów ratowniczych oraz zarządzania kryzowego.	P	-	Oddziaływanie pośrednie i bezpośrednie, o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, długoterminowe.
		4.3.9. Podjęcie działań związanych z ograniczaniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórkę odpadów oraz poprawą świadomości ekologicznej ludności.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne jak i lokalne, pośrednie i bezpośrednie, długoterminowe, odwracalne.
4.4.	Poprawa gospodarki	4.4.1. Czyste Bieszczady – Bieszczadzki System Gospodarki Wodno-Ściekowej i Składowania Odpadów –	P	N	Oddziaływanie lokalne jak i ponadlokalne, pośrednie

wodno-ściekowej i gospodarki odpadami	Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego dotyczące budowy i modernizacji instalacji wodno-kanalizacyjnych i składowania odpadów na rzecz ochrony walorów środowiskowych i krajobrazowych Bieszczad.	P	N	i bezpośrednie, odwracalne. Oddziaływanie negatywne głównie na etapie realizacji projektu strategicznego.
--	--	----------	----------	---

Z przeprowadzonych analiz wynika, że oddziaływanie na wody powierzchniowe i podziemne (jednolite części wód) związane będzie przede wszystkim z możliwością wzrostu zanieczyszczeń wód (projekt 1.1.10.) oraz ze zwiększonym poborem wody (np. realizacja projektów: 1.1.7., 1.1.9., 3.1.4., 3.1.5). Należy zaznaczyć, że negatywny wpływ na środowisko będą miały projekty dotyczące realizacji infrastruktury drogowej oraz kolejowej (np. projekty: 4.1.1., 4.1.2., 4.2.1., 4.2.2., 4.2.3.). Na etapie funkcjonowania zmodernizowanych dróg można spodziewać się zmniejszenia zanieczyszczeń w porównaniu do stanu sprzed modernizacji. Oddziaływanie o charakterze negatywnym dla jakości wód może wystąpić na etapie realizacji danego projektu, natomiast funkcjonowanie zrealizowanego będzie miało wpływ pozytywny (np. projekty: 1.1.3., 4.3.3., 4.3.5., 4.3.6., 4.3.7.). Projekt Programu zakłada również realizację szeregu działań mających przede wszystkim pozytywny wpływ na jakość wód. Są one związane m.in.: poprawą świadomości ekologicznej ludności (projekt 4.3.9.) pracami naukowo-badawczymi (np. projekty: 4.3.1., 4.3.2.), rozwojem kapitału ludzkiego i społecznego (np. projekty: 3.1.2., 3.2.1., 3.3.1., 3.3.3.).

Przewiduje się, że oddziaływania będą o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie (dotyczące realizacji konkretnego przedsięwzięcia inwestycyjnego np. rozwój infrastruktury drogowej i kolejowej), pośrednie (np. z zakresu edukacji, prac naukowo-badawczych), długoterminowe jak i krótkoterminowe (np. występujące na etapie realizacji projektów).

Prognozowane oddziaływanie na jakość klimatu akustycznego

Tabela 19. Prognozowane oddziaływanie na jakość klimatu akustycznego

Lp.	Działanie	Typy projektów strategicznych	Prognozowane oddziaływanie		
			Pozytywne	Negatywne	Charakterystyka oddziaływania
1.		Turystyka i rekreacja			
1.1.	Koordinacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	1.1.1. Inwentaryzacja infrastruktury turystycznej Bieszczad wraz z prowadzeniem badań dotyczących analizy stanu i zmian ruchu turystycznego i jego segmentacji.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
		1.1.2. Modernizacja i rozbudowa bazy turystycznej Bieszczad służąca dywersyfikacji oferty usług noclegowych i towarzyszących, dostosowanych do potrzeb różnych segmentów klientów rynku turystycznego.	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		1.1.3. Modernizacja obiektów noclegowo-gastronomicznych na terenie Bieszczad Wysokich (schroniska górskie).	P	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, krótkoterminowe, odwracalne, występuje na etapie realizacji projektu.
		1.1.4. Modernizacja i rozbudowa sieci szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym: pieszej, rowerowej, motorowej i żeglarskiej, wraz z ich zapleczem infrastrukturalnym, w celu wyeksponowania miejsc i obiektów oraz poprawy dostępności do atrakcji turystycznych.	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, długoterminowe, odwracalne, możliwe oddziaływania skumulowane.
		1.1.5. Rozwój infrastruktury niezbędnej dla edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych.	P	N	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej. Oddziaływanie negatywne głównie na etapie realizacji projektu.
		1.1.6. Tworzenie infrastruktury do obserwacji astronomicznych w Bieszczadach Południowych.	-	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, krótkoterminowe, odwracalne. Oddziaływanie występuje podczas realizacji przedsięwzięcia.
		1.1.7. Rozwój infrastruktury dla szeroko rozumianej turystyki	-	N	Oddziaływanie lokalne

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		biznesowej, w tym centrów konferencyjnych, oraz dla turystyki motywacyjnej.			i ponadlokalne, bezpośrednie jak i pośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		1.1.8. Bieszczady Bez Barier – program dostosowywania infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej dla potrzeb osób niepełnosprawnych.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, bezpośrednio i pośrednie, krótkoterminowe, odwracalne.
		1.1.9. Uzdrawisko Bieszczady – infrastruktura na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych wykorzystujących złoża wód mineralnych, geotermalnych oraz wartości przyrodniczo-krajobrazowych w tworzeniu produktów turystyki medycznej na terenie gmin ZBGP.	-	N	Oddziaływanie głównie na etapie realizacji przedsięwzięcia.
		1.1.10. Zagospodarowanie turystyczne Zalewu Solińskiego oraz wybranych odcinków rzek na potrzeby rozwoju sportów wodnych.	-	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe, możliwe oddziaływania skumulowane.
		1.1.11. Budowa i modernizacja infrastruktury na rzecz utworzenia Podkarpackiego Centrum Sportów Zimowych.	-	N	
		1.1.12. Rozwój infrastruktury do sportów i turystyki powietrznej (miejsca do startów i lądowań szybowców, lotni, paralotni, itp.).	-	N	
		1.1.13. Budowa infrastruktury sportowej dla potrzeb szkoleniowych i organizacji zawodów sportowych.	-	N	
		1.1.14. Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze gmin ZBGP.	-	N	
		1.1.15. Bieszczadzki Mobilny System Informacji Turystycznej – zintegrowany, wielojęzyczny, system zarządzania i promocji produktów turystycznych wykorzystujący narzędzie ICT oraz geolokalizacji.	-	-	
1.2. Rozwój i zróżnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej	1.2.1.	Wzmacnianie i rozwój atrakcji turystycznych Bieszczad mogących stanowić podstawę dla tworzenia produktów turystycznych dostosowanych do oczekiwań zróżnicowanych segmentów klientów rynku turystycznego.	-	-	
	1.2.2.	Kluczowe Produkty Turystyczne Bieszczad – wybór, opracowanie i promocja 10 najważniejszych produktów turystycznych Bieszczad (np. Szlaki atrakcji przyrodniczych, Szlaki atrakcji kulturowych, Agroturystyka ekologiczna, Bieszczadzki Obszar Narciarski, Bieszczadzka Kolej Leśna, Wielka i Mała Obwodnica Bieszczadzka, Zalew Soliński, Uzdrawisko Bieszczady, Ekomuzea, ZOO Farmy, Geoparki, Obserwatoria astronomiczne, itp.).	-	-	
	1.2.3.	Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki przyrodniczej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków i tras przyrodniczych).	-	-	
	1.2.4.	Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki kulturowej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej, wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków kulturowych).	-	-	
	1.2.5.	Rozwój edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych (przy wykorzystaniu funkcjonujących i planowanych obiektów infrastruktury edukacji ekologicznej).	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
	1.2.6.	Agroturystyka ekologiczna – wsparcie dla rozwoju i koordynacji usług agroturystycznych wraz z tworzeniem szerokiego katalogu usług towarzyszących: hodowla koni, hodowla bydła mlecznego, pszczelarstwo, uprawa ziół, itp.	P	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie, jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
	1.2.7.	Wspieranie inicjatyw w zakresie powstawania tzw. wiosek tematycznych jako działań komplementarnych z Podkarpackim Programem Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	P	N	
	1.2.8.	Ekomuzea – wsparcie dla funkcjonowania i tworzenia nowych muzeów rozproszonych opierających się na ekspozycji obiektów przyrodniczych, kulturowych i historycznych w miejscu ich występowania, zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie, jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
	1.2.9.	ZOO Farmy – wsparcie dla tworzenia obiektów	P	N	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		turystycznych bazujących na ekspozycji zwierząt, w naturalnym środowisku życia, typowych dla obszaru Bieszczad.			
		1.2.10. Geoparki – wsparcie dla tworzenia obiektów opierających się na atrakcyjnych turystycznie stanowiskach geologicznych.	P	N	
		1.2.11. Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie tworzenia i promocji produktów turystycznych, obejmujący współpracę władz, instytucji ochrony środowiska (parki narodowe i krajobrazowe) oraz podmiotów gospodarczych.	-	-	
1.3.	Ochrona i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego	1.3.1. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku wschodniego – Szlak Bieszczadzkiej Cerkwi jako część Szlaku Architektury Drewnianej Podkarpacia.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, bezpośrednie, krótkoterminowe, odwracalne. Oddziaływanie na etapie realizacji przedsięwzięć.
		1.3.2. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku rzymsko-katolickiego – w tym m.in. Szlak Bieszczadzkiej Kapliczek.	-	N	
		1.3.3. Renowacja, ochrona i promocja świeckich obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. Bieszczadzki Szlak Chasydzki, jako część Szlaku Chasydzkiego Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.	-	N	
		1.3.4. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych – przydrożnych krzyży i kapliczek oraz cmentarzy i nagrobków łemkowskich oraz bojkowskich.	-	N	
		1.3.5. Renowacja, ochrona i promocja cmentarzy wojennych.	-	N	
		1.3.6. Remont i uruchomienie muzeum w domu-świątyni ormiańskiej w Lesku.	-	N	
		1.3.7. Zagospodarowanie turystyczne obiektów związanych z osiągnięciami techniki i przemysłu – skanseny techniki i przemysłu.	-	N	
1.4.	Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego promocji, zwłaszcza turystyki pobytowej	1.4.1. Powołanie Bieszczadzkiego Klastra Turystycznego – odpowiedzialnego za zarządzanie rozwojem turystyki i koordynację promocji obszarów ZBGP (w oparciu o funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny).	-	-	
		1.4.2. Opracowanie i realizacja Strategii Promocji Turystycznej Bieszczad.	-	-	
		1.4.3. Koordynacja aktywności promocyjno-informacyjnej podmiotów działających w sektorze gospodarki turystycznej.	-	-	
		1.4.4. Organizacja imprez i ich koordynacja, poprzez przygotowanie i realizację Bieszczadzkiego Kalendarza Imprez Kulturalno-Sportowo-Rekreacyjnych.	-	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, odwracalne, okresowe, krótkoterminowe.
		1.4.5. Rozwój współpracy z krajowymi i zagranicznymi touoperatorami w celu zwiększenia wielkości ruchu turystycznego, zwłaszcza turystyki pobytowej, przy jednoczesnym maksymalnie równomiernym rozłożeniu go w ciągu roku – wydłużenie sezonu turystycznego.	-	N	Oddziaływanie lokalne, jak i ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, okresowe, krótkoterminowe.
		1.4.6. Zintensyfikowanie współpracy z przygranicznymi regionami Słowacji i Ukrainy na rzecz wzrostu i koordynacji promocji ruchu turystycznego.	-	N	
2.	Przedsiębiorczość				
2.1.	Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu	2.1.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad.	-	N	Oddziaływanie ponadlokalne, bezpośrednie, odwracalne, krótkoterminowe. Oddziaływanie na etapie realizacji przedsięwzięcia.
		2.1.2. Wspieranie wzrostu miejsc pracy na obszarze SSE Euro – Park Mielec w Zagórze.	-	-	
		2.1.3. Bieszczadzki Klaster Przemysłowy – wspieranie rozwoju działalności przemysłowej potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	-	N	Oddziaływanie lokalne jak i ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe, możliwe oddziaływania skumulowane. Oddziaływanie głównie na etapie realizacji przedsięwzięcia.
		2.1.4. Wsparcie inicjatyw klastrów na rzecz rozwoju sektora usługowego potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	-	N	
2.2.	Rozwój inicjatyw klastrów służących poszerzeniu działalności gospodarczej	2.2.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach wiejskich Bieszczad.	-	N	Oddziaływanie lokalne jak i ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe, możliwe oddziaływania skumulowane. Oddziaływanie głównie na etapie realizacji przedsięwzięcia.

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

	na obszarach wiejskich	2.2.2. Bieszczadzki Klaster Turystyczny – wspieranie funkcjonowania i rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich ZBGP, w oparciu o wybrany funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny.	-	-	
		2.2.3. Wsparcie mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego, przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	N	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, odwracalne, długoterminowe.
2.3.	Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych	2.3.1. Badania i analizy optymalizujące strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej na obszarze ZBGP.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
		2.3.2. Wsparcie spółdzielczości rolnej oraz grup producenckich w celu modernizacji rolnictwa na obszarze Bieszczad.	-	-	
		2.3.3. Bieszczadzki Zielnik – rozwój i promocja uprawy ziół na terenie Bieszczad.	-	-	
		2.3.4. Rozwój i koordynacja ekstensywnego wypasu bydła na obszarach chronionych.	-	-	
		2.3.5. Wsparcie rozwoju rzemiosła i rękodzielnictwa przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	-	
		2.3.6. Bieszczadzki Produkt Lokalny – program produkcji, certyfikacji, promocji, promocji produktów lokalnych dostarczanych w wyniku rozwoju przetwórstwa płodów rolnych oraz działalności rzemieślniczej i rękodzielniczej.	-	-	
2.4.	Rozwój instytucji otoczenia biznesu	2.4.1. Bieszczadzkie Centrum Gospodarcze – utworzenie sieci informacyjno-konsultacyjno-szkoleniowej dla małych i średnich przedsiębiorstw, wykorzystującej m.in. wyniki badań i analiz dotyczących czynników, kierunków oraz wyzwań rozwojowych gospodarki Bieszczad.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
		2.4.2. Bieszczadzki Samorząd Gospodarczy – kreowanie warunków dla sieciowego rozwoju i funkcjonowania izb samorządu gospodarczego.	P	-	
		2.4.3. Wsparcie dla funkcjonowania i rozwoju agencji, fundacji i stowarzyszeń wspierających działalność gospodarczą (agencje rozwoju lokalnego, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, centra wspierania biznesu, fundacje rozwoju, towarzystwa gospodarcze, kluby i centra przedsiębiorczości).	P	-	
3.	Kapitał ludzki i społeczny				
3.1.	Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i różnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy	3.1.1. Bieszczadzki System Opieki nad Dziećmi – międzygminny i gminny system współpracy żłobków, przedszkoli oraz szkolnych oddziałów przedszkolnych.	-	-	
		3.1.2. Bieszczadzki System Szkolnictwa – nowoczesna i praktyczna edukacja na rzecz poprawy jakości kapitału ludzkiego oraz ograniczania bezrobocia.	-	-	
		3.1.3. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – monitoring, doradztwo, pośrednictwo oraz prognozowanie przemian na rynku pracy i w strukturze oferty edukacyjnej.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
		3.1.4. Rozbudowa i modernizacja placówek edukacyjnych.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne. Oddziaływanie głównie na etapie realizacji przedsięwzięcia.
		3.1.5. Rozbudowa i modernizacja placówek ochrony zdrowia, w tym placówek ratownictwa medycznego dostosowanych do skali ruchu turystycznego.	-	N	
3.2.	Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie	3.2.1. Bieszczadzkie Centrum Edukacji Interaktywnej dla dzieci i młodzieży – promocja postaw związanych z kształceniem przez całe życie.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
		3.2.2. Aktualizacja i poszerzanie oraz koordynacja oferty kursów, szkoleń i studiów podyplomowych, w tym przy wykorzystaniu technik kształcenia na odległość.	P	-	
3.3.	Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska	3.3.1. Bieszczadzkie Centrum Wspierania Organizacji Pozarządowych i Inicjatyw Obywatelskich – koordynacja działań, doradztwo, szkolenia na rzecz wzrostu partnerstwa społecznego i aktywności obywatelskiej.	P	-	
		3.3.2. Fundusz Małych Grantów – wsparcie finansowe realizacji inicjatyw obywatelskich.	-	-	
		3.3.3. Aktywizacja środowisk wiejskich wokół promowanej przez Województwo Podkarpackie idei „odnowy wsi” oraz Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	-	-	
		3.3.4. Szkolenia dla administracji lokalnej – optymalizacja wykorzystania zasobów organizacyjnych i infrastrukturalnych dla rozwijania aktywności obywatelskiej.	-	-	
3.4.	Włączenie społeczne	3.4.1. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – inicjatywy na rzecz doradztwa i aktywizacji zawodowej długotrwale bezrobotnych.	-	-	
		3.4.2. Koordynacja i wsparcie funkcjonowania instytucji pomocy	-	-	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		i opieki społecznej.			
		3.4.3. Rozwój instrumentów spółdzielczości socjalnej i ekonomii społecznej w celu zmniejszania poziomu wykluczenia społecznego.	-	-	
		3.4.4. Międzygminny system włączenia społecznego osób niepełnosprawnych – aktywizacja zawodowa i społeczna niepełnosprawnych.	-	-	
		3.4.5. Wsparcie budownictwa socjalnego na obszarze Bieszczad.	-	-	
4.	Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska				
4.1. Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej	4.1.1.	Modernizacja infrastruktury drogowej Bieszczad zapewniającej poprawę dostępności w układzie zewnętrznym (regionalnym, krajowym) oraz wewnętrznym (dostępność głównych miast oraz dostępność miejsc o szczególnej atrakcyjności turystycznej), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową przy wykorzystaniu Sektorowego Programu Rozbudowy Infrastruktury Drogowej.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływania skumulowane.
	4.1.2.	Budowa i modernizacja infrastruktury kolejowej Bieszczad wraz z restytucją połączeń kolejowych w ruchu regionalnym i krajowym (w tym połączenia z Przemyślem przez terytorium Ukrainy, połączenie ze Słowacją), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową.	-	N	
	4.1.3.	Budowa i modernizacja lotnisk i lądowisk wraz z ich przystosowaniem do obsługi ruchu małych samolotów oraz śmigłowców.	-	N	
	4.1.4.	Opracowanie i wdrożenie do użytku Bieszczadzkiego Zintegrowanego Rozkładu Jazdy środków komunikacji publicznej.	P	N	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe, możliwe oddziaływania skumulowane.
	4.1.5.	Budowa sieci łączących węzły budowanej Sieci Szerokopasmowej Polski Wschodniej z ostatecznymi odbiorcami indywidualnymi.	-	N	Oddziaływanie ponadlokalne, bezpośrednie, odwracalne, krótkoterminowe. Oddziaływanie głównie na etapie realizacji przedsięwzięcia.
4.2. Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym	4.2.1.	Modernizacja infrastruktury drogowej łączącej układ dróg krajowych, regionalnych i lokalnych z granicą państwa.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe, możliwe oddziaływanie skumulowane.
	4.2.2.	Budowa i uruchomienie nowych przejść granicznych w ruchu drogowym (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, długoterminowe, możliwe oddziaływania skumulowane.
	4.2.3.	Realizacja niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych służących przywróceniu ruchu transgranicznego na kolejowych przejściach granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	
	4.2.4.	Budowa nowych i modernizacja istniejących turystycznych przejść granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, odwracalne, krótkoterminowe. Oddziaływanie głównie na etapie realizacji przedsięwzięcia.
4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych	4.3.1.	Badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności, zwłaszcza w granicach obszarów objętych zachowawczymi formami ochrony przyrody.	-	-	
	4.3.2.	Bieszczadzki System Gospodarki Przestrzennej – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego obejmujące opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony oraz planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni ZBGP planami miejscowymi.	-	-	
	4.3.3.	Modernizacja elektrociepłowni i indywidualnych instalacji grzewczych w celu ograniczenia wielkości emisji zanieczyszczeń atmosferycznych w związku z odchodzeniem od energetyki węglowej.	-	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, odwracalne, krótkoterminowe. Oddziaływanie głównie na etapie realizacji przedsięwzięcia.
	4.3.4.	Program inwentaryzacji i usuwania materiałów azbestowych wykorzystanych w budownictwie z obszaru	-	-	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		Bieszczad.			
		4.3.5. Modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych.	P	N	Oddziaływanie ponadlokalne, jak i lokalne, bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		4.3.6. Rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym zwłaszcza energetyki solarnej w gospodarstwach domowych.	-	-	
		4.3.7. Inwestycje na rzecz wykorzystania odpadów komunalnych w produkcji energii.	-	-	
		4.3.8. Organizacja i wyposażenie systemów ratowniczych oraz zarządzania kryzowego.	-	-	
		4.3.9. Podjęcie działań związanych z ograniczeniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórkę odpadów oraz poprawą świadomości ekologicznej ludności.	-	-	
4.4.	Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami	4.4.1. Czyste Bieszczady – Bieszczadzki System Gospodarki Wodno-Ściekowej i Składowania Odpadów – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego dotyczące budowy i modernizacji instalacji wodno-kanalizacyjnych i składowania odpadów na rzecz ochrony walorów środowiskowych i krajobrazowych Bieszczad.	-	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, odwracalne, krótkoterminowe. Oddziaływanie występuje na etapie realizacji projektu.

Do emisji hałasu będzie dochodzić zwłaszcza w fazie realizacji projektów strategicznych, szczególnie podczas rozbudowy i modernizacji infrastruktury drogowej, kolejowej (np. projekty: 4.1.1., 4.1.2.), budowy i modernizacji lotnisk i lądowisk (projekt 4.1.3.), prac modernizacyjnych z zakresu infrastruktury turystycznej (np. projekty: 1.1.2., 1.1.4., 1.1.7.), a także podczas trwania różnego rodzaju imprez (projekt 1.4.4.). Dodatkowo nadmierna emisja hałasu może wystąpić w związku z pracami remontowymi i renowacyjnymi obiektów dziedzictwa kulturowego, jak w przypadku realizacji projektów: 1.3.1., 1.3.2., 1.3.3. Negatywne prognozowane oddziaływanie na jakość klimatu akustycznego należy minimalizować poprzez szereg przedsięwzięć ograniczających (np. ekrany i materiały dźwiękochłonne). Wyznaczone w projekcie Programu projekty strategiczne mogą również oddziaływać w sposób pozytywny, pośredni głównie poprzez realizację prac naukowo – badawczych (np. projekty: 1.1.1., 2.3.1.).

Prognozowane oddziaływanie na zasoby surowców mineralnych

Tabela 20. Prognozowane oddziaływanie na zasoby surowców mineralnych

Lp.	Działanie	Typy projektów strategicznych		
			Pozytywne	Negatywne
1.		Turystyka i rekreacja		
1.1.	Koordynacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	1.1.1. Inwentaryzacja infrastruktury turystycznej Bieszczad wraz z prowadzeniem badań dotyczących analizy stanu i zmian ruchu turystycznego i jego segmentacji.	-	-
1.1.2. Modernizacja i rozbudowa bazy turystycznej Bieszczad służąca dywersyfikacji oferty usług noclegowych i towarzyszących, dostosowanych do potrzeb różnych segmentów klientów rynku turystycznego.		-	-	
1.1.3. Modernizacja obiektów noclegowo-gastronomicznych na terenie Bieszczad Wysokich (schroniska górskie).		-	-	
1.1.4. Modernizacja i rozbudowa sieci szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym: pieszej, rowerowej, motorowej i żeglarskiej, wraz z ich zapleczem infrastrukturalnym, w celu wyeksponowania miejsc i obiektów oraz poprawy dostępności do atrakcji turystycznych.		-	-	
1.1.5. Rozwój infrastruktury niezbędnej dla edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych.		-	-	
1.1.6. Tworzenie infrastruktury do obserwacji astronomicznych w Bieszczadach Południowych.		-	-	
1.1.7. Rozwój infrastruktury dla szeroko rozumianej turystyki biznesowej, w tym centrów konferencyjnych, oraz dla turystyki motywacyjnej.		-	-	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		1.1.8. Bieszczady Bez Barier – program dostosowywania infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej dla potrzeb osób niepełnosprawnych.	-	-	
		1.1.9. Uzdrawisko Bieszczady – infrastruktura na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych wykorzystujących złoża wód mineralnych, geotermalnych oraz wartości przyrodniczo-krajobrazowych w tworzeniu produktów turystyki medycznej na terenie gmin ZBGP.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i skali intensywności, bezpośrednie, nieodwracalne.
		1.1.10. Zagospodarowanie turystyczne Zalewu Solińskiego oraz wybranych odcinków rzek na potrzeby rozwoju sportów wodnych.	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		1.1.11. Budowa i modernizacja infrastruktury na rzecz utworzenia Podkarpackiego Centrum Sportów Zimowych.	-	-	
		1.1.12. Rozwój infrastruktury do sportów i turystyki powietrznej (miejsca do startów i lądowań szybowców, lotni, parolotni, itp.).	-	-	
		1.1.13. Budowa infrastruktury sportowej dla potrzeb szkoleniowych i organizacji zawodów sportowych.	-	-	
		1.1.14. Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze gmin ZBGP.	-	-	
		1.1.15. Bieszczadzki Mobilny System Informacji Turystycznej – zintegrowany, wielojęzyczny, system zarządzania i promocji produktów turystycznych wykorzystujący narzędzie ICT oraz geolokalizację.	-	-	
1.2. Rozwój i zróżnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej		1.2.1. Wzmacnianie i rozwój atrakcji turystycznych Bieszczad mogących stanowić podstawę dla tworzenia produktów turystycznych dostosowanych do oczekiwań zróżnicowanych segmentów klientów rynku turystycznego.	-	-	
		1.2.2. Kluczowe Produkty Turystyczne Bieszczad – wybór, opracowanie i promocja 10 najważniejszych produktów turystycznych Bieszczad (np. Szlaki atrakcji przyrodniczych, Szlaki atrakcji kulturowych, Agroturystyka ekologiczna, Bieszczadzki Obszar Narciarski, Bieszczadzka Kolej Leśna, Wielka i Mała Obwodnica Bieszczadzka, Zalew Soliński, Uzdrawisko Bieszczady, Ekomuzea, ZOO Farmy, Geoparki, Obserwatoria astronomiczne, itp.).	-	-	
		1.2.3. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki przyrodniczej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków i tras przyrodniczych).	-	-	
		1.2.4. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki kulturowej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej, wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków kulturowych).	-	-	
		1.2.5. Rozwój edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych (przy wykorzystaniu funkcjonujących i planowanych obiektów infrastruktury edukacji ekologicznej).	-	-	
		1.2.6. Agroturystyka ekologiczna – wsparcie dla rozwoju i koordynacji usług agroturystycznych wraz z tworzeniem szerokiego katalogu usług towarzyszących: hodowla koni, hodowla bydła mlecznego, pszczelarstwo, uprawa ziół, itp.	-	-	
		1.2.7. Wspieranie inicjatyw w zakresie powstawania tzw. wiosek tematycznych jako działań komplementarnych z Podkarpackim Programem Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	-	-	
		1.2.8. Ekomuzea – wsparcie dla funkcjonowania i tworzenia nowych muzeów rozproszonych opierających się na ekspozycji obiektów przyrodniczych, kulturowych i historycznych w miejscu ich występowania, zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem.	P	-	
		1.2.9. ZOO Farmy – wsparcie dla tworzenia obiektów turystycznych bazujących na ekspozycji zwierząt, w naturalnym środowisku życia, typowych dla obszaru Bieszczad.	-	-	
		1.2.10. Geoparki – wsparcie dla tworzenia obiektów opierających się na atrakcyjnych turystycznie	P	-	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		stanowiskach geologicznych.			i bezpośrednie, odwracalne.
		1.2.1.1. Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie tworzenia i promocji produktów turystycznych, obejmujący współpracę władz, instytucji ochrony środowiska (parki narodowe i krajobrazowe) oraz podmiotów gospodarczych.	P	-	
1.3. Ochrona i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego	1.3.1.	Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku wschodniego – Szlak Bieszczadzkiej Cerkwi jako część Szlaku Architektury Drewnianej Podkarpacia.	-	-	
	1.3.2.	Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku rzymsko-katolickiego – w tym m.in. Szlak Bieszczadzkiej Kapliczek.	-	-	
	1.3.3.	Renowacja, ochrona i promocja świeckich obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. Bieszczadzki Szlak Chasydzki, jako część Szlaku Chasydzkiego Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.	-	-	
	1.3.4.	Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych – przydrożnych krzyży i kapliczek oraz cmentarzy i nagrobków lemńskich oraz bojkowskich.	-	-	
	1.3.5.	Renowacja, ochrona i promocja cmentarzy wojennych.	-	-	
	1.3.6.	Remont i uruchomienie muzeum w domu-świątyni ormiańskiej w Lesku.	-	-	
	1.3.7.	Zagospodarowanie turystyczne obiektów związanych z osiągnięciami techniki i przemysłu – skanseny techniki i przemysłu.	P	-	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie, odwracalne.
1.4. Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego promocji, zwłaszcza turystyki pobytowej	1.4.1.	Powołanie Bieszczadzkiego Klastra Turystycznego – odpowiedzialnego za zarządzanie rozwojem turystyki i koordynację promocji obszarów ZBGP (w oparciu o funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny).	-	-	
	1.4.2.	Opracowanie i realizacja Strategii Promocji Turystycznej Bieszczad.	-	-	
	1.4.3.	Koordynacja aktywności promocyjno-informacyjnej podmiotów działających w sektorze gospodarki turystycznej.	-	-	
	1.4.4.	Organizacja imprez i ich koordynacja, poprzez przygotowanie i realizację Bieszczadzkiego Kalendarza Imprez Kulturalno-Sportowo-Rekreacyjnych.	-	-	
	1.4.5.	Rozwój współpracy z krajowymi i zagranicznymi touroperatorami w celu zwiększenia wielkości ruchu turystycznego, zwłaszcza turystyki pobytowej, przy jednoczesnym maksymalnie równomiernym rozłożeniu go w ciągu roku – wydłużenie sezonu turystycznego.	-	-	
	1.4.6.	Zintensyfikowanie współpracy z przygranicznymi regionami Słowacji i Ukrainy na rzecz wzrostu i koordynacji promocji ruchu turystycznego.	-	-	
2.	Przedsiębiorczość				
2.1. Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu	2.1.1.	Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad.	-	-	
	2.1.2.	Wspieranie wzrostu miejsc pracy na obszarze SSE Euro – Park Mielec w Zagórze.	-	-	
	2.1.3.	Bieszczadzki Klaster Przemysłowy – wspieranie rozwoju działalności przemysłowej potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórze – Ustrzyki Dolne.	-	-	
	2.1.4.	Wsparcie inicjatyw klastrowych na rzecz rozwoju sektora usługowego potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórze – Ustrzyki Dolne.	-	-	
2.2. Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	2.2.1.	Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach wiejskich Bieszczad.	-	-	
	2.2.2.	Bieszczadzki Klaster Turystyczny – wspieranie funkcjonowania i rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich ZBGP, w oparciu o wybrany funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny.	-	-	
	2.2.3.	Wsparcie mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego, przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	-	
2.3. Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości	2.3.1.	Badania i analizy optymalizujące strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej na obszarze ZBGP.	-	-	
	2.3.2.	Wsparcie spółdzielczości rolnej oraz grup producenckich w celu modernizacji rolnictwa na obszarze Bieszczad.	-	-	
	2.3.3.	Bieszczadzki Zielnik – rozwój i promocja uprawy ziół na terenie Bieszczad.	-	-	
	2.3.4.	Rozwój i koordynacja ekstensywnego wypasu bydła na obszarach chronionych.	-	-	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

	rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych	2.3.5. Wsparcie rozwoju rzemiosła i rękodzielnictwa przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	-	
		2.3.6. Bieszczadzki Produkt Lokalny – program produkcji, certyfikacji, promocji, promocji produktów lokalnych dostarczanych w wyniku rozwoju przetwórstwa płodów rolnych oraz działalności rzemieślniczej i rękodzielniczej.	-	-	
		2.4. Rozwój instytucji otoczenia biznesu	2.4.1. Bieszczadzkie Centrum Gospodarcze – utworzenie sieci informacyjno-konsultacyjno-szkoleniowej dla małych i średnich przedsiębiorstw, wykorzystującej m.in. wyniki badań i analiz dotyczących czynników, kierunków oraz wyzwań rozwojowych gospodarki Bieszczad.	P	N
		2.4.2. Bieszczadzki Samorząd Gospodarczy – kreowanie warunków dla sieciowego rozwoju i funkcjonowania izb samorządu gospodarczego.	-	-	
		2.4.3. Wsparcie dla funkcjonowania i rozwoju agencji, fundacji i stowarzyszeń wspierających działalność gospodarczą (agencje rozwoju lokalnego, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, centra wspierania biznesu, fundacje rozwoju, towarzystwa gospodarcze, kluby i centra przedsiębiorczości).	-	-	
3. Kapitał ludzki i społeczny					
3.1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i zróżnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy		3.1.1. Bieszczadzki System Opieki nad Dziećmi – międzygminny i gminny system współpracy żłobków, przedszkoli oraz szkolnych oddziałów przedszkolnych.	-	-	
		3.1.2. Bieszczadzki System Szkolnictwa – nowoczesna i praktyczna edukacja na rzecz poprawy jakości kapitału ludzkiego oraz ograniczania bezrobocia.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe.
		3.1.3. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – monitoring, doradztwo, pośrednictwo oraz prognozowanie przemian na rynku pracy i w strukturze oferty edukacyjnej.	-	-	
		3.1.4. Rozbudowa i modernizacja placówek edukacyjnych.	-	-	
		3.1.5. Rozbudowa i modernizacja placówek ochrony zdrowia, w tym placówek ratownictwa medycznego dostosowanych do skali ruchu turystycznego.	-	-	
3.2. Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie		3.2.1. Bieszczadzkie Centrum Edukacji Interaktywnej dla dzieci i młodzieży – promocja postaw związanych z kształceniem przez całe życie.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe.
		3.2.2. Aktualizacja i poszerzanie oraz koordynacja oferty kursów, szkoleń i studiów podyplomowych, w tym przy wykorzystaniu technik kształcenia na odległość.	P	-	
3.3. Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska		3.3.1. Bieszczadzkie Centrum Wsparcia Organizacji Pozarządowych i Inicjatyw Obywatelskich – koordynacja działań, doradztwo, szkolenia na rzecz wzrostu partnerstwa społecznego i aktywności obywatelskiej.	-	-	
		3.3.2. Fundusz Małych Grantów – wsparcie finansowe realizacji inicjatyw obywatelskich.	-	-	
		3.3.3. Aktywizacja środowisk wiejskich wokół promowanej przez Województwo Podkarpackie idei „odnowy wsi” oraz Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	-	-	
		3.3.4. Szkolenia dla administracji lokalnej – optymalizacja wykorzystania zasobów organizacyjnych i infrastrukturalnych dla rozwijania aktywności obywatelskiej.	-	-	
3.4. Włączenie społeczne		3.4.1. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – inicjatywy na rzecz doradztwa i aktywizacji zawodowej długotrwale bezrobotnych.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe.
		3.4.2. Koordynacja i wsparcie funkcjonowania instytucji pomocy i opieki społecznej.	-	-	
		3.4.3. Rozwój instrumentów spółdzielczości socjalnej i ekonomii społecznej w celu zmniejszania poziomu wykluczenia społecznego.	-	-	
		3.4.4. Międzygminny system włączenia społecznego osób niepełnosprawnych – aktywizacja zawodowa i społeczna niepełnosprawnych.	-	-	
		3.4.5. Wsparcie budownictwa socjalnego na obszarze Bieszczad.	-	-	
4. Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska					
4.1. Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej		4.1.1. Modernizacja infrastruktury drogowej Bieszczad zapewniającej poprawę dostępności w układzie zewnętrznym (regionalnym, krajowym) oraz wewnętrznym (dostępność głównych miast oraz dostępność miejsc o szczególnej atrakcyjności turystycznej), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie, nieodwracalne, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływania skumulowane.

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową przy wykorzystaniu Sektorowego Programu Rozbudowy Infrastruktury Drogowej.			
		4.1.2. Budowa i modernizacja infrastruktury kolejowej Bieszczad wraz z restytucją połączeń kolejowych w ruchu regionalnym i krajowym (w tym połączenia z Przemysłem przez terytorium Ukrainy, połączenie ze Słowacją), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową.	-	N	
		4.1.3. Budowa i modernizacja lotnisk i lądowisk wraz z ich przystosowaniem do obsługi ruchu małych samolotów oraz śmigłowców.	-	-	
		4.1.4. Opracowanie i wdrożenie do użytku Bieszczadzkiego Zintegrowanego Rozkładu Jazdy środków komunikacji publicznej.	-	-	
		4.1.5. Budowa sieci łączących węzły budowanej Sieci Szerokopasmowej Polski Wschodniej z ostatecznymi odbiorcami indywidualnymi.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie, nieodwracalne, o różnej skali czasowej.
4.2. Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym	4.2.1.	Modernizacja infrastruktury drogowej łączącej układ dróg krajowych, regionalnych i lokalnych z granicą państwa.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie i pośrednie, nieodwracalne, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływania skumulowane.
	4.2.2.	Budowa i uruchomienie nowych przejść granicznych w ruchu drogowym (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	
	4.2.3.	Realizacja niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych służących przywróceniu ruchu transgranicznego na kolejowych przejściach granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	
	4.2.4.	Budowa nowych i modernizacja istniejących turystycznych przejść granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	
4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych	4.3.1.	Badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności, zwłaszcza w granicach obszarów objętych zachowawczymi formami ochrony przyrody.	P	-	Oddziaływanie pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
	4.3.2.	Bieszczadzki System Gospodarki Przestrzennej – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego obejmujące opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony oraz planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni ZBGP planami miejscowymi.	P	-	Oddziaływanie pośrednie, odwracalne, długoterminowe.
	4.3.3.	Modernizacja elektrociepłowni i indywidualnych instalacji grzewczych w celu ograniczenia wielkości emisji zanieczyszczeń atmosferycznych w związku z odchodzeniem od energetyki węglowej.	P	-	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
	4.3.4.	Program inwentaryzacji i usuwania materiałów azbestowych wykorzystanych w budownictwie w obszarze Bieszczad.	-	-	
	4.3.5.	Modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
	4.3.6.	Rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym zwłaszcza energetyki solarnej w gospodarstwach domowych.	P	-	
	4.3.7.	Inwestycje na rzecz wykorzystania odpadów komunalnych w produkcji energii.	P	-	
	4.3.8.	Organizacja i wyposażenie systemów ratowniczych oraz zarządzania kryzowego.	-	-	
	4.3.9.	Podjęcie działań związanych z ograniczaniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórkę odpadów oraz poprawą świadomości ekologicznej ludności.	-	-	
4.4. Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami	4.4.1.	Czyste Bieszczady – Bieszczadzki System Gospodarki Wodno-Ściekowej i Składowania Odpadów – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego dotyczące budowy i modernizacji instalacji wodno-kanalizacyjnych i składowania odpadów na rzecz ochrony walorów środowiskowych i krajobrazowych Bieszczad.	-	-	

Analiza wykazała, że oddziaływanie na zasoby surowców mineralnych będzie występowało wśród niewielkiej części projektów strategicznych. Prognozowane negatywne oddziaływanie może dotyczyć rozwoju funkcji uzdrowiskowej Bieszczad (projekt 1.1.9.), zagospodarowania turystycznego Zalewu Solińskiego oraz wybranych odcinków rzek (projekt 1.1.10), wykorzystania do budowy dróg, linii kolejowych kruszyw naturalnych (np. projekty: 4.1.1., 4.1.2.) czy budowy i modernizacji przejść granicznych (np. projekty: 4.2.1., 4.2.2., 4.2.3.). Działania z zakresu prac naukowo-badawczych (np. projekty: 4.3.1., 4.3.2.), edukacji, włączenia społecznego (np. 3.2.1., 3.2.2., 3.4.1.) mogą w przyszłości mieć pośredni, pozytywny wpływ na zasoby surowców mineralnych.

Prognozowane oddziaływanie na powierzchnie ziemi łącznie z glebą

Tabela 21. Prognozowane oddziaływanie na powierzchnię ziemi łącznie z glebą

Lp.	Działanie	Typy projektów strategicznych	Prognozowane oddziaływanie		Charakterystyka oddziaływania
			Pozytywne	Negatywne	
1.	Turystyka i rekreacja				
1.1.	Koordynacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	1.1.1. Inwentaryzacja infrastruktury turystycznej Bieszczad wraz z prowadzeniem badań dotyczących analizy stanu i zmian ruchu turystycznego i jego segmentacji.	P	-	Oddziaływanie lokalne, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
1.1.2. Modernizacja i rozbudowa bazy turystycznej Bieszczad służąca dywersyfikacji oferty usług noclegowych i towarzyszących, dostosowanych do potrzeb różnych segmentów klientów rynku turystycznego.		-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, długoterminowe, możliwe oddziaływania skumulowane.	
1.1.3. Modernizacja obiektów noclegowo-gastronomicznych na terenie Bieszczad Wysokich (schroniska górskie).		-	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, krótkoterminowe. Oddziaływania głównie na etapie realizacji projektu strategicznego.	
1.1.4. Modernizacja i rozbudowa sieci szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym: pieszej, rowerowej, motorowej i żeglarskiej, wraz z ich zapleczem infrastrukturalnym, w celu wyeksponowania miejsc i obiektów oraz poprawy dostępności do atrakcji turystycznych.		-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej intensywności, głównie na etapie realizacji, możliwe oddziaływania skumulowane.	
1.1.5. Rozwój infrastruktury niezbędnej dla edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych.		-	N		
1.1.6. Tworzenie infrastruktury do obserwacji astronomicznych w Bieszczadach Południowych.		-	N		
1.1.7. Rozwój infrastruktury dla szeroko rozumianej turystyki biznesowej, w tym centrów konferencyjnych, oraz dla turystyki motywacyjnej.		-	N		
1.1.8. Bieszczady Bez Barrier – program dostosowywania infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej dla potrzeb osób niepełnosprawnych.		-	N		
1.1.9. Uzdrowisko Bieszczady – infrastruktura na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych wykorzystujących złoża wód mineralnych, geotermalnych oraz wartości przyrodniczo-krajobrazowych w tworzeniu produktów turystyki medycznej na terenie gmin ZBGP.		-	N		
1.1.10. Zagospodarowanie turystyczne Zalewu Solińskiego oraz wybranych odcinków rzek na potrzeby rozwoju sportów wodnych.		-	N		
1.1.11. Budowa i modernizacja infrastruktury na rzecz utworzenia Podkarpackiego Centrum Sportów Zimowych.		-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej intensywności i skali czasowej, głównie na etapie realizacji, możliwe oddziaływania skumulowane.	
1.1.12. Rozwój infrastruktury do sportów i turystyki powietrznej (miejsca do startów i lądowań szybowców, lotni, parolotni, itp.).		-	N		
1.1.13. Budowa infrastruktury sportowej dla potrzeb szkoleniowych i organizacji zawodów sportowych.		-	N		
1.1.14. Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze gmin ZBGP.		-	N		
1.1.15. Bieszczadzki Mobilny System Informacji Turystycznej		-	-		

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		– zintegrowany, wielojęzyczny, system zarządzania i promocji produktów turystycznych wykorzystujący narzędzie ICT oraz geolokalizacji.			
1.2. Rozwój i różnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej	1.2.1.	Wzmacnianie i rozwój atrakcji turystycznych Bieszczad mogących stanowić podstawę dla tworzenia produktów turystycznych dostosowanych do oczekiwań zróżnicowanych segmentów klientów rynku turystycznego.	-	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie odwracalne, długoterminowe.
	1.2.2.	Kluczowe Produkty Turystyczne Bieszczad – wybór, opracowanie i promocja 10 najważniejszych produktów turystycznych Bieszczad (np. Szlaki atrakcji przyrodniczych, Szlaki atrakcji kulturowych, Agroturystyka ekologiczna, Bieszczadzki Obszar Narciarski, Bieszczadzka Kolej Leśna, Wielka i Mała Obwodnica Bieszczadzka, Zalew Soliński, Uzdrowisko Bieszczady, Ekomuzea, ZOO Farmy, Geoparki, Obserwatoria astronomiczne, itp.).	-	N	
	1.2.3.	Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki przyrodniczej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków i tras przyrodniczych).	-	-	
	1.2.4.	Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki kulturowej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej, wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków kulturowych).	-	-	
	1.2.5.	Rozwój edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych (przy wykorzystaniu funkcjonujących i planowanych obiektów infrastruktury edukacji ekologicznej).	-	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie odwracalne, długoterminowe.
	1.2.6.	Agroturystyka ekologiczna – wsparcie dla rozwoju i koordynacji usług agroturystycznych wraz z tworzeniem szerokiego katalogu usług towarzyszących: hodowla koni, hodowla bydła mlecznego, pszczelarstwo, uprawa ziół, itp.	-	-	
	1.2.7.	Wspieranie inicjatyw w zakresie powstawania tzw. wiosek tematycznych jako działań komplementarnych z Podkarpackim Programem Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	-	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie odwracalne, długoterminowe.
	1.2.8.	Ekomuzea – wsparcie dla funkcjonowania i tworzenia nowych muzeów rozproszonych opierających się na ekspozycji obiektów przyrodniczych, kulturowych i historycznych w miejscu ich występowania, zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem.	-	N	
	1.2.9.	ZOO Farmy – wsparcie dla tworzenia obiektów turystycznych bazujących na ekspozycji zwierząt, w naturalnym środowisku życia, typowych dla obszaru Bieszczad.	-	N	
	1.2.10.	Geoparki – wsparcie dla tworzenia obiektów opierających się na atrakcyjnych turystycznie stanowiskach geologicznych.	P	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, długoterminowe.
	1.2.11.	Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie tworzenia i promocji produktów turystycznych, obejmujący współpracę władz, instytucji ochrony środowiska (parki narodowe i krajobrazowe) oraz podmiotów gospodarczych.	-	-	
1.3. Ochrona i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego	1.3.1.	Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku wschodniego – Szlak Bieszczadzkiej Cerkwi jako część Szlaku Architektury Drewnianej Podkarpacia.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, krótkoterminowe.
	1.3.2.	Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku rzymsko-katolickiego – w tym m.in. Szlak Bieszczadzkiej Kapliczek.	-	N	Oddziaływanie występuje głównie na etapie realizacji.
	1.3.3.	Renowacja, ochrona i promocja świeckich obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. Bieszczadzki Szlak Chasydzki, jako część Szlaku Chasydzkiego Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.	-	N	
	1.3.4.	Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych – przydrożnych krzyży i kapliczek oraz cmentarzy I nagrobków lemkońskich oraz bojkowskich.	-	N	
	1.3.5.	Renowacja, ochrona i promocja cmentarzy wojennych.	-	N	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		1.3.6. Remont i uruchomienie muzeum w domu-świątyni ormiańskiej w Lesku.	-	N	
		1.3.7. Zagospodarowanie turystyczne obiektów związanych z osiągnięciami techniki i przemysłu – skanseny techniki I przemysłu.	-	N	
1.4. Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego promocji, zwłaszcza turystyki pobytowej		1.4.1. Powołanie Bieszczadzkiego Klastra Turystycznego – odpowiedzialnego za zarządzanie rozwojem turystyki i koordynację promocji obszarów ZBGP (w oparciu o funkcjonujący lub nowoutworzony klastrowy).	-	-	
		1.4.2. Opracowanie i realizacja Strategii Promocji Turystycznej Bieszczad.	-	-	
		1.4.3. Koordynacja aktywności promocyjno-informacyjnej podmiotów działających w sektorze gospodarki turystycznej.	-	-	
		1.4.4. Organizacja imprez i ich koordynacja, poprzez przygotowanie i realizację Bieszczadzkiego Kalendarza Imprez Kulturalno-Sportowo-Rekreacyjnych.	-	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie odwracalne, krótkoterminowe.
		1.4.5. Rozwój współpracy z krajowymi i zagranicznymi touroperatorami w celu zwiększenia wielkości ruchu turystycznego, zwłaszcza turystyki pobytowej, przy jednoczesnym maksymalnie równomiernym rozłożeniu go w ciągu roku – wydłużenie sezonu turystycznego.	-	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie odwracalne, długoterminowe.
		1.4.6. Zintensyfikowanie współpracy z przygranicznymi regionami Słowacji i Ukrainy na rzecz wzrostu i koordynacji promocji ruchu turystycznego.	-	N	
2.	Przedsiębiorczość				
2.1. Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu		2.1.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad.	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, bezpośrednie jak i pośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		2.1.2. Wspieranie wzrostu miejsc pracy na obszarze SSE Euro – Park Mielec w Zagórz.	-	-	
		2.1.3. Bieszczadzki Klaster Przemysłowy – wspieranie rozwoju działalności przemysłowej potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	-	-	
		2.1.4. Wsparcie inicjatyw klastrowych na rzecz rozwoju sektora usługowego potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	-	-	
2.2. Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich		2.2.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach wiejskich Bieszczad.	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, bezpośrednie jak i pośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		2.2.2. Bieszczadzki Klaster Turystyczny – wspieranie funkcjonowania i rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich ZBGP, w oparciu o wybrany funkcjonujący lub nowoutworzony klastrowy.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		2.2.3. Wsparcie mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego, przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	N	
2.3. Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych		2.3.1. Badania i analizy optymalizujące strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej na obszarze ZBGP.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
		2.3.2. Wsparcie spółdzielczości rolnej oraz grup producenckich w celu modernizacji rolnictwa na obszarze Bieszczad.	P	N	
		2.3.3. Bieszczadzki Zielnik – rozwój i promocja uprawy ziół na terenie Bieszczad.	P	N	
		2.3.4. Rozwój i koordynacja ekstensywnego wypasu bydła na obszarach chronionych.	P	N	
		2.3.5. Wsparcie rozwoju rzemiosła i rękodzielnictwa przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	-	
		2.3.6. Bieszczadzki Produkt Lokalny – program produkcji, certyfikacji, promocji, promocji produktów lokalnych dostarczanych w wyniku rozwoju przetwórstwa płodów rolnych oraz działalności rzemieślniczej i rękodzielniczej.	-	-	
2.4. Rozwój instytucji otoczenia biznesu		2.4.1. Bieszczadzkie Centrum Gospodarcze – utworzenie sieci informacyjno-konsultacyjno-szkoleniowej dla małych i średnich przedsiębiorstw, wykorzystującej m.in. wyniki badań i analiz dotyczących czynników, kierunków oraz wyzwań rozwojowych gospodarki Bieszczad.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
		2.4.2. Bieszczadzki Samorząd Gospodarczy – kreowanie warunków dla sieciowego rozwoju i funkcjonowania izb samorządu gospodarczego.	-	-	
		2.4.3. Wsparcie dla funkcjonowania i rozwoju agencji, fundacji	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu,

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		i stowarzyszeń wspierających działalność gospodarczą (agencje rozwoju lokalnego, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, centra wspierania biznesu, fundacje rozwoju, towarzystwa gospodarcze, kluby i centra przedsiębiorczości).			pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
3.	Kapitał ludzki i społeczny				
3.1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i różnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy	3.1.1.	Bieszczadzki System Opieki nad Dziećmi – międzygminny i gminny system współpracy żłobków, przedszkoli oraz szkolnych oddziałów przedszkolnych.	-	-	
	3.1.2.	Bieszczadzki System Szkolnictwa – nowoczesna i praktyczna edukacja na rzecz poprawy jakości kapitału ludzkiego oraz ograniczania bezrobocia.	-	-	
	3.1.3.	Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – monitoring, doradztwo, pośrednictwo oraz prognozowanie przemian na rynku pracy i w strukturze oferty edukacyjnej.	-	-	
	3.1.4.	Rozbudowa i modernizacja placówek edukacyjnych.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
	3.1.5.	Rozbudowa i modernizacja placówek ochrony zdrowia, w tym placówek ratownictwa medycznego dostosowanych do skali ruchu turystycznego.	-	N	
3.2. Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie	3.2.1.	Bieszczadzkie Centrum Edukacji Interaktywnej dla dzieci i młodzieży – promocja postaw związanych z kształceniem przez całe życie.	-	-	
	3.2.2.	Aktualizacja i poszerzanie oraz koordynacja oferty kursów, szkoleń i studiów podyplomowych, w tym przy wykorzystaniu technik kształcenia na odległość.	-	-	
3.3. Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska	3.3.1.	Bieszczadzkie Centrum Wsparcia Organizacji Pozarządowych i Inicjatyw Obywatelskich – koordynacja działań, doradztwo, szkolenia na rzecz wzrostu partnerstwa społecznego i aktywności obywatelskiej.	-	-	
	3.3.2.	Fundusz Małych Grantów – wsparcie finansowe realizacji inicjatyw obywatelskich.	-	-	
	3.3.3.	Aktywizacja środowisk wiejskich wokół promowanej przez Województwo Podkarpackie idei „odnowy wsi” oraz Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	-	-	
	3.3.4.	Szkolenia dla administracji lokalnej – optymalizacja wykorzystania zasobów organizacyjnych i infrastrukturalnych dla rozwijania aktywności obywatelskiej.	-	-	
3.4. Włączenie społeczne	3.4.1.	Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – inicjatywy na rzecz doradztwa i aktywizacji zawodowej długotrwale bezrobotnych.	-	-	
	3.4.2.	Koordynacja i wsparcie funkcjonowania instytucji pomocy i opieki społecznej.	-	-	
	3.4.3.	Rozwój instrumentów spółdzielczości socjalnej i ekonomii społecznej w celu zmniejszania poziomu wykluczenia społecznego.	-	-	
	3.4.4.	Międzygminny system włączenia społecznego osób niepełnosprawnych – aktywizacja zawodowa i społeczna niepełnosprawnych.	-	-	
	3.4.5.	Wsparcie budownictwa socjalnego na obszarze Bieszczad.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
4.	Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska				
4.1. Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej	4.1.1.	Modernizacja infrastruktury drogowej Bieszczad zapewniającej poprawę dostępności w układzie zewnętrznym (regionalnym, krajowym) oraz wewnętrznym (dostępność głównych miast oraz dostępność miejsc o szczególnej atrakcyjności turystycznej), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową przy wykorzystaniu Sektorowego Programu Rozbudowy Infrastruktury Drogowej.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływania skumulowane.
	4.1.2.	Budowa i modernizacja infrastruktury kolejowej Bieszczad wraz z restytucją połączeń kolejowych w ruchu regionalnym i krajowym (w tym połączenia z Przemysłem przez terytorium Ukrainy, połączenie ze Słowacją), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową.	-	N	
	4.1.3.	Budowa i modernizacja lotnisk i lądowisk wraz z ich	-	N	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		przystosowaniem do obsługi ruchu małych samolotów oraz śmigłowców.			
		4.1.4. Opracowanie i wdrożenie do użytku Bieszczadzkiego Zintegrowanego Rozkładu Jazdy środków komunikacji publicznej.	-	-	
		4.1.5. Budowa sieci łączących węzły budowanej Sieci Szerokopasmowej Polski Wschodniej z ostatecznymi odbiorcami indywidualnymi.	-	N	Oddziaływanie ponadlokalne, bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
4.2. Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym	4.2.1.	Modernizacja infrastruktury drogowej łączącej układ dróg krajowych, regionalnych i lokalnych z granicą państwa.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływania skumulowane.
	4.2.2.	Budowa i uruchomienie nowych przejść granicznych w ruchu drogowym (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	
	4.2.3.	Realizacja niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych służących przywróceniu ruchu transgranicznego na kolejowych przejściach granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	
	4.2.4.	Budowa nowych i modernizacja istniejących turystycznych przejść granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności.
4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych	4.3.1.	Badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności, zwłaszcza w granicach obszarów objętych zachowawczymi formami ochrony przyrody.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, długoterminowe.
	4.3.2.	Bieszczadzki System Gospodarki Przestrzennej – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego obejmujące opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony oraz planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni ZBGP planami miejscowymi.	P	-	
	4.3.3.	Modernizacja elektrociepłowni i indywidualnych instalacji grzewczych w celu ograniczenia wielkości emisji zanieczyszczeń atmosferycznych w związku z odchodzeniem od energetyki węglowej.	P	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe, możliwe oddziaływania skumulowane.
	4.3.4.	Program inwentaryzacji i usuwania materiałów azbestowych wykorzystanych w budownictwie z obszaru Bieszczad.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, długoterminowe, odwracalne.
	4.3.5.	Modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
	4.3.6.	Rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym zwłaszcza energetyki solarnej w gospodarstwach domowych.	P	N	
	4.3.7.	Inwestycje na rzecz wykorzystania odpadów komunalnych w produkcji energii.	P	N	
	4.3.8.	Organizacja i wyposażenie systemów ratowniczych oraz zarządzania kryzowego.	P	-	Oddziaływanie lokalne jak i ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
	4.3.9.	Podjęcie działań związanych z ograniczaniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórkę odpadów oraz poprawą świadomości ekologicznej ludności.	P	-	
4.4. Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami	4.4.1.	Czyste Bieszczady – Bieszczadzki System Gospodarki Wodno-Ściekowej i Składowania Odpadów – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego dotyczące budowy i modernizacji instalacji wodno-kanalizacyjnych I składowania odpadów na rzecz ochrony walorów środowiskowych i krajobrazowych Bieszczad.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływania skumulowane.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że oddziaływanie na powierzchnię ziemi łącznie z glebą będzie dotyczyło przede wszystkim realizacji nowych projektów na obszarach jeszcze niezainwestowanych. Prognozowane negatywne oddziaływanie obejmuje dużą część przedstawionych projektów, dotyczących w szczególności rozwoju infrastruktury drogowej (projekt 4.1.1.), kolejowej (projekt 4.1.2.), rozwoju lotnisk i lądowisk (projekt 4.1.3.), rozwoju bazy turystycznej (np. projekty: 1.1.2., 1.1.4., 1.1.5., 1.1.6., 1.1.7.) i rekreacyjnej (projekt 1.1.14), a także rozwoju infrastruktury sportowej (np. projekty: 1.1.12., 1.1.13.). Należy jednak zaznaczyć, iż niektóre projekty mogą oddziaływać negatywnie jedynie na etapie realizacji, jak np. projekty: 1.1.4., 1.1.5., 1.1.6., 1.1.12., 1.1.13. Prognozuje się, że funkcjonowanie zrealizowanych projektów z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi (np. projekty: 4.3.6., 4.3.7., 4.3.9.), rozwoju rolnictwa (np. projekty: 2.3.1., 2.3.2.,

2.3.3.) i prac naukowo-badawczych (np. projekty: 4.3.1., 4.3.2.) będzie pozytywnie oddziaływać na środowisko.

Prognozowane oddziaływanie na różnorodność biologiczną

Tabela 22. Prognozowane oddziaływanie na różnorodność biologiczną

Lp.	Działanie	Typy projektów strategicznych	Prognozowane oddziaływanie		
			Pozytywne	Negatywne	Charakterystyka oddziaływania
1.		Turystyka i rekreacja			
1.1.	Koordinacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	1.1.1. Inwentaryzacja infrastruktury turystycznej Bieszczad wraz z prowadzeniem badań dotyczących analizy stanu i zmian ruchu turystycznego i jego segmentacji.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
		1.1.2. Modernizacja i rozbudowa bazy turystycznej Bieszczad służąca dywersyfikacji oferty usług noclegowych i towarzyszących, dostosowanych do potrzeb różnych segmentów klientów rynku turystycznego.	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i różnej intensywności.
		1.1.3. Modernizacja obiektów noclegowo-gastronomicznych na terenie Bieszczad Wysokich (schroniska górskie).	-	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, krótkoterminowe. Oddziaływanie głównie na etapie realizacji.
		1.1.4. Modernizacja i rozbudowa sieci szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym: pieszej, rowerowej, motorowej i żeglarskiej, wraz z ich zapleczem infrastrukturalnym, w celu wyeksponowania miejsc i obiektów oraz poprawy dostępności do atrakcji turystycznych.	-	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływanie skumulowane.
		1.1.5. Rozwój infrastruktury niezbędnej dla edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych.	-	N	
		1.1.6. Tworzenie infrastruktury do obserwacji astronomicznych w Bieszczadach Południowych.	-	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, odwracalne.
		1.1.7. Rozwój infrastruktury dla szeroko rozumianej turystyki biznesowej, w tym centrów konferencyjnych, oraz dla turystyki motywacyjnej.	-	N	Oddziaływanie lokalne, o różnej skali czasowej, bezpośrednie, odwracalne, możliwe oddziaływanie skumulowane.
		1.1.8. Bieszczady Bez Barier – program dostosowywania infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej dla potrzeb osób niepełnosprawnych.	-	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, odwracalne, głównie na etapie realizacji
		1.1.9. Uzdrawisko Bieszczady – infrastruktura na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych wykorzystujących złoża wód mineralnych, geotermalnych oraz wartości przyrodniczo-krajobrazowych w tworzeniu produktów turystyki medycznej na terenie gmin ZBGP.	-	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i różnej intensywności, możliwe oddziaływanie skumulowane.
		1.1.10. Zagospodarowanie turystyczne Zalewu Solińskiego oraz wybranych odcinków rzek na potrzeby rozwoju sportów wodnych.	-	N	
		1.1.11. Budowa i modernizacja infrastruktury na rzecz utworzenia Podkarpackiego Centrum Sportów Zimowych.	-	N	
		1.1.12. Rozwój infrastruktury do sportów i turystyki powietrznej (miejsca do startów i lądowań szybowców, lotni, paralołni, itp.).	-	N	
		1.1.13. Budowa infrastruktury sportowej dla potrzeb szkoleniowych i organizacji zawodów sportowych.	-	N	
		1.1.14. Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze gmin ZBGP.	-	N	
		1.1.15. Bieszczadzki Mobilny System Informacji Turystycznej – zintegrowany, wielojęzyczny, system zarządzania i promocji produktów turystycznych wykorzystujący narzędzie ICT oraz geolokalizacji.	-	-	
1.2.	Rozwój i zróżnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem	1.2.1. Wzmacnianie i rozwój atrakcji turystycznych Bieszczad mogących stanowić podstawę dla tworzenia produktów turystycznych dostosowanych do oczekiwań zróżnicowanych segmentów klientów rynku turystycznego.	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności, możliwe oddziaływanie skumulowane.
		1.2.2. Kluczowe Produkty Turystyczne Bieszczad – wybór,	-	-	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

współpracy transgranicznej	opracowanie i promocja 10 najważniejszych produktów turystycznych Bieszczad (np. Szlaki atrakcji przyrodniczych, Szlaki atrakcji kulturowych, Agroturystyka ekologiczna, Bieszczadzki Obszar Narciarski, Bieszczadzka Kolej Leśna, Wielka i Mała Obwodnica Bieszczadzka, Zalew Soliński, Uzdrawisko Bieszczady, Ekomuzea, ZOO Farmy, Geoparki, Obserwatoria astronomiczne, itp.).			
	1.2.3. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki przyrodniczej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków i tras przyrodniczych).	-	-	
	1.2.4. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki kulturowej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej, wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków kulturowych).	-	-	
	1.2.5. Rozwój edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych (przy wykorzystaniu funkcjonujących i planowanych obiektów infrastruktury edukacji ekologicznej).	P	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie, długoterminowe, odwracalne o różnej intensywności i różnej skali czasowej.
	1.2.6. Agroturystyka ekologiczna – wsparcie dla rozwoju i koordynacji usług agroturystycznych wraz z tworzeniem szerokiego katalogu usług towarzyszących: hodowla koni, hodowla bydła mlecznego, pszczelarstwo, uprawa ziół, itp.	P	N	
	1.2.7. Wspieranie inicjatyw w zakresie powstawania tzw. wiosek tematycznych jako działań komplementarnych z Podkarpackim Programem Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	P	N	
	1.2.8. Ekomuzea – wsparcie dla funkcjonowania i tworzenia nowych muzeów rozproszonych opierających się na ekspozycji obiektów przyrodniczych, kulturowych i historycznych w miejscu ich występowania, zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem.	P	N	
	1.2.9. ZOO Farmy – wsparcie dla tworzenia obiektów turystycznych bazujących na ekspozycji zwierząt, w naturalnym środowisku życia, typowych dla obszaru Bieszczad.	P	N	
	1.2.10. Geoparki – wsparcie dla tworzenia obiektów opierających się na atrakcyjnych turystycznie stanowiskach geologicznych.	P	N	
	1.2.11. Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie tworzenia i promocji produktów turystycznych, obejmujący współpracę władz, instytucji ochrony środowiska (parki narodowe i krajobrazowe) oraz podmiotów gospodarczych.	P	-	
	1.3.1. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku wschodniego – Szlak Bieszczadzkiej Cerkwi jako część Szlaku Architektury Drewnianej Podkarpacia.	-	N	
1.3.2. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku rzymsko-katolickiego – w tym m.in. Szlak Bieszczadzkiej Kapliczek.	-	N		
1.3.3. Renowacja, ochrona i promocja świeckich obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. Bieszczadzki Szlak Chasydzki, jako część Szlaku Chasydzkiego Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.	-	N		
1.3.4. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych – przydrożnych krzyży i kapliczek oraz cmentarzy i nagrobków łemkowskich oraz bojkowskich.	-	N		
1.3.5. Renowacja, ochrona i promocja cmentarzy wojennych.	-	N		
1.3.6. Remont i uruchomienie muzeum w domu-świątyni ormiańskiej w Lesku.	-	N		
1.3.7. Zagospodarowanie turystyczne obiektów związanych	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		z osiągnięciami techniki i przemysłu – skanseny techniki i przemysłu.			i stopniu intensywności, bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe. Oddziaływanie występuje głównie na etapie realizacji.
1.4. Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego promocji, zwłaszcza turystyki pobytowej	1.4.1.	Powołanie Bieszczadzkiego Klastra Turystycznego – odpowiedzialnego za zarządzanie rozwojem turystyki i koordynację promocji obszarów ZBGP (w oparciu o funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny).	P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
	1.4.2.	Opracowanie i realizacja Strategii Promocji Turystycznej Bieszczad.	P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie jak i bezpośrednie, długoterminowe, odwracalne.
	1.4.3.	Koordynacja aktywności promocyjno-informacyjnej podmiotów działających w sektorze gospodarki turystycznej.	P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
	1.4.4.	Organizacja imprez i ich koordynacja, poprzez przygotowanie i realizację Bieszczadzkiego Kalendarza Imprez Kulturalno-Sportowo-Rekreacyjnych.	P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie jak i bezpośrednie, długoterminowe, odwracalne.
	1.4.5.	Rozwój współpracy z krajowymi i zagranicznymi touroperatorami w celu zwiększenia wielkości ruchu turystycznego, zwłaszcza turystyki pobytowej, przy jednoczesnym maksymalnie równomiernym rozłożeniu go w ciągu roku – wydłużenie sezonu turystycznego.	P	N	
	1.4.6.	Zintensyfikowanie współpracy z przygranicznymi regionami Słowacji i Ukrainy na rzecz wzrostu i koordynacji promocji ruchu turystycznego.	P	N	
2.	Przedsiębiorczość				
2.1. Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu	2.1.1.	Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad.	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, bezpośrednie jak i pośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności.
	2.1.2.	Wspieranie wzrostu miejsc pracy na obszarze SSE Euro – Park Mielec w Zagórz.	-	-	
	2.1.3.	Bieszczadzki Klaster Przemysłowy – wspieranie rozwoju działalności przemysłowej potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, możliwe oddziaływania skumulowane.
	2.1.4.	Wsparcie inicjatyw klastrowych na rzecz rozwoju sektora usługowego potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	P	N	
2.2. Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	2.2.1.	Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach wiejskich Bieszczad.	-	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie jak i pośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności.
	2.2.2.	Bieszczadzki Klaster Turystyczny – wspieranie funkcjonowania i rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich ZBGP, w oparciu o wybrany funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny.	-	-	
	2.2.3.	Wsparcie mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego, przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	-	
2.3. Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych	2.3.1.	Badania i analizy optymalizujące strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej na obszarze ZBGP.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
	2.3.2.	Wsparcie spółdzielczości rolnej oraz grup producenckich w celu modernizacji rolnictwa na obszarze Bieszczad.	P	N	
	2.3.3.	Bieszczadzki Zielnik – rozwój i promocja uprawy ziół na terenie Bieszczad.	P	N	
	2.3.4.	Rozwój i koordynacja ekstensywnego wypasu bydła na obszarach chronionych.	P	N	
	2.3.5.	Wsparcie rozwoju rzemiosła i rękodzielnictwa przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	-	
	2.3.6.	Bieszczadzki Produkt Lokalny – program produkcji, certyfikacji, promocji, promocji produktów lokalnych dostarczanych w wyniku rozwoju przetwórstwa płodów rolnych oraz działalności rzemieślniczej i rękodzielniczej.	-	-	
2.4. Rozwój instytucji otoczenia biznesu	2.4.1.	Bieszczadzkie Centrum Gospodarcze – utworzenie sieci informacyjno-konsultacyjno-szkoleniowej dla małych i średnich przedsiębiorstw, wykorzystującej m.in. wyniki badań i analiz dotyczących czynników, kierunków oraz wyzwań rozwojowych gospodarki Bieszczad.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
	2.4.2.	Bieszczadzki Samorząd Gospodarczy – kreowanie warunków dla sieciowego rozwoju i funkcjonowania izb	-	-	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		samorządu gospodarczego.			
		2.4.3. Wsparcie dla funkcjonowania i rozwoju agencji, fundacji i stowarzyszeń wspierających działalność gospodarczą (agencje rozwoju lokalnego, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, centra wspierania biznesu, fundacje rozwoju, towarzystwa gospodarcze, kluby i centra przedsiębiorczości).	-	-	
3.	Kapitał ludzki i społeczny				
3.1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i zróżnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy	3.1.1.	Bieszczadzki System Opieki nad Dziećmi – międzygminny i gminny system współpracy żłobków, przedszkoli oraz szkolnych oddziałów przedszkolnych.	-	-	
	3.1.2.	Bieszczadzki System Szkolnictwa – nowoczesna i praktyczna edukacja na rzecz poprawy jakości kapitału ludzkiego oraz ograniczania bezrobocia.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
	3.1.3.	Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – monitoring, doradztwo, pośrednictwo oraz prognozowanie przemian na rynku pracy i w strukturze oferty edukacyjnej.	-	-	
	3.1.4.	Rozbudowa i modernizacja placówek edukacyjnych.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
	3.1.5.	Rozbudowa i modernizacja placówek ochrony zdrowia, w tym placówek ratownictwa medycznego dostosowanych do skali ruchu turystycznego.	-	N	
3.2. Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie	3.2.1.	Bieszczadzkie Centrum Edukacji Interaktywnej dla dzieci i młodzieży – promocja postaw związanych z kształceniem przez całe życie.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
	3.2.2.	Aktualizacja i poszerzanie oraz koordynacja oferty kursów, szkoleń i studiów podyplomowych, w tym przy wykorzystaniu technik kształcenia na odległość.	P	-	
3.3. Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska	3.3.1.	Bieszczadzkie Centrum Wsparcia Organizacji Pozarządowych i Inicjatyw Obywatelskich – koordynacja działań, doradztwo, szkolenia na rzecz wzrostu partnerstwa społecznego i aktywności obywatelskiej.	P	-	
	3.3.2.	Fundusz Małych Grantów – wsparcie finansowe realizacji inicjatyw obywatelskich.	-	-	
	3.3.3.	Aktywizacja środowisk wiejskich wokół promowanej przez Województwo Podkarpackie idei „odnowy wsi” oraz Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	-	-	
	3.3.4.	Szkolenia dla administracji lokalnej – optymalizacja wykorzystania zasobów organizacyjnych i infrastrukturalnych dla rozwijania aktywności obywatelskiej.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
3.4. Włączenie społeczne	3.4.1.	Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – inicjatywy na rzecz doradztwa i aktywizacji zawodowej długotrwale bezrobotnych.	-	-	
	3.4.2.	Koordynacja i wsparcie funkcjonowania instytucji pomocy i opieki społecznej.	-	-	
	3.4.3.	Rozwój instrumentów spółdzielczości socjalnej i ekonomii społecznej w celu zmniejszania poziomu wykluczenia społecznego.	-	-	
	3.4.4.	Międzygminny system włączenia społecznego osób niepełnosprawnych – aktywizacja zawodowa i społeczna niepełnosprawnych.	-	-	
	3.4.5.	Wsparcie budownictwa socjalnego na obszarze Bieszczad.	-	-	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym, pośrednie, długoterminowe.
4.	Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska				
4.1. Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej	4.1.1.	Modernizacja infrastruktury drogowej Bieszczad zapewniającej poprawę dostępności w układzie zewnętrznym (regionalnym, krajowym) oraz wewnętrznym (dostępność głównych miast oraz dostępność miejsc o szczególnej atrakcyjności turystycznej), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową przy wykorzystaniu Sektorowego Programu Rozbudowy Infrastruktury Drogowej.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, możliwe oddziaływanie skumulowane.
	4.1.2.	Budowa i modernizacja infrastruktury kolejowej Bieszczad wraz z restytucją połączeń kolejowych w ruchu regionalnym i krajowym (w tym połączenia z Przemysłem przez terytorium Ukrainy, połączenie ze Słowacją), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, możliwe oddziaływanie skumulowane.

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		4.1.3. Budowa i modernizacja lotnisk i lądowisk wraz z ich przystosowaniem do obsługi ruchu małych samolotów oraz śmigłowców.	-	N	
		4.1.4. Opracowanie i wdrożenie do użytku Bieszczadzkiego Zintegrowanego Rozkładu Jazdy środków komunikacji publicznej.	-	-	
		4.1.5. Budowa sieci łączących węzły budowanej Sieci Szerokopasmowej Polski Wschodniej z ostatecznymi odbiorcami indywidualnymi.	-	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym, pośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
4.2. Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym		4.2.1. Modernizacja infrastruktury drogowej łączącej układ dróg krajowych, regionalnych i lokalnych z granicą państwa.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, możliwe oddziaływanie skumulowane.
		4.2.2. Budowa i uruchomienie nowych przejść granicznych w ruchu drogowym (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	
		4.2.3. Realizacja niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych służących przywróceniu ruchu transgranicznego na kolejowych przejściach granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	
		4.2.4. Budowa nowych i modernizacja istniejących turystycznych przejść granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	
4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych		4.3.1. Badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności, zwłaszcza w granicach obszarów objętych zachowawczymi formami ochrony przyrody.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
		4.3.2. Bieszczadzki System Gospodarki Przestrzennej – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego obejmujące opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony oraz planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni ZBGP planami miejscowymi.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
		4.3.3. Modernizacja elektrociepłowni i indywidualnych instalacji grzewczych w celu ograniczenia wielkości emisji zanieczyszczeń atmosferycznych w związku z odchodzeniem od energetyki węglowej.	P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, bezpośrednie jak i pośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności.
		4.3.4. Program inwentaryzacji i usuwania materiałów azbestowych wykorzystanych w budownictwie z obszaru Bieszczad.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie, odwracalne.
		4.3.5. Modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, bezpośrednie jak i pośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
		4.3.6. Rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym zwłaszcza energetyki solarnej w gospodarstwach domowych.	P	N	
		4.3.7. Inwestycje na rzecz wykorzystania odpadów komunalnych w produkcji energii.	P	-	
		4.3.8. Organizacja i wyposażenie systemów ratowniczych oraz zarządzania kryzowego.	P	-	
		4.3.9. Podjęcie działań związanych z ograniczaniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórkę odpadów oraz poprawą świadomości ekologicznej ludności.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
4.4. Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami		4.4.1. Czyste Bieszczady – Bieszczadzki System Gospodarki Wodno-Ściekowej i Składowania Odpadów – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego dotyczące budowy i modernizacji instalacji wodno-kanalizacyjnych I składowania odpadów na rzecz ochrony walorów środowiskowych i krajobrazowych Bieszczad.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności, możliwe oddziaływanie skumulowane.

Oddziaływanie na różnorodność biologiczną będzie miało charakter zarówno pozytywny jak i negatywny. Realizacja nowych projektów i rozbudowa bądź modernizacja już istniejących przedsięwzięć może wywołać szereg niekorzystnych oddziaływań. Takie negatywne oddziaływanie może wynikać z rozbudowy i modernizacji: dróg (np. projekty: 4.1.1., 4.2.1.), kolei (projekt 4.1.2.), a także z realizacji infrastruktury turystycznej (np. projekty: 1.1.2., 1.1.9., 1.1.10.), rekreacyjnej (projekt 1.1.14.) oraz sportowej (np. projekty: 1.1.12., 1.1.13). Pozytywnych oddziaływań należy się spodziewać na etapie funkcjonowania zrealizowanych, w ramach projektów, przedsięwzięć. Analizowany dokument zawiera projekt dotyczący bezpośrednio badań i inwestycji na rzecz utrzymania bioróżnorodności – projekt 4.3.1. Realizacja tego projektu przyniesie pozytywne oddziaływanie na różnorodność biologiczną.

Prognozowane oddziaływanie na obszary prawnie chronione, w tym obszary Natura 2000

Tabela 23. Prognozowane oddziaływanie na obszary prawnie chronione, w tym obszary Natura 2000

Lp.	Działanie	Typy projektów strategicznych	Prognozowane oddziaływanie		
			Pozytywne	Negatywne	Charakterystyka oddziaływania
1.	Turystyka i rekreacja				
1.1.	Koordinacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	1.1.1. Inwentaryzacja infrastruktury turystycznej Bieszczad wraz z prowadzeniem badań dotyczących analizy stanu i zmian ruchu turystycznego i jego segmentacji.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
1.1.2. Modernizacja i rozbudowa bazy turystycznej Bieszczad służąca dywersyfikacji oferty usług noclegowych i towarzyszących, dostosowanych do potrzeb różnych segmentów klientów rynku turystycznego.		P	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności, możliwe oddziaływania skumulowane.	
1.1.3. Modernizacja obiektów noclegowo-gastronomicznych na terenie Bieszczad Wysokich (schroniska górskie).		P	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej. Oddziaływanie negatywne głównie na etapie realizacji projektu.	
1.1.4. Modernizacja i rozbudowa sieci szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym: pieszej, rowerowej, motorowej i żeglarskiej, wraz z ich zapleczem infrastrukturalnym, w celu wyeksponowania miejsc i obiektów oraz poprawy dostępności do atrakcji turystycznych.		P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływania skumulowane.	
1.1.5. Rozwój infrastruktury niezbędnej dla edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych.		P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.	
1.1.6. Tworzenie infrastruktury do obserwacji astronomicznych w Bieszczadach Południowych.		P	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.	
1.1.7. Rozwój infrastruktury dla szeroko rozumianej turystyki biznesowej, w tym centrów konferencyjnych, oraz dla turystyki motywacyjnej.		-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływania skumulowane.	
1.1.8. Bieszczady Bez Barier – program dostosowywania infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej dla potrzeb osób niepełnosprawnych.		P	N		
1.1.9. Uzdrawisko Bieszczady – infrastruktura na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych wykorzystujących złoża wód mineralnych, geotermalnych oraz wartości przyrodniczo-krajobrazowych w tworzeniu produktów turystyki medycznej na terenie gmin ZBGP.		P	N		
1.1.10. Zagospodarowanie turystyczne Zalewu Solińskiego oraz wybranych odcinków rzek na potrzeby rozwoju sportów wodnych.		-	N		
1.1.11. Budowa i modernizacja infrastruktury na rzecz utworzenia Podkarpackiego Centrum Sportów Zimowych.		-	N		
1.1.12. Rozwój infrastruktury do sportów i turystyki powietrznej (miejsca do startów i lądowań szybowców, lotni, parolotni, itp.).		-	N		
1.1.13. Budowa infrastruktury sportowej dla potrzeb szkoleniowych i organizacji zawodów sportowych.		-	N		
1.1.14. Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze gmin ZBGP.		-	N		
1.1.15. Bieszczadzki Mobilny System Informacji Turystycznej – zintegrowany, wielojęzyczny, system zarządzania i promocji produktów turystycznych wykorzystujący narzędzie ICT oraz geolokalizacji.		-	-		
1.2.	Rozwój i zróżnicowanie oferty usług turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej	1.2.1. Wzmacnianie i rozwój atrakcji turystycznych Bieszczad mogących stanowić podstawę dla tworzenia produktów turystycznych dostosowanych do oczekiwań różnicowanych segmentów klientów rynku turystycznego.	-	-	
1.2.2. Kluczowe Produkty Turystyczne Bieszczad – wybór, opracowanie i promocja 10 najważniejszych produktów turystycznych Bieszczad (np. Szlaki atrakcji przyrodniczych, Szlaki atrakcji kulturowych, Agroturystyka ekologiczna, Bieszczadzki Obszar		P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, odwracalne.	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		Narciarski, Bieszczadzka Kolej Leśna, Wielka i Mała Obwodnica Bieszczadzka, Zalew Soliński, Uzdrawisko Bieszczady, Ekomuzea, ZOO Farmy, Geoparki, Obserwatoria astronomiczne, itp.).			
		1.2.3. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki przyrodniczej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków i tras przyrodniczych).	-	-	
		1.2.4. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki kulturowej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej, wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków kulturowych).	-	-	
		1.2.5. Rozwój edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych (przy wykorzystaniu funkcjonujących i planowanych obiektów infrastruktury edukacji ekologicznej).	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
		1.2.6. Agroturystyka ekologiczna – wsparcie dla rozwoju i koordynacji usług agroturystycznych wraz z tworzeniem szerokiego katalogu usług towarzyszących: hodowla koni, hodowla bydła mlecznego, pszczelarstwo, uprawa ziół, itp.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		1.2.7. Wspieranie inicjatyw w zakresie powstawania tzw. wiosek tematycznych jako działań komplementarnych z Podkarpackim Programem Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	P	N	
		1.2.8. Ekomuzea – wsparcie dla funkcjonowania i tworzenia nowych muzeów rozproszonych opierających się na ekspozycji obiektów przyrodniczych, kulturowych i historycznych w miejscu ich występowania, zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		1.2.9. ZOO Farmy – wsparcie dla tworzenia obiektów turystycznych bazujących na ekspozycji zwierząt, w naturalnym środowisku życia, typowych dla obszaru Bieszczad.	P	N	
		1.2.10. Geoparki – wsparcie dla tworzenia obiektów opierających się na atrakcyjnych turystycznie stanowiskach geologicznych.	P	N	
		1.2.11. Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie tworzenia i promocji produktów turystycznych, obejmujący współpracę władz, instytucji ochrony środowiska (parki narodowe i krajobrazowe) oraz podmiotów gospodarczych.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
1.3. Ochrona i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego		1.3.1. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku wschodniego – Szlak Bieszczadzkiej Cerkwi jako część Szlaku Architektury Drewnianej Podkarpacia.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym, pośrednie jak i bezpośrednie, długoterminowe, odwracalne.
		1.3.2. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku rzymsko-katolickiego – w tym m.in. Szlak Bieszczadzkiej Kapliczek.	P	-	
		1.3.3. Renowacja, ochrona i promocja świeckich obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. Bieszczadzki Szlak Chasydzki, jako część Szlaku Chasydzkiego Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.	P	-	
		1.3.4. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych – przydrożnych krzyży i kapliczek oraz cmentarzy i nagrobków lemkońskich oraz bojkowskich.	P	-	
		1.3.5. Renowacja, ochrona i promocja cmentarzy wojennych.	P	-	
		1.3.6. Remont i uruchomienie muzeum w domu-świątyni ormiańskiej w Lesku.	P	-	
		1.3.7. Zagospodarowanie turystyczne obiektów związanych z osiągnięciami techniki i przemysłu – skanseny techniki i przemysłu.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
1.4. Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego		1.4.1. Powołanie Bieszczadzkiego Klastra Turystycznego – odpowiedzialnego za zarządzanie rozwojem turystyki i koordynację promocji obszarów ZBGP (w oparciu o funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny).	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
		1.4.2. Opracowanie i realizacja Strategii Promocji Turystycznej Bieszczad.	P	N	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

promocji, zwłaszcza turystyki pobytovej	1.4.3. Koordynacja aktywności promocyjno-informacyjnej podmiotów działających w sektorze gospodarki turystycznej.	P	-	
	1.4.4. Organizacja imprez i ich koordynacja, poprzez przygotowanie i realizację Bieszczadzkiego Kalendarza Imprez Kulturalno-Sportowo-Rekreacyjnych.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
	1.4.5. Rozwój współpracy z krajowymi i zagranicznymi touroperatorami w celu zwiększenia wielkości ruchu turystycznego, zwłaszcza turystyki pobytovej, przy jednoczesnym maksymalnie równomiernym rozłożeniu go w ciągu roku – wydłużenie sezonu turystycznego.	P	N	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
	1.4.6. Zintensyfikowanie współpracy z przygranicznymi regionami Słowacji i Ukrainy na rzecz wzrostu i koordynacji promocji ruchu turystycznego.	P	N	
2.	Przedsiębiorczość			
2.1. Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu	2.1.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad.	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, o różnej skali i intensywności, odwracalne, długoterminowe, możliwe oddziaływania skumulowane.
	2.1.2. Wspieranie wzrostu miejsc pracy na obszarze SSE Euro – Park Mielec w Zagórz.	-	-	
	2.1.3. Bieszczadzki Klaster Przemysłowy – wspieranie rozwoju działalności przemysłowej potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie, długoterminowe.
	2.1.4. Wsparcie inicjatyw klastrowych na rzecz rozwoju sektora usługowego potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	-	-	
2.2. Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	2.2.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach wiejskich Bieszczad.	P	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, o różnej skali intensywności, odwracalne, długoterminowe, możliwe oddziaływania skumulowane.
	2.2.2. Bieszczadzki Klaster Turystyczny – wspieranie funkcjonowania i rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich ZBGP, w oparciu o wybrany funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe.
	2.2.3. Wsparcie mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego, przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	-	
2.3. Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych	2.3.1. Badania i analizy optymalizujące strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej na obszarze ZBGP.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
	2.3.2. Wsparcie spółdzielczości rolnej oraz grup producenckich w celu modernizacji rolnictwa na obszarze Bieszczad.	P	N	
	2.3.3. Bieszczadzki Zielnik – rozwój i promocja uprawy ziół na terenie Bieszczad.	P	N	
	2.3.4. Rozwój i koordynacja ekstensywnego wypasu bydła na obszarach chronionych.	P	N	
	2.3.5. Wsparcie rozwoju rzemiosła i rękodzielnictwa przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	-	
	2.3.6. Bieszczadzki Produkt Lokalny – program produkcji, certyfikacji, promocji, promocji produktów lokalnych dostarczanych w wyniku rozwoju przetwórstwa płodów rolnych oraz działalności rzemieślniczej i rękodzielniczej.	-	-	
2.4. Rozwój instytucji otoczenia biznesu	2.4.1. Bieszczadzkie Centrum Gospodarcze – utworzenie sieci informacyjno-konsultacyjno-szkoleniowej dla małych i średnich przedsiębiorstw, wykorzystującej m.in. wyniki badań i analiz dotyczących czynników, kierunków oraz wyzwań rozwojowych gospodarki Bieszczad.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
	2.4.2. Bieszczadzki Samorząd Gospodarczy – kreowanie warunków dla sieciowego rozwoju i funkcjonowania izb samorządu gospodarczego.	-	-	
	2.4.3. Wsparcie dla funkcjonowania i rozwoju agencji, fundacji i stowarzyszeń wspierających działalność gospodarczą (agencje rozwoju lokalnego, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, centra wspierania biznesu, fundacje rozwoju, towarzystwa gospodarcze, kluby i centra przedsiębiorczości).	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
3.	Kapitał ludzki i społeczny			

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

3.1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i zróżnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy	3.1.1. Bieszczadzki System Opieki nad Dziećmi – międzygminny i gminny system współpracy żłobków, przedszkoli oraz szkolnych oddziałów przedszkolnych.	-	-	
	3.1.2. Bieszczadzki System Szkolnictwa – nowoczesna i praktyczna edukacja na rzecz poprawy jakości kapitału ludzkiego oraz ograniczania bezrobocia.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
	3.1.3. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – monitoring, doradztwo, pośrednictwo oraz prognozowanie przemian na rynku pracy i w strukturze oferty edukacyjnej.	P	-	
	3.1.4. Rozbudowa i modernizacja placówek edukacyjnych.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
	3.1.5. Rozbudowa i modernizacja placówek ochrony zdrowia, w tym placówek ratownictwa medycznego dostosowanych do skali ruchu turystycznego.	P	N	
3.2. Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie	3.2.1. Bieszczadzkie Centrum Edukacji Interaktywnej dla dzieci i młodzieży – promocja postaw związanych z kształceniem przez całe życie.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
	3.2.2. Aktualizacja i poszerzanie oraz koordynacja oferty kursów, szkoleń i studiów podyplomowych, w tym przy wykorzystaniu technik kształcenia na odległość.	P	-	
3.3. Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska	3.3.1. Bieszczadzkie Centrum Wsparcia Organizacji Pozarządowych i Inicjatyw Obywatelskich – koordynacja działań, doradztwo, szkolenia na rzecz wzrostu partnerstwa społecznego i aktywności obywatelskiej.	P	-	
	3.3.2. Fundusz Małych Grantów – wsparcie finansowe realizacji inicjatyw obywatelskich.	-	-	
	3.3.3. Aktywizacja środowisk wiejskich wokół promowanej przez Województwo Podkarpackie idei „odnowy wsi” oraz Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
	3.3.4. Szkolenia dla administracji lokalnej – optymalizacja wykorzystania zasobów organizacyjnych i infrastrukturalnych dla rozwijania aktywności obywatelskiej.	-	-	
3.4. Włączenie społeczne	3.4.1. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – inicjatywy na rzecz doradztwa i aktywizacji zawodowej długotrwale bezrobotnych.	-	-	
	3.4.2. Koordynacja i wsparcie funkcjonowania instytucji pomocy i opieki społecznej.	-	-	
	3.4.3. Rozwój instrumentów spółdzielczości socjalnej i ekonomii społecznej w celu zmniejszania poziomu wykluczenia społecznego.	-	-	
	3.4.4. Międzygminny system włączenia społecznego osób niepełnosprawnych – aktywizacja zawodowa i społeczna niepełnosprawnych.	-	-	
	3.4.5. Wsparcie budownictwa socjalnego na obszarze Bieszczad.	P	N	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, długoterminowe, odwracalne.
4.	Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska			
4.1. Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej	4.1.1. Modernizacja infrastruktury drogowej Bieszczad zapewniającej poprawę dostępności w układzie zewnętrznym (regionalnym, krajowym) oraz wewnętrznym (dostępność głównych miast oraz dostępność miejsc o szczególnej atrakcyjności turystycznej), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową przy wykorzystaniu Sektorowego Programu Rozbudowy Infrastruktury Drogowej.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie i bezpośrednie, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływanie skumulowane.
	4.1.2. Budowa i modernizacja infrastruktury kolejowej Bieszczad wraz z restytucją połączeń kolejowych w ruchu regionalnym i krajowym (w tym połączenia z Przemysłem przez terytorium Ukrainy, połączenie ze Słowacją), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową.	-	N	
	4.1.3. Budowa i modernizacja lotnisk i lądowisk wraz z ich przystosowaniem do obsługi ruchu małych samolotów oraz śmigłowców.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie i bezpośrednie, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływanie skumulowane.
	4.1.4. Opracowanie i wdrożenie do użytku Bieszczadzkiego Zintegrowanego Rozkładu Jazdy środków komunikacji publicznej.	-	-	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		4.1.5. Budowa sieci łączących węzły budowanej Sieci Szerokopasmowej Polski Wschodniej z ostatecznymi odbiorcami indywidualnymi.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie i bezpośrednie, o różnej skali czasowej.
4.2. Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym		4.2.1. Modernizacja infrastruktury drogowej łączącej układ dróg krajowych, regionalnych i lokalnych z granicą państwa.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie i bezpośrednie, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływanie skumulowane.
		4.2.2. Budowa i uruchomienie nowych przejść granicznych w ruchu drogowym (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	
		4.2.3. Realizacja niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych służących przywróceniu ruchu transgranicznego na kolejowych przejściach granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	
		4.2.4. Budowa nowych i modernizacja istniejących turystycznych przejść granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie i bezpośrednie, o różnej skali czasowej.
4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych		4.3.1. Badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności, zwłaszcza w granicach obszarów objętych zachowawczymi formami ochrony przyrody.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, długoterminowe.
		4.3.2. Bieszczadzki System Gospodarki Przestrzennej – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego obejmujące opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony oraz planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni ZBGP planami miejscowymi.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
		4.3.3. Modernizacja elektrociepłowni i indywidualnych instalacji grzewczych w celu ograniczenia wielkości emisji zanieczyszczeń atmosferycznych w związku z odchodzeniem od energetyki węglowej.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		4.3.4. Program inwentaryzacji i usuwania materiałów azbestowych wykorzystanych w budownictwie z obszaru Bieszczad.	P	-	
		4.3.5. Modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływania skumulowane.
		4.3.6. Rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym zwłaszcza energetyki solarnej w gospodarstwach domowych.	P	N	
		4.3.7. Inwestycje na rzecz wykorzystania odpadów komunalnych w produkcji energii.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, odwracalne, długoterminowe, bezpośrednie.
		4.3.8. Organizacja i wyposażenie systemów ratowniczych oraz zarządzania kryzowego.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		4.3.9. Podjęcie działań związanych z ograniczaniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórkę odpadów oraz poprawą świadomości ekologicznej ludności.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, odwracalne, długoterminowe.
4.4. Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami		4.4.1. Czyste Bieszczady – Bieszczadzki System Gospodarki Wodno-Ściekowej i Składowania Odpadów – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego dotyczące budowy i modernizacji instalacji wodno-kanalizacyjnych i składowania odpadów na rzecz ochrony walorów środowiskowych i krajobrazowych Bieszczad.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływania skumulowane.

Oddziaływanie na obszary chronione na podstawie ustawy o ochronie przyrody, w tym obszary Natura 2000, będzie miało charakter zarówno pozytywny jak i negatywny (np. projekty: 1.1.2., 1.1.3., 1.1.4., 1.1.9., 1.2.6., 1.2.8., 1.2.9., 1.2.10.). Negatywny wpływ może być związany z budową i uruchomieniem nowych szlaków komunikacyjnych (np. projekty: 4.1.2., 4.1.3.), rozbudową bazy turystycznej (np. projekty: 1.1.7., 1.1.10.) oraz rozwojem infrastruktury sportowej (np. projekty: 1.1.11., 1.1.13). Realizacja projektów dotyczących zachowania bioróżnorodności (projekt 4.3.1.), utrzymania dobrego stanu środowiska (np. projekty: 4.3.2., 4.3.3.), badań naukowych czy podnoszenia kwalifikacji (np. projekty: 3.2.1., 3.2.2.) będzie przede wszystkim pozytywnie oddziaływać na obszary chronione na podstawie ustawy o ochronie przyrody, w tym na obszary Natura 2000.

Prognozowane oddziaływanie na rośliny i zwierzęta

Tabela 24. Prognozowane oddziaływanie na rośliny i zwierzęta

Lp.	Działanie	Typy projektów strategicznych	Prognozowane oddziaływanie		
			Pozytywne	Negatywne	Charakterystyka oddziaływania
1.	Turystyka i rekreacja				
1.1.	Koordinacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	1.1.1. Inwentaryzacja infrastruktury turystycznej Bieszczad wraz z prowadzeniem badań dotyczących analizy stanu i zmian ruchu turystycznego i jego segmentacji.	P	-	Oddziaływanie lokalne jak i ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
		1.1.2. Modernizacja i rozbudowa bazy turystycznej Bieszczad służąca dywersyfikacji oferty usług noclegowych i towarzyszących, dostosowanych do potrzeb różnych segmentów klientów rynku turystycznego.	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności.
		1.1.3. Modernizacja obiektów noclegowo-gastronomicznych na terenie Bieszczad Wysokich (schroniska górskie).	-	N	Oddziaływanie lokalne, odwracalne, bezpośrednie, krótkoterminowe. Oddziaływanie główne na etapie realizacji.
		1.1.4. Modernizacja i rozbudowa sieci szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym: pieszej, rowerowej, motorowej i żeglarskiej, wraz z ich zapleczem infrastrukturalnym, w celu wyeksponowania miejsc i obiektów oraz poprawy dostępności do atrakcji turystycznych.	-	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływanie skumulowane.
		1.1.5. Rozwój infrastruktury niezbędnej dla edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych.	-	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności.
		1.1.6. Tworzenie infrastruktury do obserwacji astronomicznych w Bieszczadach Południowych.	-	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, odwracalne.
		1.1.7. Rozwój infrastruktury dla szeroko rozumianej turystyki biznesowej, w tym centrów konferencyjnych, oraz dla turystyki motywacyjnej.	-	N	Oddziaływanie o różnej skali czasowej, lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, możliwe skumulowane.
		1.1.8. Bieszczady Bez Barier – program dostosowywania infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej dla potrzeb osób niepełnosprawnych.	-	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym, pośrednie, odwracalne, krótkoterminowe. Oddziaływanie głównie na etapie realizacji.
		1.1.9. Uzdrawisko Bieszczady – infrastruktura na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych wykorzystujących złoża wód mineralnych, geotermalnych oraz wartości przyrodniczo-krajobrazowych w tworzeniu produktów turystyki medycznej na terenie gmin ZBGP.	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności, możliwe oddziaływanie skumulowane.
		1.1.10. Zagospodarowanie turystyczne Zalewu Solińskiego oraz wybranych odcinków rzek na potrzeby rozwoju sportów wodnych.	-	N	
		1.1.11. Budowa i modernizacja infrastruktury na rzecz utworzenia Podkarpackiego Centrum Sportów Zimowych.	-	N	
		1.1.12. Rozwój infrastruktury do sportów i turystyki powietrznej (miejsca do startów i lądowań szybowców, lotni, paralotni, itp.).	-	N	
		1.1.13. Budowa infrastruktury sportowej dla potrzeb szkoleniowych i organizacji zawodów sportowych.	-	N	
		1.1.14. Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze gmin ZBGP.	-	N	
		1.1.15. Bieszczadzki Mobilny System Informacji Turystycznej – zintegrowany, wielojęzyczny, system zarządzania i promocji produktów turystycznych wykorzystujący narzędzie ICT oraz geolokalizacji.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
1.2.	Rozwój i zróżnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej	1.2.1. Wzmacnianie i rozwój atrakcji turystycznych Bieszczad mogących stanowić podstawę dla tworzenia produktów turystycznych dostosowanych do oczekiwań zróżnicowanych segmentów klientów rynku turystycznego.	P	-	
		1.2.2. Kluczowe Produkty Turystyczne Bieszczad – wybór, opracowanie i promocja 10 najważniejszych produktów turystycznych Bieszczad (np. Szlaki atrakcji przyrodniczych, Szlaki atrakcji kulturowych, Agroturystyka ekologiczna, Bieszczadzki Obszar Narciarski, Bieszczadzka Kolej Leśna, Wielka i Mała Obwodnica Bieszczadzka, Zalew Soliński, Uzdrawisko Bieszczady, Ekomuzea, ZOO Farmy, Geoparki,	P	-	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		Obserwatoria astronomiczne, itp.).			
		1.2.3. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki przyrodniczej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków i tras przyrodniczych).	-	-	
		1.2.4. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki kulturowej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej, wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków kulturowych).	-	-	
		1.2.5. Rozwój edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych (przy wykorzystaniu funkcjonujących i planowanych obiektów infrastruktury edukacji ekologicznej).	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
		1.2.6. Agroturystyka ekologiczna – wsparcie dla rozwoju i koordynacji usług agroturystycznych wraz z tworzeniem szerokiego katalogu usług towarzyszących: hodowla koni, hodowla bydła mlecznego, pszczelarstwo, uprawa ziół, itp.	P	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności.
		1.2.7. Wspieranie inicjatyw w zakresie powstawania tzw. wiosek tematycznych jako działań komplementarnych z Podkarpackim Programem Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	P	N	
		1.2.8. Ekomuzea – wsparcie dla funkcjonowania i tworzenia nowych muzeów rozproszonych opierających się na ekspozycji obiektów przyrodniczych, kulturowych i historycznych w miejscu ich występowania, zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem.	P	N	
		1.2.9. ZOO Farmy – wsparcie dla tworzenia obiektów turystycznych bazujących na ekspozycji zwierząt, w naturalnym środowisku życia, typowych dla obszaru Bieszczad.	P	N	
		1.2.10. Geoparki – wsparcie dla tworzenia obiektów opierających się na atrakcyjnych turystycznie stanowiskach geologicznych.	P	-	
		1.2.11. Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie tworzenia i promocji produktów turystycznych, obejmujący współpracę władz, instytucji ochrony środowiska (parki narodowe i krajobrazowe) oraz podmiotów gospodarczych.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
1.3. Ochrona i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego		1.3.1. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku wschodniego – Szlak Bieszczadzkiej Cerkwi jako część Szlaku Architektury Drewnianej Podkarpacia.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, krótkoterminowe. Oddziaływanie występuje głównie na etapie realizacji.
		1.3.2. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku rzymsko-katolickiego – w tym m.in. Szlak Bieszczadzkiej Kapliczek.	P	N	
		1.3.3. Renowacja, ochrona i promocja świeckich obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. Bieszczadzki Szlak Chasydzki, jako część Szlaku Chasydzkiego Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.	P	N	
		1.3.4. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych – przydrożnych krzyży i kapliczek oraz cmentarzy i nagrobków lemkońskich oraz bojkowskich.	P	N	
		1.3.5. Renowacja, ochrona i promocja cmentarzy wojennych.	P	N	
		1.3.6. Remont i uruchomienie muzeum w domu-świątyni ormiańskiej w Lesku.	-	N	
		1.3.7. Zagospodarowanie turystyczne obiektów związanych z osiągnięciami techniki i przemysłu – skanseny techniki i przemysłu.	P	N	
1.4. Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego promocji, zwłaszcza turystyki		1.4.1. Powołanie Bieszczadzkiego Klastra Turystycznego – odpowiedzialnego za zarządzanie rozwojem turystyki i koordynację promocji obszarów ZBGP (w oparciu o funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny).	P	-	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
		1.4.2. Opracowanie i realizacja Strategii Promocji Turystycznej Bieszczad.	P	-	
		1.4.3. Koordynacja aktywności promocyjno-informacyjnej podmiotów działających w sektorze gospodarki turystycznej.	P	-	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

	pobytovej	1.4.4. Organizacja imprez i ich koordynacja, poprzez przygotowanie i realizację Bieszczadzkiego Kalendarza Imprez Kulturalno-Sportowo-Rekreacyjnych.	P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie, jak i bezpośrednie, krótkoterminowe.
		1.4.5. Rozwój współpracy z krajowymi i zagranicznymi touroperatorami w celu zwiększenia wielkości ruchu turystycznego, zwłaszcza turystyki pobytovej, przy jednoczesnym maksymalnie równomiernym rozłożeniu go w ciągu roku – wydłużenie sezonu turystycznego.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
		1.4.6. Zintensyfikowanie współpracy z przygranicznymi regionami Słowacji i Ukrainy na rzecz wzrostu i koordynacji promocji ruchu turystycznego.	P	-	
2.	Przedsiębiorczość				
2.1.	Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu	2.1.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad.	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności.
		2.1.2. Wspieranie wzrostu miejsc pracy na obszarze SSE Euro – Park Mielec w Zagórz.	-	-	
		2.1.3. Bieszczadzki Klaster Przemysłowy – wspieranie rozwoju działalności przemysłowej potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	-	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności.
		2.1.4. Wsparcie inicjatyw klastrowych na rzecz rozwoju sektora usługowego potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	-	N	
2.2.	Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	2.2.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach wiejskich Bieszczad.	-	N	
		2.2.2. Bieszczadzki Klaster Turystyczny – wspieranie funkcjonowania i rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich ZBGP, w oparciu o wybrany funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny.	-	-	
		2.2.3. Wsparcie mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego, przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	-	
2.3.	Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych	2.3.1. Badania i analizy optymalizujące strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej na obszarze ZBGP.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, długoterminowe.
		2.3.2. Wsparcie spółdzielczości rolnej oraz grup producenckich w celu modernizacji rolnictwa na obszarze Bieszczad.	P	N	
		2.3.3. Bieszczadzki Zielnik – rozwój i promocja uprawy ziół na terenie Bieszczad.	P	-	
		2.3.4. Rozwój i koordynacja ekstensywnego wypasu bydła na obszarach chronionych.	P	-	
		2.3.5. Wsparcie rozwoju rzemiosła i rękodzielnictwa przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	-	
		2.3.6. Bieszczadzki Produkt Lokalny – program produkcji, certyfikacji, promocji, promocji produktów lokalnych dostarczanych w wyniku rozwoju przetwórstwa płodów rolnych oraz działalności rzemieślniczej i rękodzielniczej.	-	-	
2.4.	Rozwój instytucji otoczenia biznesu	2.4.1. Bieszczadzkie Centrum Gospodarcze – utworzenie sieci informacyjno-konsultacyjno-szkoleniowej dla małych i średnich przedsiębiorstw, wykorzystującej m.in. wyniki badań i analiz dotyczących czynników, kierunków oraz wyzwań rozwojowych gospodarki Bieszczad.	-	-	
		2.4.2. Bieszczadzki Samorząd Gospodarczy – kreowanie warunków dla sieciowego rozwoju i funkcjonowania izb samorządu gospodarczego.	-	-	
		2.4.3. Wsparcie dla funkcjonowania i rozwoju agencji, fundacji i stowarzyszeń wspierających działalność gospodarczą (agencje rozwoju lokalnego, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, centra wspierania biznesu, fundacje rozwoju, towarzystwa gospodarcze, kluby i centra przedsiębiorczości).	-	-	
3.	Kapitał ludzki i społeczny				
3.1.	Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i zróżnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do	3.1.1. Bieszczadzki System Opieki nad Dziećmi – międzygminny i gminny system współpracy żłobków, przedszkoli oraz szkolnych oddziałów przedszkolnych.	-	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
		3.1.2. Bieszczadzki System Szkolnictwa – nowoczesna i praktyczna edukacja na rzecz poprawy jakości kapitału ludzkiego oraz ograniczania bezrobocia.	P	-	
		3.1.3. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – monitoring, doradztwo, pośrednictwo oraz prognozowanie	P	-	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy	przemian na rynku pracy i w strukturze oferty edukacyjnej.			
	3.1.4. Rozbudowa i modernizacja placówek edukacyjnych.	-	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności.
	3.1.5. Rozbudowa i modernizacja placówek ochrony zdrowia, w tym placówek ratownictwa medycznego dostosowanych do skali ruchu turystycznego.	-	N	
3.2. Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie	3.2.1. Bieszczadzkie Centrum Edukacji Interaktywnej dla dzieci i młodzieży – promocja postaw związanych z kształceniem przez całe życie.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
	3.2.2. Aktualizacja i poszerzanie oraz koordynacja oferty kursów, szkoleń i studiów podyplomowych, w tym przy wykorzystaniu technik kształcenia na odległość.	P	-	
3.3. Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska	3.3.1. Bieszczadzkie Centrum Wsparcia Organizacji Pozarządowych i Inicjatyw Obywatelskich – koordynacja działań, doradztwo, szkolenia na rzecz wzrostu partnerstwa społecznego i aktywności obywatelskiej.	P	-	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, długoterminowe, odwracalne.
	3.3.2. Fundusz Małych Grantów – wsparcie finansowe realizacji inicjatyw obywatelskich.	-	-	
	3.3.3. Aktywizacja środowisk wiejskich wokół promowanej przez Województwo Podkarpackie idei „odnowy wsi” oraz Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	P	-	
	3.3.4. Szkolenia dla administracji lokalnej – optymalizacja wykorzystania zasobów organizacyjnych i infrastrukturalnych dla rozwijania aktywności obywatelskiej.	P	-	
3.4. Włączenie społeczne	3.4.1. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – inicjatywy na rzecz doradztwa i aktywizacji zawodowej długotrwale bezrobotnych.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
	3.4.2. Koordynacja i wsparcie funkcjonowania instytucji pomocy i opieki społecznej.	-	-	
	3.4.3. Rozwój instrumentów spółdzielczości socjalnej i ekonomii społecznej w celu zmniejszania poziomu wykluczenia społecznego.	-	-	
	3.4.4. Międzygminny system włączenia społecznego osób niepełnosprawnych – aktywizacja zawodowa i społeczna niepełnosprawnych.	-	-	
	3.4.5. Wsparcie budownictwa socjalnego na obszarze Bieszczad.	P	N	
4. Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska				
4.1. Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej	4.1.1. Modernizacja infrastruktury drogowej Bieszczad zapewniającej poprawę dostępności w układzie zewnętrznym (regionalnym, krajowym) oraz wewnętrznym (dostępność głównych miast oraz dostępność miejsc o szczególnej atrakcyjności turystycznej), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową przy wykorzystaniu Sektorowego Programu Rozbudowy Infrastruktury Drogowej.	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności, możliwe oddziaływania skumulowane.
	4.1.2. Budowa i modernizacja infrastruktury kolejowej Bieszczad wraz z restytucją połączeń kolejowych w ruchu regionalnym i krajowym (w tym połączenia z Przemysłem przez terytorium Ukrainy, połączenie ze Słowacją), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową.	-	N	
	4.1.3. Budowa i modernizacja lotnisk i lądowisk wraz z ich przystosowaniem do obsługi ruchu małych samolotów oraz śmigłowców.	-	N	
	4.1.4. Opracowanie i wdrożenie do użytku Bieszczadzkiego Zintegrowanego Rozkładu Jazdy środków komunikacji publicznej.	-	-	
	4.1.5. Budowa sieci łączących węzły budowanej Sieci Szerokopasmowej Polski Wschodniej z ostatecznymi odbiorcami indywidualnymi.	-	N	
4.2. Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej	4.2.5. Modernizacja infrastruktury drogowej łączącej układ dróg krajowych, regionalnych i lokalnych z granicą państwa.	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej
	4.2.6. Budowa i uruchomienie nowych przejść granicznych w ruchu drogowym (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

	w ruchu lokalnym i turystycznym	4.2.7. Realizacja niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych służących przywróceniu ruchu transgranicznego na kolejowych przejściach granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	i intensywności, możliwe oddziaływania skumulowane.
		4.2.8. Budowa nowych i modernizacja istniejących turystycznych przejść granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych		4.3.1. Badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności, zwłaszcza w granicach obszarów objętych zachowawczymi formami ochrony przyrody.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
		4.3.2. Bieszczadzki System Gospodarki Przestrzennej – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego obejmujące opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony oraz planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni ZBGP planami miejscowymi.	P	-	
		4.3.3. Modernizacja elektrociepłowni i indywidualnych instalacji grzewczych w celu ograniczenia wielkości emisji zanieczyszczeń atmosferycznych w związku z odchodzeniem od energetyki węglowej.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i stopniu intensywności, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
		4.3.4. Program inwentaryzacji i usuwania materiałów azbestowych wykorzystanych w budownictwie z obszaru Bieszczad.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
		4.3.5. Modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych.	P	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
		4.3.6. Rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym zwłaszcza energetyki solarnej w gospodarstwach domowych.	P	N	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe, możliwe oddziaływania skumulowane.
		4.3.7. Inwestycje na rzecz wykorzystania odpadów komunalnych w produkcji energii.	P	N	
		4.3.8. Organizacja i wyposażenie systemów ratowniczych oraz zarządzania kryzowego.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
		4.3.9. Podjęcie działań związanych z ograniczaniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórkę odpadów oraz poprawą świadomości ekologicznej ludności.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
4.4. Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami		4.4.1. Czyste Bieszczady – Bieszczadzki System Gospodarki Wodno-Ściekowej i Składowania Odpadów – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego dotyczące budowy i modernizacji instalacji wodno-kanalizacyjnych i składowania odpadów na rzecz ochrony walorów środowiskowych i krajobrazowych Bieszczad.	P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływanie skumulowane.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że negatywne oddziaływanie na rośliny i zwierzęta będzie obserwowane w przypadku realizacji nowych przedsięwzięć w ramach projektów i rozbudowy już istniejących przedsięwzięć (np. projekty: 1.1.2., 1.1.4., 1.1.7., 1.1.10., 1.1.12., 1.1.13., 1.1.14., 1.3.7., 3.1.4., 3.1.5.). Negatywny wpływ na rośliny i zwierzęta przewiduje się w przypadku realizacji projektów związanych z modernizacją i rozbudową infrastruktury drogowej (projekt 4.1.1.), infrastruktury kolejowej (projekt 4.1.2.) oraz rozbudowy lotnisk i lądowisk (projekt 4.1.3.). W takich przypadkach istotne jest wykonanie korytarzy ekologicznych w miejscach rzeczywistych migracji zwierząt. Dokument zawiera również projekty, których negatywny wpływ może pojawiać się jedynie na etapie realizacji, jak np. projekty: 1.1.3., 1.1.8., 1.3.1., 1.3.2., 1.3.3., 1.3.4. Pozytywne, pośrednie oddziaływanie będzie miało miejsce w projektach z zakresu podnoszenia jakości kształcenia i kwalifikacji (np. projekty: 3.1.2., 3.1.3., 3.2.2.) czy prac badawczo-naukowych (projekt 4.3.1.).

Prognozowane oddziaływanie na krajobraz

Tabela 25. Prognozowane oddziaływanie na krajobraz

Lp.	Działanie	Typy projektów strategicznych	Prognozowane oddziaływanie		
			Pozytywne	Negatywne	Charakterystyka oddziaływania
1.		Turystyka i rekreacja			
1.1.	Koordinacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	1.1.1. Inwentaryzacja infrastruktury turystycznej Bieszczad wraz z prowadzeniem badań dotyczących analizy stanu i zmian ruchu turystycznego i jego segmentacji.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
		1.1.2. Modernizacja i rozbudowa bazy turystycznej Bieszczad służąca dywersyfikacji oferty usług noclegowych I towarzyszących, dostosowanych do potrzeb różnych segmentów klientów rynku turystycznego.	P	N	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe, możliwe oddziaływania skumulowane.
		1.1.3. Modernizacja obiektów noclegowo-gastronomicznych na terenie Bieszczad Wysokich (schroniska górskie).	P	N	
		1.1.4. Modernizacja i rozbudowa sieci szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym: pieszej, rowerowej, motorowej I żeglarskiej, wraz z ich zapleczem infrastrukturalnym, w celu wyeksponowania miejsc i obiektów oraz poprawy dostępności do atrakcji turystycznych.	P	N	
		1.1.5. Rozwój infrastruktury niezbędnej dla edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych.	P	N	
		1.1.6. Tworzenie infrastruktury do obserwacji astronomicznych w Bieszczadach Południowych.	P	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		1.1.7. Rozwój infrastruktury dla szeroko rozumianej turystyki biznesowej, w tym centrów konferencyjnych, oraz dla turystyki motywacyjnej.	P	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej, możliwe oddziaływania skumulowane.
		1.1.8. Bieszczady Bez Barier – program dostosowywania infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej dla potrzeb osób niepełnosprawnych.	P	N	
		1.1.9. Uzdrawisko Bieszczady – infrastruktura na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych wykorzystujących złoża wód mineralnych, geotermalnych oraz wartości przyrodniczo-krajobrazowych w tworzeniu produktów turystyki medycznej na terenie gmin ZBGP.	P	N	
		1.1.10. Zagospodarowanie turystyczne Zalewu Solińskiego oraz wybranych odcinków rzek na potrzeby rozwoju sportów wodnych.	P	N	
		1.1.11. Budowa i modernizacja infrastruktury na rzecz utworzenia Podkarpackiego Centrum Sportów Zimowych.	P	N	
		1.1.12. Rozwój infrastruktury do sportów i turystyki powietrznej (miejsca do startów i lądowań szybowców, lotni, paralołni, itp.).	P	N	
		1.1.13. Budowa infrastruktury sportowej dla potrzeb szkoleniowych i organizacji zawodów sportowych.	P	N	
		1.1.14. Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze gmin ZBGP.	P	N	
		1.1.15. Bieszczadzki Mobilny System Informacji Turystycznej – zintegrowany, wielojęzyczny, system zarządzania i promocji produktów turystycznych wykorzystujący narzędzie ICT oraz geolokalizacji.	-	-	
1.2.	Rozwój i zróżnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej	1.2.1. Wzmacnianie i rozwój atrakcji turystycznych Bieszczad mogących stanowić podstawę dla tworzenia produktów turystycznych dostosowanych do oczekiwań zróżnicowanych segmentów klientów rynku turystycznego.	P	N	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
		1.2.2. Kluczowe Produkty Turystyczne Bieszczad – wybór, opracowanie i promocja 10 najważniejszych produktów turystycznych Bieszczad (np. Szlaki atrakcji przyrodniczych, Szlaki atrakcji kulturowych, Agroturystyka ekologiczna, Bieszczadzki Obszar Narciarski, Bieszczadzka Kolej Leśna, Wielka i Mała Obwodnica Bieszczadzka, Zalew Soliński, Uzdrawisko Bieszczady, Ekomuzea, ZOO Farmy, Geoparki, Obserwatoria astronomiczne, itp.).	-	-	
		1.2.3. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach	-	-	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		turystyki przyrodniczej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków i tras przyrodniczych).			
		1.2.4. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki kulturowej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej, wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków kulturowych).	-	-	
		1.2.5. Rozwój edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych (przy wykorzystaniu funkcjonujących i planowanych obiektów infrastruktury edukacji ekologicznej).	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe.
		1.2.6. Agroturystyka ekologiczna – wsparcie dla rozwoju i koordynacji usług agroturystycznych wraz z tworzeniem szerokiego katalogu usług towarzyszących: hodowla koni, hodowla bydła mlecznego, pszczelarstwo, uprawa ziół, itp.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i stopniu intensywności, bezpośrednie, odwracalne.
		1.2.7. Wspieranie inicjatyw w zakresie powstawania tzw. wiosek tematycznych jako działań komplementarnych z Podkarpackim Programem Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	P	N	
		1.2.8. Ekomuzea – wsparcie dla funkcjonowania i tworzenia nowych muzeów rozproszonych opierających się na ekspozycji obiektów przyrodniczych, kulturowych i historycznych w miejscu ich występowania, zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem.	P	N	
		1.2.9. ZOO Farmy – wsparcie dla tworzenia obiektów turystycznych bazujących na ekspozycji zwierząt, w naturalnym środowisku życia, typowych dla obszaru Bieszczad.	P	N	
		1.2.10. Geoparki – wsparcie dla tworzenia obiektów opierających się na atrakcyjnych turystycznie stanowiskach geologicznych.	P	-	
		1.2.11. Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie tworzenia i promocji produktów turystycznych, obejmujący współpracę władz, instytucji ochrony środowiska (parki narodowe i krajobrazowe) oraz podmiotów gospodarczych.	-	-	
1.3.	Ochrona i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego	1.3.1. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku wschodniego – Szlak Bieszczadzkiej Cerkwi jako część Szlaku Architektury Drewnianej Podkarpacia.	P	-	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, bezpośrednie, odwracalne.
		1.3.2. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku rzymsko-katolickiego – w tym m.in. Szlak Bieszczadzkiej Kapliczek.	P	-	
		1.3.3. Renowacja, ochrona i promocja świeckich obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. Bieszczadzki Szlak Chasydzki, jako część Szlaku Chasydzkiego Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.	P	-	
		1.3.4. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych – przydrożnych krzyży i kapliczek oraz cmentarzy i nagrobków łemkowskich oraz bojkowskich.	P	-	
		1.3.5. Renowacja, ochrona i promocja cmentarzy wojennych.	P	-	
		1.3.6. Remont i uruchomienie muzeum w domu-świątyni ormiańskiej w Lesku.	P	-	
		1.3.7. Zagospodarowanie turystyczne obiektów związanych z osiągnięciami techniki i przemysłu – skanseny techniki i przemysłu.	P	-	
1.4.	Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego promocji, zwłaszcza turystyki pobytowej	1.4.1. Powołanie Bieszczadzkiego Klastra Turystycznego – odpowiedzialnego za zarządzanie rozwojem turystyki i koordynację promocji obszarów ZBGP (w oparciu o funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny).	-	-	
		1.4.2. Opracowanie i realizacja Strategii Promocji Turystycznej Bieszczad.	-	-	
		1.4.3. Koordynacja aktywności promocyjno-informacyjnej podmiotów działających w sektorze gospodarki turystycznej.	-	-	
		1.4.4. Organizacja imprez i ich koordynacja, poprzez przygotowanie i realizację Bieszczadzkiego Kalendarza Imprez Kulturalno-Sportowo-Rekreacyjnych.	-	-	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		1.4.5. Rozwój współpracy z krajowymi i zagranicznymi touroperatorami w celu zwiększenia wielkości ruchu turystycznego, zwłaszcza turystyki pobytowej, przy jednoczesnym maksymalnie równomiernym rozłożeniu go w ciągu roku – wydłużenie sezonu turystycznego.	-	-	
		1.4.6. Zintensyfikowanie współpracy z przygranicznymi regionami Słowacji i Ukrainy na rzecz wzrostu i koordynacji promocji ruchu turystycznego.	-	-	
2.	Przedsiębiorczość				
2.1.	Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu	2.1.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad.	P	N	Oddziaływanie lokalne, odwracalne, bezpośrednie, długoterminowe.
2.1.2. Wspieranie wzrostu miejsc pracy na obszarze SSE Euro – Park Mielec w Zagórz.		-	-		
2.1.3. Bieszczadzki Klaster Przemysłowy – wspieranie rozwoju działalności przemysłowej potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.		P	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie, odwracalne, długoterminowe.	
2.1.4. Wsparcie inicjatyw klastrowych na rzecz rozwoju sektora usługowego potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.		P	N		
2.2.	Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	2.2.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach wiejskich Bieszczad.	P	N	Oddziaływanie lokalne, odwracalne, bezpośrednie, długoterminowe.
2.2.2. Bieszczadzki Klaster Turystyczny – wspieranie funkcjonowania i rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich ZBGP, w oparciu o wybrany funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny.		-	-		
2.2.3. Wsparcie mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego, przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.		-	-		
2.3.	Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych	2.3.1. Badania i analizy optymalizujące strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej na obszarze ZBGP.	P	-	Oddziaływanie lokalne, pośrednie, długoterminowe.
2.3.2. Wsparcie spółdzielczości rolnej oraz grup producenckich w celu modernizacji rolnictwa na obszarze Bieszczad.		P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.	
2.3.3. Bieszczadzki Zielnik – rozwój i promocja uprawy ziół na terenie Bieszczad.		P	-		
2.3.4. Rozwój i koordynacja ekstensywnego wypasu bydła na obszarach chronionych.		P	-		
2.3.5. Wsparcie rozwoju rzemiosła i rękodzielnictwa przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.		-	-		
2.3.6. Bieszczadzki Produkt Lokalny – program produkcji, certyfikacji, promocji, promocji produktów lokalnych dostarczanych w wyniku rozwoju przetwórstwa płodów rolnych oraz działalności rzemieślniczej i rękodzielniczej.		-	-		
2.4.	Rozwój instytucji otoczenia biznesu	2.4.1. Bieszczadzkie Centrum Gospodarcze – utworzenie sieci informacyjno-konsultacyjno-szkoleniowej dla małych i średnich przedsiębiorstw, wykorzystującej m.in. wyniki badań i analiz dotyczących czynników, kierunków oraz wyzwań rozwojowych gospodarki Bieszczad.	-	-	
2.4.2. Bieszczadzki Samorząd Gospodarczy – kreowanie warunków dla sieciowego rozwoju i funkcjonowania izb samorządu gospodarczego.		-	-		
2.4.3. Wsparcie dla funkcjonowania i rozwoju agencji, fundacji i stowarzyszeń wspierających działalność gospodarczą (agencje rozwoju lokalnego, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, centra wspierania biznesu, fundacje rozwoju, towarzystwa gospodarcze, kluby i centra przedsiębiorczości).		-	-		
3.	Kapitał ludzki i społeczny				
3.1.	Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i zróżnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy	3.1.1. Bieszczadzki System Opieki nad Dziećmi – międzygminny i gminny system współpracy żłobków, przedszkoli oraz szkolnych oddziałów przedszkolnych.	-	-	
3.1.2. Bieszczadzki System Szkolnictwa – nowoczesna i praktyczna edukacja na rzecz poprawy jakości kapitału ludzkiego oraz ograniczania bezrobocia.		-	-		
3.1.3. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – monitoring, doradztwo, pośrednictwo oraz prognozowanie przemian na rynku pracy i w strukturze oferty edukacyjnej.		-	-		
3.1.4. Rozbudowa i modernizacja placówek edukacyjnych.		P	N	Oddziaływanie lokalne, bezpośrednie, odwracalne,	
3.1.5. Rozbudowa i modernizacja placówek ochrony zdrowia, w tym placówek ratownictwa medycznego dostosowanych do skali ruchu turystycznego.		P	N		

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

3.2.	Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie	3.2.1. Bieszczadzkie Centrum Edukacji Interaktywnej dla dzieci i młodzieży – promocja postaw związanych z kształceniem przez całe życie.	-	-	
		3.2.2. Aktualizacja i poszerzanie oraz koordynacja oferty kursów, szkoleń i studiów podyplomowych, w tym przy wykorzystaniu technik kształcenia na odległość.	-	-	
3.3.	Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska	3.3.1. Bieszczadzkie Centrum Wsparcia Organizacji Pozarządowych i Inicjatyw Obywatelskich – koordynacja działań, doradztwo, szkolenia na rzecz wzrostu partnerstwa społecznego i aktywności obywatelskiej.	-	-	
		3.3.2. Fundusz Małych Grantów – wsparcie finansowe realizacji inicjatyw obywatelskich.	-	-	
		3.3.3. Aktywizacja środowisk wiejskich wokół promowanej przez Województwo Podkarpackie idei „odnowy wsi” oraz Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	P	-	Oddziaływanie lokalne, pośrednie, długoterminowe.
		3.3.4. Szkolenia dla administracji lokalnej – optymalizacja wykorzystania zasobów organizacyjnych i infrastrukturalnych dla rozwijania aktywności obywatelskiej.	P	-	
3.4.	Włączenie społeczne	3.4.1. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – inicjatywy na rzecz doradztwa i aktywizacji zawodowej długotrwale bezrobotnych.	P	-	Oddziaływanie lokalne, pośrednie, długoterminowe.
		3.4.2. Koordynacja i wsparcie funkcjonowania instytucji pomocy i opieki społecznej.	-	-	
		3.4.3. Rozwój instrumentów spółdzielczości socjalnej i ekonomii społecznej w celu zmniejszania poziomu wykluczenia społecznego.	-	-	
		3.4.4. Międzygminny system włączenia społecznego osób niepełnosprawnych – aktywizacja zawodowa i społeczna niepełnosprawnych.	-	-	
		3.4.5. Wsparcie budownictwa socjalnego na obszarze Bieszczad.	P	-N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie, długoterminowe.
4.	Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska				
4.1.	Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej	4.1.1. Modernizacja infrastruktury drogowej Bieszczad zapewniającej poprawę dostępności w układzie zewnętrznym (regionalnym, krajowym) oraz wewnętrznym (dostępność głównych miast oraz dostępność miejsc o szczególnej atrakcyjności turystycznej), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową przy wykorzystaniu Sektorowego Programu Rozbudowy Infrastruktury Drogowej.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, bezpośrednie, odwracalne.
		4.1.2. Budowa i modernizacja infrastruktury kolejowej Bieszczad wraz z restytucją połączeń kolejowych w ruchu regionalnym i krajowym (w tym połączenia z Przemysłem przez terytorium Ukrainy, połączenie ze Słowacją), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową.	P	N	
		4.1.3. Budowa i modernizacja lotnisk i lądowisk wraz z ich przystosowaniem do obsługi ruchu małych samolotów oraz śmigłowców.	P	N	
		4.1.4. Opracowanie i wdrożenie do użytku Bieszczadzkiego Zintegrowanego Rozkładu Jazdy środków komunikacji publicznej.	-	-	
		4.1.5. Budowa sieci łączących węzły budowanej Sieci Szerokopasmowej Polski Wschodniej z ostatecznymi odbiorcami indywidualnymi.	-	-	
		4.2.	Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym	4.2.1. Modernizacja infrastruktury drogowej łączącej układ dróg krajowych, regionalnych i lokalnych z granicą państwa.	P
4.2.2. Budowa i uruchomienie nowych przejść granicznych w ruchu drogowym (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	P			N	
4.2.3. Realizacja niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych służących przywróceniu ruchu transgranicznego na kolejowych przejściach granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	P			N	
4.2.4. Budowa nowych i modernizacja istniejących turystycznych przejść granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	P			N	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych	4.3.1. Badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności, zwłaszcza w granicach obszarów objętych zachowawczymi formami ochrony przyrody.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe.
	4.3.2. Bieszczadzki System Gospodarki Przestrzennej – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego obejmujące opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony oraz planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni ZBGP planami miejscowymi.	P	-	
	4.3.3. Modernizacja elektrociepłowni i indywidualnych instalacji grzewczych w celu ograniczenia wielkości emisji zanieczyszczeń atmosferycznych w związku z odchodzeniem od energetyki węglowej.	P	N	Oddziaływanie lokalne bezpośrednie, odwracalne, długoterminowe.
	4.3.4. Program inwentaryzacji i usuwania materiałów azbestowych wykorzystanych w budownictwie z obszaru Bieszczad.	P	-	
	4.3.5. Modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych.	-	-	
	4.3.6. Rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym zwłaszcza energetyki solarnej w gospodarstwach domowych.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
	4.3.7. Inwestycje na rzecz wykorzystania odpadów komunalnych w produkcji energii.	-	-	
	4.3.8. Organizacja i wyposażenie systemów ratowniczych oraz zarządzania kryzowego.	-	-	
	4.3.9. Podjęcie działań związanych z ograniczaniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórkę odpadów oraz poprawą świadomości ekologicznej ludności.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
4.4. Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami	4.4.1. Czyste Bieszczady – Bieszczadzki System Gospodarki Wodno-Ściekowej i Składowania Odpadów – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego dotyczące budowy i modernizacji instalacji wodno-kanalizacyjnych i składowania odpadów na rzecz ochrony walorów środowiskowych i krajobrazowych Bieszczad.	P	N	

Oddziaływanie na krajobraz realizacji przedsięwzięć w ramach projektów strategicznych określonych w projekcie Programu będzie miało charakter zarówno pozytywny jak i negatywny (np. projekty: 1.1.3., 1.1.7., 1.2.6., 1.2.7., 2.1.1., 2.1.3., 3.1.5., 4.1.1., 4.1.2.). Realizacja inwestycji o niewielkich rozmiarach i na niewielkich powierzchniach czy w bezpośrednim sąsiedztwie terenów zainwestowanych nie wpłynie znacząco na krajobraz, przykładem tutaj mogą być projekty z zakresu infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej czy sportowej (np. projekty: 1.1.2., 1.1.4., 1.1.12., 1.1.14.). Pozytywne oddziaływanie na krajobraz wystąpi w przypadku realizacji projektów strategicznych dotyczących utrzymania walorów krajobrazowych (projekt 4.3.2.), podjęcia działań związanych z ograniczaniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórkę odpadów oraz poprawą świadomości ekologicznej ludności (projekt 4.3.9.).

Prognozowane oddziaływanie na zabytki

Tabela 26. Prognozowane oddziaływanie na zabytki

Lp.	Działanie	Typy projektów strategicznych	Prognozowane oddziaływanie		Charakterystyka oddziaływania
			Pozytywne	Negatywne	
1.	Turystyka i rekreacja				
1.1. Koordynacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	1.1.1. Inwentaryzacja infrastruktury turystycznej Bieszczad wraz z prowadzeniem badań dotyczących analizy stanu i zmian ruchu turystycznego i jego segmentacji.	P	-	Oddziaływanie pośrednie, długoterminowe, odwracalne.	
	1.1.2. Modernizacja i rozbudowa bazy turystycznej Bieszczad służąca dywersyfikacji oferty usług noclegowych i towarzyszących, dostosowanych do potrzeb różnych segmentów klientów rynku turystycznego.	P	-	Oddziaływanie lokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, o różnej skali czasowej.	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		1.1.3. Modernizacja obiektów noclegowo-gastronomicznych na terenie Bieszczad Wysokich (schroniska górskie).	P	-	Oddziaływanie lokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, o różnej skali czasowej.	
		1.1.4. Modernizacja i rozbudowa sieci szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym: pieszej, rowerowej, motorowej i żeglarskiej, wraz z ich zapleczem infrastrukturalnym, w celu wyeksponowania miejsc i obiektów oraz poprawy dostępności do atrakcji turystycznych.	P	-		
		1.1.5. Rozwój infrastruktury niezbędnej dla edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych.	P	-		
		1.1.6. Tworzenie infrastruktury do obserwacji astronomicznych w Bieszczadach Południowych.	-	-		
		1.1.7. Rozwój infrastruktury dla szeroko rozumianej turystyki biznesowej, w tym centrów konferencyjnych, oraz dla turystyki motywacyjnej.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie i bezpośrednio, odwracalne, długoterminowe.	
		1.1.8. Bieszczady Bez Barrier – program dostosowywania infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej dla potrzeb osób niepełnosprawnych.	P	-		
		1.1.9. Uzdrawisko Bieszczady – infrastruktura na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych wykorzystujących złoża wód mineralnych, geotermalnych oraz wartości przyrodniczo-krajobrazowych w tworzeniu produktów turystyki medycznej na terenie gmin ZBGP.	P	-		
		1.1.10. Zagospodarowanie turystyczne Zalewu Solińskiego oraz wybranych odcinków rzek na potrzeby rozwoju sportów wodnych.	-	-		
		1.1.11. Budowa i modernizacja infrastruktury na rzecz utworzenia Podkarpackiego Centrum Sportów Zimowych.	-	-		
		1.1.12. Rozwój infrastruktury do sportów i turystyki powietrznej (miejsca do startów i lądowań szybowców, lotni, paralotni, itp.).	-	-		
		1.1.13. Budowa infrastruktury sportowej dla potrzeb szkoleniowych i organizacji zawodów sportowych.	-	-		
		1.1.14. Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze gmin ZBGP.	P	-	Oddziaływanie bezpośrednio i pośrednie, odwracalne, długoterminowe.	
		1.1.15. Bieszczadzki Mobilny System Informacji Turystycznej – zintegrowany, wielojęzyczny, system zarządzania i promocji produktów turystycznych wykorzystujący narzędzie ICT oraz geolokalizację.	P	-		
		1.2. Rozwój i zróżnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej	1.2.1. Wzmacnianie i rozwój atrakcji turystycznych Bieszczad mogących stanowić podstawę dla tworzenia produktów turystycznych dostosowanych do oczekiwań zróżnicowanych segmentów klientów rynku turystycznego.	P	-	
			1.2.2. Kluczowe Produkty Turystyczne Bieszczad – wybór, opracowanie i promocja 10 najważniejszych produktów turystycznych Bieszczad (np. Szlaki atrakcji przyrodniczych, Szlaki atrakcji kulturowych, Agroturystyka ekologiczna, Bieszczadzki Obszar Narciarski, Bieszczadzka Kolej Leśna, Wielka i Mała Obwodnica Bieszczadzka, Zalew Soliński, Uzdrawisko Bieszczady, Ekomuzea, ZOO Farmy, Geoparki, Obserwatoria astronomiczne, itp.).	P	-	
1.2.3. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki przyrodniczej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków i tras przyrodniczych).	P		-			
1.2.4. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki kulturowej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej, wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków kulturowych).	P		-			
1.2.5. Rozwój edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych (przy wykorzystaniu funkcjonujących i planowanych obiektów infrastruktury edukacji ekologicznej).	P		-			
1.2.6. Agroturystyka ekologiczna – wsparcie dla rozwoju i koordynacji usług agroturystycznych wraz z tworzeniem szerokiego katalogu usług towarzyszących: hodowla koni,	P		-	Oddziaływanie bezpośrednio i pośrednie, odwracalne, długoterminowe.		

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		hodowla bydła mlecznego, pszczelarstwo, uprawa ziół, itp.			
		1.2.7. Wspieranie inicjatyw w zakresie powstawania tzw. wiosek tematycznych jako działań komplementarnych z Podkarpackim Programem Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	-	-	
		1.2.8. Ekomuzea – wsparcie dla funkcjonowania i tworzenia nowych muzeów rozproszonych opierających się na ekspozycji obiektów przyrodniczych, kulturowych i historycznych w miejscu ich występowania, zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem.	P	-	Oddziaływanie bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		1.2.9. ZOO Farmy – wsparcie dla tworzenia obiektów turystycznych bazujących na ekspozycji zwierząt, w naturalnym środowisku życia, typowych dla obszaru Bieszczad.	-	-	
		1.2.10. Geoparki – wsparcie dla tworzenia obiektów opierających się na atrakcyjnych turystycznie stanowiskach geologicznych.	P	-	Oddziaływanie bezpośrednie i pośrednie, ponadlokalne, odwracalne, długoterminowe.
		1.2.11. Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie tworzenia i promocji produktów turystycznych, obejmujący współpracę władz, instytucji ochrony środowiska (parki narodowe i krajobrazowe) oraz podmiotów gospodarczych.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
1.3.	Ochrona i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego	1.3.1. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku wschodniego – Szlak Bieszczadzkiej Cerkwi jako część Szlaku Architektury Drewnianej Podkarpacia.	P	-	Oddziaływanie lokalne i ponadlokalne, pośrednie jak i bezpośrednie, o różnej skali czasowej, odwracalne.
		1.3.2. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku rzymsko-katolickiego – w tym m.in. Szlak Bieszczadzkiej Kapliczek.	P	-	
		1.3.3. Renowacja, ochrona i promocja świeckich obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. Bieszczadzki Szlak Chasydzki, jako część Szlaku Chasydzkiego Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.	P	-	
		1.3.4. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych – przydrożnych krzyży i kapliczek oraz cmentarzy i nagrobków lemkońskich oraz bojkowskich.	P	-	
		1.3.5. Renowacja, ochrona i promocja cmentarzy wojennych.	P	-	
		1.3.6. Remont i uruchomienie muzeum w domu-świątyni ormiańskiej w Lesku.	P	-	
		1.3.7. Zagospodarowanie turystyczne obiektów związanych z osiągnięciami techniki i przemysłu – skanseny techniki i przemysłu.	P	-	
1.4.	Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego promocji, zwłaszcza turystyki pobytowej	1.4.1. Powołanie Bieszczadzkiego Klastra Turystycznego – odpowiedzialnego za zarządzanie rozwojem turystyki i koordynację promocji obszarów ZBGP (w oparciu o funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny).	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, odwracalne, długoterminowe.
		1.4.2. Opracowanie i realizacja Strategii Promocji Turystycznej Bieszczad.	P	-	
		1.4.3. Koordynacja aktywności promocyjno-informacyjnej podmiotów działających w sektorze gospodarki turystycznej.	P	-	
		1.4.4. Organizacja imprez i ich koordynacja, poprzez przygotowanie i realizację Bieszczadzkiego Kalendarza Imprez Kulturalno-Sportowo-Rekreacyjnych.	P	-	
		1.4.5. Rozwój współpracy z krajowymi i zagranicznymi touroperatorami w celu zwiększenia wielkości ruchu turystycznego, zwłaszcza turystyki pobytowej, przy jednoczesnym maksymalnie równomiernym rozłożeniu go w ciągu roku – wydłużenie sezonu turystycznego.	P	-	
		1.4.6. Zintensyfikowanie współpracy z przygranicznymi regionami Słowacji i Ukrainy na rzecz wzrostu i koordynacji promocji ruchu turystycznego.	P	-	
2.	Przedsiębiorczość				
2.1.	Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu	2.1.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad.	-	-	
		2.1.2. Wspieranie wzrostu miejsc pracy na obszarze SSE Euro – Park Mielec w Zagórze.	-	-	
		2.1.3. Bieszczadzki Klaster Przemysłowy – wspieranie rozwoju działalności przemysłowej potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórze – Ustrzyki Dolne.	-	-	
		2.1.4. Wsparcie inicjatyw klastrowych na rzecz rozwoju sektora usługowego potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórze – Ustrzyki Dolne.	-	-	
2.2.	Rozwój inicjatyw klastrowych	2.2.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach wiejskich Bieszczad.	-	-	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

	służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	2.2.2. Bieszczadzki Klaster Turystyczny – wspieranie funkcjonowania i rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich ZBGP, w oparciu o wybrany funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
		2.2.3. Wsparcie mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego, przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	-	
2.3.	Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych	2.3.1. Badania i analizy optymalizujące strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej na obszarze ZBGP.	-	-	
		2.3.2. Wsparcie spółdzielczości rolnej oraz grup producenckich w celu modernizacji rolnictwa na obszarze Bieszczad.	-	-	
		2.3.3. Bieszczadzki Zielnik – rozwój i promocja uprawy ziół na terenie Bieszczad.	-	-	
		2.3.4. Rozwój i koordynacja ekstensywnego wypasu bydła na obszarach chronionych.	-	-	
		2.3.5. Wsparcie rozwoju rzemiosła i rękodzielnictwa przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	-	
		2.3.6. Bieszczadzki Produkt Lokalny – program produkcji, certyfikacji, promocji, promocji produktów lokalnych dostarczanych w wyniku rozwoju przetwórstwa płodów rolnych oraz działalności rzemieślniczej i rękodzielniczej.	-	-	
2.4.	Rozwój instytucji otoczenia biznesu	2.4.1. Bieszczadzkie Centrum Gospodarcze – utworzenie sieci informacyjno-konsultacyjno-szkoleniowej dla małych i średnich przedsiębiorstw, wykorzystującej m.in. wyniki badań i analiz dotyczących czynników, kierunków oraz wyzwań rozwojowych gospodarki Bieszczad.	-	-	
		2.4.2. Bieszczadzki Samorząd Gospodarczy – kreowanie warunków dla sieciowego rozwoju i funkcjonowania izb samorządu gospodarczego.	-	-	
		2.4.3. Wsparcie dla funkcjonowania i rozwoju agencji, fundacji i stowarzyszeń wspierających działalność gospodarczą (agencje rozwoju lokalnego, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, centra wspierania biznesu, fundacje rozwoju, towarzystwa gospodarcze, kluby i centra przedsiębiorczości).	-	-	
3. Kapitał ludzki i społeczny					
3.1.	Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i różnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy	3.1.1. Bieszczadzki System Opieki nad Dziećmi – międzygminny i gminny system współpracy żłobków, przedszkoli oraz szkolnych oddziałów przedszkolnych.	-	-	
		3.1.2. Bieszczadzki System Szkolnictwa – nowoczesna i praktyczna edukacja na rzecz poprawy jakości kapitału ludzkiego oraz ograniczania bezrobocia.	P	-	Oddziaływanie lokalne jak i ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
		3.1.3. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – monitoring, doradztwo, pośrednictwo oraz prognozowanie przemian na rynku pracy i w strukturze oferty edukacyjnej.	-	-	
		3.1.4. Rozbudowa i modernizacja placówek edukacyjnych.	-	-	
		3.1.5. Rozbudowa i modernizacja placówek ochrony zdrowia, w tym placówek ratownictwa medycznego dostosowanych do skali ruchu turystycznego.	-	-	
3.2.	Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie	3.2.1. Bieszczadzkie Centrum Edukacji Interaktywnej dla dzieci i młodzieży – promocja postaw związanych z kształceniem przez całe życie.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
		3.2.2. Aktualizacja i poszerzanie oraz koordynacja oferty kursów, szkoleń i studiów podyplomowych, w tym przy wykorzystaniu technik kształcenia na odległość.	P	-	
3.3.	Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska	3.3.1. Bieszczadzkie Centrum Wspierania Organizacji Pozarządowych i Inicjatyw Obywatelskich – koordynacja działań, doradztwo, szkolenia na rzecz wzrostu partnerstwa społecznego i aktywności obywatelskiej.	P	-	
		3.3.2. Fundusz Małych Grantów – wsparcie finansowe realizacji inicjatyw obywatelskich.	P	-	
		3.3.3. Aktywizacja środowisk wiejskich wokół promowanej przez Województwo Podkarpackie idei „odnowy wsi” oraz Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	P	-	
		3.3.4. Szkolenia dla administracji lokalnej – optymalizacja wykorzystania zasobów organizacyjnych i infrastrukturalnych dla rozwijania aktywności obywatelskiej.	P	-	
3.4.	Włączenie społeczne	3.4.1. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – inicjatywy na rzecz doradztwa i aktywizacji zawodowej	-	-	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		długotrwałe bezrobotnych.			
		3.4.2. Koordynacja i wsparcie funkcjonowania instytucji pomocy i opieki społecznej.	-	-	
		3.4.3. Rozwój instrumentów spółdzielczości społecznej i ekonomii społecznej w celu zmniejszania poziomu wykluczenia społecznego.	-	-	
		3.4.4. Międzygminny system włączenia społecznego osób niepełnosprawnych – aktywizacja zawodowa i społeczna niepełnosprawnych.	-	-	
		3.4.5. Wsparcie budownictwa socjalnego na obszarze Bieszczad.	-	-	
4.	Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska				
4.1. Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej	4.1.1.	Modernizacja infrastruktury drogowej Bieszczad zapewniającej poprawę dostępności w układzie zewnętrznym (regionalnym, krajowym) oraz wewnętrznym (dostępność głównych miast oraz dostępność miejsc o szczególnej atrakcyjności turystycznej), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową przy wykorzystaniu Sektorowego Programu Rozbudowy Infrastruktury Drogowej.	P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, bezpośrednie, odwracalne.
	4.1.2.	Budowa i modernizacja infrastruktury kolejowej Bieszczad wraz z restytucją połączeń kolejowych w ruchu regionalnym i krajowym (w tym połączenia z Przemysłem przez terytorium Ukrainy, połączenie ze Słowacją), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową.	P	N	
	4.1.3.	Budowa i modernizacja lotnisk i lądowisk wraz z ich przystosowaniem do obsługi ruchu małych samolotów oraz śmigłowców.	-	-	
	4.1.4.	Opracowanie i wdrożenie do użytku Bieszczadzkiego Zintegrowanego Rozkładu Jazdy środków komunikacji publicznej.	-	-	
	4.1.5.	Budowa sieci łączących węzły budowanej Sieci Szerokopasmowej Polski Wschodniej z ostatecznymi odbiorcami indywidualnymi.	-	-	
	4.2. Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym	4.2.1.	Modernizacja infrastruktury drogowej łączącej układ dróg krajowych, regionalnych i lokalnych z granicą państwa.	P	
4.2.2.		Budowa i uruchomienie nowych przejść granicznych w ruchu drogowym (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	P	N	
4.2.3.		Realizacja niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych służących przywróceniu ruchu transgranicznego na kolejowych przejściach granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	P	N	
4.2.4.		Budowa nowych i modernizacja istniejących turystycznych przejść granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	P	N	
4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych	4.3.1.	Badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności, zwłaszcza w granicach obszarów objętych zachowawczymi formami ochrony przyrody.	-	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
	4.3.2.	Bieszczadzki System Gospodarki Przestrzennej – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego obejmujące opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony oraz planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni ZBGP planami miejscowymi.	P	-	Oddziaływanie lokalne jak i ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
	4.3.3.	Modernizacja elektrociepłowni i indywidualnych instalacji grzewczych w celu ograniczenia wielkości emisji zanieczyszczeń atmosferycznych w związku z odchodzeniem od energetyki węglowej.	P	-	Oddziaływanie lokalne, pośrednie, odwracalne, długoterminowe.
	4.3.4.	Program inwentaryzacji i usuwania materiałów azbestowych wykorzystanych w budownictwie z obszaru Bieszczad.	-	-	
	4.3.5.	Modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, odwracalne, długoterminowe.
	4.3.6.	Rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym zwłaszcza energetyki solarnej w gospodarstwach domowych.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, odwracalne, długoterminowe.
	4.3.7.	Inwestycje na rzecz wykorzystania odpadów komunalnych	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, odwracalne, długoterminowe.

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		w produkcji energii.			
		4.3.8. Organizacja i wyposażenie systemów ratowniczych oraz zarządzania kryzowego.	P	-	
		4.3.9. Podjęcie działań związanych z ograniczaniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórkę odpadów oraz poprawą świadomości ekologicznej ludności.	P	-	Oddziaływanie lokalne jak i ponadlokalne, bezpośrednie jak i pośrednie, długoterminowe.
4.4.	Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami	4.4.1. Czyste Bieszczady – Bieszczadzki System Gospodarki Wodno-Ściekowej i Składowania Odpadów – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego dotyczące budowy i modernizacji instalacji wodno-kanalizacyjnych I składowania odpadów na rzecz ochrony walorów środowiskowych i krajobrazowych Bieszczad.	P	-	

Realizacja projektów strategicznych określonych w analizowanym dokumencie będzie miała generalnie pozytywny bezpośredni wpływ na zabytki, przykładem tutaj mogą być prace renowacyjne, promocyjne i ochronne dotyczące obiektów zabytkowych (np. projekty: 1.3.1., 1.3.2., 1.3.3.). Natomiast pozytywny, pośredni wpływ na zabytki może przynieść realizacja projektów związanych z rozwojem i dywersyfikacją oferty usług turystycznych (np. projekty: 1.1.2., 1.1.4.), utrzymaniem walorów środowiskowych i krajobrazowych (np. projekty: 4.3.2., 4.3.3.), a także z rozwojem kapitału ludzkiego i społecznego (np. projekty: 3.2.1., 3.2.2., 3.3.1., 3.3.2.). Należy zaznaczyć, że negatywne oddziaływanie na zabytki, będzie miało miejsce jedynie w związku z realizacją inwestycji komunikacyjnych wykonywanych w bezpośrednim sąsiedztwie obiektów zabytkowych (np. projekt 4.1.1., 4.1.2., 4.2.1., 4.2.2., 4.2.3.).

Prognozowane oddziaływanie na zdrowie ludzi

Tabela 27. Prognozowane oddziaływanie na zdrowie ludzi

Lp.	Działanie	Typy projektów strategicznych	Prognozowane oddziaływanie		Charakterystyka oddziaływania
			Pozytywne	Negatywne	
1.		Turystyka i rekreacja			
1.1.	Koordinacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	1.1.1. Inwentaryzacja infrastruktury turystycznej Bieszczad wraz z prowadzeniem badań dotyczących analizy stanu i zmian ruchu turystycznego i jego segmentacji.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
1.1.2. Modernizacja i rozbudowa bazy turystycznej Bieszczad służąca dywersyfikacji oferty usług noclegowych i towarzyszących, dostosowanych do potrzeb różnych segmentów klientów rynku turystycznego.		P	-	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie i bezpośrednie, odwracalne.	
1.1.3. Modernizacja obiektów noclegowo-gastronomicznych na terenie Bieszczad Wysokich (schroniska górskie).		P	-		
1.1.4. Modernizacja i rozbudowa sieci szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym: pieszej, rowerowej, motorowej i żeglarskiej, wraz z ich zapleczem infrastrukturalnym, w celu wyeksponowania miejsc i obiektów oraz poprawy dostępności do atrakcji turystycznych.		P	-		
1.1.5. Rozwój infrastruktury niezbędnej dla edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych.		-	-		
1.1.6. Tworzenie infrastruktury do obserwacji astronomicznych w Bieszczadach Południowych.		-	-		
1.1.7. Rozwój infrastruktury dla szeroko rozumianej turystyki biznesowej, w tym centrów konferencyjnych, oraz dla turystyki motywacyjnej.		P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, odwracalne.	
1.1.8. Bieszczady Bez Barrier – program dostosowywania infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej dla potrzeb osób niepełnosprawnych.		P	-		
1.1.9. Uzdrowisko Bieszczady – infrastruktura na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych wykorzystujących złoża wód mineralnych, geotermalnych oraz wartości przyrodniczo-krajobrazowych w tworzeniu produktów turystyki medycznej na terenie gmin ZBGP.		P	-		
1.1.10. Zagospodarowanie turystyczne Zalewu Solińskiego		P	-	Oddziaływanie o zasięgu	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		oraz wybranych odcinków rzek na potrzeby rozwoju sportów wodnych.			ponadlokalnym, pośrednie, odwracalne.
		1.1.11. Budowa i modernizacja infrastruktury na rzecz utworzenia Podkarpackiego Centrum Sportów Zimowych.	P	-	
		1.1.12. Rozwój infrastruktury do sportów i turystyki powietrznej (miejsca do startów i lądowań szybowców, lotni, paralołni, itp.).	P	-	
		1.1.13. Budowa infrastruktury sportowej dla potrzeb szkoleniowych i organizacji zawodów sportowych.	P	-	
		1.1.14. Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze gmin ZBGP.	P	-	
		1.1.15. Bieszczadzki Mobilny System Informacji Turystycznej – zintegrowany, wielojęzyczny, system zarządzania I promocji produktów turystycznych wykorzystujący narzędzie ICT oraz geolokalizacji.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
1.2. Rozwój i zróżnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej	1.2.1.	Wzmacnianie i rozwój atrakcji turystycznych Bieszczad mogących stanowić podstawę dla tworzenia produktów turystycznych dostosowanych do oczekiwań zróżnicowanych segmentów klientów rynku turystycznego.	P	-	
	1.2.2.	Kluczowe Produkty Turystyczne Bieszczad – wybór, opracowanie i promocja 10 najważniejszych produktów turystycznych Bieszczad (np. Szlaki atrakcji przyrodniczych, Szlaki atrakcji kulturowych, Agroturystyka ekologiczna, Bieszczadzki Obszar Narciarski, Bieszczadzka Kolej Leśna, Wielka i Mała Obwodnica Bieszczadzka, Zalew Soliński, Uzdrawisko Bieszczady, Ekomuzea, ZOO Farmy, Geoparki, Obserwatoria astronomiczne, itp.).	-	-	
	1.2.3.	Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki przyrodniczej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków i tras przyrodniczych).	-	-	
	1.2.4.	Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki kulturowej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej, wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków kulturowych).	-	-	
	1.2.5.	Rozwój edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych (przy wykorzystaniu funkcjonujących i planowanych obiektów infrastruktury edukacji ekologicznej).	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
	1.2.6.	Agroturystyka ekologiczna – wsparcie dla rozwoju i koordynacji usług agroturystycznych wraz z tworzeniem szerokiego katalogu usług towarzyszących: hodowla koni, hodowla bydła mlecznego, pszczelarstwo, uprawa ziół, itp.	P	-	
	1.2.7.	Wspieranie inicjatyw w zakresie powstawania tzw. wiosek tematycznych jako działań komplementarnych z Podkarpackim Programem Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	P	-	
	1.2.8.	Ekomuzea – wsparcie dla funkcjonowania i tworzenia nowych muzeów rozproszonych opierających się na ekspozycji obiektów przyrodniczych, kulturowych I historycznych w miejscu ich występowania, zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem.	P	-	
	1.2.9.	ZOO Farmy – wsparcie dla tworzenia obiektów turystycznych bazujących na ekspozycji zwierząt, w naturalnym środowisku życia, typowych dla obszaru Bieszczad.	P	-	
	1.2.10.	Geoparki – wsparcie dla tworzenia obiektów opierających się na atrakcyjnych turystycznie stanowiskach geologicznych.	P	-	
	1.2.11.	Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie tworzenia i promocji produktów turystycznych, obejmujący współpracę władz, instytucji ochrony środowiska (parki narodowe i krajobrazowe) oraz podmiotów gospodarczych.	P	-	
1.3. Ochrona i promocja	1.3.1.	Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku wschodniego – Szlak Bieszczadzkiej Cerkwi	P	N	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, o różnym

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

obiektyw dziedzictwa kulturowego		jako część Szlaku Architektury Drewnianej Podkarpacia.			stopniu intensywności i skali czasowej, odwracalne. Oddziaływanie negatywne występuje głównie podczas renowacji i prac remontowych obiektów.
	1.3.2.	Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku rzymsko-katolickiego – w tym m.in. Szlak Bieszczadzkiej Kapliczek.	P	N	
	1.3.3.	Renowacja, ochrona i promocja świeckich obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. Bieszczadzki Szlak Chasydzki, jako część Szlaku Chasydzkiego Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.	P	N	
	1.3.4.	Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych – przydrożnych krzyży i kapliczek oraz cmentarzy i nagrobków lemkowski oraz bojkowskich.	-	-	
	1.3.5.	Renowacja, ochrona i promocja cmentarzy wojennych.	-	-	
	1.3.6.	Remont i uruchomienie muzeum w domu-świątyni ormiańskiej w Lesku.	P	N	
	1.3.7.	Zagospodarowanie turystyczne obiektów związanych z osiągnięciami techniki i przemysłu – skanseny techniki i przemysłu.	P	N	
1.4. Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego promocji, zwłaszcza turystyki pobytowej	1.4.1.	Powołanie Bieszczadzkiego Klastra Turystycznego – odpowiedzialnego za zarządzanie rozwojem turystyki i koordynację promocji obszarów ZBGP (w oparciu o funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny).	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
	1.4.2.	Opracowanie i realizacja Strategii Promocji Turystycznej Bieszczad.	P	-	
	1.4.3.	Koordynacja aktywności promocyjno-informacyjnej podmiotów działających w sektorze gospodarki turystycznej.	P	-	
	1.4.4.	Organizacja imprez i ich koordynacja, poprzez przygotowanie i realizację Bieszczadzkiego Kalendarza Imprez Kulturalno-Sportowo-Rekreacyjnych.	P	-	
	1.4.5.	Rozwój współpracy z krajowymi i zagranicznymi touroperatorami w celu zwiększenia wielkości ruchu turystycznego, zwłaszcza turystyki pobytowej, przy jednoczesnym maksymalnie równomiernym rozłożeniu go w ciągu roku – wydłużenie sezonu turystycznego.	P	-	
	1.4.6.	Zintensyfikowanie współpracy z przygranicznymi regionami Słowacji i Ukrainy na rzecz wzrostu i koordynacji promocji ruchu turystycznego.	P	-	
2.	Przedsiębiorczość				
2.1. Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu	2.1.1.	Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad.	-	-	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym, pośrednie, długoterminowe.
	2.1.2.	Wspieranie wzrostu miejsc pracy na obszarze SSE Euro – Park Mielec w Zagórz.	P	-	
	2.1.3.	Bieszczadzki Klaster Przemysłowy – wspieranie rozwoju działalności przemysłowej potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	-	-	
	2.1.4.	Wsparcie inicjatyw klastrowych na rzecz rozwoju sektora usługowego potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	-	-	
2.2. Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	2.2.1.	Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach wiejskich Bieszczad.	-	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
	2.2.2.	Bieszczadzki Klaster Turystyczny – wspieranie funkcjonowania i rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich ZBGP, w oparciu o wybrany funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny.	P	-	
	2.2.3.	Wsparcie mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego, przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	P	-	
2.3. Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych	2.3.1.	Badania i analizy optymalizujące strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej na obszarze ZBGP.	-	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
	2.3.2.	Wsparcie spółdzielczości rolnej oraz grup producenckich w celu modernizacji rolnictwa na obszarze Bieszczad.	-	-	
	2.3.3.	Bieszczadzki Zielnik – rozwój i promocja uprawy ziół na terenie Bieszczad.	P	-	
	2.3.4.	Rozwój i koordynacja ekstensywnego wypasu bydła na obszarach chronionych.	-	-	
	2.3.5.	Wsparcie rozwoju rzemiosła i rękodzielnictwa przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	P	-	
	2.3.6.	Bieszczadzki Produkt Lokalny – program produkcji, certyfikacji, promocji, promocji produktów lokalnych dostarczanych w wyniku rozwoju przetwórstwa płodów rolnych oraz działalności rzemieślniczej i rękodzielniczej.	P	-	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

2.4. Rozwój instytucji otoczenia biznesu	2.4.1. Bieszczadzkie Centrum Gospodarcze – utworzenie sieci informacyjno-konsultacyjno-szkoleniowej dla małych i średnich przedsiębiorstw, wykorzystującej m.in. wyniki badań i analiz dotyczących czynników, kierunków oraz wyzwań rozwojowych gospodarki Bieszczad.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
	2.4.2. Bieszczadzki Samorząd Gospodarczy – kreowanie warunków dla sieciowego rozwoju i funkcjonowania izb samorządu gospodarczego.	P	-	
	2.4.3. Wsparcie dla funkcjonowania i rozwoju agencji, fundacji i stowarzyszeń wspierających działalność gospodarczą (agencje rozwoju lokalnego, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, centra wspierania biznesu, fundacje rozwoju, towarzystwa gospodarcze, kluby i centra przedsiębiorczości).	P	-	
3. Kapitał ludzki i społeczny				
3.1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i różnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy	3.1.1. Bieszczadzki System Opieki nad Dziećmi – międzygminny i gminny system współpracy żłobków, przedszkoli oraz szkolnych oddziałów przedszkolnych.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
	3.1.2. Bieszczadzki System Szkolnictwa – nowoczesna i praktyczna edukacja na rzecz poprawy jakości kapitału ludzkiego oraz ograniczania bezrobocia.	P	-	
	3.1.3. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – monitoring, doradztwo, pośrednictwo oraz prognozowanie przemian na rynku pracy i w strukturze oferty edukacyjnej.	P	-	
	3.1.4. Rozbudowa i modernizacja placówek edukacyjnych.	-	-	
	3.1.5. Rozbudowa i modernizacja placówek ochrony zdrowia, w tym placówek ratownictwa medycznego dostosowanych do skali ruchu turystycznego.	P	-	
3.2. Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie	3.2.1. Bieszczadzkie Centrum Edukacji Interaktywnej dla dzieci i młodzieży – promocja postaw związanych z kształceniem przez całe życie.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
	3.2.2. Aktualizacja i poszerzanie oraz koordynacja oferty kursów, szkoleń i studiów podyplomowych, w tym przy wykorzystaniu technik kształcenia na odległość.	P	-	
3.3. Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska	3.3.1. Bieszczadzkie Centrum Wsparcia Organizacji Pozarządowych i Inicjatyw Obywatelskich – koordynacja działań, doradztwo, szkolenia na rzecz wzrostu partnerstwa społecznego i aktywności obywatelskiej.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe.
	3.3.2. Fundusz Małych Grantów – wsparcie finansowe realizacji inicjatyw obywatelskich.	-	-	
	3.3.3. Aktywizacja środowisk wiejskich wokół promowanej przez Województwo Podkarpackie idei „odnowy wsi” oraz Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	P	-	
	3.3.4. Szkolenia dla administracji lokalnej – optymalizacja wykorzystania zasobów organizacyjnych i infrastrukturalnych dla rozwijania aktywności obywatelskiej.	-	-	
3.4. Włączenie społeczne	3.4.1. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – inicjatywy na rzecz doradztwa i aktywizacji zawodowej długotrwale bezrobotnych.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.
	3.4.2. Koordynacja i wsparcie funkcjonowania instytucji pomocy i opieki społecznej.	P	-	
	3.4.3. Rozwój instrumentów spółdzielczości socjalnej i ekonomii społecznej w celu zmniejszania poziomu wykluczenia społecznego.	P	-	
	3.4.4. Międzygminny system włączenia społecznego osób niepełnosprawnych – aktywizacja zawodowa i społeczna niepełnosprawnych.	P	-	
	3.4.5. Wsparcie budownictwa socjalnego na obszarze Bieszczad.	P	-	
4. Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska				
4.1. Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej	4.1.1. Modernizacja infrastruktury drogowej Bieszczad zapewniającej poprawę dostępności w układzie zewnętrznym (regionalnym, krajowym) oraz wewnętrznym (dostępność głównych miast oraz dostępność miejsc o szczególnej atrakcyjności turystycznej), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową przy wykorzystaniu Sektorowego Programu Rozbudowy Infrastruktury Drogowej.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
	4.1.2. Budowa i modernizacja infrastruktury kolejowej Bieszczad wraz z restytucją połączeń kolejowych w ruchu regionalnym i krajowym (w tym połączenia z Przemysłem	P	N	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		przez terytorium Ukrainy, połączenie ze Słowacją), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową.			
		4.1.3. Budowa i modernizacja lotnisk i lądowisk wraz z ich przystosowaniem do obsługi ruchu małych samolotów oraz śmigłowców.	P		Oddziaływanie o różnym zasięgu, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne.
		4.1.4. Opracowanie i wdrożenie do użytku Bieszczadzkiego Zintegrowanego Rozkładu Jazdy środków komunikacji publicznej.	-	-	
		4.1.5. Budowa sieci łączących węzły budowanej Sieci Szerokopasmowej Polski Wschodniej z ostatecznymi odbiorcami indywidualnymi.	-	-	
4.2. Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym	4.2.1.	Modernizacja infrastruktury drogowej łączącej układ dróg krajowych, regionalnych i lokalnych z granicą państwa.	P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu i intensywności, bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
	4.2.2.	Budowa i uruchomienie nowych przejść granicznych w ruchu drogowym (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	
	4.2.3.	Realizacja niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych służących przywróceniu ruchu transgranicznego na kolejowych przejściach granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	P	N	
	4.2.4.	Budowa nowych i modernizacja istniejących turystycznych przejść granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	P	N	
4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych	4.3.1.	Badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności, zwłaszcza w granicach obszarów objętych zachowawczymi formami ochrony przyrody.	P	-	Oddziaływanie pośrednie, długoterminowe, odwracalne.
	4.3.2.	Bieszczadzki System Gospodarki Przestrzennej – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego obejmujące opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony oraz planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni ZBGP planami miejscowymi.	-	-	
	4.3.3.	Modernizacja elektrociepłowni i indywidualnych instalacji grzewczych w celu ograniczenia wielkości emisji zanieczyszczeń atmosferycznych w związku z odchodzeniem od energetyki węglowej.	P	-	Oddziaływanie pośrednie i bezpośrednie, długoterminowe, odwracalne.
	4.3.4.	Program inwentaryzacji i usuwania materiałów azbestowych wykorzystanych w budownictwie z obszaru Bieszczad.	P	-	
	4.3.5.	Modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych.	P	-	
	4.3.6.	Rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym zwłaszcza energetyki solarnej w gospodarstwach domowych.	P	-	
	4.3.7.	Inwestycje na rzecz wykorzystania odpadów komunalnych w produkcji energii.	P	-	
	4.3.8.	Organizacja i wyposażenie systemów ratowniczych oraz zarządzania kryzowego.	P	-	
	4.3.9.	Podjęcie działań związanych z ograniczaniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórkę odpadów oraz poprawą świadomości ekologicznej ludności.	P	-	
4.4. Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami	4.4.1.	Czyste Bieszczady – Bieszczadzki System Gospodarki Wodno-Ściekowej i Składowania Odpadów – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego dotyczące budowy i modernizacji instalacji wodno-kanalizacyjnych i składowania odpadów na rzecz ochrony walorów środowiskowych i krajobrazowych Bieszczad.	P	-	

Z przeprowadzonych analiz wynika, że realizacja projektów określonych w analizowanym dokumencie będzie miała w większości przypadków wpływ pozytywny na zdrowie ludzi. Prognozowane pozytywne oddziaływanie będzie zarówno pośrednie (np. projekty: 3.1.1., 3.1.2., 3.1.3., 3.2.1., 3.2.2.), jak i bezpośrednie (np. projekty: 3.1.5., 4.3.3., 4.3.4., 4.3.8.). Negatywne oddziaływanie może wystąpić w związku z realizacją i funkcjonowaniem szlaków komunikacyjnych, (np. projekty: 4.1.1., 4.1.2., 4.2.1., 4.2.3.). Program zakłada również realizację projektów, których

negatywne oddziaływanie wystąpi jedynie na etapie realizacji przedsięwzięcia i nie będzie miało znaczącego wpływu na zdrowie ludzi (np. projekty: 1.3.1., 1.3.2., 1.3.3.).

Typy projektów zaproponowane w Programie a zasada zrównoważonego rozwoju

Tabela 28. Typy projektów zaproponowane w Programie a zasada zrównoważonego rozwoju

Lp.	Działanie	Typy projektów strategicznych	Prognozowane oddziaływanie		Charakterystyka oddziaływania
			Pozytywne	Negatywne	
1.	Turystyka i rekreacja				
1.1.	Koordinacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	1.1.1. Inwentaryzacja infrastruktury turystycznej Bieszczad wraz z prowadzeniem badań dotyczących analizy stanu i zmian ruchu turystycznego i jego segmentacji.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
1.1.2. Modernizacja i rozbudowa bazy turystycznej Bieszczad służąca dywersyfikacji oferty usług noclegowych i towarzyszących, dostosowanych do potrzeb różnych segmentów klientów rynku turystycznego.		P	N	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności.	
1.1.3. Modernizacja obiektów noclegowo-gastronomicznych na terenie Bieszczad Wysokich (schroniska górskie).		P	N		
1.1.4. Modernizacja i rozbudowa sieci szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym: pieszej, rowerowej, motorowej i żeglarskiej, wraz z ich zapleczem infrastrukturalnym, w celu wyeksponowania miejsc i obiektów oraz poprawy dostępności do atrakcji turystycznych.		P	N		
1.1.5. Rozwój infrastruktury niezbędnej dla edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych.		P	N		
1.1.6. Tworzenie infrastruktury do obserwacji astronomicznych w Bieszczadach Południowych.		-	N	Oddziaływanie pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne.	
1.1.7. Rozwój infrastruktury dla szeroko rozumianej turystyki biznesowej, w tym centrów konferencyjnych, oraz dla turystyki motywacyjnej.		P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności.	
1.1.8. Bieszczady Bez Barrier – program dostosowywania infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej dla potrzeb osób niepełnosprawnych.		P	N		
1.1.9. Uzdrawisko Bieszczady – infrastruktura na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych wykorzystujących złoża wód mineralnych, geotermalnych oraz wartości przyrodniczo-krajobrazowych w tworzeniu produktów turystyki medycznej na terenie gmin ZBGP.		P	N		
1.1.10. Zagospodarowanie turystyczne Zalewu Solińskiego oraz wybranych odcinków rzek na potrzeby rozwoju sportów wodnych.		P	N		
1.1.11. Budowa i modernizacja infrastruktury na rzecz utworzenia Podkarpackiego Centrum Sportów Zimowych.		P	N		
1.1.12. Rozwój infrastruktury do sportów i turystyki powietrznej (miejsca do startów i lądowań szybowców, lotni, paralołni, itp.).		P	N		
1.1.13. Budowa infrastruktury sportowej dla potrzeb szkoleniowych i organizacji zawodów sportowych.		P	N		
1.1.14. Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze gmin ZBGP.		P	N		
1.1.15. Bieszczadzki Mobilny System Informacji Turystycznej – zintegrowany, wielojęzyczny, system zarządzania i promocji produktów turystycznych wykorzystujący narzędzie ICT oraz geolokalizacji.		P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie, długoterminowe.	
1.2.	Rozwój i różnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej	1.2.1. Wzmacnianie i rozwój atrakcji turystycznych Bieszczad mogących stanowić podstawę dla tworzenia produktów turystycznych dostosowanych do oczekiwań zróżnicowanych segmentów klientów rynku turystycznego.	P	-	
1.2.2. Kluczowe Produkty Turystyczne Bieszczad – wybór, opracowanie i promocja 10 najważniejszych produktów turystycznych Bieszczad (np. Szlaki atrakcji przyrodniczych, Szlaki atrakcji kulturowych, Agroturystyka ekologiczna, Bieszczadzki Obszar Narciarski, Bieszczadzka Kolej Leśna, Wielka i Mała Obwodnica Bieszczadzka, Zalew Soliński, Uzdrawisko		P	-		

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

		Bieszczady, Ekomuzea, ZOO Farmy, Geoparki, Obserwatoria astronomiczne, itp.).			
		1.2.3. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki przyrodniczej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków i tras przyrodniczych).	-	-	
		1.2.4. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki kulturowej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej, wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków kulturowych).	-	-	
		1.2.5. Rozwój edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych (przy wykorzystaniu funkcjonujących i planowanych obiektów infrastruktury edukacji ekologicznej).	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, długoterminowe.
		1.2.6. Agroturystyka ekologiczna – wsparcie dla rozwoju i koordynacji usług agroturystycznych wraz z tworzeniem szerokiego katalogu usług towarzyszących: hodowla koni, hodowla bydła mlecznego, pszczelarstwo, uprawa ziół, itp.	P	-	
		1.2.7. Wspieranie inicjatyw w zakresie powstawania tzw. wiosek tematycznych jako działań komplementarnych z Podkarpackim Programem Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	P	-	
		1.2.8. Ekomuzea – wsparcie dla funkcjonowania i tworzenia nowych muzeów rozproszonych opierających się na ekspozycji obiektów przyrodniczych, kulturowych i historycznych w miejscu ich występowania, zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem.	P	-	
		1.2.9. ZOO Farmy – wsparcie dla tworzenia obiektów turystycznych bazujących na ekspozycji zwierząt, w naturalnym środowisku życia, typowych dla obszaru Bieszczad.	P	-	
		1.2.10. Geoparki – wsparcie dla tworzenia obiektów opierających się na atrakcyjnych turystycznie stanowiskach geologicznych.	P	-	
		1.2.11. Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie tworzenia i promocji produktów turystycznych, obejmujący współpracę władz, instytucji ochrony środowiska (parki narodowe i krajobrazowe) oraz podmiotów gospodarczych.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, odwracalne, długoterminowe.
1.3.	Ochrona i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego	1.3.1. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku wschodniego – Szlak Bieszczadzkiej Cerkwi jako część Szlaku Architektury Drewnianej Podkarpacia.	P	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie jak i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności.
		1.3.2. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku rzymsko-katolickiego – w tym m.in. Szlak Bieszczadzkiej Kapliczek.	P	N	
		1.3.3. Renowacja, ochrona i promocja świeckich obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. Bieszczadzki Szlak Chasydzki, jako część Szlaku Chasydzkiej Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.	P	N	
		1.3.4. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych – przydrożnych krzyży i kapliczek oraz cmentarzy i nagrobków lemkońskich oraz bojkowskich.	P	N	
		1.3.5. Renowacja, ochrona i promocja cmentarzy wojennych.	P	N	
		1.3.6. Remont i uruchomienie muzeum w domu-świątyni ormiańskiej w Lesku.	P	N	
		1.3.7. Zagospodarowanie turystyczne obiektów związanych z osiągnięciami techniki i przemysłu – skanseny techniki i przemysłu.	P	N	
1.4.	Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego promocji, zwłaszcza turystyki	1.4.1. Powołanie Bieszczadzkiego Klastra Turystycznego – odpowiedzialnego za zarządzanie rozwojem turystyki i koordynację promocji obszarów ZBGP (w oparciu o funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny).	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.
		1.4.2. Opracowanie i realizacja Strategii Promocji Turystycznej Bieszczad.	P	-	
		1.4.3. Koordynacja aktywności promocyjno-informacyjnej podmiotów działających w sektorze gospodarki turystycznej.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie, długoterminowe.

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

pobytovej	1.4.4. Organizacja imprez i ich koordynacja, poprzez przygotowanie i realizację Bieszczadzkiego Kalendarza Imprez Kulturalno-Sportowo-Rekreacyjnych.	-	-	
	1.4.5. Rozwój współpracy z krajowymi i zagranicznymi touroperatorami w celu zwiększenia wielkości ruchu turystycznego, zwłaszcza turystyki pobytovej, przy jednoczesnym maksymalnie równomiernym rozłożeniu go w ciągu roku – wydłużenie sezonu turystycznego.	P	-	Oddziaływanie pośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
	1.4.6. Zintensyfikowanie współpracy z przygranicznymi regionami Słowacji i Ukrainy na rzecz wzrostu i koordynacji promocji ruchu turystycznego.	P	-	
2.	Przedsiębiorczość			
2.1. Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu	2.1.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad.	-	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie i bezpośrednie, o różnej skali czasowej.
	2.1.2. Wspieranie wzrostu miejsc pracy na obszarze SSE Euro – Park Mielec w Zagórz.	-	-	
	2.1.3. Bieszczadzki Klaster Przemysłowy – wspieranie rozwoju działalności przemysłowej potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	-	-	
	2.1.4. Wsparcie inicjatyw klastrowych na rzecz rozwoju sektora usługowego potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórz – Ustrzyki Dolne.	-	-	
2.2. Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	2.2.1. Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach wiejskich Bieszczad.	-	N	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym, pośrednie i bezpośrednie, o różnej skali czasowej i intensywności.
	2.2.2. Bieszczadzki Klaster Turystyczny – wspieranie funkcjonowania i rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich ZBGP, w oparciu o wybrany funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny.	-	-	
	2.2.3. Wsparcie mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego, przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	-	-	
2.3. Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych	2.3.1. Badania i analizy optymalizujące strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej na obszarze ZBGP.	P	-	Oddziaływanie o różnej skali, pośrednie, długoterminowe.
	2.3.2. Wsparcie spółdzielczości rolnej oraz grup producenckich w celu modernizacji rolnictwa na obszarze Bieszczad.	P	-	
	2.3.3. Bieszczadzki Zielnik – rozwój i promocja uprawy ziół na terenie Bieszczad.	P	-	
	2.3.4. Rozwój i koordynacja ekstensywnego wypasu bydła na obszarach chronionych.	P	-	
	2.3.5. Wsparcie rozwoju rzemiosła i rękodzielnictwa przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	P	-	
	2.3.6. Bieszczadzki Produkt Lokalny – program produkcji, certyfikacji, promocji, promocji produktów lokalnych dostarczanych w wyniku rozwoju przetwórstwa płodów rolnych oraz działalności rzemieślniczej i rękodzielniczej.	-	-	
2.4. Rozwój instytucji otoczenia biznesu	2.4.1. Bieszczadzkie Centrum Gospodarcze – utworzenie sieci informacyjno-konsultacyjno-szkoleniowej dla małych i średnich przedsiębiorstw, wykorzystującej m.in. wyniki badań i analiz dotyczących czynników, kierunków oraz wyzwań rozwojowych gospodarki Bieszczad.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe.
	2.4.2. Bieszczadzki Samorząd Gospodarczy – kreowanie warunków dla sieciowego rozwoju i funkcjonowania izb samorządu gospodarczego.	P	-	
	2.4.3. Wsparcie dla funkcjonowania i rozwoju agencji, fundacji i stowarzyszeń wspierających działalność gospodarczą (agencje rozwoju lokalnego, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, centra wspierania biznesu, fundacje rozwoju, towarzystwa gospodarcze, kluby i centra przedsiębiorczości).	P	-	
3.	Kapitał ludzki i społeczny			
3.1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i zróżnicowanie oferty	3.1.1. Bieszczadzki System Opieki nad Dziećmi – międzygminny i gminny system współpracy żłobków, przedszkoli oraz szkolnych oddziałów przedszkolnych.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie długoterminowe.
	3.1.2. Bieszczadzki System Szkolnictwa – nowoczesna i praktyczna edukacja na rzecz poprawy jakości kapitału ludzkiego oraz ograniczania bezrobocia.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu ponadlokalnym, pośrednie długoterminowe.

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy	3.1.3. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – monitoring, doradztwo, pośrednictwo oraz prognozowanie przemian na rynku pracy i w strukturze oferty edukacyjnej.	P	-	
	3.1.4. Rozbudowa i modernizacja placówek edukacyjnych.	P	N	Oddziaływanie bezpośrednie i pośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności.
	3.1.5. Rozbudowa i modernizacja placówek ochrony zdrowia, w tym placówek ratownictwa medycznego dostosowanych do skali ruchu turystycznego.	P	N	
3.2. Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie	3.2.1. Bieszczadzkie Centrum Edukacji Interaktywnej dla dzieci i młodzieży – promocja postaw związanych z kształceniem przez całe życie.	P	-	Oddziaływanie o zasięgu lokalnym jak i ponadlokalnym, pośrednie długoterminowe.
	3.2.2. Aktualizacja i poszerzanie oraz koordynacja oferty kursów, szkoleń i studiów podyplomowych, w tym przy wykorzystaniu technik kształcenia na odległość.	P	-	
3.3. Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska	3.3.1. Bieszczadzkie Centrum Wsparcia Organizacji Pozarządowych i Inicjatyw Obywatelskich – koordynacja działań, doradztwo, szkolenia na rzecz wzrostu partnerstwa społecznego i aktywności obywatelskiej.	P	-	Oddziaływanie lokalne, pośrednie, długoterminowe.
	3.3.2. Fundusz Małych Grantów – wsparcie finansowe realizacji inicjatyw obywatelskich.	P	-	
	3.3.3. Aktywizacja środowisk wiejskich wokół promowanej przez Województwo Podkarpackie idei „odnowy wsi” oraz Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2011-2016.	P	-	
	3.3.4. Szkolenia dla administracji lokalnej – optymalizacja wykorzystania zasobów organizacyjnych i infrastrukturalnych dla rozwijania aktywności obywatelskiej.	P	-	
3.4. Włączenie społeczne	3.4.1. Bieszczadzkie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – inicjatywy na rzecz doradztwa i aktywizacji zawodowej długotrwale bezrobotnych.	P	-	Oddziaływanie o różnym zasięgu, pośrednie, długoterminowe.
	3.4.2. Koordynacja i wsparcie funkcjonowania instytucji pomocy i opieki społecznej.	P	-	
	3.4.3. Rozwój instrumentów spółdzielczości socjalnej i ekonomii społecznej w celu zmniejszania poziomu wykluczenia społecznego.	P	-	
	3.4.4. Międzygminny system włączenia społecznego osób niepełnosprawnych – aktywizacja zawodowa i społeczna niepełnosprawnych.	P	-	
	3.4.5. Wsparcie budownictwa socjalnego na obszarze Bieszczad.	P	N	Oddziaływanie pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
4.	Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska			
4.1. Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej	4.1.1. Modernizacja infrastruktury drogowej Bieszczad zapewniającej poprawę dostępności w układzie zewnętrznym (regionalnym, krajowym) oraz wewnętrznym (dostępność głównych miast oraz dostępność miejsc o szczególnej atrakcyjności turystycznej), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową przy wykorzystaniu Sektorowego Programu Rozbudowy Infrastruktury Drogowej.	-	N	Oddziaływanie bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności.
	4.1.2. Budowa i modernizacja infrastruktury kolejowej Bieszczad wraz z restytucją połączeń kolejowych w ruchu regionalnym i krajowym (w tym połączenia z Przemysłem przez terytorium Ukrainy, połączenie ze Słowacją), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową.	-	N	
	4.1.3. Budowa i modernizacja lotnisk i lądowisk wraz z ich przystosowaniem do obsługi ruchu małych samolotów oraz śmigłowców.	P	N	
	4.1.4. Opracowanie i wdrożenie do użytku Bieszczadzkiego Zintegrowanego Rozkładu Jazdy środków komunikacji publicznej.	-	-	
	4.1.5. Budowa sieci łączących węzły budowanej Sieci Szerokopasmowej Polski Wschodniej z ostatecznymi odbiorcami indywidualnymi.	-	N	Oddziaływanie lokalne, pośrednie i bezpośrednie, o różnej skali czasowej i intensywności.
4.2. Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej	4.2.1. Modernizacja infrastruktury drogowej łączącej układ dróg krajowych, regionalnych i lokalnych z granicą państwa.	-	N	Oddziaływanie bezpośrednie, o różnym stopniu intensywności i skali czasowej.
	4.2.2. Budowa i uruchomienie nowych przejść granicznych w ruchu drogowym (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

	w ruchu lokalnym i turystycznym	4.2.3. Realizacja niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych służących przywróceniu ruchu transgranicznego na kolejowych przejściach granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	
		4.2.4. Budowa nowych i modernizacja istniejących turystycznych przejść granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	-	N	
4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych		4.3.1. Badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności, zwłaszcza w granicach obszarów objętych zachowawczymi formami ochrony przyrody.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, bezpośrednie, długoterminowe.
		4.3.2. Bieszczadzki System Gospodarki Przestrzennej – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego obejmujące opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony oraz planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni ZBGP planami miejscowymi.	P	-	Oddziaływanie pośrednie i bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej i intensywności.
		4.3.3. Modernizacja elektrociepłowni i indywidualnych instalacji grzewczych w celu ograniczenia wielkości emisji zanieczyszczeń atmosferycznych w związku z odchodzeniem od energetyki węglowej.	P	-	Oddziaływanie bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
		4.3.4. Program inwentaryzacji i usuwania materiałów azbestowych wykorzystanych w budownictwie z obszaru Bieszczad.	P	-	Oddziaływanie pośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
		4.3.5. Modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych.	P	-	Oddziaływanie bezpośrednie, odwracalne, o różnej skali czasowej.
		4.3.6. Rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym zwłaszcza energetyki solarnej w gospodarstwach domowych.	P	-	
		4.3.7. Inwestycje na rzecz wykorzystania odpadów komunalnych w produkcji energii.	P	-	
		4.3.8. Organizacja i wyposażenie systemów ratowniczych oraz zarządzania kryzowego.	P	-	Oddziaływanie pośrednie, odwracalne.
		4.3.9. Podjęcie działań związanych z ograniczaniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórkę odpadów oraz poprawą świadomości ekologicznej ludności.	P	-	
4.4. Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami		4.4.1. Czyste Bieszczady – Bieszczadzki System Gospodarki Wodno-Ściekowej i Składowania Odpadów – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego dotyczące budowy i modernizacji instalacji wodno-kanalizacyjnych i składowania odpadów na rzecz ochrony walorów środowiskowych i krajobrazowych Bieszczad.	P	-	Oddziaływanie ponadlokalne, pośrednie i bezpośrednie, o różnej skali intensywności, odwracalne.

Przeprowadzona analiza wykazała, że realizacja projektu Programu uwzględnia zasadę zrównoważonego rozwoju. Należy podkreślić, że tylko projekty nastawione na rozbudowę i modernizację infrastruktury komunikacyjnej (np. projekty: 4.1.1., 4.1.2., 4.2.1., 4.2.2., 4.2.3.) będą miały potencjalnie negatywny wpływ na wdrażanie zasady zrównoważonego rozwoju.

Z powyższej analizy wynika, że realizacja projektów strategicznych określonych w projekcie Programu nie będzie w znaczącym stopniu oddziaływać na środowisko i zdrowie ludzi. Należy zaznaczyć, że w dłuższej perspektywie czasowej, zrealizowane projekty będą pozytywnie oddziaływać na środowisko. Korzystne oddziaływanie wykazuje znacząca większość projektów strategicznych, które dotyczą m.in.: rozwoju odnawialnych źródeł energii, rozwoju gospodarki wodno-ściekowej, gospodarki odpadami, prac naukowo-badawczych czy edukacji. Prognozuje się, iż negatywny wpływ na środowisko będzie miała realizacja projektów inwestycyjnych związanych m.in. z: modernizacją i rozbudową infrastruktury drogowej (np. projekt: 4.1.1., 4.2.2.), kolejowej (projekt 4.1.2., 4.2.1.), rozwojem turystyki i rekreacji, budową i rozbudową infrastruktury sportowej, budową i modernizacją instalacji wodno-kanalizacyjnej, uzbrojeniem terenów inwestycyjnych, rozwojem przetwórstwa rolno-spożywczego.

12.2. Analiza i ocena przewidywanego znaczącego oddziaływania na cele i przedmiot ochrony obszarów Natura 2000 oraz na integralność tych obszarów

Zakres przestrzenny analizowanego dokumentu obejmuje terytoria gmin zrzeszonych w Związku Bieszczadzkiej Gmin Pogranicza (ZBGP). Jest to obszar występowania wyjątkowo cennych walorów środowiska przyrodniczego, co skutkuje koncentracją obszarów objętych ochroną na podstawie Dyrektywy Ptasiej i Dyrektywy Siedliskowej, w formie obszarów Natura 2000. Obszary Natura 2000 stanowią ponad połowę obszaru ZBGP.

Kwestie ochrony obszarów Natura 2000 regulują przepisy ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody³⁸.

Art. 33 ustawy mówi, że: „*zabrania się, z zastrzeżeniem art. 34, podejmowania działań mogących, osobno lub w połączeniu z innymi działaniami, znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000, w tym w szczególności:*

- *pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla ochrony których wyznaczono obszar Natura 2000 lub,*
- *wpłynąć negatywnie na gatunki, dla ochrony których został wyznaczony obszar Natura 2000, lub,*
- *pogorszyć integralność obszaru Natura 2000 lub jego powiązania z innymi obszarami”.*

Art. 34 tejże ustawy mówi: „*jeżeli przemawiają za tym konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego, w tym wymogi o charakterze społecznym lub gospodarczym, i wobec braku rozwiązań alternatywnych, właściwy miejscowo regionalny dyrektor ochrony środowiska, a na obszarach morskich – dyrektor właściwego urzędu morskiego, może zezwolić na realizację planu lub działań, mogących znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000 lub obszary znajdujące się na liście, o której mowa w art. 27 ust. 3 pkt 1 (mające znaczenie dla Wspólnoty – wyznaczane na podstawie Dyrektywy Siedliskowej), zapewniając wykonanie kompensacji przyrodniczej niezbędnej do zapewnienia spójności i właściwego funkcjonowania sieci obszarów Natura 2000”.*

W przypadku, gdy znaczące negatywne oddziaływanie dotyczy siedlisk i gatunków priorytetowych, zezwolenie na realizację przedsięwzięcia może zostać udzielone wyłącznie w celu:

- ochrony zdrowia i życia ludzi,
- zapewnienia bezpieczeństwa powszechnego,
- uzyskania korzystnych następstw o pierwszorzędym znaczeniu dla środowiska przyrodniczego,
- wynikającym z koniecznych wymogów nadrzędnego interesu publicznego, po uzyskaniu opinii Komisji Europejskiej”.

Przepis ten stosuje się do obszarów istniejących, mających znaczenie dla Wspólnoty oraz do projektowanych obszarów ochrony siedlisk.

W celu identyfikacji i oceny przewidywanych oddziaływań przedmiotowego projektu Programu na obszary Natura 2000 dokonano analizy jego zapisów. W konsekwencji uznano, iż analizowany projekt Programu jest dokumentem o dużym stopniu ogólności, nie wskazuje konkretnych

---

³⁸ Dz.U. z 2013 poz. 627 z późn. zm.

przedsięwzięć, ani ich lokalizacji, określa typy projektów strategicznych, których realizację należy rozważyć w celu osiągnięcia zamierzonych efektów. Stąd stosunkowo trudne jest określenie potencjalnych negatywnych oddziaływań na środowisko, w tym na obszary Natura 2000 bez wiedzy o skali i rodzaju projektów oraz o ich umiejscowieniu w przestrzeni.

Do projektów, które mogą potencjalnie, bezpośrednio i pośrednio negatywnie oddziaływać na obszary Natura 2000 zaliczono te, które wiązać się będą z ingerencją w środowisko, zaliczane do przedsięwzięć inwestycyjnych, zaproponowane w ramach priorytetów:

- Turystyka i rekreacja (działanie 1.1. Koordynacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej),
- Przedsiębiorczość (działanie 2.1. Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalne obszary wzrostu, działanie 2.2. Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich i działanie 2.3. Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno – spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych),
- Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska (działanie 4.1. Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej; działanie 4.2. Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym i działanie 4.4. Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami), do których w szczególności można zaliczyć proponowane typy projektów (inwestycji) związane z:
  - modernizacją i rozbudową bazy turystyczno-rekreacyjnej dla szeroko rozumianego rozwoju turystyki z dostosowaniem do potrzeb różnych segmentów klientów wraz z rozszerzeniem oferty rynku turystycznego poza sezon letni,
  - budową i rozbudową infrastruktury na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych;
  - budową infrastruktury sportowej,
  - uzbrojeniem terenów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad dla preferowanych branż związanych z przemysłem budowlanym, drzewnym, elektromaszynowym, spożywczym,
  - uzbrojeniem terenów inwestycyjnych na obszarach wiejskich z przeznaczeniem pod rozwój przemysłu bazującego na lokalnych zasobach – przemysł drzewny, przetwórstwo spożywcze i sprzedaż certyfikowanych produktów lokalnych,
  - rozwojem przetwórstwa rolno-spożywczego w oparciu o zmiany w produkcji roślinnej i zwierzęcej,
  - budową i modernizacją infrastruktury drogowej, kolejowej, lotnisk i lądowisk zapewniającą poprawę dostępności w układzie zewnętrznym i wewnętrznym,
  - modernizacją infrastruktury drogowej i kolejowej łączącej układ komunikacyjny z granicą państwa, w tym modernizacją i rozbudową przejść granicznych,
  - budową i modernizacją instalacji wodno – kanalizacyjnych i związanych z gospodarką odpadami (mogące oddziaływać negatywnie na etapie budowy).

Ponieważ w projekcie Programu nie wskazano ukierunkowania terytorialnego dla realizacji proponowanych projektów, dlatego też analizując wpływ na obszary Natura 2000 można jedynie wskazać na obszary konfliktowe tzn. takie gdzie realizacja ewentualnych zamierzeń inwestycyjnych może powodować potencjalne zagrożenie dla celów i przedmiotów ochrony obszarów Natura 2000 oraz dla ich integralności. Będą to wyznaczone w analizowanym regionie obszary specjalnej ochrony ptaków oraz obszary mające znaczenie dla Wspólnoty (projektowane obszary ochrony siedlisk).

Ponadto projekt Programu nie jest dokumentem decyzyjnym, w związku z czym nie jest możliwe już na tym etapie jednoznaczne wskazanie znaczących oddziaływań na cele i przedmioty ochrony obszarów Natura 2000 oraz na integralność tych obszarów. Możliwe jest wskazanie potencjalnych zagrożeń, jakie może powodować realizacja analizowanego dokumentu.

Prawdopodobne zagrożenie negatywnym oddziaływaniem nie oznacza jednoznacznie stwierdzonych znaczących oddziaływań na obszar Natura 2000. Niemniej jednak w obrębie obszarów Natura 2000 może dochodzić do:

- fragmentacji siedlisk przyrodniczych,
- zmniejszenia powierzchni siedlisk przyrodniczych,
- jakościowych zmian siedlisk,
- powstawania nowych barier dla funkcjonowania układów przyrodniczych,
- emisji hałasu i emisji zanieczyszczeń komunikacyjnych,
- emisji hałasu przemysłowego i komunalnego;
- zakłócenia funkcjonowania korytarzy ekologicznych na odcinkach przejść inwestycji liniowych przez doliny cieków,
- wyłączenia z systemu przyrodniczego terenów rolnych, w niektórych przypadkach może zdarzyć się że nastąpi wyłączenie terenów leśnych, dolin rzecznych.

W takich przypadkach na etapie planistycznym i decyzyjnym należy przedstawić alternatywne rozwiązania dotyczące przebiegu nowych tras komunikacyjnych i do realizacji wybrać te, które są najmniej konfliktowe w odniesieniu do środowiska przyrodniczego. Należy zwracać uwagę na rozmieszczenie siedlisk „naturowych” i tak prowadzić trasy przebiegu szlaków komunikacyjnych, aby nie dochodziło do ich fragmentacji, zniszczenia, zmian jakościowych siedlisk. Jeżeli okaże się niemożliwym ominięcie obszarów Natura 2000, należy przewidzieć działania ograniczające wpływ na obszar Natura 2000 np. zaprojektować bezkolizyjne przejścia dla zwierząt.

Analogiczne wymogi dotyczą lokalizacji punktowych, związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej i rozwojem przedsiębiorczości. Nowe obiekty produkcyjne, turystyczne i rekreacyjne winny być lokalizowane z uwzględnieniem ochrony siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków mających znaczenie dla Wspólnoty. Wskazane jest również tworzenie stref wyłączonych dla samochodowej komunikacji indywidualnej na rzecz ruchu rowerowego i komunikacji zbiorowej.

Przedsięwzięcia będą mogły być zrealizowane tylko w przypadku, gdy na etapie oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszary Natura 2000 zostanie wykazany brak znaczących oddziaływań.

Oddziaływania na obszary Natura 2000 mogą być nasilone na etapie budowy konkretnych przedsięwzięć, ich działanie będzie bezpośrednie w przypadku, gdy przedsięwzięcie będzie realizowane na terenie obszaru Natura 2000. Na tym etapie nie można określić, jakie będą to oddziaływania, ponieważ nie są znane dokładne lokalizacje poszczególnych projektów określonych w projekcie Programu.

Oceniając zapisy analizowanego dokumentu pod kątem łagodzenia potencjalnych negatywnych skutków i zapewnienia ochrony obszarów Natura 2000, za pozytywne należy uznać wprowadzenie działania 4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych, gdzie walory środowiskowe i krajobrazowe uznano za podstawowy zasób endogeniczny i założono, iż utrzymanie jego jakości i ochrona przed zagrożeniami będą stanowić podstawę działań na rzecz rozwoju zrównoważonego

Bieszczad. Zaproponowano tu realizację projektu dotyczącego opracowania i zintegrowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony i planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni Bieszczad planami miejscowymi. W znacznym stopniu umożliwi to ukierunkowany rozwój gospodarczy Bieszczad ze szczególnym uwzględnieniem ochrony obszarów Natura 2000, pozwoli na eliminację lokalizacji kolizyjnych.

Mając na uwadze powyższe można stwierdzić, iż na obecnym etapie nie przewiduje się oddziaływań znacząco negatywnych, ani zmian w środowisku skutkujących zagrożeniami dla celów i przedmiotów ochrony oraz integralności obszarów Natura 2000, rozumianej zgodnie z ustawą o ochronie przyrody jako „spójność czynników strukturalnych i funkcjonalnych warunkujących zrównoważone trwanie populacji gatunków i siedlisk przyrodniczych, będących celami ochrony obszarów Natura 2000”.

Przy skutecznej realizacji projektu proponowanego w ramach działania 4.3. nie przewiduje się:

- fragmentacji ani izolacji siedlisk,
- znaczącego wpływu na kluczowe procesy i związki kształtujące strukturę obszaru,
- negatywnych zmian w zakresie zachowania w stanie naturalnym populacji gatunków;
- zmniejszenia liczebności gatunków kluczowych powodowanych bezpośrednią śmiertelnością związaną z realizacją działań i projektów określonych w projekcie Programu,
- takiego zagrożenia spowodowanego realizacją założeń projektu Programu, aby nie był utrzymany właściwy stan ochrony gatunków i siedlisk w granicach obszarów Natura 2000.

12.3. Określenie, analiza i ocena oddziaływań generowanych ustaleniami dokumentu planistycznego na zasoby, twory, składniki przyrody i cele ochrony przyrody wymienione w art. 2 ww. ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody w szczególności na formy ochrony przyrody takie jak: obszary Natura 2000, parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu

Ochrona przyrody, w rozumieniu art. 2 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody, polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody:

- dziko występujących roślin, zwierząt i grzybów,
- roślin, zwierząt i grzybów objętych ochroną gatunkową,
- zwierząt prowadzących wędrowny tryb życia,
- siedlisk przyrodniczych,
- siedlisk zagrożonych wyginięciem, rzadkich i chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów,
- tworów przyrody żywej i nieożywionej oraz kopalnych szczątków roślin i zwierząt,
- krajobrazu,
- zieleni w miastach i wsiach,
- zadrzewień.

Zgodnie z art. 2, ust. 2 ustawy o ochronie przyrody celem ochrony przyrody jest:

- utrzymanie procesów ekologicznych i stabilności ekosystemów,
- zachowanie różnorodności biologicznej,
- zachowanie dziedzictwa geologicznego i paleontologicznego,
- zapewnienie ciągłości istnienia gatunków roślin, zwierząt i grzybów, wraz z ich siedliskami, przez ich utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony,

- ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień,
- utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, a także pozostałych zasobów, tworów i składników przyrody,
- kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody przez edukację, informowanie i promocję w dziedzinie ochrony przyrody.

W analizowanym projekcie Programu zakłada się zrównoważony rozwój obszaru Bieszczad poprzez realizację szeregu działań i proponowanych w ich ramach projektów strategicznych. Część z nich wiązać się będzie z realizacją inwestycji, które mogą oddziaływać bezpośrednio i pośrednio na zasoby, twory i składniki przyrody. Następnym realizacją inwestycji zwłaszcza przewidzianych w związku z planowanym rozwojem turystyki i rekreacji będzie wzmocnienie ruchu turystycznego i penetracji turystycznej wraz z jej potencjalnymi negatywnymi skutkami dla zasobów przyrodniczych, które predysponują Bieszczady do rozwoju funkcji turystycznej.

Obszar objęty analizowanym dokumentem charakteryzuje się wyjątkowymi wartościami przyrodniczymi i krajobrazowymi, które są tu objęte ochroną prawną w formie: parku narodowego, pięciu parków krajobrazowych, trzech obszarów chronionego krajobrazu, trzydziestu rezerwatów przyrody oraz dziesięciu obszarów Natura 2000. Ponadto w części północno-wschodniej obszaru występuje znaczne nagromadzenie cennych elementów przyrodniczych, predysponujące do utworzenia parku narodowego, gdzie zgodnie z Krajową Koncepcją Zagospodarowania Przestrzennego 2030, planowane jest powołanie Turnickiego Parku Narodowego. W części obszary Europejskiej Sieci Ekologicznej pokrywają się z Krajowym Systemem Ochrony Przyrody, zajmując łącznie ponad 90 % powierzchni obszaru objętego projektem Programu. Stąd realizacja części założeń dokumentu może potencjalnie generować oddziaływania negatywne w stosunku do ochrony przyrody i jej celów.

W wyniku analizy zapisów projektu Programu stwierdza się, iż realizacja części z nich nie będzie generować oddziaływań w odniesieniu do przyrody i w tym zakresie będzie miała charakter neutralny. Należą tu wszystkie działania przewidziane w priorytecie Kapitał ludzki i społeczny oraz te działania zawarte w priorytecie Turystyka i rekreacja i priorytecie Przedsiębiorczość, które dotyczą promocji, informacji i zarządzania, rozwoju współpracy, doradztwa, instytucji otoczenia biznesu.

Oddziaływania pozytywne bezpośrednie i pośrednie na stan zachowania i ochrony zasobów przyrodniczych spodziewane są w wyniku realizacji projektów przewidzianych w ramach działania 4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych, gdzie przewidziano projekty dotyczące badań i inwestycji na rzecz utrzymania bioróżnorodności oraz projekty związane z ograniczaniem emisji zanieczyszczeń do powietrza, przede wszystkim emisji niskiej, projekty dotyczące usuwania materiałów azbestowych wykorzystywanych w budownictwie Bieszczad oraz projekty związane z poprawą funkcjonowania gospodarki odpadami, w tym dotyczące działań edukacyjnych.

Oddziaływania pośrednie pozytywne wystąpią w wyniku realizacji części projektów w ramach działania 4.1. Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej, a mianowicie projektów dotyczących uzupełniania modernizowanych i budowanych dróg na obszarach miejskich i wiejskich siecią dróg rowerowych, co pozwoli na stworzenie możliwości wykorzystania w turystyce ruchu rowerowego i ograniczenie oddziaływania motoryzacji, projektu dotyczącego rozwoju dostępności cyfrowej, co pozwoli na ograniczenie potrzeby podróżowania, tym samym ograniczy negatywne oddziaływanie komunikacji tradycyjnej oraz projektów w ramach działania 4.4. Poprawa gospodarki wodno-

ściekowej i gospodarki odpadami, skutkujących docelowo ochroną środowiska wodnego, a pośrednio biotycznego.

Do projektów, które mogą potencjalnie negatywnie oddziaływać na przyrodę i cele jej ochrony, w tym na istniejące i projektowane formy ochrony przyrody należy zaliczyć te, które wiązać się będą z bezpośrednią ingerencją w środowisko. Są to proponowane do realizacji typy projektów – przedsięwzięć inwestycyjnych, przewidzianych w ramach priorytetów:

- Turystyka i rekreacja (działanie 1.1. Koordynacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej),
- Przedsiębiorczość (działanie 2.1. Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalne obszary wzrostu i działanie 2.2. Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich i działanie 2.3. Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych),
- Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska (działanie 4.1. Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej; działanie 4.2. Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym i działanie 4.4. Poprawa gospodarki wodno -ściekowej i gospodarki odpadami), do których w szczególności można zaliczyć:
  - modernizację i rozbudowę bazy turystyczno-rekreacyjnej z dostosowaniem do potrzeb różnych segmentów klientów wraz z rozszerzeniem oferty rynku turystycznego poza sezon letni,
  - budowę i rozbudowę infrastruktury na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych oraz budowę infrastruktury sportowej,
  - uzbrojenie terenów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad dla preferowanych branż związanych z przemysłem budowlanym, drzewnym, elektromaszynowym, spożywczym oraz uzbrojenie terenów inwestycyjnych na obszarach wiejskich z przeznaczeniem pod rozwój przemysłu bazującego na lokalnych zasobach – przemysł drzewny, przetwórstwo spożywcze i sprzedaż certyfikowanych produktów lokalnych,
  - rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego,
  - budowę i modernizację infrastruktury drogowej, kolejowej, lotnisk i lądowisk zapewniającą poprawę dostępności w układzie zewnętrznym i wewnętrznym oraz modernizację infrastruktury drogowej i kolejowej łączącej układ komunikacyjny z granicą państwa, w tym modernizację i rozbudowę przejść granicznych,
  - budowę i modernizację instalacji wodno – kanalizacyjnych i związanych z gospodarką odpadami.

Projekt Programu określając priorytety rozwojowe oraz proponowane w celu osiągnięcia zamierzonych efektów typy projektów nie wskazuje ich lokalizacji, ani miejsc koncentracji czy stopnia intensyfikacji nowego zainwestowania. Stąd na etapie propozycji strategicznych rozwiązań i realizujących je rodzajów działań wraz z przykładowymi typami projektów, jakie zawarto w projekcie Programu można jedynie wskazać potencjalne zagrożenia dla przyrody i celów jej ochrony. Przy czym należy zauważyć, iż prawdopodobne zagrożenie negatywnym oddziaływaniem nie oznacza jednoznacznie stwierdzonych znaczących oddziaływań. Identyfikuje się następujące rodzaje oddziaływań negatywnych, jakie mogą potencjalnie pojawić się w wyniku realizacji zamierzeń inwestycyjnych:

- zajmowanie, degradacja i fragmentacja chronionych siedlisk przyrodniczych i siedlisk chronionej flory i fauny,
- powstawanie nowych barier dla funkcjonowania układów przyrodniczych w tym tworzenie barier dla migracji gatunków oraz barier w odniesieniu do zachowania i tworzenia ciągłości korytarzy ekologicznych,
- presja i zwiększona penetracja terenów cennych przyrodniczo związana z intensyfikacją ruchu turystycznego,
- zwiększenie emisji (zanieczyszczenia komunikacyjne, hałas komunikacyjny, przemysłowy i komunalny, odpady, ścieki komunalno-bytowe) wynikające z nasilenia ruchu turystycznego i związane z rozwojem usług i produkcji,
- wyłączenia z systemu przyrodniczego terenów rolnych, bądź leśnych, terenów leśnych, dolin rzecznych.

W takich sytuacjach na etapie planistycznym i decyzyjnym należy przedstawiać alternatywne rozwiązania dotyczące przebiegu nowych tras komunikacyjnych oraz nowych lokalizacji punktowych i do realizacji wybrać te, które są najmniej konfliktowe w odniesieniu do środowiska przyrodniczego. Należy wyłączyć z zainwestowania tereny najcenniejsze przyrodniczo.

Ocenia się, iż ustalenia analizowanego projektu dokumentu strategicznego nie będą generować oddziaływań znacząco negatywnych na zasoby, twory, składniki przyrody i cele ochrony przyrody, w tym na formy ochrony przyrody przy zastosowaniu na późniejszym etapie procedur ocen oddziaływania na środowisko, alternatywnych rozwiązań lokalizacyjnych oraz rozwiązań zapobiegających i minimalizujących negatywny wpływ na przyrodę. Rozwiązania takie zostały wskazane w pkt. 13 niniejszego opracowania.

Dodatkowo należy zwrócić uwagę, iż przy realizacji inwestycji istnieje ustawowy wymóg uwzględniania ustaleń planów ochrony, planów działań ochronnych oraz aktów prawa powołujących formy ochrony przyrody. Brak zgodności z tymi dokumentami nie daje szans na realizację przedsięwzięć konfliktowych, czy generujących negatywne oddziaływania.

Oceniając zapisy analizowanego dokumentu w aspekcie zapewnienia ochrony zasobów, tworów, składników przyrody i celów ochrony przyrody, w szczególności form ochrony przyrody należy wskazać, na zapisy działania 4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych. W działaniu 4.3. walory środowiskowe i krajobrazowe uznano za podstawowy zasób endogeniczny i założono, iż utrzymanie jego jakości i ochrona przed zagrożeniami będą stanowić podstawę działań na rzecz zrównoważonego rozwoju Bieszczad.

Tym samym można uznać, iż poprzez ustalenie nadrzędności ochrony przyrody w stosunku do innych kierunków rozwoju, w analizowanym dokumencie strategicznym uwzględniono cele ochrony przyrody wymienione w ustawie o ochronie przyrody. Ponadto w działaniu 4.3. wskazano na potrzebę realizację projektu dotyczącego opracowania i zintegrowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony i planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni Bieszczad planami miejscowymi. W znacznym stopniu umożliwi to zrównoważony, ukierunkowany rozwój gospodarczy Bieszczad ze szczególnym uwzględnieniem ochrony przyrody.

Mając na uwadze powyższe można stwierdzić, iż na obecnym etapie wskazującym priorytety i działania strategiczne w projekcie Programu, nie przewiduje się generowania oddziaływań znacząco negatywnych w odniesieniu do wartości przyrodniczych i celów ochrony przyrody określonych w ustawie o ochronie przyrody, ani dla form ochrony przyrody występujących na obszarze Bieszczad.

12.4. Oddziaływanie poszczególnych ustaleń ocenianego dokumentu na każdy z celów środowiskowych ww. RDW oraz na strategiczne cele w dziedzinie ochrony wód

Celem strategicznym w dziedzinie ochrony wód ujętym w Ramowej Dyrektywie Wodnej jest osiągnięcie dobrego stanu wód powierzchniowych i podziemnych do 2015 r. Aktualny stan JCWP stanowił punkt odniesienia przy ustalaniu celów środowiskowych, które zgodnie z RDW przyjmują warunek niepogorszenia obecnego stanu wód. Dla naturalnych JCWP będących w bardzo dobrym i dobrym stanie ekologicznym oraz dla silnie zmienionych lub sztucznych JCWP charakteryzujących się co najmniej dobrym potencjałem ekologicznym celem środowiskowym będzie utrzymanie tych stanów. W obu przypadkach konieczne jest również utrzymanie co najmniej dobrego stanu chemicznego JCWP.

Celem środowiskowym dla jednolitych części wód podziemnych jest osiągnięcie dobrego stanu, poprzez uzyskanie co najmniej dobrego stanu ilościowego oraz chemicznego danej części wód. W ocenie JCWPd stwierdzono, że są one w dobrym stanie, toteż istotne jest teraz utrzymanie tego stanu.

Tabela 29 zawiera informacje dotyczące oddziaływań realizacji poszczególnych priorytetów strategicznych określonych w projekcie Programu na cele środowiskowe.

Tabela 29. Oddziaływanie ustaleń projektu Programu na cele środowiskowe

Projekty strategiczne	Oddziaływanie na cele środowiskowe ujęte w RDW
Priorytet: Turystyka i rekreacja	
Działanie: Koordynacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	
1.1.2. Modernizacja i rozbudowa bazy turystycznej Bieszczad służąca dywersyfikacji oferty usług noclegowych i towarzyszących, dostosowanych do potrzeb różnych segmentów klientów rynku turystycznego.	Oddziaływanie negatywne na etapie modernizacji i rozbudowy infrastruktury.
1.1.3. Modernizacja obiektów noclegowo-gastronomicznych na terenie Bieszczad Wysokich (schroniska górskie).	Oddziaływanie negatywne na etapie modernizacji.
1.1.4. Modernizacja i rozbudowa sieci szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym: pieszej, rowerowej, motorowej i żeglarskiej, wraz z ich zapleczem infrastrukturalnym, w celu wyeksponowania miejsc i obiektów oraz poprawy dostępności do atrakcji turystycznych.	Oddziaływanie negatywne na etapie modernizacji i rozbudowy infrastruktury.
1.1.5. Rozwój infrastruktury niezbędnej dla edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych.	Oddziaływanie negatywne na etapie realizacji infrastruktury.
1.1.6. Tworzenie infrastruktury do obserwacji astronomicznych w Bieszczadach Południowych.	Oddziaływanie negatywne na etapie realizacji infrastruktury.
1.1.7. Rozwój infrastruktury dla szeroko rozumianej turystyki biznesowej, w tym centrów konferencyjnych, oraz dla turystyki motywacyjnej.	Oddziaływanie negatywne na etapie realizacji infrastruktury.
1.1.9. Uzdrawisko Bieszczady – infrastruktura na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych wykorzystujących złoża wód mineralnych geotermalnych oraz wartości przyrodniczo-krajobrazowych w tworzeniu produktów turystyki medycznej na terenie gmin ZBGP.	Oddziaływanie negatywne na etapie realizacji infrastruktury.
1.1.10. Zagospodarowanie turystyczne Zalewu Solińskiego oraz wybranych odcinków rzek na potrzeby rozwoju sportów wodnych.	Oddziaływanie negatywne na etapie realizacji infrastruktury.
1.1.11. Budowa i modernizacja infrastruktury na rzecz utworzenia Podkarpackiego Centrum Sportów Zimowych.	Oddziaływanie negatywne na etapie realizacji infrastruktury.
1.1.12. Rozwój infrastruktury do sportów i turystyki powietrznej (miejsca do startów i lądowań szybowców, lotni, paralołni, itp.).	Oddziaływanie negatywne na etapie realizacji infrastruktury.
1.1.13. Budowa infrastruktury sportowej dla potrzeb szkoleniowych i organizacji zawodów sportowych.	Oddziaływanie negatywne na etapie realizacji infrastruktury.
1.1.14. Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze gmin ZBGP.	Oddziaływanie negatywne na etapie realizacji infrastruktury.
Działanie: Rozwój i zróżnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej	
1.2.1. Wzmacnianie i rozwój atrakcji turystycznych Bieszczad mogących stanowić podstawę dla tworzenia produktów turystycznych dostosowanych do oczekiwań zróżnicowanych segmentów klientów rynku turystycznego.	Oddziaływanie pośrednie.
1.2.2. Kluczowe Produkty Turystyczne Bieszczad – wybór, opracowanie i promocja 10 najważniejszych produktów turystycznych Bieszczad (np. Szlaki atrakcji przyrodniczych, Szlaki atrakcji kulturowych, Agroturystyka ekologiczna, Bieszczadzki Obszar Narciarski, Bieszczadzka Kolej Leśna, Wielka i Mała Obwodnica	Oddziaływanie pośrednie.

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

Bieszczadzka, Zalew Soliński, Uzdrawisko Bieszczady, Ekomuzea, ZOO Farmy, Geoparki, Obserwatoria astronomiczne, itp.).	
1.2.3. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki przyrodniczej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków i tras przyrodniczych).	Oddziaływanie pośrednie.
1.2.4. Opracowanie tematycznych przewodników po trasach turystyki kulturowej wykorzystujących infrastrukturę szlaków turystyki kwalifikowanej, w tym przy współpracy międzynarodowej, wraz z ich udostępnieniem w ramach Bieszczadzkiego Mobilnego Systemu Informacji Turystycznej (przy wykorzystaniu wytyczonych już szlaków kulturowych).	Oddziaływanie pośrednie.
1.2.5. Rozwój edukacji ekologicznej skutkujący wzrostem atrakcyjności Bieszczad dla zorganizowanych grup szkolnych (przy wykorzystaniu funkcjonujących i planowanych obiektów infrastruktury edukacji ekologicznej).	Oddziaływanie pośrednie.
1.2.6. Agroturystyka ekologiczna – wsparcie dla rozwoju i koordynacji usług agroturystycznych wraz z tworzeniem szerokiego katalogu usług towarzyszących: hodowla koni, hodowla bydła mlecznego, pszczelarstwo, uprawa ziół, itp.	Oddziaływanie pośrednie.
1.2.9. ZOO Farmy – wsparcie dla tworzenia obiektów turystycznych bazujących na ekspozycji zwierząt, w naturalnym środowisku życia, typowych dla obszaru Bieszczad.	Oddziaływanie pośrednie.
1.2.10. Geoparki – wsparcie dla tworzenia obiektów opierających się na atrakcyjnych turystycznie stanowiskach geologicznych.	Oddziaływanie pośrednie.
1.2.11. Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie tworzenia i promocji produktów turystycznych, obejmujący współpracę władz, instytucji ochrony środowiska (parki narodowe i krajobrazowe) oraz podmiotów gospodarczych.	Oddziaływanie pośrednie.
Działanie: Ochrona i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego	
1.3.1. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku wschodniego – Szlak Bieszczadzkiej Cerkwi jako część Szlaku Architektury Drewnianej Podkarpacia.	Oddziaływanie negatywne na etapie renowacji obiektów.
1.3.2. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych obrządku rzymsko-katolickiego – w tym m.in. Szlak Bieszczadzkiej Kapliczek.	Oddziaływanie negatywne na etapie renowacji obiektów.
1.3.3. Renowacja, ochrona i promocja świeckich obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. Bieszczadzki Szlak Chasydzki, jako część Szlaku Chasydzkiego Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.	Oddziaływanie negatywne na etapie renowacji obiektów.
1.3.4. Renowacja, ochrona i promocja obiektów sakralnych – przydrożnych krzyży i kapliczek oraz cmentarzy i nagrobków łemkowskich oraz bojkowskich.	Oddziaływanie negatywne na etapie renowacji obiektów.
1.3.5. Renowacja, ochrona i promocja cmentarzy wojennych.	Oddziaływanie negatywne na etapie renowacji obiektów.
1.3.6. Remont i uruchomienie muzeum w domu-świątyni ormiańskiej w Lesku.	Oddziaływanie negatywne na etapie modernizacji obiektu.
1.3.7. Zagospodarowanie turystyczne obiektów związanych z osiągnięciami techniki i przemysłu – skanseny techniki i przemysłu.	Oddziaływanie negatywne na etapie zagospodarowania turystycznego.
Działanie: Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego promocji, zwłaszcza turystyki pobytowej	
1.4.1. Powołanie Bieszczadzkiego Klastra Turystycznego – odpowiedzialnego za zarządzanie rozwojem turystyki i koordynację promocji obszarów ZBGP (w oparciu o funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny).	Oddziaływanie pośrednie.
1.4.2. Opracowanie i realizacja Strategii Promocji Turystycznej Bieszczad.	Oddziaływanie pośrednie.
1.4.3. Koordynacja aktywności promocyjno-informacyjnej podmiotów działających w sektorze gospodarki turystycznej.	Oddziaływanie pośrednie.
1.4.4. Organizacja imprez i ich koordynacja, poprzez przygotowanie i realizację Bieszczadzkiego Kalendarza Imprez Kulturalno-Sportowo-Rekreacyjnych.	Oddziaływanie pośrednie.
1.4.5. Rozwój współpracy z krajowymi i zagranicznymi touroperatorami w celu zwiększenia wielkości ruchu turystycznego, zwłaszcza turystyki pobytowej, przy jednoczesnym maksymalnie równomiernym rozłożeniu go w ciągu roku – wydłużenie sezonu turystycznego.	Oddziaływanie pośrednie.
1.4.6. Zintensyfikowanie współpracy z przygranicznymi regionami Słowacji i Ukrainy na rzecz wzrostu i koordynacji promocji ruchu turystycznego.	Oddziaływanie pośrednie.
Priorytet: Przedsiębiorczość	
Działanie: Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu	

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

2.1.1.	Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad.	Oddziaływanie negatywne na etapie uzbrojenia obszarów inwestycyjnych.
2.1.2.	Wspieranie wzrostu miejsc pracy na obszarze SSE Euro – Park Mielec w Zagórze.	Oddziaływanie pośrednie.
2.1.3.	Bieszczadzki Klaster Przemysłowy – wspieranie rozwoju działalności przemysłowej potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórze – Ustrzyki Dolne.	Oddziaływanie negatywne na etapie realizacji i funkcjonowania działalności przemysłowej.
2.1.4.	Wsparcie inicjatyw klastrowych na rzecz rozwoju sektora usługowego potencjalnego obszaru wzrostu (multipole) Lesko – Zagórze – Ustrzyki Dolne.	Oddziaływanie pośrednie.
Działanie: Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich		
2.2.1.	Uzbrojenie i promocja obszarów inwestycyjnych na obszarach wiejskich Bieszczad.	Oddziaływanie negatywne na etapie uzbrojenia obszarów inwestycyjnych.
2.2.2.	Bieszczadzki Klaster Turystyczny – wspieranie funkcjonowania i rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich ZBGP, w oparciu o wybrany funkcjonujący lub nowoutworzony klaster turystyczny.	Oddziaływanie pośrednie.
2.2.3.	Wsparcie mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego, przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych.	Oddziaływanie pośrednie.
Działanie: Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych		
2.3.1.	Badania i analizy optymalizujące strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej na obszarze ZBGP.	Oddziaływanie pośrednie, pozytywne.
2.3.2.	Wsparcie spółdzielczości rolnej oraz grup producenckich w celu modernizacji rolnictwa na obszarze Bieszczad.	Oddziaływanie pośrednie, pozytywne.
2.3.3.	Bieszczadzki Zielnik – rozwój i promocja uprawy ziół na terenie Bieszczad.	Oddziaływanie pośrednie, pozytywne.
2.3.4.	Rozwój i koordynacja ekstensywnego wypasu bydła na obszarach chronionych.	Oddziaływanie pośrednie, pozytywne.
Priorytet: Kapitał ludzki i społeczny		
Działanie: Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i zróżnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy		
3.1.4.	Rozbudowa i modernizacja placówek edukacyjnych.	Oddziaływanie na etapie rozbudowy i modernizacji.
3.1.5.	Rozbudowa i modernizacja placówek ochrony zdrowia, w tym placówek ratownictwa medycznego dostosowanych do skali ruchu turystycznego.	Oddziaływanie na etapie rozbudowy i modernizacji.
Priorytet: Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska		
Działanie: Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej		
4.1.1.	Modernizacja infrastruktury drogowej Bieszczad zapewniającej poprawę dostępności w układzie zewnętrznym (regionalnym, krajowym) oraz wewnętrznym (dostępność głównych miast oraz dostępność miejsc o szczególnej atrakcyjności turystycznej), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową przy wykorzystaniu Sektorowego Programu Rozbudowy Infrastruktury Drogowej.	Oddziaływanie na etapie modernizacji i funkcjonowania infrastruktury (potencjalne).
4.1.2.	Budowa i modernizacja infrastruktury kolejowej Bieszczad wraz z restytucją połączeń kolejowych w ruchu regionalnym i krajowym (w tym połączenia z Przemysłem przez terytorium Ukrainy, połączenie ze Słowacją), realizowana jako Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego w ramach wsparcia dla OSI – poprawa dostępności do dóbr i usług z uzasadnioną interwencją krajową.	Oddziaływanie na etapie budowy i modernizacji oraz funkcjonowania infrastruktury (potencjalne).
4.1.3.	Budowa i modernizacja lotnisk i lądowisk wraz z ich przystosowaniem do obsługi ruchu małych samolotów oraz śmigłowców.	Oddziaływanie na etapie budowy i modernizacji oraz funkcjonowania infrastruktury.
4.1.5.	Budowa sieci łączących węzły budowanej Sieci Szerokopasmowej Polski Wschodniej z ostatecznymi odbiorcami indywidualnymi.	Oddziaływanie na etapie budowy infrastruktury.
Działanie: Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym		
4.2.1.	Modernizacja infrastruktury drogowej łączącej układ dróg krajowych, regionalnych i lokalnych z granicą państwa.	Oddziaływanie na etapie modernizacji oraz funkcjonowania infrastruktury (potencjalne).
4.2.2.	Budowa i uruchomienie nowych przejść granicznych w ruchu drogowym (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	Oddziaływanie na etapie budowy i funkcjonowania infrastruktury (potencjalne).
4.2.3.	Realizacja niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych służących przywróceniu ruchu transgranicznego na kolejowych przejściach granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	Oddziaływanie na etapie realizacji oraz funkcjonowania infrastruktury (potencjalne).
4.2.4.	Budowa nowych i modernizacja istniejących turystycznych przejść granicznych (na granicy z Ukrainą i Słowacją).	Oddziaływanie na etapie budowy i funkcjonowania infrastruktury (potencjalne).
Działanie: Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych		

Prognoza oddziaływania na środowisko
projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad

4.3.1.	Badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności, zwłaszcza w granicach obszarów objętych zachowawczymi formami ochrony przyrody.	Oddziaływanie pośrednie, pozytywne.
4.3.2.	Bieszczadzki System Gospodarki Przestrzennej – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego obejmujące opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony oraz planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni ZBGP planami miejscowymi.	Oddziaływanie pośrednie, pozytywne.
4.3.3.	Modernizacja elektrociepłowni i indywidualnych instalacji grzewczych w celu ograniczenia wielkości emisji zanieczyszczeń atmosferycznych w związku z odchodzeniem od energetyki węglowej.	Oddziaływanie pośrednie, pozytywne. Oddziaływanie negatywne na etapie modernizacji infrastruktury.
4.3.4.	Program inwentaryzacji i usuwania materiałów azbestowych wykorzystanych w budownictwie z obszaru Bieszczad.	Oddziaływanie pośrednie, pozytywne.
4.3.5.	Modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych.	Oddziaływanie pośrednie, pozytywne.
4.3.6.	Rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym zwłaszcza energetyki solarnej w gospodarstwach domowych.	Oddziaływanie pośrednie, pozytywne.
4.3.7.	Inwestycje na rzecz wykorzystania odpadów komunalnych w produkcji energii.	Oddziaływanie pośrednie, pozytywne.
4.3.8.	Organizacja i wyposażenie systemów ratowniczych oraz zarządzania kryzowego..	Oddziaływanie pośrednie, pozytywne.
4.3.9.	Podjęcie działań związanych z ograniczeniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórkę odpadów oraz poprawą świadomości ekologicznej ludności.	Oddziaływanie pośrednie, pozytywne.
Działanie: Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami		
4.4.1.	Czyste Bieszczady – Bieszczadzki System Gospodarki Wodno-Ściekowej i Składowania Odpadów – Przedsięwzięcie Priorytetowe o Kluczowym Znaczeniu dla Rozwoju Województwa Podkarpackiego dotyczące budowy i modernizacji instalacji wodno-kanalizacyjnych i składowania odpadów na rzecz ochrony walorów środowiskowych i krajobrazowych Bieszczad.	Oddziaływanie bezpośrednie, pozytywne. Oddziaływanie negatywne na etapie budowy modernizacji infrastruktury wodno-ściekowej i składowania odpadów.

W wyniku przeprowadzonych analiz stwierdzono, że realizacja projektów strategicznych:

- **1.1.1., 1.1.8., 1.1.15.** z zakresu działania Koordynacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej – priorytet Turystyka i rekreacja,
- **1.2.7., 1.2.8.** z zakresu działania Rozwój i zróżnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej – priorytet Turystyka i rekreacja,
- **2.4.1-2.4.3.** z zakresu działania Rozwój instytucji otoczenia biznesu – priorytet Przedsiębiorczość,
- **2.3.5., 2.3.6.** z zakresu działania Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych – priorytet Przedsiębiorczość,
- **3.1.1.-3.1.3.** z zakresu działania Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i zróżnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy – priorytet Kapitał ludzki i społeczny,
- **3.2.1., 3.2.2.** z zakresu działania Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie – priorytet Kapitał ludzki i społeczny,
- **3.3.1.-3.3.4.** z zakresu działania Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska – priorytet Kapitał ludzki i społeczny,
- **3.4.1.-3.4.5.** z zakresu działania Włączenie społeczne – priorytet Kapitał ludzki i społeczny,
- **4.1.4.** z zakresu poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej – priorytet Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska, nie będzie oddziaływać na cele środowiskowe ustanowione dla wód.

12.5. Wpływ zapisów projektu Programu na realizację celów środowiskowych

Przewidziane do realizacji projekty strategiczne ujęte w projekcie Programu w większości przypadków będą oddziaływać na stan wód powierzchniowych i podziemnych na etapie budowy, rozbudowy, modernizacji przedsięwzięć, dlatego przewiduje się, że będzie to oddziaływanie krótkotrwałe, nie mające większego wpływu na realizację celów środowiskowych ujętych w Ramowej Dyrektywie Wodnej. Sposób funkcjonowania i eksploatacji infrastruktury np.: sieci wodociągowej, kanalizacyjnej, obiektów oczyszczalni ścieków komunalnych i składowania odpadów (działanie: Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami – priorytet: Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska), a także elektrociepłowni oraz realizacja programów inwentaryzacyjnych i usuwanie materiałów azbestowych, wdrażanie innowacyjnych, energooszczędnych rozwiązań technologicznych, rozwijanie odnawialnych źródeł energii, szczególnie solarnej, ograniczenie wytwarzania odpadów i selektywna ich zbiórka (działanie Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych, ten sam priorytet) będą służyć osiągnięciu celów środowiskowych.

Również pozytywnie na osiągnięcie celów środowiskowych, ale w sposób pośredni, wpływać będzie realizacja projektów dotyczących badań i analiz optymalizujących strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej, modernizacji rolnictwa na obszarze Bieszczad, promocji upraw ziół, rozwoju ekstensywnego wypasu bydła na obszarach chronionych (działanie Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych – priorytet Przedsiębiorczość).

Potencjalnie negatywne oddziaływanie niesie ze sobą realizacja projektów z zakresu działań Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej oraz Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym – priorytet Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska, szczególnie w przypadku funkcjonowania infrastruktury drogowej, kolejowej oraz przejść granicznych. Inwestycje te dość często powodują konflikty środowiskowe, dlatego należy szukać takich rozwiązań planistycznych i technologicznych, by w jak najmniejszym stopniu wpływały negatywnie na środowisko, w tym samym na zasoby wodne. Rozwiązania takie należy przedstawić na etapie realizacji i procedury oddziaływania na środowisko konkretnych inwestycji.

Pośrednio negatywnie mogą oddziaływać przedsięwzięcia dotyczące promocji turystycznej mającej na celu zwiększenie ruchu turystycznego i rozwoju turystyki pobytowej (działanie: Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego promocji, zwłaszcza turystyki pobytowej – priorytet Turystyka i rekreacja). Niemniej jednak właściwe oszacowanie wskaźników turystycznych dla projektowanej infrastruktury wodno-ściekowej oraz składowania odpadów powinno skutecznie chronić zasoby wód powierzchniowych i podziemnych oraz zapewnić realizację celów środowiskowych.

13. Rozwiązania mające na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko, mogących być rezultatem realizacji projektu Programu, w szczególności na cele i przedmiot ochrony obszarów Natura 2000 oraz integralność tych obszarów

Projekt Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad jest dokumentem o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, który opracowany został w celu wdrażania polityki zrównoważonego rozwoju regionu określonej w Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020. Określa sposób osiągnięcia celów sformułowanych w Strategii, odnoszących się do obszaru stanowiącego zakres przestrzenny analizowanego dokumentu, z uwzględnieniem jego specyficznych uwarunkowań. W projekcie Programu nakreślono przyszły wizerunek rozwoju Bieszczad w określonym horyzoncie czasowym, a mianowicie: *W roku 2020 Bieszczady będą obszarem zrównoważonego rozwoju, który poprzez zwiększenie i zróżnicowanie usług turystycznych będzie w pełni korzystał ze swoich zasobów endogenicznych tworzonych przez walory środowiska przyrodniczego, a dzięki poprawie dostępności przestrzennej oraz wzrostowi jakości kapitału ludzkiego podniesie swoją atrakcyjność jako miejsca lokalizacji inwestycji oraz zamieszkania.*

Dla osiągnięcia wizji sformułowano cel główny: *Wzrost poziomu i warunków życia mieszkańców ZBGP poprzez poprawę dostępu do miejsc pracy i usług przy efektywnym wykorzystaniu zasobów endogenicznych i wzmocnieniu funkcjonalnych powiązań zewnętrznych*, który ma być osiągnięty poprzez realizację proponowanych, przykładowych typów projektów w ramach wskazanych czterech priorytetów i przypisanych im działań strategicznych. Wizja rozwoju Bieszczad oraz cel główny służący jej urzeczywistnieniu, określone zostały po wieloaspektowym rozpoznaniu uwarunkowań w części diagnostycznej projektu Programu.

Jak wynika z powyższego analizowany projekt Programu jest dokumentem o dużym stopniu ogólności, nie wskazuje konkretnych przedsięwzięć, ani ich lokalizacji, określa jedynie typy projektów strategicznych, których realizację należy rozważyć w celu osiągnięcia zamierzonych efektów. Stąd stosunkowo trudne jest określenie potencjalnych negatywnych oddziaływań na środowisko bez wiedzy o skali i rodzaju projektu oraz o jego umiejscowieniu w przestrzeni, tym samym utrudnione jest przedstawienie rozwiązań mających na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko.

Urzeczywistnienie wizji rozwoju Bieszczad poprzez realizację celu głównego, podporządkowanych mu priorytetów oraz działań strategicznych wraz z przewidywanymi typami projektów strategicznych może powodować wiele zróżnicowanych oddziaływań w sferze gospodarczej, społecznej, a także oddziaływań na środowisko. Oddziaływania na środowisko mogą mieć zróżnicowany zasięg przestrzenny, mogą charakteryzować się zmiennością natężenia i trwałości.

Obligatoryjnym elementem strategicznej oceny oddziaływania na środowisko jest przedstawienie propozycji rozwiązań zapobiegających, ograniczających lub kompensujących negatywne oddziaływania na środowisko, w szczególności w odniesieniu do obszarów Natura 2000. Większość zawartych w projekcie Programu działań oraz spodziewanych efektów zgodnie z analizą przeprowadzoną w pkt. 12 niniejszego opracowania oceniono jako pozytywne, bądź neutralne w odniesieniu do środowiska, w tym w odniesieniu do obszarów Natura 2000. W szczególności są to działania: 4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych i działanie 1.3. Ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego oraz proponowane w ich ramach typy projektów, które dotyczą kwestii ochrony oraz poprawy stanu środowiska przyrodniczego i kulturowego w kontekście planowanego rozwoju.

Przedstawienia rozwiązań zapobiegających i ograniczających negatywny wpływ wymagają te działania, którym w przeprowadzonej analizie i ocenie przypisano potencjalnie negatywne skutki

środowiskowe, bądź skutki mieszane (pozytywne docelowo i negatywne na etapie realizacji), niezależnie od faktu, iż w wielu przypadkach będą to działania służące ochronie środowiska. Należą do nich działania strategiczne i proponowane w ich ramach typy projektów o charakterze zamierzeń inwestycyjnych – przedsięwzięć, określone w ramach priorytetów Turystyka i rekreacja, Przedsiębiorczość oraz Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska, a mianowicie:

- **Działanie 1.1.** Koordynacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej,
- **Działanie 2.1.** Rozwój klastrów wzmacniających bazę ekonomiczną miast tworzących potencjalny obszar wzrostu,
- **Działanie 2.2.** Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich,
- **Działanie 2.3.** Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych,
- **Działanie 4.1.** Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej,
- **Działanie 4.2.** Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym,
- **Działanie 4.4.** Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami.

W ramach wymienionych priorytetów i działań strategicznych w celu osiągnięcia zamierzonych efektów, mogą zostać wybrane do realizacji projekty wiążące się z potencjalną ingerencją w środowisko, do których w szczególności można zaliczyć proponowane typy projektów (inwestycji) związane z:

- modernizacją i rozbudową bazy turystyczno-rekreacyjnej dla szeroko rozumianego rozwoju turystyki z dostosowaniem do potrzeb różnych segmentów klientów wraz z rozszerzeniem oferty rynku turystycznego poza sezon letni,
- budową i rozbudową infrastruktury na rzecz rozwoju funkcji leczniczo-rehabilitacyjnych,
- budową infrastruktury sportowej,
- uzbrojeniem terenów inwestycyjnych na obszarach głównych miast Bieszczad dla preferowanych branż związanych z przemysłem budowlanym, drzewnym, elektromaszynowym, spożywczym,
- uzbrojeniem terenów inwestycyjnych na obszarach wiejskich z przeznaczeniem pod rozwój przemysłu bazującego na lokalnych zasobach – przemysł drzewny, przetwórstwo spożywcze i sprzedaż certyfikowanych produktów lokalnych,
- rozwojem przetwórstwa rolno-spożywczego w oparciu o zmiany w produkcji roślinnej i zwierzęcej,
- budową i modernizacją infrastruktury drogowej (przedsięwzięcie proponowane jako priorytetowe o kluczowym znaczeniu w skali województwa), kolejowej, lotnisk i lądowisk zapewniającą poprawę dostępności w układzie zewnętrznym i wewnętrznym,
- modernizacją infrastruktury drogowej i kolejowej łączącej układ komunikacyjny z granicą państwa, w tym modernizacją i rozbudową przejść granicznych,
- budową i modernizacją instalacji wodno-kanalizacyjnych i związanych z gospodarką odpadami (przedsięwzięcie proponowane jako priorytetowe o kluczowym znaczeniu w skali województwa).

Do podstawowych, potencjalnych zagrożeń środowiska, bezpośrednich i pośrednich, jakie mogą wynikać z realizacji powyższych inwestycji należą:

- zmniejszanie przestrzeni otwartych i powierzchni biologicznie czynnych, w tym na terenach wiejskich, miejskich i w obrębie terenów podmiejskich,
- fragmentacja przestrzeni, w tym tworzenie barier dla migracji gatunków oraz barier w odniesieniu do zachowania i tworzenia ciągłości korytarzy ekologicznych, skutkujących fragmentacją i ubożeniem biotopów,
- presja na tereny cenne przyrodniczo i ważne dla zachowania bioróżnorodności,
- zwiększona penetracja terenów cennych przyrodniczo związana z intensyfikacją ruchu turystycznego,
- zwiększenie emisji (zanieczyszczenia komunikacyjne, hałas, odpady, ścieki komunalno-bytowe) wynikające z nasilenia ruchu turystycznego.

Rozwiązania mające na celu zapobieganie i ograniczanie potencjalnych negatywnych oddziaływań na środowisko mogących być rezultatem realizacji powyższych zamierzeń winny polegać na:

- eliminacji kolizyjnych przebiegów liniowych elementów infrastrukturalnych z obszarami cennymi przyrodniczo tj. obszarami prawnej ochrony przyrody o najwyższych rygorach ochronnych, w tym z obszarami Natura 2000, powinny w najmniejszym stopniu (zwłaszcza inwestycje transportowe) ingerować w ciągłość korytarzy ekologicznych zarówno leśnych jak i rzecznych oraz w najmniejszym stopniu powodować straty w obrębie struktur przyrodniczych położonych poza obszarami prawnie chronionymi o najwyższych rygorach ochronnych,
- stosowaniu rozwiązań ograniczających negatywne oddziaływanie infrastruktury komunikacyjnej na ludzi i pozwalających na dotrzymanie standardów środowiskowych (m.in. ekrany akustyczne, zieleń izolacyjna, ciche nawierzchnie), stosowaniu rozwiązań ograniczających negatywne oddziaływanie na środowisko wodne (separatory związków ropopochodnych dla spływów zanieczyszczonych wód z pasów drogowych) oraz na stosowaniu rozwiązań ograniczających negatywny wpływ na środowisko biotyczne (m.in. przejścia dla migrujących zwierząt, okratowania urządzeń odwadniających pasy drogowe),
- szczególnej dbałości o najmniejszą kolizyjność rozwoju infrastruktury turystyczno – rekreacyjnej i sportowej z obszarami cennymi pod względem przyrodniczym, w tym eliminacji lub ograniczaniu lokalizacji na terenach o najwyższych rygorach ochronnych, przy uwzględnieniu ochrony siedlisk przyrodniczych będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, siedlisk gatunków o niekorzystnym statusie w Europie oraz zagrożonych w Polsce, a w szczególności priorytetowych siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków priorytetowych,
- szczegółowym rozpoznaniu chłonności turystycznej obszarów planowanych do rozwoju infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej,
- realizacji zamierzeń inwestycyjnych związanych z rozwojem przetwórstwa drzewnego i rolno-spożywczego ze szczególnym uwzględnieniem ograniczeń wynikających z prawnej ochrony przyrody,
- szczegółowym rozpoznaniu lokalnych uwarunkowań przyrodniczych i potencjału przyrodniczego przy wyznaczaniu terenów inwestycyjnych i tworzeniu nowych obszarów aktywności gospodarczej,

- stosowaniu zasady wariantowania lokalizacyjnego i technologicznego przy realizacji wszystkich zamierzeń inwestycyjnych, pozwalającej na wybór wariantu optymalnego z punktu widzenia ochrony środowiska, a w szczególności różnorodności biologicznej.

Wszystkie proponowane rozwiązania zapobiegające i ograniczające negatywne oddziaływania na środowisko winny przekładać się na procesy decyzyjne, stanowiące dalszy etap realizacji projektu Programu. Jest to szczególnie istotne ze względu na wysokie wartości przyrodnicze obszaru Bieszczad – zakresu terytorialnego analizowanego dokumentu, które w ponad 90% są objęte różnymi formami ochrony przyrody.

Ponieważ docelowa wizja rozwoju Bieszczad zakłada, iż rozwój regionu ma być rozwojem zrównoważonym, już w projekcie Programu, w ramach określonych działań strategicznych uwzględniono rozwiązania zmierzające do zapobiegania i ograniczania potencjalnych negatywnych oddziaływań na środowisko. Najistotniejsze z nich to działanie 4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych, gdzie walory środowiskowe i krajobrazowe uznano za podstawowy zasób endogeniczny i założono, iż utrzymanie jego jakości i ochrona przed zagrożeniami będą stanowić podstawę działań na rzecz rozwoju zrównoważonego.

W ramach przedmiotowego działania strategicznego przewidziano konieczność opracowania przez właściwe organy planów ochrony i planów zadań ochronnych wymaganych prawem dla poszczególnych form ochrony przyrody, w tym dla obszarów Natura 2000, których ustalenia będą uwzględniane w dokumentach planistycznych gmin. W planach zagospodarowania przestrzennego zostaną również uwzględnione zasady zagospodarowania, cele ochrony oraz zakazy i nakazy zawarte w aktach ustanawiających formy ochrony przyrody, co dotyczy obszarów chronionego krajobrazu. Umożliwi to ukierunkowany rozwój gospodarczy Bieszczad ze szczególnym uwzględnieniem ochrony przyrody i krajobrazu. W zakresie rozwoju turystyki i rekreacji umożliwi kształtowanie przestrzeni turystycznej w sposób minimalizujący kolizyjność z wartościami przyrodniczymi. W ramach działania strategicznego przewidziano realizację projektów, które mogą zapobiegać i ograniczać potencjalne, negatywne oddziaływania na środowisko, a mianowicie:

- opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony i planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni Bieszczad planami miejscowymi, co pozwoli na pełną kontrolę zagospodarowania przestrzennego oraz będzie przeciwdziałać negatywnym konsekwencjom wykorzystywania decyzji o warunkach zabudowy w praktyce planowania przestrzennego (przedsięwzięcie proponowane jako priorytetowe o kluczowym znaczeniu w skali województwa),
- badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności w granicach obszarów objętych różnymi formami ochrony przyrody,
- modernizacje ciepłowni i indywidualnych systemów grzewczych w celu ograniczania emisji niskiej,
- modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych,
- rozwój odnawialnych źródeł energii – energetyki solarnej w gospodarstwach domowych i obiektach użyteczności publicznej,
- podjęcie działań związanych z ograniczaniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórką odpadów poprawą świadomości ekologicznej ludności.

Ponadto do rozwiązań ograniczających negatywny wpływ, ujętych w analizowanym dokumencie zaliczyć należy przedsięwzięcia realizowane w ramach:

- **działania 1.1.** – modernizacja istniejących i wytyczanie nowych szlaków turystycznych celem ochrony zasobów środowiskowych przed niekontrolowaną penetracją turystyczną,
- **działania 1.2.** – rozwój agroturystyki ekologicznej jako segmentu turystyki stanowiącego alternatywę dla turystyki masowej,
- **działania 4.1.** – uzupełnianie modernizowanych i budowanych dróg na obszarach miejskich i wiejskich siecią dróg rowerowych, co powinno skutkować wzrostem zainteresowania tą formą turystyki oraz ograniczeniem negatywnego oddziaływania motoryzacji,
- **działania 4.1.** – opracowanie i wdrożenie do użytku Bieszczadzkiego Zintegrowanego Rozkładu Jazdy środków komunikacji publicznej, co pozwoli na ograniczenie ruchu indywidualnego pojazdów oraz jego negatywnego oddziaływania,
- **działania 4.1.** – rozwój dostępności cyfrowej, co pozwoli na ograniczenie potrzeby podróżowania, a tym samym ograniczy negatywne oddziaływanie komunikacji tradycyjnej,
- **działania 4.4.** – kompleksowe rozwiązanie problemu gospodarki wodno-ściekowej i odpadowej z uwzględnieniem rozwoju zagospodarowania turystycznego, co nie spowoduje pogorszenia stanu wód i nie będzie kolidować z procesem osiągnięcia celów środowiskowych w zakresie wód powierzchniowych i podziemnych.

Mając na uwadze powyższe ocenia się, iż nie zachodzi potrzeba uzupełniania ogólnych zapisów projektu Programu o dodatkowe zapisy dotyczące zapobiegania, czy ograniczania potencjalnych negatywnych oddziaływań na środowisko.

W odniesieniu do dokumentu o tak dużym stopniu ogólności, jakim jest projekt Programu, utrudnione jest zaproponowanie rozwiązań mających na celu kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko. Ponadto taka potrzeba nie zachodzi, gdyż w projekcie Programu nie zaproponowano projektów – inwestycji, dla których realizacji przepisy ustawy o ochronie przyrody przewidują kompensację przyrodniczą w przypadku znaczących oddziaływań na cele ochrony obszarów Natura 2000 i przy braku rozwiązań alternatywnych. Do takich inwestycji ustawa zalicza działania, za których realizacją przemawiają konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego, w tym wymogi o charakterze społecznym lub gospodarczym. Zatem w sytuacji stwierdzenia prawdopodobieństwa znaczącego oddziaływania na cele ochrony obszarów Natura 2000 możliwe będzie zastosowanie alternatywnych lokalizacji, pozwalających na spełnienie ustawowych wymogów ochrony obszarów Natura 2000.

14. Rozwiązania alternatywne do rozwiązań zawartych w projekcie Programu

Zgodnie z art. 51 ust.3b ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko zakres prognozy oddziaływania na środowisko powinien obejmować przedstawienie rozwiązań alternatywnych do rozwiązań przyjętych w projekcie ocenianego dokumentu, w szczególności w odniesieniu do obszarów Natura 2000. Przepis cytowanej ustawy zezwala również na przedstawienie wyjaśnienia braku rozwiązań alternatywnych.

Propozycje rozwiązań alternatywnych winny być zaproponowane dla tych rozwiązań ujętych w dokumencie, których realizacja może spowodować znaczące skutki środowiskowe, zwłaszcza w odniesieniu do obszarów Natura 2000.

Rozwiązania alternatywne, proponowane w ramach procedury oceny oddziaływania na środowisko mogą dotyczyć alternatywnych lokalizacji oraz alternatywnych przebiegów tras w przypadku inwestycji liniowych, mogą odnosić się do skali przedsięwzięcia oraz rozwiązań technologicznych, mogą dotyczyć propozycji alternatywnych procesów.

Ze względu na specyfikę dokumentu, jakim jest projekt Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad, określenie rozwiązań alternatywnych do rozwiązań w nim zawartych jest w znacznym stopniu utrudnione.

Projekt Programu jest dokumentem o dużym stopniu ogólności i ma charakter dokumentu operacyjno-wdrożeniowego, pokazującego poprzez jakie priorytety i działania realizowane będą założenia Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020 na obszarze, któremu jest dedykowany z uwzględnieniem jego specyficznych uwarunkowań. W nawiązaniu do celów strategicznych Strategii, które na zasadzie hierarchiczności są zgodne z celami Strategii „Europa 2020” (Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu) i celami krajowego programowania i realizacji polityki rozwoju, projekt Programu wskazuje priorytety i działania, które poprzez właściwe wykorzystanie w procesie rozwoju zasobów endogenicznych, mogą przyczynić się do poprawy konkurencyjności Bieszczad i w konsekwencji zapewnić trwały wzrost i rozwój gospodarczy.

Wobec powyższego nie zachodzi potrzeba przedstawiania rozwiązań alternatywnych do ogólnych założeń projektu Programu zgodnych z dokumentami nadrzędnymi, które ze skutkiem pozytywnym, przeszły już procedury strategicznych ocen oddziaływania na środowisko.

Analizowany projekt Programu w ramach wyodrębnionych priorytetów i przypisanych im działań wskazuje typy projektów proponowanych do realizacji, z których część wiązać się będzie z zamierzeniami inwestycyjnymi. Są to przede wszystkim typy projektów/przedsięwzięć określone w ramach priorytetów Turystyka i rekreacja, Przedsiębiorczość oraz Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska, które potencjalnie mogą negatywnie oddziaływać na środowisko. Przy czym należy zauważyć, iż w części są to typy projektów służące ochronie i poprawie stanu środowiska oraz eliminacji istniejących i potencjalnych zagrożeń. W projekcie Programu nie wskazują się konkretnych lokalizacji przyszłych projektów, co skutkuje brakiem możliwości przedstawienia alternatywnych rozwiązań lokalizacyjnych.

Brak ukierunkowania terytorialnego proponowanych typów projektów może skutkować prawdopodobieństwem negatywnych oddziaływań na cele ochrony obszarów Natura 2000. Niemniej w projekcie analizowanego dokumentu zawarto zapisy uznające walory środowiskowe za podstawowy zasób endogeniczny i założono, iż utrzymanie jego jakości i ochrona będą stanowić podstawę wszelkich działań na rzecz rozwoju zrównoważonego Bieszczad – działanie 4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych. W ramach działania 4.3. ustalono opracowanie dokumentów planistycznych (miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego) dla całego obszaru Bieszczad, które będą uwzględniać ustalenia planów ochrony i planów zadań ochronnych, wymaganych i sporządzonych dla form ochrony przyrody o najwyższych rygorach ochronnych, w tym dla obszarów Natura 2000.

Nie przewiduje się również alternatywy wariantu „zerowego” tj. hipotetycznej sytuacji braku uchwalenia i realizacji projektu Programu. Skutkowałoby to brakiem wykorzystania szansy na pozyskanie środków niezbędnych m.in. dla podniesienia jakości życia mieszkańców i włączeniu społecznemu, zrównoważonego rozwoju, eliminacji problemów i zagrożeń środowiskowych oraz niezbędnych dla realizacji określonej wizji obszaru, zgodnej ze średniookresową wizją obszaru

województwa określona w Strategii – Podkarpackie 2020: *W 2020 roku województwo podkarpackie będzie obszarem zrównoważonego i inteligentnego rozwoju gospodarczego, wykorzystującym wewnętrzne potencjały, zapewniającym wysoką jakość życia mieszkańców.*

Planowany rozwój Bieszczad jest zgodny z priorytetami nadrzędnych dokumentów strategicznych koncentrujących się na osiągnięciu wzrostu gospodarczego. Ponadto Bieszczady identyfikowane są jako obszar wymagający specjalnego traktowania ze względu na niewystarczającą jego spójność w skali regionu, kraju i Europy w sferze gospodarczej, społecznej i przestrzennej.

Mając na uwadze powyższe, w tym spójność projektu Programu z przyjętą Strategią Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020, w Prognozie nie przedstawia się propozycji rozwiązań alternatywnych do priorytetów i działań. Niemniej jednak proponuje się, aby realizacja projektów inwestycyjnych poprzedzona była szczegółową analizą środowiskową. Wówczas zaistnieje możliwość wyboru najmniej kolizyjnej lokalizacji oraz zastosowania rozwiązań minimalizujących potencjalny negatywny wpływ, w szczególności w odniesieniu do obszarów Natura 2000. Umożliwi to ukierunkowany rozwój gospodarczy regionu z uwzględnieniem ochrony bioróżnorodności i krajobrazu.

15. Propozycje dotyczące przewidywanych metod analizy skutków realizacji postanowień projektu Programu oraz częstotliwości jej przeprowadzania

System wdrażania projektu Programu opiera się na założeniu wynikającym ze Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020 (SRWP 2020), zgodnie z którym polityka rozwoju województwa powinna być realizowana w oparciu o zasady wielostronnej koordynacji oraz wielopodmiotowego i wielopoziomowego zarządzania. Szczególną rolę w realizacji projektu Programu odgrywał będzie Zarząd Województwa i ZBGP. Na podmiotach tych, jako instytucjach inicjujących opracowanie analizowanego Programu, spoczywa obowiązek kreacji, inspiracji i motywacji wszystkich interesariuszy, których aktywność zapewnia prawidłowe wykonanie założeń projektu Programu i osiągnięcie określonych celów.

W działaniach związanych z sektorem publicznym zaangażowaną stroną jest administracja rządowa i samorządowa; z sektorem prywatnym – przedsiębiorstwa, klastry, grupy producenckie, instytucje otoczenia biznesu; z sektorem społecznym – organizacje społeczne, podmioty i instytucje związane z sektorem pozarządowym, podmioty ekonomii społecznej, z sektorem badania i rozwoju, instytucje, szkolnictwa wyższego, placówki badawczo-rozwojowe oraz inkubatory i centra transferu technologii.

15.1. Instrumenty realizacji projektu Programu

Warunkiem osiągnięcia celów oraz zakładanych efektów realizowanych działań przyjętych w projekcie Programu jest konsekwentna realizacja działań nakreślonych w dokumencie.

Program Strategiczny Rozwoju Bieszczad stanowi jeden z instrumentów wdrożonych SRWP 2020. Ważną rolę w realizacji projektu Programu odgrywał będzie Zarząd Województwa i ZBGP. Instytucje te inicjują opracowanie Programu i spoczywa na nich obowiązek motywacji i inspiracji wszystkich podmiotów których aktywność zapewnia prawidłowe wykonanie założeń Programu i osiągnięcie jego celów

W realizacji projektu Programu zaangażowane będą cztery zasadnicze sektory:

- **sektor publiczny** – w realizację projektu Programu będą zaangażowane jednostki administracji rządowej, na poziomie krajowym oraz regionalnym. Na poziomie krajowym podstawowe znaczenie mają: Minister właściwy ds. rozwoju regionalnego, pozostałe resorty oraz Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Na poziomie regionalnym Wojewoda oraz jednostki zespolonej i niezespolonej rządowej administracji

regionalnej. Administracja samorządowa uczestnicząca w działaniach zmierzających do osiągnięcia zakładanych celów określonych w projekcie Programu obejmuje samorząd regionalny i lokalny. Zadaniem Samorządu Wojewódzkiego jest koordynacja przedsięwzięć podejmowanych w ramach projektu Programu zapewniająca spójność działań polityki rozwoju na poziomie regionalnym. Podstawowym podmiotem realizującym projekt Programu jest Samorząd lokalny,

- **sektor prywatny**, tworzony jest przez osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, małych i średnich przedsiębiorców. Czynny udział sektora prywatnego w realizacji projektu Programu stanowi warunek niezbędny dla osiągnięcia zakładanych celów. Tworzenie i rozwijanie partnerstwa publiczno-prywatnego w ramach podejmowanych interwencji rozwojowych zwiększa ich skuteczność i zakres. Zadaniem zarządzających Programem, jest tworzenie warunków dla jak największego udziału sektora prywatnego w jego realizacji,
- **sektor społeczny**, w realizacji projektu Programu podniesie jakość kapitału ludzkiego i społecznego Bieszczad. Aktywny udział sektora społecznego przyczyni się do poprawy poziomu przedsiębiorczości poprzez wykorzystanie m.in. idei grup producenckich, spółdzielczości oraz klastrów wykorzystywanych niezależnie od charakteru i zakresu prowadzonej działalności społeczno-gospodarczej. Sektor ten stanowi warunek do poprawy partnerstwa społecznego i aktywności obywatelskiej.

Zarządcą Programu będzie Zarząd Województwa. On też będzie sprawował nadzór nad jego realizacją. Zarząd Województwa powoła Radę Programową, która będzie stanowiła organ decyzyjno – kontrolny. Powołany zostanie także Zespół Zarządzający, który będzie organem wykonawczo-koordynacyjnym. Nadzór nad Zespołem Zarządzającym będzie miał Kierownik Programu, który równocześnie będzie przewodniczył Radzie Programowej.

Szczegółowe zadania poszczególnych podmiotów odpowiedzialnych za realizację projektu Programu obejmują:

- **Zarząd Województwa:**
  - Uchwala Program i dokonuje w nim zmian.
  - Powołuje członków Rady Programowej.
  - Powołuje członków Zespołu Zarządzającego.
  - Wskazuje Kierownika Zespołu Zarządzającego.
  - Przyjmuje i zatwierdza roczne sprawozdania Zespołu Zarządzającego z realizacji Programu.
  - Podejmuje inne uchwały służące realizacji Programu.
  - Poności koszty organizowania i kierowania realizacją Programu w części obejmującej pracowników Urzędu Marszałkowskiego i inne z tym związane koszty własne.
- **Rada Programowa:**
  - Przyjmuje (uchwala) przedłożone przez Kierownika Programu w imieniu Zespołu Zarządzającego projekty planów rocznych, określające przedsięwzięcia do realizacji w ramach priorytetów i działań wskazanych w projekcie Programu.
  - Opiniuje projekty rocznych sprawozdań z realizacji projektu Programu przygotowane przez Zespół Zarządzający, przedkładane następnie Zarządowi Województwa do zatwierdzenia.
  - Opiniuje przygotowane przez Zespół Zarządzający propozycje zmian w Programie lub zgłasza Zarządowi Województwa własne projekty zmian.
  - Współdziała z Kierownikiem Programu na rzecz skutecznej jego realizacji.
  - Realizuje inne zadania zlecone przez Zarząd Województwa.

– **Zespół Zarządzający:**

- Przygotowuje projekty rocznych planów realizacji projektu Programu.
- Prowadzi monitoring potencjalnych źródeł wsparcia finansowego działań objętych Programem i informuje o nich JST.
- Koordynuje opracowanie projektów własnych przez JST.
- Prowadzi monitoring realizowanych przez JST projektów objętych Programem.
- Przy pomocy JST monitoruje wykonywanie umów przez Instytucje Realizujące.
- Sporządza roczne sprawozdania z realizacji Programu dla Zarządu Województwa.
- Przygotowuje propozycje zmian w Programie.
- Realizuje inne zadania zlecone przez Zarząd Województwa lub Radę Programową.

– **Kierownik Programu:**

- Podlega bezpośrednio członkowi Zarządu Województwa odpowiedzialnemu za rozwój regionalny.
- Organizuje prace i prowadzi posiedzenia Rady Programowej.
- Kieruje pracą Zespołu Zarządzającego.
- Przedkłada Radzie Programowej do uchwalenia roczne plany realizacji Programu, przygotowane przez Zespół Zarządzający.
- Działając z upoważnienia JST koordynuje lub organizuje opracowanie projektów partnerskich.
- Na wniosek JST, w oparciu o przepisy ustawy o zamówieniach publicznych, przeprowadza procedurę wyboru Instytucji Realizującej.
- Przygotowuje i koordynuje podpisanie przez właściwe JST umów z Instytucjami Realizującymi projekty partnerskie.
- Przedkłada Zarządowi Województwa zaopiniowane przez Radę Programową roczne sprawozdania Zespołu Zarządzającego z realizacji Programu.
- Inicjuje i przygotowuje z Zespołem Zarządzającym oraz przedkłada Radzie Programowej do zaopiniowania projekty zmian w Programie.
- Przedkłada Zarządowi Województwa zaopiniowane przez Radę Programową projekty zmian w Programie.
- Udziela bieżących informacji o realizacji Programu.
- Wykonuje inne zadania zlecone przez Zarząd Województwa albo członka Zarządu Województwa odpowiedzialnego za rozwój regionalny.

15.2. Monitoring i ocena realizacji projektu Programu

Projekt Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad wynika ze wspólnej inicjatywy samorządu regionalnego województwa podkarpackiego oraz Związku Bieszczadzkich Gmin Pogranicza (ZBGP). Projekt Programu służy realizacji założeń Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020 i Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego 2014-2020 oraz celów statutowych ZBGP.

Ważnym elementem realizacji projektu Programu jest ocena oraz weryfikacja zawartych w nim założeń. Służy temu monitoring i ewaluacja wdrażania zapisów projektu Programu. System monitoringu ma realizować również inne ważne cele tj.: diagnostyczne, prognostyczne, promocyjne, mobilizacyjne.

Regionalne Obserwatorium Terytorialne (ROT) powiązane jest z Departamentem Strategii i Planowania Przestrzennego Urzędu Marszałkowskiego (DPP), działając w jego strukturze współpracuje z pozostałymi departamentami UM na zasadzie powiązań interakcyjnych, wielokierunkowych, m.in. przy raportowaniu i sprawozdawczości, wymianie danych informacji,

konsultacjach, analizach itp. ROT współpracować będzie także z Podkarpackim Forum Terytorialnym (PFT), a powiązania te obejmować będą wymianę informacji i współpracę merytoryczną, w szczególności na bazie raportów dotyczących rozwoju województwa w cyklu rocznym i trzyletnim.

Wśród podmiotów współpracujących wymienione są podmioty publiczne uczestniczące w realizacji SRWP 2020 i projektu Programu, a także instytuty, uniwersytety, centra badawcze, i inne szkoły wyższe oraz stowarzyszenia i organizacje pozarządowe.

Regionalne Obserwatorium Terytorialne (ROT) ma za zadanie m.in.:

- realizowanie zadań w zakresie monitoringu i ewaluacji postępów w realizacji SRWP 2020, w tym programów strategicznych takich jak PSRB,
- przygotowywanie okresowych raportów z realizacji SRWP 2020, w tym programów strategicznych takich jak PSRB (przy współpracy z Zespołami Zarządzającymi Programami),
- przygotowywanie tematycznych raportów o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa,
- prowadzenie badań i analiz dotyczących aktualnej sytuacji, tendencji rozwojowych i prognozowania zmian społecznych, gospodarczych i przestrzennych województwa, na potrzeby zarządzania strategicznego oraz służących optymalizacji podejmowanych decyzji w zakresie wyznaczania podstawowych kierunków rozwoju regionu,
- realizacja badań „ad-hoc”, wynikających z bieżących potrzeb Zarządu Województwa Podkarpackiego,
- realizacja wspólnych działań monitoringowych i analitycznych we współpracy lub na zlecenie Krajowego Obserwatorium Terytorialnego, w tym cyklicznych raportów,
- podejmowanie działań mających na celu nawiązanie współpracy ponadregionalnej w zakresie związanym z obszarem działania innych ROT,
- zasilanie wiedzą wytworzoną i zebraną w ROT instytucje zajmujące się inicjowaniem dyskusji strategicznej tj. PFT i Krajowe Forum Terytorialne,
- prowadzenie prac związanych z administrowaniem, funkcjonowaniem oraz rozwojem i doskonaleniem narzędzia informatycznego „Monitoruj Podkarpackie” wspomagającego system monitorowania SRWP 2020, programów strategicznych oraz poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego województwa,
- współpraca z instytucjami zaangażowanymi w monitorowanie rozwoju województwa tj. m.in. z: Ministerstwem Rozwoju Regionalnego, Głównym Urzędem Statystycznym, Wojewódzkimi Ośrodkami Badań Regionalnych, Wojewódzkim Urzędem Pracy w Rzeszowie.

Monitoring i ewaluacja wdrażania projektu Programu będzie wykonywana za pomocą standardowych narzędzi takich jak: analiza dokumentów, analizy ilościowe i jakościowe, benchmarking, panele ekspertów i interesariuszy, analizy sieciowe, sondaże, studia przypadków. W procesie tym będą przeprowadzane formy ewaluacji partycypacyjnej; samoewaluacji; aktywności obywatelskiej ukierunkowanej na nieprawidłowości i nadużycia.

Podstawowym przedmiotem monitorowania i ewaluacji będą wskaźniki produktu i rezultaty które przypisano do priorytetów projektu Programu.

Poniżej, zostały przedstawione wskaźniki produktu i rezultatu projektu Programu w ramach czterech priorytetów.

Tabela 30. Wskaźniki produktu i rezultatu w układzie priorytetów Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad na lata 2014-2020

Priorytet	Wskaźnik
1. Priorytet Turystyka i rekreacja	Liczba wspartych obiektów infrastruktury turystycznej i sportowo-rekreacyjnej.
	Liczba wspartych (rozwijanych lub nowych) produktów turystycznych.
	Liczba zabytków nieruchomych objętych wsparciem.
	Liczba wspartych klastrow turystyczno-rekreacyjnych.
	Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturowego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne.
	Liczba wspartych klastrow turystyczno-rekreacyjnych.
	Liczba wspartych obiektów edukacji ekologicznej.
	Liczba obiektów powstałych jako składowa Podkarpackiego Centrum Sportów Zimowych.
	Liczba wspartych obiektów o funkcjach leczniczo-rehabilitacyjnych.
	Liczba utworzonych miejsc noclegowych.
	Liczba zmodernizowanych schronisk górskich.
	Długość zmodernizowanych lub rozbudowanych szlaków turystycznych.
	Liczba punktów sieci informacji turystycznej.
	2. Priorytet Przedsiębiorczość
Liczba przedsiębiorstw otrzymujących wsparcie.	
Liczba wspartych grup producentów rolnych oraz owoców i warzyw.	
Powierzchnia wspartych targowisk oraz punktów sprzedaży bezpośredniej produktów lokalnych.	
Liczba zwierząt utrzymywanych w systemie ekstensywnego wypasu.	
Powierzchnia wspartych targowisk oraz punktów sprzedaży bezpośredniej produktów lokalnych.	
Liczba wspartych centrów szkolenia i promocji rzemiosła.	
3. Priorytet Kapitał ludzki i społeczny	Liczba wspartych gospodarstw agroturystycznych.
	Odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym.
	Liczba szkół ponadgimnazjalnych o programach kształcenia dostosowanych do zmieniających się potrzeb lokalnego rynku pracy, w tym w zakresie kształcenia zawodowego.
	Liczba wspartych obiektów infrastruktury jednostek organizacyjnych systemu oświaty.
	Osoby dorosłe w wieku 25-64 lata uczestniczące w kształceniu i szkoleniu.
	Liczba zrealizowanych (przeprowadzonych) kursów, szkoleń i studiów podyplomowych.
	Liczba wspartych podmiotów leczniczych.
4. Priorytet Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska	Liczba usług publicznych udostępnionych on-line o stopniu dojrzałości co najmniej 3.
	Całkowita długość przebudowanych lub zmodernizowanych dróg.
	Liczba wybudowanych lub zmodernizowanych lotnisk lub lądowisk.
	Liczba uruchomionych turystycznych przejść granicznych.
	Liczba wspartych form ochrony przyrody.
	Długość wybudowanej sieci szerokopasmowej.
	Poprawa stanu czystości wody w rzece San zbadana (określona) przy pomocy wskaźników fitobentos i fitoplankton w ustalonych miejscach leżących poniżej Zalewu w Solinie i poniżej Zalewu w Myczkowcach.
	Odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków.
	Ilość sołectw objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.
	Liczba obiektów poddanych termomodernizacji.
	Liczba wspartych placówek funkcjonujących w ramach systemu ratowniczo-interwencyjno-kryzysowego.
	Liczba dofinansowanych instalacji odnawialnych źródeł energii w gospodarstwach domowych.

Efektami przeprowadzonego monitoringu i ewaluacji będą, zawarte w raportach obejmujących m.in. sprawozdanie z wykonania Planów Rocznych dla PSRB, analizy i interpretacje wyników trendów rozwojowych społeczno-gospodarczych, rekomendacje dotyczące zmian merytorycznych i metodologicznych dotyczących realizacji projektu Programu i systemu monitoringu; prezentacje „dobrych praktyk” i sukcesów rozwojowych oraz wykaz wskaźników i źródeł pozyskiwania danych.

16. Informacja o możliwym transgranicznym oddziaływaniu na środowisko

Wschodnia i południowa granica obszaru objętego projektem Programu jest częścią granicy państwowej ze Słowacją i Ukrainą. Takie położenie wskazuje na prawdopodobieństwo generowania

potencjalnych oddziaływań powodowanych realizacją ustaleń projektu Programu, które mogą wpływać na stan środowiska krajów sąsiadujących.

Na obszarze objętym opracowaniem możliwe transgraniczne oddziaływanie będzie dotyczyć obszaru zlewni rzeki Strwiąż, będącej częścią dorzecza Dniestru w zlewisku Morza Czarnego posiadającej źródło po stronie polskiej w Górach Turczańsko-Sanockich, niedaleko Ustrzyk Dolnych, uchodzącej na terenie Ukrainy do rzeki Dniestr.

W zakresie transgranicznego oddziaływania projektu Programu na zasoby wodne przewiduje się wpływ działań związanych z poprawą gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami obejmujących projekt Czyste Bieszczady – przedsięwzięcie o znaczeniu kluczowym dla rozwoju województwa podkarpackiego dotyczące budowy i modernizacji instalacji wodno-kanalizacyjnej i składowania odpadów na rzecz ochrony walorów środowiskowych i krajobrazowych Bieszczad. Inwestycje te będą korzystnie oddziaływać na stan zasobów wód powierzchniowych i podziemnych, jedynie na etapie realizacji przedsięwzięcia możliwy krótkotrwały, negatywny wpływ na stan wód.

Inne rzeki transgraniczne: Lechnawa i Mszaniec są znaczenie mniejsze, znajdują się na obszarach przyrodniczych, nie zagospodarowanych przez człowieka, i dla tych obszarów analizowany projekt Programu nie przewiduje znaczących oddziaływań.

Południowa granica opracowania będąca granicą państwową polsko-słowacką jest równocześnie wododziałem pomiędzy zlewiskiem Morza Bałtyckiego a Morza Czarnego. W tej części obszaru opracowania nie występują transgraniczne oddziaływania dotyczące zasobów wodnych.

Analizy przeprowadzone w Prognozie wykazują, iż w projekcie Programu, w ramach działania 4.2. Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym proponowane do realizacji są projekty dotyczące:

- modernizacji infrastruktury drogowej łączącej układ dróg krajowych, regionalnych i lokalnych z granicą państwa,
- budowy i uruchomienia nowych przejść granicznych w ruchu drogowym,
- realizacji niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych służących przywróceniu ruchu transgranicznego na kolejowych przejściach granicznych,
- budowy nowych i modernizacji istniejących turystycznych przejść granicznych.

Proponowane typy projektów będą miały głównie charakter lokalny i ponadlokalny, a potencjalne oddziaływanie negatywne ich realizacji zasięg miejscowy. Potencjalne transgraniczne oddziaływanie projektów, które mogą oddziaływać na środowisko uzależnione jest od skali i lokalizacji projektów.

Stopień ogólności, charakter dokumentu, który nie jest dokumentem decyzyjnym, lecz deklaracyjnym, pokazującym poprzez jakie działania mogą zostać osiągnięte zamierzone cele, a zwłaszcza brak jednoznacznej lokalizacji dla poszczególnych działań oraz brak wiedzy o ich skali, nie daje podstaw do stwierdzenia wystąpienia znaczącego oddziaływania transgranicznego. Zatem na obecnym etapie nie zachodzi potrzeba uruchamiania procedury oceny oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym.

17. Wskazanie napotkanych trudności wynikających z niedostatków techniki lub luk we współczesnej wiedzy

W trakcie opracowywania prognozy nie stwierdzono istotnych niedostatków lub braków materiałów, które ograniczałyby możliwość opracowania prognozy oddziaływania na środowisko. Pewne utrudnienia miały charakter trudności metodycznych i wynikały ze specyfiki dokumentu strategicznego, charakteryzującego się dużym stopniem ogólności jego zapisów. Dotyczyły one

głównie braku możliwości odniesienia się do oddziaływań na środowisko ogólnych zapisów projektu Programu, braku dokładnego umiejscowienia w przestrzeni realizacji poszczególnych działań oraz braku informacji, co do rodzaju i skali prawdopodobnych zamierzeń inwestycyjnych. Utrudnieniem był również brak wypracowanych metod stosowanych w tego typu dokumentach oraz brak określonych kryteriów przeprowadzania oceny.

18. Wnioski

- Prognoza w ogólny, strategiczny sposób rozważa korzyści i zagrożenia wynikające z realizacji projektu Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad oraz wskazuje obszary, w obrębie których mogą wystąpić potencjalne konflikty wynikające z jego realizacji, a ochroną środowiska, głównie ochroną przyrody.
- Prognoza nie jest dokumentem rozstrzygającym o słuszności realizacji typów projektów strategicznych określonych w projekcie Programu służących osiągnięciu założonych celów, a jedynie przedstawia prawdopodobne skutki dla środowiska związane z jego realizacją.
- Prognoza jest dokumentem wspierającym proces decyzyjny i procedurę konsultacji projektu Programu.
- Ocena potencjalnych oddziaływań ma charakter hipotetyczny ze względu na bardzo ogólny charakter projektu Programu.
- Prognoza wskazuje możliwe negatywne skutki dla środowiska związane z realizacją projektu Programu oraz przedstawia zalecenia dotyczące przeciwdziałania ewentualnym niekorzystnym oddziaływaniom na środowisko, a także przedstawia sposoby ich minimalizacji.
- Analiza projektu Programu wykazała jego zgodność z celami ochrony środowiska ustanowionymi na szczeblu międzynarodowym, wspólnotowym i krajowym.
- Obszar objęty programem charakteryzuje się bogactwem walorów przyrodniczych, krajobrazowych oraz kulturowych, co stanowi podstawę do rozwoju turystyki, jako kluczowej dla tych terenów gałęzi gospodarki.
- Stan zachowania zasobów materialnego dziedzictwa kulturowego jest bardzo zróżnicowany. Wynika to między innymi z wydarzeń historycznych skutkujących brakiem naturalnego opiekuna spuścizny mieszkających na tym terenie dawnych grup etnicznych i wyznaniowych.
- Celem Priorytetu I. jest „stworzenie z gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego jednej z podstawowych działalności gospodarczych Bieszczad warunkujących w sposób istotny procesy rozwojowe na tym obszarze, a w rezultacie kształtujących poziom i warunki życia jego mieszkańców”. Zgodnie z założeniami dokumentu, cel ten realizowany ma być między innymi poprzez ochronę i promocję dziedzictwa kulturowego. Rozwój oferty turystycznej może oznaczać wzrost ruchu turystycznego i nasilenie negatywnych zjawisk z nim związanych.
- W ramach Działania 1.2. „Rozwój i zróżnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej” program zakłada m.in. wykorzystanie istniejącej, a także nowopowstałej infrastruktury dla stworzenia kompleksowej, spójnej oferty turystycznej. Działanie zakłada opracowanie kompleksowej oferty szlaków i tras przyrodniczych, historycznych i kulturowych wykorzystujących zasoby środowiskowe oraz obiekty dziedzictwa kulturowego Bieszczad. Analizując przebieg oraz charakter istniejących szlaków kulturowych należy zwrócić uwagę na fakt, iż wykorzystują one istniejącą infrastrukturę komunikacyjną (drogi, ścieżki, szlaki). Dlatego należy podkreślić, iż wytyczanie szlaków nie oznacza w praktyce tworzenia nowej specjalnie dedykowanej im infrastruktury. Realizacja zakładanej w działaniu sieci szlaków oznaczać może wzrost ruchu

turystycznego i związanych z nim negatywnych zjawisk na obszarach, na których zostały one wytyczone.

- Działaniem bezpośrednio skierowanym do zasobów dziedzictwa kulturowego jest Działanie 1.3. – „Ochrona i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego”. W jego ramach przewiduje się realizację projektów strategicznych mających na celu przede wszystkim renowację, ochronę oraz promocję obiektów sakralnych, jak cerkwie, kaplice, kapliczki, krzyże przydrożne, a także cmentarzy różnych wyznań oraz cmentarzy wojennych. Zakłada się również remont zachowanych tradycyjnych drewnianych ruskich chałup, tzw. chyży, jak również domu ormiańskiego w Lesku, a także zagospodarowanie turystyczne obiektów związanych z osiągnięciami techniki i przemysłu, przez co rozumie się infrastrukturę kolei leśnej, kopalnie ropy naftowej, młyny, tartaki oraz obiekty hydrotechniczne. poprzez tworzenie założeń typu skansenowskiego. Prowadzenie prac renowacyjnych obiektów i założeń zabytkowych, jako istotnych elementów krajobrazu kulturowego oznacza w perspektywie poprawę walorów krajobrazowych obszaru objętego projektem Programu.
- Za istotne z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego i krajobrazu kulturowego należy uznać również zakładane w ramach działania 2.3. „Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych” projekty strategiczne mające na celu „rozwój i koordynację ekstensywnego wypasu bydła na obszarach chronionych”, „wsparcie rozwoju rzemiosła i rękodzielnictwa przy wykorzystaniu zwrotnych i bezzwrotnych instrumentów finansowych” oraz program „Bieszczadzki Produkt Lokalny – program produkcji, certyfikacji, promocji produktów lokalnych dostarczanych w wyniku rozwoju przetwórstwa płodów rolnych oraz działalności rzemieślniczej i rękodzielniczej”. Projekty takie mogą służyć pielęgnowaniu i odtwarzaniu tradycyjnego rzemiosła, rękodziela oraz rolnictwa. W ramach tego ostatniego dokument zakłada chów ras rodzimych bądź związanych tradycyjnie z bieszczadzkim obszarem hodowlanym. Należy podkreślić w tym miejscu związek planowanych działań z dawnymi tradycjami pasterskimi regionu.
- Na terenie objętym projektem Programu nie występują obowiązujące strefy ochrony pośredniej i bezpośredniej ujęć wód powierzchniowych i podziemnych ustanowione przez Dyrektora RZGW w Krakowie.
- Projekt Programu, na tym poziomie szczegółowości, jest zgodny z warunkami korzystania z obszarów w obrębie stref ochrony bezpośredniej ujęć wód ustanowionych przez starostów odpowiednich powiatów.
- Na etapie realizacji konkretnych zadań i inwestycji ujętych w projekcie Programu, posiadających ustaloną lokalizację przestrzenną, należy przeanalizować warunki korzystania, zakazy, nakazy i ograniczenia związane z ochroną ujęć wód.
- Rozwój przedsiębiorczości powinien uwzględniać szczególnie cenne przyrodnicze i środowiskowe walory obszaru objętego projektem Programu. Lokalizacja zakładów wykorzystujących zaawansowane technologie, które nie powodują znaczącego oddziaływania na środowisko byłaby korzystna dla tego rejonu. Rozwój rolnictwa opartego na ekologii, tradycyjnych sposobach uprawy i hodowli miałby również korzystny wpływ na glebę, w tym na utrzymanie jej w dobrej kulturze rolnej. W projekcie Programu zakłada się również rozwój bardziej towarowego rolnictwa i to może stwarzać potencjalne zagrożenie zbyt dużą chemizacją, nawożeniem, wyjałowieniem gleby czy wzrostem erozji i denudacji.
- Realizacja projektów ujętych w projekcie Programu w większości przypadków będzie niekorzystnie oddziaływać na stan wód powierzchniowych i podziemnych na etapie budowy,

rozbudowy, modernizacji poszczególnych przedsięwzięć. Przewiduje się, że będzie to oddziaływanie krótkotrwałe.

- Potencjalnie negatywne oddziaływanie na stan wód powierzchniowych i podziemnych może wystąpić podczas realizacji projektów dotyczących budowy, modernizacji i funkcjonowania infrastruktury drogowej, kolejowej oraz przejść granicznych. Pośrednio negatywnie mogą oddziaływać przedsięwzięcia dotyczące promocji turystyki, powodujące zwiększenie ruchu turystycznego i rozwoju turystyki pobytowej. Właściwe oszacowanie wskaźników turystycznych dla projektowanej infrastruktury wodno-ściekowej oraz składowania odpadów powinno skutecznie chronić zasoby wód powierzchniowych i podziemnych oraz zapewnić realizację celów środowiskowych.
- Cele środowiskowe zawarte w Ramowej Dyrektywie Wodnej realizuje przede wszystkim priorytet: Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska, działanie: Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami.
- Identyfikuje się następujące rodzaje oddziaływań negatywnych, jakie mogą potencjalnie pojawić się w wyniku realizacji zamierzeń inwestycyjnych:
  - zajmowanie, degradacja i fragmentacja chronionych siedlisk przyrodniczych i siedlisk chronionej flory i fauny,
  - powstawanie nowych barier dla funkcjonowania układów przyrodniczych w tym tworzenie barier dla migracji gatunków oraz barier w odniesieniu do zachowania i tworzenia ciągłości korytarzy ekologicznych,
  - presja i zwiększona penetracja terenów cennych przyrodniczo związana z intensyfikacją ruchu turystycznego,
  - zwiększenie emisji (zanieczyszczenia komunikacyjne, hałas komunikacyjny, przemysłowy i komunalny, odpady, ścieki komunalno-bytowe) wynikające z nasilenia ruchu turystycznego i związane z rozwojem usług i produkcji,
  - wyłączenia z systemu przyrodniczego terenów rolnych, bądź leśnych, terenów leśnych, dolin rzecznych.
- Rozwiązania mające na celu zapobieganie i ograniczanie potencjalnych negatywnych oddziaływań na środowisko powinny polegać na:
  - eliminacji kolizyjnych przebiegów liniowych elementów infrastrukturalnych z obszarami cennymi przyrodniczo tj. obszarami prawnej ochrony przyrody o najwyższych rygorach ochronnych, w tym z obszarami Natura 2000, powinny w najmniejszym stopniu (zwłaszcza inwestycje transportowe) ingerować w ciągłość korytarzy ekologicznych zarówno leśnych jak i rzecznych oraz w najmniejszym stopniu powodować straty w obrębie struktur przyrodniczych położonych poza obszarami prawnie chronionymi o najwyższych rygorach ochronnych,
  - stosowaniu rozwiązań ograniczających negatywne oddziaływanie infrastruktury komunikacyjnej na ludzi i pozwalających na dotrzymanie standardów środowiskowych (m.in. ekrany akustyczne, zieleń izolacyjna, ciche nawierzchnie), stosowaniu rozwiązań ograniczających negatywne oddziaływanie na środowisko wodne (separatory związków ropopochodnych dla spływów zanieczyszczonych wód z pasów drogowych) oraz na stosowaniu rozwiązań ograniczających negatywny wpływ na środowisko biotyczne (m.in. przejścia dla migrujących zwierząt, okratowania urządzeń odwadniających pasy drogowe),
  - szczególnej dbałości o najmniejszą kolizyjność rozwoju infrastruktury turystyczno – rekreacyjnej i sportowej z obszarami cennymi pod względem przyrodniczym, w tym eliminacji lub ograniczaniu lokalizacji na terenach o najwyższych rygorach ochronnych, przy uwzględnieniu ochrony siedlisk przyrodniczych będących

- przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, siedlisk gatunków o niekorzystnym statusie w Europie oraz zagrożonych w Polsce, a w szczególności priorytetowych siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków priorytetowych,
- szczegółowym rozpoznaniu chłonności turystycznej obszarów planowanych do rozwoju infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej,
  - realizacji zamierzeń inwestycyjnych związanych z rozwojem przetwórstwa drzewnego i rolno-spożywczego ze szczególnym uwzględnieniem ograniczeń wynikających z prawnej ochrony przyrody,
  - szczegółowym rozpoznaniu lokalnych uwarunkowań przyrodniczych i potencjału przyrodniczego przy wyznaczaniu terenów inwestycyjnych i tworzeniu nowych obszarów aktywności gospodarczej,
  - stosowaniu zasady wariantowania lokalizacyjnego i technologicznego przy realizacji wszystkich zamierzeń inwestycyjnych, pozwalającej na wybór wariantu optymalnego z punktu widzenia ochrony środowiska, a w szczególności różnorodności biologicznej.
- W ramach działania strategicznego przewidziano realizację projektów, które mogą zapobiegać i ograniczać potencjalne, negatywne oddziaływania na środowisko, a mianowicie:
- opracowanie i zintegrowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z planami ochrony i planami zadań ochronnych przy pełnym pokryciu powierzchni Bieszczad planami miejscowymi, co pozwoli na pełną kontrolę zagospodarowania przestrzennego oraz będzie przeciwdziałać negatywnym konsekwencjom wykorzystywania decyzji o warunkach zabudowy w praktyce planowania przestrzennego (przedsięwzięcie proponowane jako priorytetowe o kluczowym znaczeniu w skali województwa),
  - badania i inwestycje na rzecz utrzymania bioróżnorodności w granicach obszarów objętych różnymi formami ochrony przyrody,
  - modernizacje ciepłowni i indywidualnych systemów grzewczych w celu ograniczenia emisji niskiej,
  - modernizacje i inwestycje na rzecz ograniczania energochłonności gospodarki poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych,
  - rozwój odnawialnych źródeł energii – energetyki solarnej w gospodarstwach domowych i obiektach użyteczności publicznej,
  - podjęcie działań związanych z ograniczaniem wytwarzania odpadów, selektywną zbiórką odpadów poprawą świadomości ekologicznej ludności.
- W odniesieniu do dokumentu o tak dużym stopniu ogólności, jakim jest projekt Programu, utrudnione jest zaproponowanie rozwiązań mających na celu kompensację przyrodniczą. Taka możliwość i potrzeba może powstać jako wynik oceny oddziaływania na środowisko przedsięwzięcia, przy realizacji konkretnych zamierzeń inwestycyjnych, wynikających z wyboru konkretnego projektu. Będzie to miało miejsce na etapie procesów decyzyjnych (plany zagospodarowania przestrzennego, decyzje administracyjne). Obecnie można jedynie wskazać potrzebę stosowania rozwiązań alternatywnych i wybierania do realizacji takiego wariantu, który będzie najbardziej korzystny dla środowiska.
- Funkcjonowanie zrealizowanych już projektów strategicznych będzie korzystnie wpływać na stan środowiska i zdrowie ludzi, zwłaszcza, gdy stosowane będą najnowsze technologie oraz „dobre praktyki”, niemniej jednak pozytywnych zmian należy spodziewać się w dłuższej perspektywie czasowej.
- Stopień ogólności, charakter dokumentu, zwłaszcza brak jednoznacznej lokalizacji dla poszczególnych działań oraz ich skali, nie daje podstaw do stwierdzenia wystąpienia

znaczącego oddziaływania transgranicznego. Nie zachodzi potrzeba uruchamiania procedury oceny oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym.

- Realizując projekty należy przede wszystkim:
  - zachować spójność i integralność obszarów Natura 2000 (wyznaczonych oraz ważnych dla Wspólnoty),
  - unikać tworzenia barier dla przemieszczających się zwierząt oraz prawidłowego funkcjonowania układów przyrodniczych,
  - ograniczać presję inwestycyjną na tereny najcenniejsze pod względem przyrodniczym,
  - wykluczać, lub w uzasadnionych przypadkach ograniczać, fragmentację środowiska do niezbędnego minimum,
  - zapewniać drożność korytarzy ekologicznych oraz szlaków migracyjnych zwierząt.
- Przeprowadzone analizy wykazują, iż proponowane w projekcie Programu projekty strategiczne, dzięki którym zostaną osiągnięte zamierzone cele, będą miały przede wszystkim charakter lokalny i ponadlokalny, a potencjalne negatywne oddziaływanie realizowanych zamierzeń inwestycyjnych będzie miało głównie miejscowy zasięg.
- W trakcie funkcjonowania systemu monitorowania w zależności od potrzeb powinno się wprowadzić nowe wskaźniki odnoszące się do zasobów przyrody, jakości poszczególnych elementów środowiska oraz pokazujących tendencje zmian jakościowych środowiska.
- Istotnym jest by decyzja o realizacji projektów, które wiązać się mogą z potencjalną ingerencją w środowisko, poprzedzała ich szczegółowa analiza pod kątem zastosowanych rozwiązań ograniczających potencjalne, negatywne skutki środowiskowe.

Wykorzystane materiały

- Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju do 2030.
- Dobra kultury współczesnej w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego. Propozycje obiektów wraz z kryteriami wyboru. Podkarpackie Biuro Planowania Przestrzennego, Rzeszów 2011.
- Dobrzański B., Zawadzki S., Gleboznawstwo, PWRiL, Warszawa 1995.
- Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu
- Europejska Konwencja Krajobrazowa, 2000 r. Florencja.
- Klimaszewski M., Geomorfologia Polski, Tom 1, PWN, Warszawa 1972.
- Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.
- Kondracki J., Geografia Polski – mezoregiony fizyczno-geograficzne, PWN, Warszawa 1994.
- Kondracki J., Geografia fizyczna Polski, PWN, Warszawa 1988.
- Konwencja Berneńska – Konwencja o ochronie dzikiej fauny i flory europejskiej oraz ich siedlisk naturalnych, 1979 r. w Bernie, ratyfikowana w 1996 r.
- Konwencja Bońska – 1979 r. w Bonn, Polska ratyfikowała w 1996 r. – Konwencja o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt.
- Konwencja Europejskiej Komisji Gospodarczej Organizacji Narodów Zjednoczonych w sprawie transgranicznych skutków awarii przemysłowych, 1992 r. w Helsinkach.
- Konwencja Genewska – Konwencja w sprawie transgranicznego zanieczyszczenia powietrza na dalekie odległości, 1979 r.
- Konwencja o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska. Aarhus – 1998 r.
- Konwencja o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych.
- Konwencja o ochronie i użytkowaniu cieków transgranicznych i jezior międzynarodowych, 1992 r. Helsinki.
- Konwencja o ochronie różnorodności biologicznej – 1992 r. w Rio de Janeiro, ratyfikowana w 1995 r.
- Konwencja Ramsarska – Konwencja o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego, 1971 r. w Ramsar w Iranie, ratyfikowana w 1978 r.
- Konwencja Sztokholmska w sprawie trwałych zanieczyszczeń organicznych, 2001 r.
- Konwencja Wiedeńska w sprawie ochrony warstwy ozonowej, 2001 r.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie.
- Luboński P. (red.), Bieszczady – przewodnik, Oficyna Wydawnicza „Rewasz”, „Bosz”, Pruszków-Olszanica, 1995.
- Michałowicz – Kubal M., Zamki, dwory i pałace województwa podkarpackiego, Wydawnictwo Arete II, Krosno.
- Mapa zagrożenia powodziowego dla obszaru zlewni San.
- Mapa zagrożenia powodziowego dla obszaru zlewni Wisłoki.
- Narodowy Atlas Polski, Polska Akademia Nauk – Instytut Geografii, 1973-1978.
- Ochrona środowiska w województwie podkarpackim w latach 2010-2012, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2013.
- Orłowski S., Lesko i okolice. Przewodnik, Podkarpacki Instytut Książki i Marketingu, Rzeszów 2010.

- Plan gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły, Monitor Polski Nr 49, poz. 549, 2011 r.
- Plan gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Dniestru, Monitor Polski Nr38, poz. 425, 2011 r.
- Polityka ekologiczna państwa w latach 2009–2012 z perspektywą do roku 2016 przyjęta przez Sejm RP 8 maja 2003 r.
- Potocki A., Żydzi w Podkarpaciu, Wydawnictwo Libra, Rzeszów 2004.
- Prognoza oddziaływania na środowisko Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.
- Prognoza oddziaływania na środowisko Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie.
- Prognoza oddziaływania na środowisko Strategii „Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko”.
- Prognoza oddziaływania na środowisko Strategii Rozwoju Kraju 2020.
- Prognoza oddziaływania na środowisko Strategii rozwoju społeczno – gospodarczego Polski Wschodniej do 2020.
- Prognoza oddziaływania na środowisko Strategii rozwoju transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.).
- Prognoza oddziaływania na środowisko Strategii rozwoju województwa - Podkarpackie 2020.
- Prognoza oddziaływania na środowisko Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020.
- Program gospodarczo-ochronny Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Bieszczadzkie”, Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Krośnie, Krosno 2012.
- Program ochrony przed powodzią w dorzeczu górnej Wisły, MSWiA, 2010 r.
- Ramowa Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, 1992 r. w Rio de Janeiro.
- Ramowa Konwencja o zrównoważonym rozwoju Karpat, Kijów 2003.
- Raport o stanie środowiska w województwie podkarpackim w 2011 roku, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Rzeszowie, Rzeszów 2012 r.
- Raport o stanie środowiska w województwie podkarpackim w 2012 roku, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Rzeszowie, Rzeszów 2013.
- Richling A., Ostaszewska K., Geografia fizyczna Polski, PWN, Warszawa 2006.
- Rogala D., Marcela A., Obszary Natura 2000 na Podkarpaciu, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Rzeszowie, Rzeszów 2011.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 4 października 2002 r. w sprawie wymagań, jakim powinny odpowiadać wody śródlądowe będące środowiskiem życia ryb w warunkach naturalnych (Dz.U. z 2002 r., nr 176, poz. 1455).
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 listopada 2011 r. w sprawie sposobu klasyfikacji jednolitych części wód powierzchniowych oraz środowiskowych norm jakości dla substancji (Dz.U. z 2011 r., nr 257 poz. 1545).
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 15 listopada 2011 r. w sprawie form i sposobu prowadzenia monitoringu jednolitych części wód powierzchniowych i podziemnych (Dz.U. z 2011 r., nr 258, poz. 1550).
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 27 listopada w sprawie wymagań jakim powinny odpowiadać wody powierzchniowe wykorzystywane do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia (Dz.U.z 2002 r., nr 204, poz. 1728).

- Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 2006 r. w sprawie przebiegu granic obszarów dorzeczy i regionów wodnych (Dz.U. z 2006 r., nr 126, poz. 878).
- Sołek J. (red.), Szlak architektury drewnianej. Podkarpackie, Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna, Rzeszów 2013.
- Stan gleb użytków rolnych w województwie podkarpackim, Stacja Chemiczno-Rolnicza – Oddział w Rzeszowie, Rzeszów 2002 r.
- Starkel L., Geografia Polski – Środowisko przyrodnicze, PWN, Warszawa 1999.
- Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko. Perspektywa do 2020.
- Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki – Dynamiczna Polska 2020.
- Strategia Rozwoju Kraju 2020.
- Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020.
- Strategia rozwoju społeczno – gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020 Aktualizacja 2013.
- Strategia Rozwoju Transportu do 2020 roku.
- Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2012-2020.
- Szósty Wspólnotowy Program Działań Unii Europejskiej w dziedzinie środowiska „Środowisko 2010: Nasza przyszłość, nasz wybór”, przyjęty decyzją nr 1600/2002/WE Parlamentu Europejskiego na lata 2002-2012.
- Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020.
- Traktat Lizboński.
- Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.
- Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rocznik Statystyczny Województwa Podkarpackiego 2013, Rzeszów 2013.
- Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo wodne oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 32, poz. 159).
- Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (Dz. U. z 2012 r. Nr 145).
- Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. z 2005 r. Nr 45, poz. 435 z późn. zm.).
- Warszńska J.,(red.), Karpaty Polskie, przyroda, człowiek i jego działalność, Kraków 1995.
- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Rzeszowie, 2004, Stan środowiska w województwie podkarpackim w roku 2003, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Rzeszów.
- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Rzeszowie, 2013, Raport o stanie środowiska w województwie Podkarpacem w roku 2012, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Rzeszów.
- Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2010 – 2013, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Departament Edukacji i Kultury, Rzeszów 2010.
- Województwo Podkarpackie 2013 – podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2013.

Wykaz rysunków

Rysunek 1. Regiony fizyczno-geograficzne.....	34
Rysunek 2. Surowce mineralne.....	37
Rysunek 3. Stan i potencjał ekologiczny jednolitych części wód powierzchniowych na obszarze objętym projektem Programu w latach 2010-2012.....	51
Rysunek 4. Stan chemiczny jednolitych części wód powierzchniowych na obszarze objętym projektem Programu w latach 2010-2012.....	52
Rysunek 5. Stan jednolitych części wód powierzchniowych na obszarze objętym projektem Programu w latach 2010-2012.....	53
Rysunek 6. Jakość wód podziemnych w punktach pomiarowych monitoringu diagnostycznego w 2012 r. na obszarze objętym projektem Programu.....	54
Rysunek 7. Jakość wód podziemnych na obszarze objętym projektem Programu w roku 2012.	55
Rysunek 8. Średni dobowy ruch pojazdów silnikowych na badanym terenie	58
Rysunek 9. Wyniki badań poziomu hałasu w Ustrzykach Dolnych w 2011 roku.....	59
Rysunek 10. Typologizacja jednolitych części wód powierzchniowych	66
Rysunek 11. Status jednolitych części wód powierzchniowych	67
Rysunek 12. Główne Zbiorniki Wód Podziemnych.....	70
Rysunek 13. Obszary zagrożenia powodziowego dla zlewni Sanu i Wisłoka	72
Rysunek 14. Obszary chronione na podstawie ustawy o ochronie przyrody	81

Wykaz tabel

Tabela 1. Główne priorytety, działania i projekty strategiczne Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad ...	17
Tabela 2. Powierzchnia obszaru objętego Programem z podziałem na gminy	33
Tabela 3. Ogólna charakterystyka morfologiczna rzek o powierzchni zlewni powyżej 100 km ² występujących na obszarze objętym projektem Programu	35
Tabela 4. Leśne siedliska przyrodnicze występujące na obszarze objętym projektem Programu, chronione na mocy Dyrektywy Siedliskowej	40
Tabela 5. Murawy, łąki, ziołorośla, wrzosowiska, zarośla, przyrodnicze występujące na obszarze objętym projektem Programu, chronione na mocy Dyrektywy Siedliskowej	40
Tabela 6. Wody słodkie i torfowiska, przyrodnicze występujące na obszarze objętym projektem Programu, chronione na mocy Dyrektywy Siedliskowej	41
Tabela 7. Gatunki roślin występujące na terenie objętym opracowaniem projektu Programu, chronione na mocy Dyrektywy Siedliskowej	42
Tabela 8. Zasobność drzewostanów w zarządzie Lasów Państwowych wg nadleśnictw w 2012 r.	44
Tabela 9. Powierzchnia lasów w zarządzie Lasów Państwowych wg składu gatunkowego drzewostanów i nadleśnictw w 2012 r.	45
Tabela 10. Powierzchnie gruntów leśnych oraz lesistość w gminach	45
Tabela 11. Kwasowość gleb w rolnictwie indywidualnym wg miast i gmin przebadanych w 2012 r.	56
Tabela 12. Zawartość potasu w glebie w rolnictwie indywidualnym wg miast i gmin przebadanych w 2012 r.	56
Tabela 13. Zawartość fosforu w glebie w rolnictwie indywidualnym wg miast i gmin przebadanych w 2012 r.	56
Tabela 14. Zawartość magnezu w glebie w rolnictwie indywidualnym wg miast i gmin przebadanych w 2012 r.	56
Tabela 15. Poziom zakwaszenia, potrzeby wapnowania gleb w latach 2008-2012	56
Tabela 16. Problemy ochrony środowiska istotne z punktu widzenia projektu Programu	79
Tabela 17. Prognozowane oddziaływanie na jakość powietrza	83
Tabela 18. Prognozowane oddziaływanie na wody powierzchniowe i podziemne (jednolite części wód)	89
Tabela 20. Prognozowane oddziaływanie na zasoby surowców mineralnych	99
Tabela 21. Prognozowane oddziaływanie na powierzchnię ziemi łącznie z glebą	104
Tabela 22. Prognozowane oddziaływanie na różnorodność biologiczną	109
Tabela 24. Prognozowane oddziaływanie na rośliny i zwierzęta	119
Tabela 26. Prognozowane oddziaływanie na zabytki	128
Tabela 27. Prognozowane oddziaływanie na zdrowie ludzi	133
Tabela 28. Typy projektów zaproponowane w Programie a zasada zrównoważonego rozwoju	138
Tabela 29. Oddziaływanie ustaleń projektu Programu na cele środowiskowe	150
Tabela 30. Wskaźniki produktu i rezultatu w układzie priorytetów Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad na lata 2014-2020	165

Wykaz użytych skrótów

BEiŚ – Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko
BTS – Bazowa telefonia komórkowa
DPP – Departamentem Strategii i Planowania Przestrzennego Urzędu Marszałkowskiego
DSRK – Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju
GDDKiA – Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad
GPZ – Główny punkt zasilający
GUS – Główny Urząd Statystyczny
IOB – Instytucje otoczenia biznesu
JCW – Jednolite części wód
JCWP – Jednolite części wód powierzchniowych
JCWpd – Jednolite części wód podziemnych
KPOŚK – Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych
KPZK – Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju
KSU – Krajowy system usług
LKP – Leśne Kompleksy Promocyjne
OPP – Organizacja pożytku publicznego
OZE – Odnawialne źródła energii
PFT – Podkarpackie Forum Terytorialne
PKB – Produkt krajowy brutto
PSRB – Program Strategicznego Rozwoju Bieszczad
RDW – Ramowa Dyrektywa Wodna
RLM – Równoważna liczba mieszkańców
ROT – Regionalne Obserwatorium Terytorialne
RP – Rzeczpospolita Polska
RZGW – Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej
SRK – Strategia Rozwoju Kraju
SRWP 2020 – Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020
SSE – Specjalna Strefa Ekonomiczna
UE – Unia Europejska
UM – Urząd Marszałkowski
UPA – Ukraińska Powstańcza Armia
WIOŚ – Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska
WWA – Wielopierścieniowe węglowodory aromatyczne
ZBGP – Związek Bieszczadzkich Gmin Pogranicza